5

TRAVEN

ÖLÜM GEMİSİ

say

TRAVEN

BU KİTAP BİR DENİZ KLÂSİĞİDİR

ÖLÜM GEMİSİ

say

ÖLÜM GEMİSİ

ÖLÜM GEMİSİ

B. TRAVEN / Türkçesi : Adalet Cimcoz / Yayınlayan : SAY Kitap Pazarlama / Üçüncü Baskı : Nisan 1983 / Kapak : Derman Över / Dizgi - Baskı : ONUR BASIMEVİ — Tel. : 28 17 54

Genel Dağıtım :
Say Dağıtım, Nuruosmaniye Cad. Türbedar Sok. No. 4/1 — Cağaloğlu - İSTANBUL

B. TRAVEN

ÖLÜM GEMİSİ

— Roman —

Türkçesi
Adalet CİMCOZ

say
kitap pazarlama
Nuruosmaniye Cad. Türbedar

Üçüncü Baskı : Nisan 1983

BİRİNCİ KİTAP

BİR AMERİKAN DENİZCİSİNİN TÜRKÜSÜ...

Gözyaşların dinsin sevgilim
Bekle beni Jakson alanında
Güneşli New Orleans'ın
Cânım Louisiana'sında.

Sevgilim denizlere gömüldüm sanır
Beklemez artık beni Jakson alanında
Güneşli New Orleans'ın
Cânım Louisiana'sında.

Gömülmedim daha denizlere
Gezerim bir ölüm gemisinde
Uzakta güneşli New Orleans'dan
Uzaktà cânım Louisiana'dan.

1

Tuskalosa'ya, New Orleans'dan pamuk yüklemiş, Anvers'e gelmiştik. Çok güzel bir gemiydi. Kör olayım atmıyorum! Birinci sınıf, made in U.S.A.; bağlama limanı New Orleans. Hey benim güneşli, gülen New Orleans'ım! Doğunun soğuk, dar kafalı, uyuşuk pamuk tüccarlarının o kurnaz kentlerinden nasıl apayrı bir şeysindir!

Gemideki yerlerimizin güzelliğini anlatamam size. İşte bir donatan ki, devrimci düşüncelerden ötürü, gemicilerin de insan olduklarının farkına varmış! Herşey temiz, herşey güzeldi. Banyosu bile vardı; çamaşırlarımız hep tertemizdi. İyiydi, boldu yiyeceğimiz. Tabaklarımız, bıçaklarımız bile temizdi. Çatallarla, kaşıklar da öyle. Sağlık ve esenlikleri korunsun diye gemicilerin, yatıp kalktığımız yerlerin temizliği ile uğraşan, küçük zenci oğlanlar tutulmuştu. Başka işe bakmazdı bu zenci çocuklar. Sıhhatli, neşeli tayfaların hastalıklı, bitik tayfalardan daha verimli olduklarını, hele şükür, keşfetmişti bu Kumpanya!

Geminin İkincisi miydim? No, Sir! İkincisi filân değildim bu teknenin. Güverte işçisiydim ben. Bildiğimiz, bir

işçi. Zaten 'Gemici' diye bir şey kalmadı artık, aranmıyor da. Böyle modern bir şilebe, gemi diye bakılmıyor ki... Bu yüzden bir makine... Gemicinin ne işi var makinede, öyle değil mi? İstediğiniz kadar 'gemiden anlamam' deyin, siz bile yutmazsınız. Böyle bir makineyi, işçisi ile mühendisi yürütür. Gemi süvarisi de, mühendistir zaten. Çarkçı ile lostromo gemici sayılır diyelim, ama onlar bile makinistten başka bir şey değillerdir. Yaptıkları iş nedir ki? Manivelâyı çevirip, dümeni döndürmek! Çoktan geçti deniz masallarının romantizmi. Bana sorarsanız, hiç bir zaman yoktu ya. Ne yelkenlilerde, ne de açık denizlerde. Yazarlar estirmiş bu havayı hikâyelerinde. Öyle şeyler uydurmuşlar ki, bir sürü toy delikanlının kanına girmekten başka işe yaramamış. Bir vakitler kaptanlarla, lostromoların yaşayışlarında romantizm vardı belki, kimbilir? Ama gemiciler için düşünülemez böyle şey.

Gemici demek, domuzuna iş görmek demektir. Üstelik de köpek gibi kullanırlar adamı! Romanlarda, destanlarda, operalarda hep kaptanlar övülür, onların şarkısı söylenir hep. İş görenin kahramanlık şarkısı işitilmemiştir. Asıl işi görenlerin destanları yazılsaydı güzel olmazdı belki, kaba olurdu; iğrenir, tiksinirdi dinleyenler. Yes, Sir!

Evet, ne diyordum? Ben bildiğimiz bir güverte işçisiydim. Ne iş olursa yapardım, ama asıl işim boyacılıktı. Dedik ya, makine kendiliğinden işler. İşçilerin boş durmaması gerektiğinden, onarılacak bir şey de yoksa, durmadan bir yerleri boyatırlardı. Sabahtan akşama dek, hiç durmadan. Tuhaftır, ama hep de boyanacak bir şeyler bulunurdu. Günün birinde bu hiç bitmeyen boya işine şaşar, denize çıkmayan bütün öteki insanların yalnız denizcilere boya yetiştirmekle uğraştığı sonucuna varırsınız. Ya bu adamlar boya yapmaktan vaz geçerlerse, ne halt eder gemiciler? Onun için var olsunlar dersin, boya yaptıklarından ötürü. Hele güverte subayının düşeceği kötü

durumu düşünün... Ne iş gördürür işçilere? Adama boşuna para vermezler, No, Sir!

Bol para verdiklerini söyliyemem. İlk yirmi beş yıl hiç işsiz kalmadan, eşekler gibi çalışıp on para harcamadan, bütün paramı biriktirsem, ikinci yirmi beş yıl da gene işsiz kalmadan tutumlu yaşarsam, bu ikinci yirmi beş yılın sonunda kendimi orta tabakadan sayar, böbürlenebilirdim. Hani, "Allaha şükür, kara günler için kenara bir şeyler koyabildim" diyebilen orta sınıftan. Bu orta sınıf, en önemli sınıftır. Bu sınıftan olabilmek, toplumun değerli bir üyesi olmak demektir. Değmez mi, elli yıl çalışıp para birikmeye? Böylelikle kendine ahreti, başkalarına yaşamı sağlamış olursun.

Hoşlanmazdım kentleri gezmekten. Anvers üstelik sinirime dokunur. Denizcileri kötü, insanları da bir acayiptir. Yes, Sir! Ama hayat göründüğü gibi yalın değil, aldırmıyor neden hoşlanıp hoşlanmadığımıza. Büyük olaylardan çok, küçük önemsiz gibi görünen şeyler değiştirir yaşayışımızı zaten.

Boş dönecektik, mal almamıştık Anvers'ten. Kimse kalmamıştı gemide. Karada geçiriyordu çocuklar bu son geceyi. Ne yapacağımı bilmiyordum; okumaktan, uyumaktan usanmıştım. Bugün öğle üzeri paydos edilmiş, dağıtılmıştı nöbetler yeni yolculuk için. Bu yüzden herkes karaya fırlamış, bir 'tek atma' dalgasına düşmüştü. Biliyorsunuz elbet : bizim ülkede 'kutsal iç,ki yasağı' var!

Önce küpeşteye yaslandım, denize tükürdüm. Sonra, aşağılara indim, dolaştım bütün gemiyi; bomboştu. Limandaki can sıkıcı gümrük yapılarına bakmaktan da bıkmıştım. Vakit akşama yaklaşıyordu artık; bu taraflardan da tek kişi geçmiyordu.

Bir yalnızlık çöktü içime ki, sormayın. Sallanmayan, sağlam bir yere basmak gibi aptalca bir isteğe tutuldum birden. Bir kara parçası duymak istiyordum ayağımın al-

tında. Sokak! Hem de insanlarla dolu bir sokak özlemi vardı içimde. Evet, bir sokak görmek istiyordum... Bir sokak yalnızca başka bir şey değil. Suyla çevrili olmayan bir sokak, sallanmayan, sapasağlam duran bir sokak! Ziyafet çekmek istiyordum gözlerime; onlara bir sokak göstermem gerekiyordu artık.

— Daha önce gelseydin. Para veremem şimdi.

— Yirmi dolar ödünç istiyorum!

— Beş veririm.

— Ne halt edilir beş dolarla? Yirmi verin. Vermezseniz hastalanırım yarın... Kim boyar mutfak kapısını o zaman?

— On. Son sözüm. Ya on doları alırsın ya da hiç vermem.

— Öyle olsun. Ne denir. Alıştık her şeye eyvallah demeye, başka ne gelir elimizden?!

— İmzala makbuzu. Yarın geçiririz listeye; vaktim yok şimdi.

Attım on doları cebe. O kadar istiyordum zaten. Ama on deseydim, yer yerinden oynardı da beşten çok vermezdi. On dolardan fazlasını harcamıyacaktım, daha doğrusu harcamak istemiyordum; insan bir çıktı mı karaya, cebindekini bitirmeden dönmez, bilirim.

Nöbetçi subayı makbuzu alırken : 'sakın sarhoş olma; burası uğursuz yerdir' dedi.

Yersiz bir hatırlatma! Buraya geldiğimizden beri, günde iki sefer sarhoş oluyor hepsi... Sonra bana 'sarhoş olma' deniyor, lâf işte. Bana ne içkiden, ben zaten ağzıma damlasını koyınam; hem sarhoş olmayı hani biraz da alıklık sayarım.

Tekneden atlarken şu cevabı verdimdi :

— No, Sir! Ben ağzıma hiç bir zaman bu zehirden koymam. Ben, ülkemizin yasalarına yabancı yerlerde de

boyun eğerim. Yes, Sir! İçki yasağının kutsallığına inananlardanım!

2

Bu yaz akşamının alacakaranlığında dolaşıyordum sokaklarda. Şu yeryüzü güzel şey canım, sevmeyen var mıdır dersiniz? Ummam! Dükkânların büyük camlarına bakıyor; yanımdan gelip geçenleri süzüyordum. Güzel kızlar, nemegerek. Valla güzel şeyler! Çoğu beni görmeden, bana bakmadan geçiyordu; ama bakıp gülümseyenlerdi güzel olanlar! Ne güzel de gülümsemesini biliyorlar, vay kâfirler... Derken kendimi, yaldızlı bir evin önünde buldum. Evin ön duvarı boydan boya yaldızlı! Kapıları da ardına dek açık. Bu açık kapılar sanki : "Gel, gir içeri, otur biraz; üzüntülerini unutursun," diye sesleniyordu. Üzüntüm filân yoktu, ama bu çağırış ne de olsa hoşa gidiyor. Kalabalıktı evin içi. Giren unutuvermiş dertlerini, neşelenmişti hemen; gülüp eğleniyorlar, şarkı söylüyorlardı. Bir de coşturucu bir müzik vardı ki, sormayın. Şöyle bir bakayım, evin içi de yaldızlı mı dedim. Girdim. Hemen bir oğlan geldi, güldü, beni bir masaya oturttu, bir de şişe koydu önüme. Nereli olduğum yüzümde yazılı anlaşılan; oğlan bana önce anlamadığım bir söz etti, sonra İngilizce :

— Mon ami, içiniz... Öteki konuklar gibi eğlenmeye bakın, dedi.

Ne güzel şey! Herkes gülüp eğleniyordu burda. Haftalarca yalnız deniz görmüş, yalnız boya kokusu almıştı burnum. Ben de eğlenirim dedim, karar verdim neşelenmeye. Ne olduysa o zaman oldu işte, çünkü ondan sonra artık hiç bir şeyi tam anımsamıyorum. O delikanlıyı suçlamıyorum, içki getirdi diye; ama içki yasağını suçluyorum,

bizi fırsat düşkünü yapıyor. Karşı koyamaz bir duruma kor yasaklar kişiyi. Başkalarının koyduğu yasakları hiçe saymak, onları çiğnemek içimizde vardır da ondan.

Uzun bir süre, yanımı yöremi sis kapladıydı sanki. Sonra kendimi güzel bir kızın odasında buluvermiştim. Geç olmalıydı.

— Well, madmazel! Saat kaç?

— Adam sen de... Güzel çocuk!

Yes, Gentlemen, yemin ederim ki 'güzel çocuk' dedi bana.

— Oyun bozanlık etme, göster kibar olduğunu. Duygulu bir kadını yalnız mı bırakacaksın gece vakti? Hırsızlar vardır belki, çok korkarım hırsızdan... Öldürebilirler beni.

Ben bir Amerikan delikanlısıydım, sapına kadar. Kimsesiz bir hanımefendiye nasıl davranılacağını bilirdim! Soluk almaya başladığım günden beri kafama şunlar sokulmuştu : Kibar davranacaksın kadınlara; bir kadın bir dilekte bulundu mu senden, ölümü göze alacak, yerine getireceksin isteğini. Ben de öyle yaptım, kaldım onun yanında.

Limana fırladım sabah erkenden, ama Tuskalosa yoktu. Bomboştu yeri. Gitmişti! Yurda, güneşli New Orleans'a... Beni almadan...

Analarını yitirmiş çocuklar, evleri yanmış insanlar, binicileri vurulmuş hayvanlar gördüm... Bilirim, acıklı şeylerdir bunlar. Bir denizcinin tek başına yabancı bir yerde kalması, bütün bunlardan çok daha acıklıdır. Gemisi onu almadan gitmiş bir denizciyi düşünün! Bir denizci düşünün ki, bırakılıvermiştir! Üzüntüsü, bir çocuk gibi ağlaması yabancı yerlerde kalmasından değil, alışıktır yabancı yerlere. Kendini üzgün duymaz isteyerek kaldığı zaman. Ana yurdu saydığı gemi onu almadan giderse, kimsesizliğini, yalnızlığını, değersizliğini işte o zaman duyar.

Onun için de üzgündür. Bir saatcik bile olsun beklememiştir; onsuz da bakabilmiş demek başının çaresine. Demek ha varmış, ha yokmuş bu adam? Oysa, kıyametler kopar, geminin bir yerinden eski bir çivi düşse! Ama daha dün geminin yüzebilmesi için önemli olan denizci, bugün o eski çivi kadar önemli değildir artık. Gözden çıkarılamaz o eski çivi, ama geride kalan denizciyi arayan, soran olmaz. Tersine, gündeliğinden kurtulur kumpanya, sevinir bile belki. Oysa gemisiz bir denizci sokaktaki pislikten farksızdır. Şuracıktan denize atlasa, geberce kediler gibi, sormazlar... Kimdir, nedir? Merak bile etmezler. "Yabancının biri! Denizcidir her halde." Bütün söyleyecekleri budur.

Kendine gel oğlum! Bir tekme attım kırılmaya yüz tutan umuduma! Çabala iyileştirmeye kötüyü, bak kötü diye bir şey kalır mı o zaman! Sat anasını be... Dünyada başka tekne mi yok? Okyanus öylesine büyük ki... Bir başkası gelir elbet, belki daha da iyidir! Sahi, kaç gemi vardır denizlerde? Herhalde yarım milyon filân olmalı, ha? Eh, bunlardan birine de bir güverte işçisi gerekir elbet. Sonra Anvers büyük bir liman... Bu yarım milyon gemi de bir boy uğrar buraya besbelli, ama bugün olmaz da yarın olurmuş, ne çıkar. Nasıl olsa uğrayacak olduktan sonra buraya. Elbette canım, sabırlı olmalı. "Bay güverte işçisi! Lütfen, yalvarırım... Komşu tekneye gitmeden önce bana gelin. Birini arıyorum, sizin gibi olmalı" diyecek değil ya hemen kaptanın biri, n'oluyoruz canım, patlamadık ya.

Çok kafam takılıyor, şu vefasız Tuskalosa'ya. Nasıl takılmasın? Kız gibiydi kâfir. Kim derdi ki, böylesine vefasız çıksın? Hepsi böyledir bu yezitlerin, hepsi... Hepsi! Yemekleri de ne iyi idi. Pasta yiyorlardır bu saatte, piçler... Tabiî benim payımı da. Bari Slim yese payımı... Bob serserisi bırakmaz ki, o zıkkımlanmıştır, yezit herif. Gel-

mediğim anlaşılıncaya dek, eşyalarımı da karıştırır piç. Hemen paylaşırlar eşyalarımı! Gemi İkincisine de "Her şeyini birlikte almış" derler, öyle namussuzdurlar, bilmez miyim? Slim'i severim, ama ona da pek güvenilmez; kokulu sabunumu az mı aşırdı? Ne o, küçük bey bayağı sabunla yıkanamazmış! Ah, sen ne ütülü Bordwey tayısın sen... Yes, Sir, görseydiniz kendisini inanmazdınız... Ama yemin ederim ki, bu Slim denilen herif hep aşırırdı sabunumu.

Pek umursamıyorum burda kaldığımdan ötürü. Ama tek meteliğim yok, ondan sıkılıyorum. O güzel kız vardı ya, hani yanında kalmıştım dün gece? O, bana, sevgili anasının çok hasta olduğunu, ilâç alacak parası olmadığını söyledi. Eh ben de, anasının ölümünün sorumluluğunu alamazdım üstüme... Verdim bütün paramı kızcağıza. Neme gerek, çok içten, çok sıcak teşekkür etti. Anasını ölmekten kurtardığınız için, size teşekkür eden güzel bir kızın sesini dinlemekten daha tatlı bir şey olabilir mi? No, Sir!

3

Büyük bir sandığın üstüne çöktüm; kafamda, Tuskalosa'yla birlikteydim açık denizde. Bir karaya çarpsın, geri dönsün istiyordum. Ya da cankurtaran sandallarıyla içindekileri göndersin. Kayaya filân çarpmamış olacak, görmedim döndüğünü. Bir geminin karşılaşabileceği bütün kötülüklerin olmasını diliyordum ona. Deniz korsanlarının hücumuna uğrasa, soyulup soğana çevrilse... O düzenbaz Bob'un benden arakladıklarını korsanlar da ondan alıyor, görür gibiydim... üstelik bir de tokat indiriyorlar suratının ortasına. Bob'un o utanmaz, o hiç eksik olmayan gülümsemesi yok oluveriyordu sanki.

Yorgundum. Biraz kestireyim, o güzel kızın dalgası-

na düşeyim dedim, omzuma biri dokundu. Öylesine çabuk konuşuyordu ki, serseme döndüm. Kızdım tabiî : — Kes yahu, zaten ne yumurtladığını anlamıyorum... defol başımdan. -dedim.-

İngilizce olarak : "Ya... Demek İngiliz'siniz?" -dedi-.

— Hayır, Amerikalıyım.

— Demek, Amerikalı!

— Yes! Rahat bırakın beni, alışverişim yok sizinle.

— Ama benim var. Polisim! Gemicisiniz, değil mi?

— Yes, old man. Yoksa iş mi buldunuz bana?

— Hangi teknedesiniz?

— Tuskalosa. Şu New Orleans'lı.

— Sabah üçte demir aldı.

— Görüyorum, kör değilim. Bayat bir haber dostum.

— Kâğıtlarınızı göreyim.

— Ne kâğıdı?

— Denizci tezkereni!

Vay canına! Gördünüz mü başıma geleni? Denizci tezkerem ceketimde, ceket elbise torbasında, elbise torbası kamaramın duvarında... Yani Tuskalosa'da. Şimdi nerde olabilir Tuskalosa? Merak ediyorum, ne yediler acaba kahvaltıda? Tereyağımı o piç zenci oğlan zıkkımlanmıştır, gözüne dizine...

— Eh...? Denizci tezkereni sorduk delikanlı, anlamadın mı?

— Benim denizci tezkeremi değil mi? Yok!

— Yok mu???

Heyyy. 'Yok mu,' derken işitmeliydiniz herifi. Okyanus kurumuş demişim sanki ona. Üç kez ardı ardına bu soruyu sordu. Ama ilgisi azalmış gibiydi son soruşunda.

— Peki, başka bir kâğıt? Pasaport filân?

— Yok.

Üzerimde boş bir zarf bile olmadığını bildiğim halde, büyük bir önemle aradım ceplerimi.

— Gel benlen. -dedi-

— Nereye? -dedim-. Öyle ya, bilmeliydim nereye gittiğimi. Hangi tekneye götürüyordu beni. Ölürüm de çalışmam bir kaçakçı teknesinde.

— Şimdi görürsün. -dedi-.

Adamın pek nazik olduğunu söyliyemeyeceğim. Ama böyledir bu herifler; adamsız kalacaklar ki, bir işçiyi kandırmak için dil döksünler. Kafa tuttuğuna göre, beni götüreceği gemi çok iyi bir şey olmalı. Aklıma gelmezdi böyle çabuk iş bulacağım, ne ise... Talihi olmalı kişinin. Hemen de umutsuzluğa düşmüştüm canım.

Geldik, geldik ama nereye biliyor musunuz? Bildiniz tabiî : Polis karakoluna. Önce üstümü başımı aradılar; elbiselerimin dikişlerini bile gözden geçirdiler. Sonra da :

— Silâhınız var mı? diye sordular!

Silâhım olsaydı, böyle mi dururdum? Burun deliğimin üst katına bir makineli tüfek mi yerleştirmiştim dersiniz? Gözlerinden kaçmış, görmemiş olabilirler! Öyle ya, neden sorarlar daha? Kendileri bulamadı mı, sakladın sanırlar, meğer kavrayamazlarmış aradıklarının sende çıkmayışını... O zamanlar daha alışmamıştım da, pek gülünç gelmişti.

Bir masanın önüne sürdüler beni. Bir adam oturuyordu orda. Birisinin paltosunu aşırmıştım gibi, dik dik yüzüme baktı, sonra kalın bir defter çıkardı. Bir sürü fotoğrafla doluydu defter. Beni oraya getiren tercümanlık yapıyordu, yoksa anlaşamayacaktık. Oysa, savaşta pekâlâ anlıyorlardı dilimizi; ama o zaman savaş vardı, dört elle sarılmışlardı bizim delikanlılara. Geçti artık o günler, şimdi ne demeye dilimizi konuşsunlar?

Bir yargıç kadar ciddî, masanın başında oturan adam. Bir defterdeki fotoğraflara bakıyor, bir yüzüme. Yüz kere baktı belki. Hiç yorulmadı boynu, alışık olmalı... Boldu

vakti, hiç acele etmiyordu çünkü. Ama ne diye acele etsin? Nasıl olsa başkaları veriyor parayı!

Hele şükür! Kapadı defteri, kafasını salladı 'yok' dedi. Anvers'de fotoğrafçıya gittiğimi hiç hatırlamıyordum zaten.

Yorulmuştum ayakta durmaktan, karnım da acıkmıştı.

— Ben daha kahvaltı etmedim, baylar.

— Pekâlâ. -dediler-.

İnce, uzun, dar bir odaya götürüldüm. Çok eşya yoktu, olanlar da güzel değildi. Allah Allah, pencereye ne olmuş be? Yoksa bu odada Belçika'nın bütün hazinesi mi gizli? Ne demeye pencereyi öyle tavana yapıştırmışlar? Kimse dışardan bu odaya giremezdi; No, Sir!

Verdikleri kahve, ekmek, margarin yağına bu herifler sabah kahvaltısı diyorlarsa, şaşarım. Demek bellerini doğrultamamışlar savaştan. Daha iyi kahvaltı edebilmek için dövüşülmemiş miydi kuzum? Gazeteler ne yazarsa yazsın, Belçikalılar kazanmamışlar savaşı, besbelli bu; verdikleri lokmacıklarla doymuyor adamın karnı.

Öğleye doğru, beni gene o yargıç gibi adamın karşısına diktiler.

— **Fransa'ya gitmek** ister misiniz?

No, Sir, şaşmayın! Bunu sordular bana.

— Hayır. Fransa'yı istemem. Sinirime dokunan bir huyları vardır. Başkalarının topraklarına konmaya bayılırlar; ele geçirince de rahat durmazlar. Avrupa'da olsun, Afrika'da olsun, hep böyledir Fransızlar. Gene savaşa hazırlanmadıklarını nereden bileyim? Hazır denizci tezkerem de yok, dalgaya düşürür, alırlar beni. Hayır hayır, istemem Fransa'yı!

— Peki, Almanya için ne düşünüyorsunuz?

Bak hele, neler de öğrenmek istiyorlar?

— Orasını da istemem.

— Neden? Güzel yerdir; kolayca bir gemi de bulabilirsiniz.

— İstemem efendim, sevmem ki Almanları! Hesap pusulasını görünce savaştan sonra, şaşırdılar, ödeyemediler. Ödeyemeyince de, heriflerin topraklarını aldılar ellerinden. Şimdi düşersem aralarına yutarım hapı; payıma düşeni ödetmeye kalkışırlar... istediğim kadar vesikam yok diyeyim, sizden değilim diyeyim, dinlerler mi? Ben bir güverte işçisiyim, bir araya getiremem ki onca parayı. Hem bakın, ben orta tabakadan olmak istiyorum, toplumun değer verdiği bir üyesi olmak istiyorum ben.

— Neler saçmalıyorsun, oğlum? Gitmek istiyor musun, istemiyor musun? onu söyle.

Benimle çene çalmaya hem istekleri, hem de vakitleri var. Ama, anlıyorlar mı söylediklerimi? orasını bilmem.

— Karşı koymak yok. Hollanda'ya gidiyorsun.

— Hollandalıları da sevmem... diyecek oldum, sözü tıkadılar ağzıma.

— Hollandalıları sevip sevmediğin vız gelir bize, bunu Hollandalılara anlatırsın. Senin için Fransa biçilmiş kaftandı, ama istemiyorsun, ne çare. Almanya'yı da beğenmedin, kalıyor Hollanda. Ne yapalım, başka sınırımız yok. Değerli varlığınızın ilgileneceği başka, yeni sınırlar icad edemeyiz. Denize atamadığımıza göre seni, Hollanda'yı beğenmek zorundasın. Sevin, ucuz kurtuldun gene!

— Rica ederim baylar... Bakın, ben, sevmem yahu Hollanda'yı, gitmek istemiyorum oraya.

— Tut çeneni. Tamam artık. Kaç paran var?

— Aradınız ceplerimi, kaç para buldunuz?

Değil mi ama? Gel de sinirlenme... Saatlerce üstünü başını didik didik ederler, sonra da "kaç paran var?" derler!

— Para çıktı mı üzerimde? Çıkmadı ha? Demek ki yokmuş param!

— Pekâlâ pekâlâ, şimdilik bu kadar. Götürün hücresine.

Bu tören de böyle bitmişti.

4

Bir demiryolu durağına götürdüler beni akşama doğdu. İki kişiydiler, bir de o tercüman üç. Hiç trene bilmedim mi sanıyorlar acaba? Ne demeye uğurluyorlardı beni? Biri gitti biletleri aldı. Yankesiciler boşuna ceplerimde çalışmasın diye olacak, ayrılmadı burnumun dibinden öteki. Lâf işte... Onların didiklediği cepte yankesici metelik bulur mu artık?

Biletleri alan, vermedi bana biletimi; satarım diye korkmuştur. Yerime kadar büyük bir nezaketle getirdiler beni; eh... Giderler artık diyordum, aldanmışım! Pencereden sarkıp düşmiyeyim diye de ortalarına oturttular. Belçika polisi hep böyle nazik midir dersiniz? Neme gerek, çok iyi davrandılar bana. Sigara verdiler, yaktılar bile sigaramı. Tren de kalktı. Uzun sürmedi yolculuk, küçük bir kasabada indik. Gene polis karakoluna götürdüler beni. Bir oda dolusu polis oturmuş, dinleniyordu, beni de yanlarına oturttular. Ürkünç bir şey anlatmış olacak beni getirenler. Dinleyenlerin yüzü değişti birden, kimi "nasıl olur" der gibi bakıyor, kimi tiksinti ile başını öte yana çeviriyordu, sanki durmadan, zevki için adam doğramış biri vardı karşılarında!

Bir cinayet işlenmişti, evet evet öyle olmalıydı... Uzun yıllar da bulunamamıştı katil. Beni sanıyordular anlaşılan. Yüzüme dehşetle, tiksintiyle bakan polisleri görünce anladım, ben burda oturmuş cellâdı bekliyordum. Cellât evinde yoktu ki, bekletiyordular beni.

Yoksa temize havale ederlerdi şimdiye dek. Durumum

hiç de gülünecek gibi değil. No, Sir! Durumum çok ciddî düşünseniz biraz hak vereceksiniz bana. Denizci tezkerem yok, pasaportum yok, kendimi tanıtacak küçük bir pusulam bile yok. O yargıça benzeyen, defterinde fotoğrafımı da bulamadı... Hay Allah, hiç olmazsa bir fotoğrafım olsaydı orda, kim olduğumu hemen anlarlardı. Tuskalosa teknesindenmişim? Herkes söyleyebilir bunu. Bir dikili ağacım yoktu, hiç bir yerde. Ya teknelerde ya da denizci evlerinde geçerdi günlerim. Bir ticaret odasına da yazılı değilim. Yani 'ben' diye bir şey yok! Kim olduğu belli olmayan birini ne demeye beslesin zavallı Belçikalılar? Herifler zaten besliyor bir sürü sonradan çıkmaları. Ama onlar hiç değilse yarım porsiyon kendilerinden sayılır. Ben öyle miyim ya? Beni şipşak asmaları en kestirme yol. Kim arayıp sorar beni? Kimse! Gücenmiyorum asacaklar diye, kızmıyorum da. Ama asacaklarından eminim. Cellâdı bekliyorlar, işten o anlar, o gelmeden asamazlar, o zaman 'cinayet' olur da ondan.

Yanılmamışım! Aynasızlardan biri iki paket sigara verdi bana. Günah işlemiş bir zavallıya son bir iyilik. Kibrit de verdi, sonra yanıma oturdu, dostça omzuma vurdu :

— Korkma -dedi- üzülmeye değmez. Sigara iç, daha çabuk geçer vakit. Beklemek zorundayız. Karanlık basıncaya dek bekleyeceğiz... İşimizi göremeyiz yoksa.

Korkmamalıymışım, üzülmemeliymişim... Bak hele! Kendi başına gelmiş mi ki böyle kesin konuşuyor? Tabiî karanlığı beklersiniz. Yapabilirler mi gündüz gözüyle? Ya biri çıkar da -olmaz ya- tanırsa beni? Yutarlar mı hapı, kalmaz mı eğlenceleri yarıda? Yağma yok. Ne diye boynumu büküyorum sanki. Birazdan nasıl olsa tam bükülecek boynum. Bir kibrit suyu şu sigaraların köküne, onlara kalmasın ben geberdikten sonra.

Ot gibi sigaraları da be! Bok canına olsun ulan, istemiyorum ölmek! Bir tüyebilsem şuradan. Ama yanım yö-

rem çevrili. Nöbet değişiyor, yenileri geliyor... Hadi bakalım baştan başlıyor tiyatro. Her yeni gelen beni soruyor. Kimmişim, neden gelmişim, ne zaman asılacakmışım? Bir de utanmadan gülüyorlar. Aşağılık bu Belçikalılar. Neden yardım ettikti onlara, anlamıyorum.

Son yemeğimi getirdiler. Belçikalılar kadar cimri millet görülmemiştir. Akşam yemeği dedikleri ne biliyor musunuz? Azıcık patates salatası ile incecik bir dilim sucuk, bir parça da yağ sürülmüş ekmek. Ayıp be. Yo yo, iyi insan değil bunlar. Biz de onlar için kendimizi ateşe atmıştık... Ben bile yaralanıyordum az kalsın. Hani bana 'üzülme' diyen biri vardı ya, o yanıma geldi gene, gülerek :

— Tam bir Amerikalısın, içki içmezsin, değil mi? -dedi-

— Karıştırma şimdi Amerika'yı! Öyle bir içerim ki...

— Yaşa, dostum. İyi bilmişim, kuşkum kalmadı artık. Tam Amerikalısın işte. Nedir kuzum o içki yasağı? İhtiyar karıların ortaya attığı bir şey. Darılma, ama marabetlerden emir alıyorsunuz be. Bak burada, bizde, erkeğin sözü geçer!

Herif bizi, bizden iyi biliyor, erkek adam! Sırtı yere gelmez bu herifin. Ne demeye bu işi seçmiş kendine sanki? İyi etmiş de polis olmuş, yoksa önüme büyük bir bardak şarabı kim koyardı şimdi? İçki yasağımız aklıma geldikçe yüzüm kızarıyor, utanıyorum, ayıp şey yahu. Ne büyük günah işlemişiz ki, alıkonmuşuz bu dünya nimetinden?

Gece saat ona doğru, şarabı veren dedi ki :

— Hadi bakalım delikanlı, yürü; vaktimiz geldi.

Neye yarar, "asılmak istemiyorum" diye bağırmak? On dört kişiydiler. On dördü de yasaların koruyucusu! Başa gelen çekilir. İki saatcik, olsun bekliyemedi Tuskalosa. Bekliyemez miydi sanki? Ama değer mi beni beklemek?

Ya buradaki değerim? Birden çileden çıkardı beni bu değersizliğim. Sesimin yettiğince bağırdım :

— Gitmiyorum işte. Ben Amerikalıyım. Hepinizi şikâyet edeceğim!

Biri : "Bakın hele" dedi, "Amerikalıymış! İnandır bizioğlum, isbatla. Hani kimlik kâşıdın? Hani pasaportun? Yok değil mi? Sen 'hiç kimsesin', istediğimizi yapabiliriz seninle; yapacağız da. Hadi yürü bakalım.

Bir şey de atabilirlerdi kafama, hemen oracıkta geberebilirdim. Alıklık etme, dedim kendi kendime... Yürüdüm.

O neşeli, açıkgöz herif solumda, bir başkası da sağımda. Çıktık kasabadan, karanlık tarlalara saptık. Yamru yumruydu yol. Ne kadar gidecektik bu zifiri karanlıkta? Yol bitiverdi, çayırlara daldık. Bir boy da çayırlarda yürüdük.

Tam tüyülecek zaman. Yanımdakiler sezdiler mi ne?

— İşte geldi -dediler-, hakkını helâl et.

Demek son dakikalarımı yaşıyordum? Böyle birden de söylenir mi? Boğazım kurudu, ürkünç şeyler duymaya başladım. Bir damla su, bir damla su verseler bari. Gülünç ya suyu düşünmek şimdi. Soluk alabileceğim şu birkaç saniyem susuz da geçebilir. İsteseydim su, bu karşılığı alırdım, eminim. Böylesine kalleş olacağını ummamıştım, şarabı verenin. Cellât diye başka birini bekliyordum, bambaşka biri canlanmıştı gözümde... Bu neşeli delikanlıya benzemiyordu kafamda canlandırdığım cellât. Ne kötü meslek seçmiş herifçioğlu be... Vay canına, yapacak başka iş bulamadı mı koskoca dünyada?

Güzel şeymiş yaşamak! Bu duyguyu daha önceleri hiç duymamıştım. Soulk alıp verebilmek kadar güzel şey var mı? Herşeyin üstünde, ummadığımız kadar güzel bir şey, yaşamak. Bakakalsan bile ardından seni almayan geminin, olmasa bile denizci kartın. Yaşamak hep güzel-

dir, her zaman, her yerde, bom-bok da olsa durumun... Karanlık bir gecede, tarlaların ortasında, bir solucan ezer gibi ezseler de seni, gene güzel, gene güzey şey yaşamak!

Ummazdım Belçikalılardan beni öldüreceklerini. Bütün bokluk içki yasağından çıkıyor, olmasaydı böyle bir yasak, ben burda olur muydum? Mister Volstead'i bir geçirsem elime, boğarım herifi. Ne kötü bir karısı olmalı ki, böyle bir yasa çıkarıyor. Bir yiyip bin şükredeyim Tanrıya, ya bu yasağı ben koysaydım milletin başına? Nice olurdu halim? Milyarlarca küfrün altında, her gün ezil babam ezil.

— İyi bir insansın belki, ama gerekli değilsin bize. Hadi bakalım Mister.

Canım bunun için de adam öldürülür mü? Kaldırdı kolunu, geçiriyor ilmiği dedim, sehpasız filân asacaklar... Dedim ya cimri millet. Kaldırdığı koluyla karşıyı gösterdi!

— Şurası Hollanda. Böyle bir yerin olduğunu biliyorsun, değil mi?

— Biliyorum.

— Doğru şu gösterdiğim yöne git; bir saat sonra demiryoluna varırsın. Bu saatte sınır bekçilerine rastlayacağını ummam, karşılaşırsan bile saklanırsın. Hiç ayrılma demiryolundan, önüne istasyon çıkacak. Saklan oralarda bir yere; sabaha karşı dörtte, bir sürü işçi gelir, onlarla birlikte gişeye gidersin "Rotterdam derde klasse" dersin, gözünü aç, başka söz edeyim deme. Al şu beş guldeni.

Beş kâğıt uzattı bana. Bir paket sigara ile kibrit de verdi. Bir paket daha uzattı :

— Biraz yiyecek bir şey var bunun içinde. Sakın istasyonda bir şeyler almaya kalkışma... Rotterdam'a kadar açlıktan ölmzesin, nerden baksan. -dedi-.

Şaşırdım ne diyeceğimi. Ödevleri beni asmak. Ama onlar ne yapıyor? Sigara, ekmek, kibrit veriyor; bana kaç diyorlar. İyi yürekli, merhametli kişiler. Gel de sevme ba-

kalım insanları. İşleri kötü kişileri kovalamak, bu yüzden katılaşmış yürekleri. Ama içlerinde, bunlar gibi iyileri varmış demek. Sarıldım ellerine, durmadan 'sağ olun, sağ olun, sağ olun!' dedim. Öyle sarılmışım ki ellerine, birlikte götüreceğim sandılar.

— Gürültü etme yahu -dediler-, karşındakilerden biri işitirse dumandır halimiz; işin yoksa baştan başla o zaman.

Ne denir doğru söze?

— Delikanlı! Kulağını aç, iyi dinle beni : Gene Belçika'ya gireyim deme! Bir daha sınırlarımız içinde yakalanırsan, ölünceye dek hapis yatarsın. Ölünceye dek hapisin ne demek olduğunu biliyor musun arkadaş? Karışmam, yanarsın. Bak bir daha söylüyorum : Görüneyim deme Belçika'da, şakası yok bu işin. Belâ olursun başımıza. Kimlik kâğıdın yok senin, bunu da unutma!

— Yahu, belki bizim Konsolos...

— Geç oğlum, çıldırdın mı? Konsolos ne yapabilir? Bir kâğıt parçası bile yok elinde. Tuzlasın mı Konsolos seni? Gene başımıza kalırsın. Anlaşıldı değil mi? Ölünceye dek hapis, yani ölünceye dek zindanda yatmak!

— Anladım anladım, baylar. Söz veriyorum : bir daha ayak atmam buraya.

Buraya gelip de ne yapacaktım? Bağlarım, bahçelerim mi var burda? Seviniyordum bile, çıkıyorum diye. Hollanda daha iyidir, eminim. Hem onların dilini çakarım biraz, benzer bizimkine.

— İyi işte -dediler- bizden kulağını bükmek. Hadi bakalım, tabanları yağla şimdi. Gözünü dört aç, ayak sesi filân duyarsan, yat hemen yere, sakın kımıldama, yakalatma kendini, yanarsın yoksa. Yolun açık olsun!

Gittiler. Kaldım mı yalnız? Geniş bir soluk aldım. Sevinçliydim. Koyuldum yola.

5

Güzel şehir Rotterdam. Paranız varsa tabiî! Benim yoktu, limanda da tek gemi demirli değil. Bir gemi olsaydı, o gemi de mühendis arasaydı, gözümü kırpmadan 'ben mühendisim' der atardım kapağı tekneye. Gemi yola çıktıktan sonra işten anlamadığım çıkardı ortaya, denize atmazlardı ya beni. Nasıl olsa boyanacak bir şeyler vardır gemide, ben de kavuşmuş olurdum fırçalarıma. Süvari maaşında gözüm olmadığı da anlaşılırdı. İstediğim parayı vermezlerdi belki, ne çıkar, az versinler. "Burada pazarlık yapılmaz" diye yazılı nice büyük mağazalar biliriz ki, yalnız pazarlıkla iş görürler.

İşin kokusu tabiî hemen çıkar, kızılca kıyamet de kopardı. Hortumu dalgadan ayırt edecek durumda değildim daha o zamanlar. Düşünün, ilk sinyalde işten anlamadığım çıkıyor meydana. Gemi limandan yağ gibi süzülerek çıkacak, değil mi? Kaptan aklınca "yavaş" komutu veriyor. Ben bu komut üzerine, gemiyi yaydan fırlayan ok gibi harekete geçiriyorum. Tekne mavi kurdeleyi kazanacak sanki! Sanki ölüm dirim meselesi, almış başını gidiyor! Çok gülünç bir şey olurdu ya... Bu gülünç durumun denenmemiş olması benim yüzümden değil. Çünkü ortada gemi diye bir şey yok. Mühendis de, makinist de arayan yoktu. Ne süvari, ne ahçı yamağı aranıyordu. Aransaydı, hazırdım hepsini yapmaya. Ne tuhaf, kaptan bile aranmıyordu o günlerde.

Sürüyle işsiz denizci gemi bekliyordu limanda. Hepsi de Amerika'ya gitmeyi düşünüyordu. Attılar mı böyle bir tekneye kapağı, soluğu Amerika'da alıp kurtaracaklardı paçayı. Sanki orda adamı fındık üzümle besliyorlar? Öyle olsaydı, işim neydi benim Tuskalosa'da? Hâlâ bir şey sanırlar Amerika'yı. Oraya varınca da, yurtlarına dönebilsinler diye sürünüp dururlar limanlarda.

Bizim konsolos geldi gene aklıma. Yani benim konsolosum! Belçikalı polisler alay etti ama, benden daha mı iyi bilecekler? Konsolos dediğin bu işlere bakar, yardım eder insana, bunun için para alır, bu işler için de buralarda oturur. Giderim, danışırım bir. Bütün gemiler herifin elinden geçiyor.

— Denizci kartınız?

— Yok, yitirdim.

— Pasaport?

— Yok.

— Kimlik kâğıdı?

— Hiç olmadı!

— Neden bana geldiniz o halde?

— Bizim konsolos değil misiniz? Bir yol gösterirsiniz diye düşündüm.

Sırıttı. İnsanlar, kazık atacakları zaman önce sırıtırlar. Değişmez bu.

— Sizin konsolosunuz muyum? Bakın hele. Neden sizin oluyorum?

— Ben Amerikalıyım! Siz de Amerikan konsolosusunuz da ondan.

Değil mi yani? Anlaşılan değil! Herif istifini bozmadı, gayet soğuk, şunları söyledi :

— Amerikan konsolosuyum, tabiî... Daha başkonsolos olmadım ama... Sizin Amerikalı olduğunuzu nerden bileyim? İnandırın beni. Gösterin kâğıtlarınızı!

— Yitirdim dedim ya bayım!

— Ya?! İnsan kimlik kâğıdını yitirir mi? İşitilmiş şey mi bu? Denizci dediğin, denizci kartını üstünde taşır! Hele yabancı yerlerde... Tuskalosa'da çalıştığınıza nasıl inanayım? Neyle ispatlarsınız?

— Hiç bir şeyle.

— Gördünüz mü? Ne istiyorsunuz o halde benden? Diyelim ki, Tuskalosa'da çalıştığınıza inandırdınız beni,

bu demek değildir ki Amerikalısınız! Çingeneler bile çalışır Amerikan bandıralı teknelerde. Hem siz Anvers'den buraya nasıl girdiniz?

— Canım, hani, işte, şey... Oranın polisi beni...

— Rica ederim! Bu masalları başkasına anlatın. Nerdeyse, devlet otoritesinin, yabancı ülkelere adam kaçırdığını söyleyeceksiniz, öyle mi? Olacak iş mi bu? Alık yerine koymayın beni!

Bütün bunlar sırıtarak söylendi. Çünkü, Amerikan devlet adamı, ölüm hükmünü verirken bile gülümser, gülümsemek zorundadır. Cumhuriyetin ödevlerindendir gülümsemek. Kızmıyordum gülümsediği için, ama kalemle oynamasına çok içerliyordum. Kalemle kafasını kaşıyor, kalemle tempo tutuyor, kalemle benim söylediklerimi masaya çiviliyordu sanki. Şeytan diyor ki, fırlat hokkayı suratının ortasına. Hayır, sabretmeliydim.

Hiç bir şey olmamış gibi, çok rahat bir sesle sordum :

— Vatana giden bir gemi bulabirsiniz belki bana.

— Ben size, bir gemi bulacağım, öyle mi? Kim olduğunuzu bilmeden ha? Nasıl istiyebilirsiniz bunu, ne cesaretle? Elinizde kim olduğunuzu gösteren tek kâğıdınız olmadan; ben size gemi bulacağım ha? Bir daha da bu iş için gelmeyin buraya.

— Peki, o dediğiniz kâğıtları nerden bulurum? Siz vermez misiniz?

— Ben mi aldım kâğıtlarınızı? Nerden bulursanız bulun, bana ne. İyi doğrusu, kâğıdını yitiren her serseriye yenisini vereceğiz demek!

— Well Sir! Serseri dediğiniz bizim gibiler mi? İşçi olmayanlar yitirmez mi kimlik kâğıdını?

— Onların parası vardır.

— Haaa: Anladım şimdi.

— Ne anladınız? Hiç bir şey anlamadınız! Zenginlerin ellerinde bir çok şey vardır kendilerini tanıtmak için.

Evleri vardır, adres verebilirler, onları tanıyanlar bulunur.

— Kusur bende mi köşküm yoksa? Çalıştığım yeri gösterebilirim ancak, başka adres bilmiyorum ki...

— Benim de elim kolum bağlı, çıkamam yasaların dışına. Hiç olmazsa sizi tanıyan, size tanıklık edecek birini bulun, getirin onu. Şaka etmiyorum, elimden bir şey gelmez... Yemek yediniz mi?

— Ne gezer? Param yok ki. Dilenmeye de başlamadım daha.

— Bir dakika bekleyin.

Kalktı, geçti yandaki odaya, birkaç saniye sonra elinde bir kartla döndü.

— Bu kartla üç gün denizciler evinde yemek yiyebilirsiniz. Üç günden sonra gene gelin, yenisini veririm. Amerikan bandıralı olması şart değil ya, başka bir tekne bulursunuz belki. Hem onlar o kadar titiz davranmazlar; anlayın işte, daha fazla konuşturmayın beni. Elimden bu kadarı gelir. Ben burada Birleşik Devletlerin bir işçisiyim. Çok üzülüyorum yardım edemiyorum diye, ama inanın elimden gerçekten bir şey gelmez. Tanrı yardımcınız olsun. Good-bye!

Haklı. Kötü birine de benzemiyor zaten. Ama, söyledikleri hep ezberlenmiş gibi. Bu sözleri, konsolosluk sınavını verebilmek için ezberlemiştir. Hiç darda kalmadı, ne dedimse, şıp diye karşılığını buldu. Ama "karnın aç mı, yemek yedin mi?" derken insan oluverdi.

Acıkmak insanca bir şey, ama kimlik kâğıdı öyle değil. İşte aradaki ayrım. İnsanlar insanlıktan çıkıp, kâğıttan birer kukla olacaklar bu gidişle. Tabiî! Zordur çünkü insanı insan olarak kullanmak. Ama kâğıt kuklalara istediğin biçimi verir, gönlünce kullanabilirsin! Sızlanamazlar. Yes, Sir!..

6

Her zaman "üç gün", üç gün demek değildir! Çok uzun, çok kısa süren üç günler vardır. Çok, ama çok kısa sürdü benim yemek yiyip, yatak bulduğum üç günüm. Daha ilk kahvaltımı ediyorum sanmıştım ki, "bitti üç gün" dediler. Gitmem bir daha konsolos cenaplarına! İstekli değilim sınav karşılıklarını baştan dinlemeye. Hem bu arada yeni bir şey de öğrenememiştir. Beni yerleştirecek bir tekne bulamadığına göre, ne diye gidip boş lâf dinleyeyim? "Gel kartını yenilerim" demişti, ama kim bilir ne asık suratla verir bu kez? Eminim daha çabuk geçecekti bu üç gün, ilk üç günden.

Konsolosa gitmeyişimin bir nedeni daha vardı : Ben onun insan yönünü görmüştüm "aç mısın" derken; bu anıyı silmek istemiyordum işte. Biliyordum, yenilerken kartımı, bilgiç bilgiç sözler edecekti. "Bu sondur dostum! Bir kişi olsanız balla besliyelim. Biraz da kendiniz bir şeyler yapmaya çalışın... Hep bizden beklemeyin..." Ölürüm de gitmem.

Vay anam vay, nasıl da karnım aç! Nasıl da yorgunum! Bitik haldeyim, yarı tetikte, yarı uykulu sokak köşelerine büzülmekten. Şu aynasızlar hep karanlık köşe bucakları araştırırlar. İçin geçer, kaparsın gözünü, bir ayak sesi duyarsın. Ellerine düşmemek için, tetikte uyumak kadar zor şey yoktur.

Görünürlerde de tek gemi yok. Gerekli kâğıtları ceplerinde, kendi adamları işsiz dolaşırken, ben mi iş bulacaktım? Fabrikalar da aramıyor işçi. Arasalar bile, "hani kâğıtlarınız?" diyecekler. Üstelik yabancıyım da.

Bilir misiniz kimler için yapılmıştır pasaportlar, giriş-çıkış vizeleri? Bizler için! Amerika'ya ya da öteki ülkelere göçme yasağı konmuştur. Bizler için konmuştur. Bu yasaklarla daralan özgürlüğünüzü kimler destekler?

Işçi Partileri. Kötülerin ilkileri şudur : "Yalnız kendimden olanı korurum. Benden olmayan yerin dibine batsın, kılımı bile kıpırdatmam... Geberseler daha iyi, çatışma kalkar hiç değilse." Yes, Sir.

Evet, çok yorgundum, karnım da çok açtı. Tok adamın dolu cüzdanıyla kendi boş cüzdanının yer değiştirdiğini görüyorsun bir gün. Öyle günler oluyor ki, başkalarının dolu cüzdanını düşlüyorsun yalnız.

Bir erkekle bir kadın gördüm, büyük bir dükkânın önündeydiler. Kadının söylediği İngilizce sözler geldi kulağıma :

— Fibiy, şuraya bak ne güzel!

Fibiy denen bir şeyler mırıldandı, işitemedim. Kadın gene :

— Sanmam... -dedi- çok güzel şeyler, tam eski Hollanda işi...

— Ne eskisi canım, 1926 işleri bunlar.

Fibiy'nin sesi kuru... Canı sıkılmış Fibiy'nin belli. Ama bir vatan şarkısı gibi geldi bana sesi. İşte dedim, gökte ararken yerde buldum! Giriştim işe. Tuttum bir masal anlattım onlara. Pek hoşlandı Fibiy, katılırcasına gülmeye başladı. Yanındaki karısı mıydı, sevgilisi mi, bilmiyorum, hem bana ne; o da gülüyordu. Merakla bize bakıyordu sokaktan geçenler. Herifin şivesinden Amerikalı olduğunu çakmıştım, ama böyle candan güldüğünü görünce, hiç kuşkum kalmadı : yalnız bir Amerikalı böylesine candan gülebilir.

— Yaşa boy! dedi. Çok güzel anlattın bu masalı.

Gene gülmeye başladı. Ben bitirmiştim masalımı, ağlamasını bekliyordum, oysa!

— Ne dersin Flory? Bu garip kuş yuvasından olmuş. Ne güzel uydurdu, ne düzenli anlattı?

— Çoook! dedi kadın. Nerelisiniz? New Orleans'lı mı? Ne tuhaf, bir teyzem vardır, orda oturur. Fibiy, sana Kitty

teyzeyi anlatmadım mı? Yo yo, anlattım tabiî. Hani canım şu her sözün başında "Crapa Carolinaya geldiği vakit" diye...

Fibiy alışkın olmalı Flory'sinin gevezeliğine, dinlemiyordu onu. Ceplerini karıştırdı bir dolar uzattı.

— Bunu seçtiğiniz konu için değil, anlatma gücünüz için veriyorum. Uydurulmuş bir şeyi böylesine ustalıkla anlatmak çok önemlidir, sanattır, Tanrı vergisidir oğlum. Bir sanatçısınız, farkında mısınız bunun? Ama yazık, serserilikten vaz geçin... Yazın anlattıklarınızı para kazanırsınız, hem de çok para kazanırsınız, inanın bana. Ne dersin Flory, iş var bu çocukta?!.

Karısının ne düşündüğünü bilmek istiyordu. Karısı mı? Bilmiyorum. Karısı diyelim. Bunlar istediklerini yazdırmışlardır pasaportlarına.

— Evet evet Fibiy... Artist bu adam.

Kadın pek memnundu.

— Bizim ziyafete çağırsak mı, ha? Düşün Pennington'ları? Ne sürpriz olurdu Fibiy, sorsana, gelir mi?

Bak hele, demek gerçekten karısıymış! Fibiy aldırış etmedi küçük geveze karısına; gülümsüyordu. Gene ceplerini karıştırdı, bükülmüş bir dolar daha uzattı.

— Bunu da gazetem için veriyorum, dedi, iyi bir konu verdiniz. Gazeteme yazarsam bu konuyu, beş bin alırım, ama size yararı olmaz. Gene de az değil verdiğim. Teşekkür ederim dostum, goob-bye. Talihiniz açık olsun.

Başımdan geçenleri anlattığım için aldığım ilk ve son para bu oldu. Yes, Sir! Beş gulden ediyordu iki dolar, sevinç içindeydim. Soluğu hemen bir sarrafta aldım, uzattım iki kâğıt parçasını. Meğer onar dolardan yirmi dolar değil miymiş? Birden elli guldenim olmuştu. Yaşa Fibiy! Kibar adammışsın. Beyaz Saray seni takdis etsin! Çok para yirmi dolar, biliyorum. Ama öteye beriye vermek zorunda olursan, çok olmadığını hemen anlarsın. Çok bitik-

tim, çok açlık çekmiştim; paranın ne demek olduğunu tam anlamaya başlamıştım ki, suyunu çekti. Paranın değerini çok parası olanlar bilir. Değerini anlamak için vakitleri boldur da ondan. Elinden hemen yok oluveren şeyin değerini nasıl anlarsın? Vakit bulamazsın anlamaya. "Kuruşun önemini yoksullar bilir" derler. İnanmayın. Sınıf ayrılığı bundan doğar işte.

7

Yatak denilen o rahat nesnenin içinde son yattığım gecenin sabahı geldi çattı. Umduğumdan az sürmüştü zenginliğim. Birkaç meteliğim kalmıştı; ancak hafif bir kahvaltıya yeterdi. Hiç de hoşlanmam hafif kahvaltılardan; öğle ya da akşam yemeklerinin kalkacağını belli ederler. Serüvenimi dinleyeck bir Fibiy bulamazdım her zaman. Ama bulursam birini, öyle gülünç anlatacağım ki, ağlamaktan katılsın da, Fibiy'nin beş bin dolar değerindeki hikâyesiyle çarpışsın! İster göz yaşı, ister kahkaha... yararlı olabiliyorsam anlattığım şeyle, hep para kazanabileceğim demektir.

Para verip ağlamak isteyen insanlar bulunduğu gibi, para ile gülmek isteyenler de vardır.

Ne oluyoruz? Paramızla yatmıyor muyuz bu yatakta? Keyif çatacağız biraz işte. Hakkımız yok mu? Ne demeye boyuna kapıyı vuruyorlar? Gel de sinirlenme.

— Defolun, defolun! Kalkmıyorum daha.

Açsalar kapıyı, kunduramın tekini suratlarında bulacaklar.

— Kanun namına! Açın kapıyı!

Polîs olmayan var mıdır? Pek emin değilim artık. Benim bildiğim, polis, kişilerin rahatını kollar, ödevi budur.

Gelgelelim işleri karıştıran, insanların rahatını kaçıran hep onlar.

— Ne istiyorsunuz?

— Konuşacağız!

— Ordan konuşun işte, ne diye kapıyı açayım?

— Görmemiz de gerekiyor sizi. Açın, yoksa kırarız.

Kırarlar mıymış? Yanlış mı anladım yoksa? Bunlar hırsızlığı önlesinler diye kullanılmıyor mu? Pekâlâ açalım! Daha kapıyı araladım aralamadım, biri hemen ayağını soktu aralığına kapının. Öf be, bu oyun çok bayatladı artık, hâlâ da övünürler bu usulle. Öğrendikleri ilk marifet bu anlaşılan.

Girdiler içeri. İki kişiydiler. İkisi de sivil. Yatağın kenarına iliştim, giyinmeye başladım. Dillerini kıvırıyordum artık. Ama bu iki kuş biraz İngilizce biliyor.

— Amerikalı mısınız?

— Öyle sanıyorum.

— Denizci kartınızı görebilir miyiz?

Ne de ilgi çekiyor bizim denizci kartı. Herkes onu görmek ister, herkes onu merak eder. Yabancı ülkelerde kimlik kâğıdı, pasaport, denizci kartı aransın diye savaşlar yapıldı, öyle geliyor bana. Savaştan önce aramıyorlardı bu nesneleri, gene de mutluydu insanlar. Özgürlük, bağımsızlık, demokrasi için yapıldı savaşlar sözde... Hiç belli değil ama. Prusyalıların Napolyon'a karşı giriştikleri özgürlük savaşından beri aynı şey. Kazanıldıkça savaşlar, özgürlüklerini yitirdi insanlar. Neden mi? Çünkü, savaşlar kazandı özgürlüğü de ondan. Yes, Sir!

— O aradığınız yok bende.

— Neeee? Yok mu?

İlk şaşıran sen değilsin dostum. Bir kez daha görmüştüm böylesine şaşıran birini. Gene bir sabahtı. Ben gene böyle tatlı tatlı kestiriyordum.

— Yooook!

— O halde pasaportunuzu gösterin.

— O da yok.

— O da mı yok?

— O da yok.

— Bura polisince bir vesika filân?

— Teşerrüf etmedim daha polisle!

— Polisten alınmış bir "Oturma İzni"niz olmadan, Hollanda topraklarında kalamıyacağınızı bilmiyor musunuz?

— Bilmiyorum.

— Bilmiyorsunuz demek? Son yıllarınızı Ay'da mı geçirdiniz?

Söyledikleri çok gülünçmüş gibi, ikisi de katıla katıla güldü.

— Giyinin hadi. Gidiyoruz. bizimle geleceksiniz.

Burda da asarlar mı? Burda da ölünceye dek zindan var mı? Denizci kartı olmayanlar için diyorum elbet.

— Baylardan biri sigara verebilir mi bana?

— Sigaram yok. Ama sigar içerseniz buyurun.

— Teşekkür ederim, verin. Sigarı daha severim.

Ağır ağır elimi yüzümü yıkadım; bir yandan da sigarı tüttürüyordum. Ama istediğin kadar ağır davran... bir de bakıyorsun giyinmişsin, hazırsın.

Düzüldük yola. Anladınız tabiî nereye geldiğimizi. İlk iş : üstümü aramak! Bunlar Anvers'deki kardeşlerinden daha talihli, 45 Hollanda Censt'i buldular cebimde. Kahvaltı için para vermeyeceğim demektir.

— Başka paranız yok mu?

— Yok.

— Neyle geçindiniz bugüne dek?

— Suyunu çekmiş paramla.

— Demek Hollanda'ya geldiğinizde vardı paranız?

— Tabiî vardı.

— Ne kadardı?

— Pek hatırlamıyorum, ama iki yüz dolar kadar!

— Bu parayı nerden bulmuştunuz?

— Bulmadım efendim; biriktirmiştim.

Şaka sandılar; gülmeye başladı hepsi. Ama gözlerini komiserden ayrımıyorlardı, o gülmeye başlayınca gülüyor, o susunca hepsi birden susuveriyordu.

— Holanda'ya nasıl geldiniz? Paraportsuz nasıl girebildiniz? Hangi yoldan?

— Hiiiç, öyle... Giriverdim!

— Nasıl "giriverdiniz?"

Nasıl girdiğime konsolos bile inanmamıştı, bunlar mı inanacaktı? Belçikalıları da ele vermek istemiyordum tabiî.

— Bir vapurla geldim.

— Hangi vapurla?

— Hani şu, neydi adı? Tamam : George Washington.

— Hangi tarihte?

— Tam bir tarih veremeyeceğim.

— Demek George Washington'la geldiniz öyle mi? Esrarengiz bir George Washington bu, ha? Bildiğimiz kadarı Rotterdam'a böyle bir gemi gelmedi daha.

— Aklım ermez o kadarına. Gemiden ben sorumlu değilim.

— Amerikalı olduğunuzu gösteren hiç bir şeyiniz yok demek?

— Hayır, yok. Bizim Konsolos...

Ne kadar güldürücü bir adamım canım, ne söylesem gülüyorlar!

— Konsolos, Konsolos, ha? Sizin Konsolosunuz ha? Sizin derken "i" yi bir uzatış uzatıyor ki...

— Konsolos ne yapsın size?

— Bir kâğıt verir belki.

— Konsolos mu verecek kâğıdı? Şu Amerikan Konsolosu öyle mi? Bir şeye dayanmadan nasıl versin? Var-

lıklı olsaydınız iş değişirdi, ama sizin gibi bir serseriye... Hayır dostum, veremez.

— Madem ki Amerikalıyım.

— Amerikalı olduğunuza Konsolosu inandırmanız gerekir. Elinizde bir kâğıdınız olmazsa, yaşadığınıza bile inandıramazsınız Konsolosu. Memurluk demek, kırtasiyecilik demektir. Biz de öyleyiz. Prusyalılar'dan kırtasiyeciliği yeni almış olanlar da en koyularıdır. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi?

— Anlıyorum, efendim.

— Diyelim ki Konsolosunuza götürdük sizi... O zaman ne olur bilir misiniz? Konsolosunuz sizi, bize resmen teslim etmek zorunda kalır. Bu durum karşısında da başımıza belâ olursunuz dostum... Yani bir daha kurtulamayız sizden. Bunu da kavradınız mı?

— Evet.

— Altı ay hapis verirler, pasaportsuz yakalanan birine; sonra da vatanına geri gönderilir. Nereye gönderebiliriz sizi? Ne olduğunuz belli değil ki! Köpek gibi gebertemeyiz bir insanı! Belki daha ilerde böyle yasalar da korlar, bilmiyorum. Ancak bir kampa sokabiliriz sizi, yani ölünceye kadar işin yoksa besle bir yabancıyı! Sözün kısası : Almanya'ya gitmek ister misiniz?

— Hayır. İstemiyorum orasını.

— Anlıyorum. Bugünlük bu kadar.

Bu adam ya çok okumuş ya da düşünmesini öğrenmiş memurlardan. Birini çağırdı :

— Götürün. -dedi- Kahvaltı verin. İngiliz gazetesiyle bir de İngilizce dergi bulun ona, canı sıkılmasın... Ha sigar da verin.

8

Akşama doğru hücremden aldılar beni; yanımda iki

siville bir istasyona geldik. Trene bindik; küçük bir kasabada indik. Doğru oranın polis merkezine. Gene acayip bir hayvana bakar gibi baktılar bana... Gene akşam saat on olunca yanıma iki kişi geldi "yürü gidiyoruz" dediler.

Gene bir takım tarlalardan geçtik, epey gittik; sonra adamlardan biri durdu :

— Şu gösterdiğim yöne dosdoğru gidersin. -dedi-. Sakın kimseye görünme. Ayak sesi duyarsan, saklan. Doğru gidersen bir istasyona gelirsin... Sabaha karşı tren gelir; bilet alırken, yalnız : "Un troisiéme à Anvers" dersin. Tutabilir misin aklında?

— Tabiî, çok kolay.

— Sakın başka söz etme. Biletini alır, geçersin Anvers'e. Orada daha kolay vapur bulursun. Al şu paketi, içinde biraz yiyecek var. Burda da sigara. Anvers'e gelmeden bir şey satın alayım deme. Bu da otuz Belçika frangı... Al bakalım.

Tereyağlı ekmek, sigara, bir kutu da kibrit verdi.

— Sakın bir daha Hollanda'ya gelme. Hem altı ay hapis yatar, hem de ölünceye dek kampta kalırsın. Bak, bunları sana burada, bir tanığın önünde söyledim. Hadi bakalım, talihin açık olsun.

Kaldık mı gene gece yarısı tarlaların ortasında? Bir de talihin açık olsun demiyorlar mı adama, ifrit oluyorum. Bir boy gittim gösterdikleri yöne. Sonra durdum, başladım düşünmeye. Belçika'ya nasıl giderim? Orada ölünceye dek hapis var! Holanda'ya dönmek daha elverişli, hiç değilse altı ay hapis. Ondan sonra da kamp. Acaba kamp süresi ne kadardı? O da ölünceye kadar mı? Öyle bir söz etti yanılmıyorsam. Elbette ölünceye kadardır, hiç Hollanda Belçika'dan geri kalır mı?

Ne olursa olsun, Hollanda Belçika'dan daha elverişliydi. Hem dillerini de anlıyordum biraz. Şöyle bir yarım

saat kadar yana yönelip yürüdüm, sonra döndüm, Hollanda yolu budur dedim, başladım gitmeye.

Epey yürüdüm, birden ürkünç bir sesle kendime geldim :

— Kımıldama, dur! Ateş ederim yoksa.

"Ateş ederim!" Karanlıkların içinden birdenbire böyle bir komut duymak iç açıcı olmuyor doğrusu. Karanlıkta nasıl görüp ateş eder bilmiyorum, ama nişan almadan da öldüren kurşunlar yok mu yani? Ölünceye kadar hapis yatmak, böyle bir kurşunla ölmekten elbette daha iyi idi.

— Ne yapıyorsun burada?

— Uykum kaçtı da biraz dolaşıyorum!

— Dolaşacak başka yer bulamadın mı? Burası sınır boyu.

— Çit filân görmedim.

İki kişiydiler. Üzerime iki lâmba tuttular, ışıldak gibi. Tabiî ilk iş : üstümü aramak! Ne ararlar boyuna? Wilson'un on dört maddesini mi yoksa? Herhalde ben cebime sokmuş değilim. Tereyağlı ekmek paketini, sigara ile kibriti, bir de otuz franktan başka bir şey bulamayınca, biri yanımda kaldı, öbürü biraz ileri gitti, etrafı aydınlattı. Ne dersiniz? Yitirilen barışı mı arıyorlardı?

— Nereye gidiyordun?

— Rotterdam'a dönmek istiyordum.

— Bu saatte mi? Neden doğru yoldan gitmiyorsun da tarlalardan geçiyorsun?

N'olur sanki? Gece tarlada gezilmez mi? Ne tuhaf kimi? Hemen kuşkulanırlar. Anlattım Rotterdam'dan niye geldiğimi, bir kızsınlar, bir kızsınlar. "Bizimle eğlenme" demezler mi? Belçika'dan gelip Hollanda'ya kaçmak istediğim gün gibi ortadaymış. Cebimdeki otuz franktan belliymiş. Hollanda'da frank'ın işi neymiş? Gel de inandır bakalım bu alıkları. Gene de iyi kişilermiş, bana gösterdiler Anvers'in yolunu.

Çok iyi davrandılar. Artık ister istemez Belçika'ya gitmek zorundaydım. Ah şu "ölünceye dek hapis" olmasa orda. Bir saat yürüdüm gene. Yorgunluktan sendeliyordum artık. Şuracığa şöyle yatıp, bir uyku çeksem... Neme gerek, uğursuz bu yerler, bakarsın bir serseri kurşun gelip bulmuş seni...

Birden bacağımdan yakaladı biri. Önce köpek sandım. Biri eliyle bileğime yapışmıtşı; bir elektrik feneri de yandı yüzümde. Şeytanın gözü bu elektrik fenerleri de, burnunun dibine gelmeden farkedilmiyor. İki adam kalktı yerden... Zavallı ben, tam heriflerin ağına düşmüştüm.

— Nereye?

— Anvers'e!..

Dillerinden Flaman oldukları belli.

— Gece vakti işin ne Anvers'de? Hem neden doğru yoldan gitmiyorsun bakalım?

Dilimin döndüğü kadar durumu anlatmaya çalıştım. İnanmadılar.

— Bu yalanları başkalarına anlat sen. Hollanda'da kimbilir ne haltlar ettin ki bu yöne geçmek istiyorsun! Yağma yok. Dur bakalım, hele arayalım üstünü.

Ne kötü bir huy bu canım. Durmadan adamın ceplerini karıştırırlar. Ayıp be, yoksa ayıp olduğunu bilmiyorlar mı?

— Kuzum, ne arıyorsunuz?

— Karışma.

Karışma olur mu? Merak ediyorum. Bir şey bulamadılar tabiî. Bütün dünyadaki insanların yarısı cep arayacak, öteki yarısı hep ceplerini aratacak. İnsan kavgalarının temeli belki de bu cep arama işi. Kim aratacak? Kim arayacak? Kime verilmeli arama hakkı? Aranan üstelik para ödeme zorunda da kalacaktır. Neyse, ceplerimin aranması bitikten sonra dediler ki :

— Bak orası Rotterdam, doğru oraya dön; bir daha

da görünme buralarda. Bir daha da sınır bekçilerine rastlarsan, öyle masallar uydurma, yutmazlar. Amerika'nızda kalsanıza canım; ne demeye bizim bir lokma ekmeğimize ortak çıkarsınız? Gelmeyin buralara.

— İsteyerek gelmedim ki.

— Hadi hadi, hepiniz aynı şeyi gevelersiniz!

Hoppala, demek yalnı zbenim başıma gelmemiş bu iş ha? Demek başkaları da benim gibi fır dönüyormuş?

— Kes artık, nerdeyse gün doğacak. Arkandan geliyoruz, döneyim deme, yanarsın! Hem Rotterdam büyük bir limandır, orda bir sürü işçi arayan tekne vardır.

İşçi arayan tekne sözü de öyle çok edildi ki, bilginler bile bir gerçek olarak kabul edecekler bunu artık.

Cebimde yalnız otuz frank vardı. Bu küçük kasabada hemen göze batacaktım. Neyse, bir sütçü arabasına rastladım, o beni bir boy götürdü. Sonra bir kamyon gördüm, bir limandır, orda bir sürü işçi arayan tekne vardır. hayvanlarını şehre, satmaya götürüyordu, bir boy da onunla yürüdüm; yaklaştım Rotterdam'a. Polis ödevi olmayınca insanlar da merhametli, iyi oluveriyorlar. Rastladıklarıma başımdan geçenleri anlatıyordum. Kâğıtlarım olmadığı için neler çektiğimi söylüyordum onlara. Acıyıveriyorlar bana. Yardım ediyorlar, yiyecek veriyor, yatacak yer gösteriyorlar. Kimse şu polis milletini sevmiyor be! Bir hırsızı yakaladığımız vakit, hakkımızı arama fırsatı bize verilmediği içindir ki, ister istemez polisten yardım diliyoruz.

9

Otuz frangı Hollanda parasına çevirince çok bir şey etmiyor. Zaten insanın güvenecek başka şeyi olmasa, pa-

raya bel bağlaması doğru değil. Güvenecek şeyi hemen o gün, öğleden sonra buluverdim!

Serseri serseri geziniyordum rıntımda. Konuşarak iki İngiliz geçti yanımdan. Çok tuhaf oluyor İngilizleri konuşurken duymak. Acayip birtakım sözler geveliyorlar İngilizce diye. Oysa onlara göre de bizim İngilizcemiz on para etmezmiş. İngilizlerin İngilizcesi, İngilizceyle ilintisi olmayan acayip bir dil. Dil demeye de dili varmıyor insanın. Neyse, bana ne; ben hoşlanmam İngilizlerden. Onlar da bizi koklayamaz. Bu durum yüz elli yıldır sürüp gider böyle. Hele şimdi bu kargaşalıkta, işler büsbütün karışınca, birbirimize daha da diş biler olduk.

Avustralya'da olsun, Çin'de olsun ya da Japonya'da... Hangi limana gelseniz, it sürüsü gibi rastlarsınız heriflere. Söz gelişi, şöyle bir tek atmak için meyhaneye girdiniz, değil mi? İngilizlerle doludur. Tek kelimenizden Amerikalı olduğunuzu çakarlar hemen. "Hey Yenk" diye lâf atarlar. Oralı olmaz, içkinizi içip gitmeye davranırsınız, arkanızdan "savaşı kim kazandı?" diye boktan bir söz ederler. Ben kazanmadığıma göre, kimin kazandığı da beni ilgilendirmez tabiî. Bu kirli çamaşırların ortaya çıkmasından, savaşı kazananlar bile pek memnun değillerdir, ama herifler susmaz, direnirler.

— Söyle bakalım Yenk, kim kazandı savaşı, ha?

Ne denir? Yalnızsındır, onla ren azından iki düzine, "biz" diyemezsin, dayak atarlar çünkü. Fransızlar desen gene dayak yersin. "Ben" desen hem gülerler, hem de dayak atarlar. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika sömürgeleri desen gene dayak yersin. Susar, cevap vermezsin "Amerikalılar" dediğini sanırlar gene dayak yersin. "Siz kazandınız" demeye adamın dili varmaz, bu ürkünç yalanı nasıl söyler adam? İster sus, ister ağzını aç... Önünde sonunda dayak atacaklar besbellidir. İyisi mi, onların olduğu yerden kaç, hiç girme oldukları yere. Bir

de bize "Denizaşırı kardeşlerimiz" derler! Benim kardeşim yok İngilizlerden. Sonra şaşarlar da, niye sevmeyiz diye onları. Bugün çaresiz, söze ben karıştım :

— Hangi teknedensiniz? dedim.

— Vay Yenk'cik, senin burda işin ne? Gördüğümüz ilk Amerikalısın.

Hindi gibi kabarıyorlar hemen, alıklar!

— Ne halt edeyim, demir alamıyorum; kıçtan palamar verdim.

— Sigortalı değilsin ha?

— Üstüne bastın.

— Şimdi de cızlamı çekmek istiyorsun?

— Ne yaparsın, omurga delindi.

— Biz bir İskoç'dayız.

— Nereye demir alacaksınız?

— Boulogne'ya. Saklarız oraya kadar seni, ama öteye olmaz; baba, domuzun biri, lostromo da öyle.

— O. K. Boulogne'a kadar. Fayrap ne zaman?

— Sen bu akşam sekizde yukarı gel. Çekmeye gider o saatte beybaba. Kıçta oluruz biz, kasketimi arkaya itmişsem, işler yolunda demektir; kımıldamadan duruyorsam, beklersin biraz daha. Yalnız pek göz önünde dolaşma. Hem yakalanırsan, oltacıları ele vereyim deme ha? Anlaşıldı mı?

Sekizde rıhtımdaydım. Kasket arkaya itilmişti. Beybaba zil zurna, Boulogne'dan önce de gelemedi kendine. İndim orda, Fransız topraklarına ayak bastım. Paramı Fransız frangına çevirdim, doğru demiryolu istasyonuna, ver elini Paris.

Fransızlar yol süresince gelip insanı hiç rahatsız etmiyorlar, kibar adamlar. A...a... birdenbire kendimi Paris'te bulmaz mıyım? Ama istasyonda biletler kontrol edilirken yakayı verdim ele. Çünkü biletim Paris'e kadar değildi. Hoop, polis karakolunda aldık soluğu. Elbette, polis-

siz iş olur mu hiç? Ben çat-pat Fransızca, herifler çat-pat İngilizce bir süre güreştik. Gene bilmecelerin çözümü bana düştü. Nerden geliyor muşum? Boulogne'dan. Oraya nasıl gelmişim? Vapurla. Denizci kartım nerdeymiş.

— Yoook mu?

Bu soruyu Hintçe sorsalar anlıyacağım artık.

— Hayır, pasaportum da yok. Kimlik kâğıdım da yok, hiç bir kâğıdım yok... Hiç bir zaman da olmadı, olmayacak da anlaşılan.

Sorup, vakit kaybetmesinler diye, bir solukta sıraladım hepsini. Şaşırdılar. Sustular, ne bir soru sorabildiler, ne de kızdılar. Meğer önemli yanı işin, biletimin olmayışıymış. Ertesi gün baştan sorguya çekiliyorum. Sonunda, demiryollarını zarara soktuğumdan ötürü on gün hapis yiyorum. İşte Paris'e gelişim!

On gün çok eğlendim hapiste. Bakın anlatayım.

İlk gün : Giriş, banyo, araştırma, çamaşır, hücreye yerleşme.

İkinci gün : Yakalandığım gün üzerimde çıkan paranın vezneye verilmesi, makbuz imzası, gene adım, kim olduğumun tesbiti, kalın defterlere yazılma. Öğleden sonra hapishane papazına takdim. Papaz İngilizceyi iyi konuştuğunu sanıyor, aldanıyor tabiî. Bir kelime anlamıyorum söylediklerinden. Amerika Fatihi Wilyam'ın daha Amerika'ya gelmeden önceki İngilizcesini konuşuyor bizim papaz. "Allah" yerine "Yallah" diyor, buna benzer acayiplikler. O Allah dermiş, ama kulağıma "Yallah" gibi geldiğinden hep gitmeye davrandım. İkinci gün de böyle geçti.

Üçüncü gün : Öğleden önce çok tuhaf bir şey sordular : Hiç önlük şeridi diktiniz mi? Bu işi beceremeyeceğimi söyledim, ama nedense önlük bölümüne gönderildim öğleden sonra. Üçüncü gün de böyle geçti.

Dördüncü gün : Öğleden evvel bir makas, bir iğne

(daha doğrusu bir sürü iğne), iplik, bir de yüksük verdiler. Yüksük uymadı parmağıma, ama uyanı yoktu. Kenefe giderken verilenleri göz önünde duran bir iskemleye bırakmam söylendi öğleden sonra. Kapının hemen yanına bir tabelâ astılar, tabelânın üstüne şunları yazdılar : "Bir yüksük, bir makas, bir de iğnesi vardır."

Beşinci gün : Pazar.

Altıncı gün : Sabah, iş yerine götürüldüm. Öğleden den sonra iş yerindeki yerim seçildi. Altıncı gün de böyle bitti.

Yedinci gün : Önlüğe şeritlerin nasıl dikileceğini öğretecek olan başka bir cezalıyla tanıştırdılar öğleden evvel. İğneye iplik geçirmesini öğrendim, öğleden sonra. Yedinci gün de böyle geçti.

Sekizinci gün : Şeritlerin nasıl dikileceğini gösteriyor öğretmenim. Öğleden sonra banyo ve tartılma. Sekizinci gün de tamam.

Dokuzuncu gün : Öğleden evvel müdüre çıkarılıyorum. Cezam yarın bitiyormuş; şikâyetim olup olmadığı soruluyor. Yabancılar defterine adım yazdırılıyor. Öğleden sonra öğreniyorum şerit dikmesini. Dokuzuncu gün de böyle bitiyor.

Onuncu gün : Öğleden evvel ilk şeridi dikiyorum. Diktiğim şeridi tam bir buçuk saat gözden geçiriyor öğretmenim, beğenmiyor, söküyor. Öğleden sonra gene bir şerit dikiyorum. Daha bir ucunu dikmiştim ki, gelip alıyorlar beni. Tartıyorlar; doktor muayenesi, sivil elbiselerimin geri verilmesi. Akşama dek bahçede dolaşıyorum. Onuncu günüm de böylece sona eriyor.

Ertesi sabah saat altıda uyandırıyorlar. Kahvaltı ister misin, diyorlar. İstemiyorum. Vezneye götürülüyorum. Bekliyorum; veznedar daha gelmemiş. Gene veriyorlar kahvaltı. Veznedar da geliyor. Paramı veriyor, gene makbuz imzalıyorum. On beş santim de çalışma ücreti veri-

yorlar, sonra buyurun sokağa diyorlar. Fransa hükûmeti ne kazandı benden? Hiç. Hele Demiryolları İdaresi hava aldı. Neyse, sokağa çıkar çıkmaz polisle burun buruna geliyoruz.

On beş gün içinde, geldiğim yoldan şehri bırakmam gerektiğini, çok kesin olarak söylüyorlar. On beş günden sonra Fransa sınırları içinde yakalanırsaymışım, gerekli kanunî işlem yapılırmış! Bu kanunî işlemin ne olduğunu bilmiyorum. Asmaktır usulleri belki, belki de yağımı akıta akıta ateşte yakmak. Demokrasimizin yetkinliğe eriştiği yirminci yüzyılda, pasaportsuz dolaşanlara, oylarını kullanamadıklarından ötürü katil gözüyle bakılıyor. Her çağın katilleri olduğu gibi, engizisyoncuları da vardı. Değişen bir şey yok, sizin anlayacağınız. Hâlâ birtakım insanlar, birtakım işler yüzünden "Papanın gazabı"na uğramıyor mu?

Burun buruna geldiğim polis sözünü bitirmemişti daha :

— Oğlum -dedi- ömrün boyunca pasaportsuz dolaşamazsın.

— Acaba bizim Konsolos'a gitsem...

— Sizin Konsolos'a mı?

Dünyaya ün salmış bizim Konsoloslar be!

— Konsolos ne yapsın sana? İnanmaz söylediklerine, o elindeki kâğıda dayanarak iş görebilir ancak. Sakın ona gitme, sonra hiç kurtulamayız senden. Ölünceye dek belâ olursun başımıza.

Oysaki Romalılar, Cumhuriyeti Konsüller koruyacak demişlerdi, değil mi? Ama o Konsüllerle bizim Konsolosların bir ilintisi olmasa gerek.

— Ölünceye kadar pasaportsuz dolaşamazsın.

— Evet. Bana da öyle geliyor artık. Bir yerden bir kimlik kâğıdı uyduramaz mıyım acaba?

— Benim elimden bir şey gelmez. Verebileceğim tek

şey, burda hapis kaldığını gösteren bir belge olabilir. Eh, bunun da faydasından çok zararı dokunur sana. Hem sonra ne yazabilirim o belgeye? İnanmamak zorundayım söylediklerine, nasıl inanırım, değil mi ya? Yardım edemediğimden ötürü üzülüyorum. Bunları anlatmak zorundayım, yaptım görevimi. Canım bakın Almanya güzel yerdir, oraya geçsenize!..

İlle de Almanya'ya göndermek isterler beni, neden anlamıyorum.

10

Birkaç gün Paris'te kalırsam, ne çıkar sanki? Hem merak ediyorum, bakalım ne gelecek başıma? Düzenli işlerden çok, kendiliğinden oluveren şeyler daha işine yarar insanın kimi zaman. Hak da kazanmıştım bu birkaç günü Paris'te geçirmeye. Tren biletim ödenmiş sayılırdı; hapiste bir bedava yiyip içmemiştim. Demek ki birkaç gün Paris sokaklarında sürtebilirdim. Fransa hükümetine borçlu olmadan. İşsiz kişiler dalgaya düşerler. Ben de düştüm dalgaya, şu bizim ünlü Konsolosu göreyim dedim. Bana yardımda bulunamayacağını biliyordum, ama insanlar hakkındaki bilgimi arttırmak istiyordum.

Bu Konsolosların hepsi bir tornadan çıkmış sanki... hepsinde ezberlenmiş eş cevaplar. Önceleri naziktirler, ama sonra hemen emreden biri oluverirler. Serttirler, ilgisizdirler ve can sıkıntılarını belli ederler.

İster Amerika'da, ister Fransa'da, ister İngiltere'de ya da Arjantin'de olsunlar, düşünüşleri, davranışları eşittir. Eş tepkilerde bulunmak bütün hünerleri! Yalnız arada bir unutuyor ödevlerini, iç dünyalarını açığa vuruyorlar... İşte o zaman şaşırıyorsunuz, tanıyamıyorsunuz bu adamları! Ama uzun sürmez bu hal! Böyle apaçık görün-

ce kendilerini, kirpi gibi dikenlerini çıkarır, hemen sert yaparlar. Bizimkinin bu anını yakalamak için, kalktım gittim Konsolosluğa. Bilmiyor değildim gözüme aldığım tehlikeyi. İster misin hiç beni dinlemesin de, tutup polise versin? Olur mu olur, ayıkla pirincin taşını ondan sonra.

Önce sabahtan öğleye dek sıram gelsin diye bekledim Konsoloslukta. Öğle oldu, paydos dediler. Sıra öğleden sonra da gelmedi bana. Bizim gibiler, nereye gitse beklemek zorundadırlar .Değişmez bir kural : parası olmayanın vakti boldur. Biri parayla öder, öteki vakitle! Vaktini harcayan bir sürü insan daha vardı burda. İçlerinde günlerce bekleyenler, şu eksik, bu eksik diye taban çürütenler gırla. Bir şey daha isterler bizden : sabırlı olmamızı! Tanrı korusun, sabrınızın tükendiğini artık beklemek istemediğinizi belli edecek olursanız, yandınız. Memurun hışmına uğrar, iki misli beklersiniz, Yes Sir!

Ben sıramı beklerken, içeri kısa boylu, çok şişman bir kadın girdi. Şişmanlığını dünyada anlatamam size... Böylesine şişman birini düşünemezsiniz. Konsolosluğun bekleme salonunda, duvarı boydan boya kaplayan Amerikan bayrağına başlarını dayamış oturup bekleyen bu bitik, soluk benizli, çalışma heveslisi, iyi ve beklemesini bilen kişilerin içine, böylesine şişman, böylesine besli birinin düşmesi, saygısızlıktı! Yağlı, kıvırcık, kapkaraydı saçları kadının. Göze hemen çarpıveren kocaman, eğri bir burnu, çok çarpık da bacakları vardı. Gözleri de güzel değildi; yağlı yüzünden her an dışarı fırlayacakmış gibi bakan gözler. Çok zengin olduğunu üstü başıyla belli ediyordu. Çok güç soluk alabiliyor, terliyordu, inci gerdanlığının, altın bileziklerinin, pırlanta iğnelerinin yükü altında. Hışımla açtı kapıyı girdi içeri ve "pasaportumu yitirdim, yenisi isterim... Konsolos nerde? Çabuk'" dedi. Yazıcı hemen fırladı yerinden : şimdi efendim, bir dakika, dedi. Bir iskemle verdi. Doldurmak için de üç kâğıt aldı eline;

alçak sesle bir şeyler soruyor, kâğıtları dolduruyordu. Vah zavallı, dedim kendi kendime, demek yazı yazmasını bilmiyor! Öyle ya, başlarını duvara dayamış bütün öteki bitkinler, bu kâğıtları kendileri doldurur; hem de olmadı baştan derler adama. Kâğıtların yazılma işi bitti. Yazıcı ölüm yargısının verildiği kapıların birinden daldı içeri. Girmesiyle çıkması bir oldu. Kadının önünde saygı ile eğildi : "Bay Gıngırgır sizinle kendisi görüşmek istiyor efendim." -dedi-. Kadından üç de fotoğraf aldı. Şişman kadın, dünya olaylarının tatlıya bağlandığı kapıların birinden içeri girdi.

Kişilerin alın yazılarının Tanrılarca yazıldığına bugün artık inanan kalmamıştır. İnsanların alın yazısı, milyonlarca insanın ne olacağı Amerikan Konsoloslarının elindedir. Roma Konsülleri gibi, bunlar da Cumhuriyetin zarar görmemesi için ellerinden geleni yaparlar. Yes, Sir!

Şişman kadın büyük gizler dolu odada uzun kalmadı; dışarı çıkarken çantasını öyle sert kapadı ki, başkalarına yetecek kadar paramız var, der gibi küstahca bir ses çıkardı çanta. Yazıcı hemen yerinden fırladı : pasaportunuz yarım saate varmaz hazır olur efendim, isterseniz otelinize gönderelim, dedi. Naziktir Amerikan Konsolosluğundaki memurlar, bilirim. Kadın : Hayır, dedi, arabamla geçeceğim burdan, uğrar alırım. Çıktı gitti.

Bir saat sonra uğradığı zaman, ben daha sıramı bekliyordum. O aldı pasaportunu, umutlandım ben de. Pasaport veriyorlar burda adama dedim. Emindim, bana da vereceklerdi. Otelime göndermesinler, istemem, kendim alırım. Pasaportum olunca, elbette bir tekne bulurdum. Amerikan bandıralı olmasın, ne çıkar. Her teknede çalışırım, İngiliz'de bile. Günün birinde atarım kapağı bizim teknelerden birine, ama boyacı istemiyorlarmış, olsun... Ben öteberi de parlatırım, ne olur?

Adı çıkmış Amerikan Konsoloslarının, fena değiller

yoksa. Belçika, Hollanda ve Fransız polislerinin bizim Konsoloslar için söylediklerine inanmıyordum artık; millî bir kıskançlıktı onlarınki.

Benim de numaramın okunduğu bir gün geldi. Bitkin dostlarımın hepsini öteki kapılardan sokmuşlardı, ben önemliydim anlaşılan, beni Mister Gıngırgır mıdır nedir, onun odasına aldılar. Benim de istediğim buydu zaten. Pasaportsuzların durumundan anlayan birine benziyordu.

Mister Gıngırgır bana yardım edecekti, emindim bundan. Paralı birine yardım ettikten sonra, bana haydi haydi ederdi.

11

Masa başında dirsek çürütmüş, kurumuş, kısa boylu, zayıf bir adamdı Konsolos. Karşısındaki iskemleyi gösterdi. Oturdum.

— Size ne yardımda bulunabilirim?

— Bir pasaport rica edecektim, efendim.

— Kayıp mı ettiniz?

— Pasaportumu değil, denizci kartımı yitirdim efendim.

— Yaa! Demek denizcisiniz?

Sesi hemen değişti. Bu yeni seste bir güvensizlik vardı... Konuşmamızın havasını, sonucun ne olacağını bu ses belli etmişti zaten.

— Gemimi kaçırdım.

— Sarhoştunuz besbelli!

— Hayır. Ben ağzıma içki koymam. Kemiklerime dek kuruyum ben.

— Evet, ama denizci olduğunuzu söylediniz ya?

— Denizciyim tabiî, ama içki içmem. Gemim, bildiri-

len zamandan üç saat önce demir aldı. Suların yükselmesini bekliyecekti, yük almadığı için bunu gerekli bulmamış, ve...

— Demek kâğıtlarınız gemide kaldı.

— Evet.

— Öyle olacak... Tezkerenizin numarasını biliyor musunuz?

— Hayır, bilmiyorum.

— Nerden almıştınız?

— Hatırlamıyorum. Sahil teknelerinde de çalıştımdı. Boston, New York, Baltimor... Karasuları savaş teknelerinde bile çalışmıştım, nerden aldığımı pek bilemiyorum.

— Evet...

— Ne bileyim, kaybetmeden önce her dakka çıkarıp, nerden aldığıma bakacak değildim ya.

— Evet...

— Hiç çıkarmazdım cebimden!

— Amerikan uyrukluğuna nasıl girdiniz?

— Orda doğdum, nasıl girdim olur mu?

— Hangi nüfus kütüğünde yazılısınız?

— Bilmiyorum. Çok küçüktüm o zaman, yani doğduğum zaman!

— Demek nüfusta yoksunuz.

— Dedim ya, bilmiyorum.

— Ben biliyorum!

— Mükemmel! O halde ne diye bana soruyorsunuz?

— Pasaport isteyen ben miyim?

— Bilmem Sir.

— Canım pasaport isteyen sizsiniz. Size pasaport verebilmem için izin verirseniz, bir takım sorular sorayım, değil mi?

Ne denir? Adam haklı! Bu adamların hep hakkı vardır zaten. Ama iş mi canım: yasaları kendileri yaparlar,

sonra da bu yasaları uygulamak için başa getirilirler... Elbette hakları olacak!

— Memlekette verebileceğiniz bir adres var mı?

— Hayır efendim. Ya gemilerde ya da gemici hanlarında kalırdım.

— Demek adres de veremiyorsunuz. Peki herhangi bir kulüp üyesi filân?

— Kim? Ben mi? Hayır Sir.

— Aileden biri?

— Tanrıya şükür hepsi öldü.

— Oyunuzu kullandınız mı?

— Yok canım!

— O halde oy listelerinde de adınız yok demektir.

— Yok tabiî. Hoş karada da olsaydım o sıralarda, gene kullanmazdım oyumu!

Yüzüme baktı bir süre. Boş, çaresiz bir bakıştı bu. Oysa o zamana dek yüzünde Hollanda'daki meslekdaşına benzeyen bir gülümseme vardı. Bu da onun gibi kalemle oynuyordu. Kalemler olmasa, bu adamlar neyle oynarlar, konuşurken? Ama böyle bir odada canları sıkılmasın diye bir sürü şey var. O zaman telefon teli ya da bir gözlükle, ne bileyim hiç olmazsa bir kâğıtla oynayacaklar. Bir şey düşünmesinler de neyle oynarlarsa oynasınlar. Sahi düşünmezler mi hiç? Zaten düşünmeye başlar başlamaz, memur olmaktan çıkıyor, konuşulacak biri oluveriyorlar! Ciddî şeyler düşünmeye vakit bulmasınlar diye demirbaş listelerindeki bu ufaklıklar icad edilip, oynamak için verilmiş ellerine... Bana öyle geliyor.

— O halde veremem size pasaport.

— Neden?

— Neye dayanarak vereyim? İnanmamam gerekir söylediklerinize. Suçlandırılırım sonra. Bu adama nasıl verdin pasaport demezler mi? Nesine güvendin de verdin, derler. Amerikalı olduğunuza inandırın beni.

— Amerikalı olduğumu anlamıyor musunuz?

— Nerenizden anlıyayım? İngilizcenizden mi?

— Tabiî.

— Yetmez oğlum. Bakın Fransa'dayız değil mi? Burda binlerce kişi Fransızcadan başka dil bilmez, hepsi Fransız mı? Öyleleri vardır ki, doğma büyüme Fransız'dan daha iyi Fransızcayı konuşurlar. Romanyalılar, Almanlar ne millet ararsanız vardır burda. Burda doğdukları halde hiç bir uyrukluğa girmemiş olanlar bulunduğu gibi, yüzbinlerce İngilizce bilmeyen Amerikan uyruklu insanlar da var.

— Ama ben... ben Amerika'da doğdum.

— Amerikalı sayılabilirsiniz, ama inandırmanız gerekir. Babanızın sizi başka bir uyruğa geçirmediğini nereden bileyim?

— Nasıl olur? Büyükbabam da Amerikalı idi, onun babasını babası da hepsi, biz hep Amerika'lıydık...

— İspatlamanız gerekir dedim ya, istemesem bile, pasaport vermek zorundayım o zaman. Amerika'da doğduğunuzu ispatlayın yeter.

— Nasıl inandırsam sizi, bilmiyorum ki... Doğduğumu yazdırmamışlarsa defterlere, kabahat bende mi?

— Haklısınız, ama benim elimden bir şey gelmez!

— Belki doğduğuma da inanmıyorsunuz, inanmayabilirsiniz de...

— Evet, inanmayabilirim! Burda karşımda olmanız, sizin Amerikan yurttaşı olduğunuza beni nasıl inandırmıyorsa, böyle birinin yaşadığına da inanmamak zorundayım.

— Yapmayın Sir! Yaşadığıma nasıl inanmazsınız?

Yüzüne o tatlı memur gülümsemesi yayıldı.

— Evet -dedi-, karşımda gördüğüme göre sizi, yaşıyorsunuz elbette. Ama size şimdi bir pasaport verip, vekâlete de şöyle bir rapor göndersem : "Bu adamı gözlerimle gördüğüm için Amerikalı olduğuna inandım!" Asar-

lar beni oğlum. İnandığım şeyler ilgilendirmez Hükümetimi. Ancak bir şeylere dayanarak istediğinizi yerine getirebilir, sorumlu tutulmam. Oya sizin ne hangi uyruktan olduğunuzu, ne de doğmuş olduğunuzu tesbit edecek durumdayım.

Elinden kalemi fırlattı, ayağa kalktı; kapıyı açıp birine seslendi. İçeri yazıcı girdi. Ona : "Gale adına bir bakın bakalım." dedi. Yazıcı kapıyı aralık bıraktığı için ne yaptığını görebiliyordum. Bir dolabın kapağını açıyor, içi sarı kartlarla dolu. Burda istenmeyen, memleketten çıkarılmış olan ya da anarşist filân gibi adamların adları vardır. "G" harfini arıyor, buluyor, ama eli boş dönüyor. "Yok Efendim" diyor.

Olmadığını biliyordum. Dur bakalım belki şimdi alırım pasaportu. Ne gezer, adama öyle çabuk pasaport vermiyorlar. Yazıcı gene gidiyor, kapıyor arkasından kapıyı. Konsolos ses çıkarmadan masasına oturuyor, uzun bir ara yüzüme bakıyor. Zavallı, artık ne sorsun bilmiyor, bitti sınav soruları. Gene kalkıyor, çıkıyor odadan. Başka gizli odaların, başka gizli, kutsal köşelerinden bir çare aramaya gitmiştir belki, kimbilir.

Yapacak işim olmadığı için duvardaki fotoğraflara dalıyorum. Hep tanıdıklar. Babamı bile bunlar kadar iyi tanımam. Vaşington, Franklin, Grant, Linkoln... Ama bu adamlar kırtasiyecilikten, kedinin köpekten tiksindiği kadar tiksinirlerdi. "Amerika hür bir ülkedir. İyi niyetli herkes sığınabilir bu topraklara...", "Burada oturan herkesin kendi malıdır bu ülke..." Böyle ilkeleri vardı onların. Namuslu kişilerdi, bu topraklar biz Amerika'lılarındır demeye dilleri varmıyordu. Bizden önce Kızılderililerindi bu yerler, unutabilirler mi bu gerçeği? Hem bu topraklar Kızılderililere Tanrı armağanı idi

"Herkes sığınabilir buraya!" yağma mı var? Süremezdi bu cömertlik. Öteki ülkelerden kaçmış serseriler mi

yerleşecekti buraya? Onun için kitleyelim kapıları dediler, sokmayalım kimseleri. Ama ne oluyor? Gerçek vatan çocukları yabancı ülkelerde sürünüyor. Sürünsün, belki komşu oğludur, vatandaş süsü verir kendine, sığınmak ister bu topraklara... Olur mu böyle şey?

Konsolos girdi odaya, geçti oturdu masasına. Yeni bir şey bulmuş gibi :

— Belki hapisten kaçtınız? Belki birini öldürdünüz? Nerden bileyim? Size pasaport verirsem adaletin pençesinden kaçırmış olurum sizi belki? Yalan mı?

— Haklısınız, yerden göğe kadar haklısınız Sir. Özür dilerim... Boşuna size başvurmuş, boşuna vaktinizi almışım Efendim.

— İnanın ki, üzülüyorum size yardım edemediğimden ötürü. Resmî küçük bir kâğıt bile veremem size. Yazık, en değerli şeyinizi yitirmişsiniz. Böyle bir zamanda insan pasaportunu ya da kimlik kâğıdını yitirir mi?

— İzin verirseniz bir şey sormak istiyorum.

— Buyurun.

— Buraya şişman, pırlantalar içinde bir kadın gelmişti... Ona nasıl verdiniz?

— Rica ederim, o ünlü biridir. New York'lu Misis Sally Markus'dur. Bu adı her halde duymuş olacaksınız. Banker Markus'un eşidir.

Sanki Prince de Gal'den söz ediyormuş gibi! Gemisini kaçırmış bir denizciyle bir tutulamazdı bu kadın. Kavrayamadığımı yüzümden anlamış olacak.

— Canım -dedi- New York'taki büyük bankayı bilmiyor musunuz?

Ben hâlâ kanmamıştım :

— Bu kadının Amerikalı olduğuna inanmıyorum -dedim-. Bükreş'te doğmuş gibi geldi bana.

Konsolos şaşırdı :

— Nerden bildiniz? dedi. Evet, Misis Markus Bükreş'te doğmuştur, ama Amerikan uyrukludur.

— Neylen ispat etti bunu? Uyruk kâğıdını gördünüz mü?

— Görmedim tabiî.

— O halde Amerikalı olduğunu nerden bildiniz? Daha dilimizi bile doğru dürüst kıvıramıyor.

— Onun Amerikalı olup olmadığını anlamam için kâğıt ya da tanık istemem. Banker Markus ünlü biridir, herkes tanır onu. Sonra Misis Markus Amerika'dan Majestik gemisinin lüks mevkiinde yolculuk etti. Daha ne gerekir emin olmak için?

— Tabiî, tabiî anlıyorum. Bense bir şilep ranzasında, üstelik işçi olarak bu yöne geçtim. Hiç bir şey demek değildir bu, değil mi? Ama ünlü banker, lüks mevki, her şey demektir!

— Çok yanılıyorsunuz! Durum bildiğiniz gibi değil. Anlatamıyorum size Mister Gale! İnanıyorum söylediklerinize, ama hiç bir yardımda bulunmamam gerekiyor size. Sözün değeri yok dostum, yazılı görmem gerekir. Bir adres verin, bir tanık gösterin, ben ne yapayım? Bakın, sizi bize polis bile getirse yadsımak zorundayım sizi. Yasalarımız böyle, ne yapalım...

— Yabancı ülkelerde öleyim öyle mi? Bunu mu istiyorsunuz?

— Anlamıyorsunuz ya da ben anlatamıyorum! Uzatamam yardıma elimi, sorumlu tutarlar sonra beni. Size ancak bir kart verebilirim, üç gün bir otelde yatabilirsiniz bu kartla, yemek de yiyebilirsiniz. Üç gün sonra gene gelin bir ikincisini, hattâ bir üçüncüsünü de verebilirim. Başka şey gelmez elimden.

— Sağ olun. İstemem.

— İsterseniz başka bir yere geçmenizi sağlıyayım, belki bir gemi de bulursunuz orda.

— Yorulmayın Sir. Ben bakarım başımın çaresine.

— O halde güle güle, yolunuz açık olsun.

Ne var ki, Amerikalı memurlar öteki ülkelerin memurlarına benzemiyorlar. Sokağa çıktığımda saatin beşi geçmiş olduğunu gördüm. Konsolosluklar dörde kadar açıktır. Benim yüzümden bir saat fazla çalıştı adamcağız, hem hiç de sezdirmedi bunu bana. Sağ olsun.

Asıl şimdi yitirmiştim gemimi!

Hoşça kal güneşli New Orleans'ım. Ağlama sevgilim, Jakson alanında oturup delikanlını bekleme... O dönmeyecek artık. Deniz yuttu onu. Yumruğumla, boya kutumla fırtınalara, dalgalara göğüs germiştim, ama yasalara, kurşun kalemleriyle kâğıtlara karşı koyamadım. Kendine başka bir sevgili bul kızım... Gençliğini, güzelliğini bir yurtsuzu, daha doğmamış birini beklemekle geçirme. Güle güle sevgilim, sıcaktı öpüşlerin, tatlıydı; evlenmeyi düşünmüyorduk da ondan!

Kızın da, karının da canına... Heyhey, hava çıktı çocuklar, yelkenle ilgili ne varsa çekin direklere!

12

Paris - Limoges Ekspresi. İçinde de ben, hem de biletsiz tarafından. Aksilik bu ya, trende bilet kontrolu yapıldı bu sefer. Ama ben gizlendim. Limoges - Toulouse. Ben gene trendeyim, gene biletim yok!

Ne çok bilet kontrolü yapılıyor artık! Çok mu biletsiz binen var yoksa? Ben gene gizleniyorum. Kontrol bitiyor, ben geçip oturuyorum yerime. Vay canına, herif döndü, yanımdan geçerken bir süzüş süzdü beni... ben de onun ta gözlerinin içine bakıyorum. Ta gözünün içine baktın mı kurtardın yakayı. Ne kurtarması be? Herif döndü, gayet nazik soruyor :

— Nerede ineceksiniz Efendim?

Çok pişkin bir kondüktör bu! Ben yalnız "nerede" sözünü anladım, öteki kelimeleri kafamda kendi dilime çevirinceye dek herif :

— Lütfen biletinizi gösterir misiniz? -dedi-.

Ah iki gözüm, istediğin kadar nazik ol, rica et istediğin kadar... yerine getiremeyeceğim isteğini... Telaşa vermeden ortalığı, soğukkanlı bir sesle : "Anlamıştım" dedi.

Başıma gelenleri, öteki yolculardan hiç biri sezinlemedi, eminim. Adam cebinden bir defter çıkardı, bir şeyler yazdı içine, gitti sonra. Belki iyi yüreklidir, unutur belki beni. Olur mu öyle şey! Toulouse istasyonunda karşılanıyorum, yok canım, bandoyla değil, bir otomobille!

Ama ne otomobil! Hırsızlarla yangına karşı yapılmış. Düşmeme imkân yok. Tepesinde bir pencere var, o kadar... Apartmanların üst katlarını görebiliyorum bu pencereden. Konukları taşıyan özel bir araba bu, bütün öteki taşıtların önüne geçme hakkı verilmiş buna. İşaret memuru bile bir saniye olsun durduramıyor bizim arabayı. Toulouse'daki otomobillerin markasını hiç tanımıyorum. Ne Ford'a benziyor ne de Dodge'a! Bu iki fabrikanın düdüğü ötmüyor burda anlaşılan. Gevezelik ediyorum ya, bakmayın siz bana, nereye götürüldüğümü pekâlâ biliyorum. Bana tuhaf gelen ve anlayamadığım, her iş, sonunda beni polisle burun buruna getirdi Batı ülkelerinde. Memlekette bir gün bile görmemiştim polisi! Burda öyle mi ya? Şöyle kendi halimde bir rıhtımda otururken, yatağımda yatarken ya da bir trene binsem, soluğu karakolda alıyorum. Avrupa hapı yutuyor demiyorlar boşuna. Adam kovalamaktan iş görmeye vakitleri kalmıyor heriflerin. Borç vermemeliyiz artık Avrupa'ya, bizden aldıkları parayla polisleri besliyorlar. Evet evet, metelik koklatmamalı. No, Sir!

— Nerden geliyorsunuz?

Gene birinin önüne diktiler beni. Her yerde aynı şey;

her yerde bir şeyler öğrenmek isterler benden. İnsan boş bulunuyor, sorulana karşılık veriyor hemen. Ama karşılıksız kalamaz sorular. Biri bir şey sormasın, diliniz kendiliğinden çözülür, elinizde olmadan verirsiniz karşılığı. Soruları havada asılı bırakmak da pek bir tuhaf oluyor ya. Soru karşılığını aldı mı dengesini bulur, kurtulur asılı kalmaktan. Hem sonra karşılıksız kalmış sorular kişiyi rahatsız eder, uykularına girer, kovalar. Uygarlık olsun, ilerlemeler olsun hep bu "niçin"lerle, "neden"lerle çıkmıştır ortaya. Maymundan farkımız olmazdı bu sözcükler bulunmasaydı! Zaten maymunlara da bu tılsımlı sözcük öğretilse, insan oluverirler. Yes, Sir!

— Size soruyorum, nerden geliyorsunuz?

Karşılık vermeyeyim demiştim, ama olmuyor işte, bir şeyler söylemek gerekiyor. Paris desem mi? Yoksa Limoges'dan mı diyeyim? Limoges desem sekiz gün kazanırım, Limoges daha yakın çünkü.

— Limoges'dan bindim trene.

— Olamaz. Paris'ten binmişsiniz.

— Hayır. Limoges'dan bindim.

— Ama cebinizdeki bilet Paris peron bileti ya?

Vay canına aramışlar bile ceplerimi? Nasıl farketmedim? Alıştığım için mi ne?

— O peron bileti çok eski.

— Eski mi?

— Evet. En azından altı haftadır taşıyorum yanımda.

— Tuhaf. Üstünde dünkü tarih var ya?

— Yanlış basmış olacaklar.

— Öyle olacak! Anlaşıldı, Paris'ten bindiniz trene.

— Ama Paris'ten Limoges'a kadar verdim yol parası.

— Biliyoruz. Dürüst bir yolcusunuz. Biletiniz varken, bir de peron bileti alıyorsunuz! Limoges'a kadar olan biletiniz nerede?

— Limoges'da aldılar onu.

— O zaman Limoges'un bir peron bileti gerekir. Neyse bırakalım bunları. Önce kim olduğunuzu anlıyalım. Hangi millettensiniz?

Gördünüz mü başıma geleni? Yaşadığıma emin değilim ki, uyruğumu bileyim! Fransızım desem? Fransızca konuşamayan binlerce Fransız varmış ya. Ama inandıramam ki... Hangi millet daha ucuz yolculuk eder trenlerde? Bilsem, o'yum derim. Fransızlar mı, yoksa yabancılar mı? Para da bulamamışlar ceplerimde... bu da fena. Bir solukta "Alman"ım dedim. Dur bakalım, merak hani. Topraklarında beleşten yolculuk etmek isteyen bir "Alman domuzu"na nasıl davranacaklar?

— Yok canım! Her halde Postdam'lısın?

— Hayır Viyanalı.

— Orası Avusturya. Önemi yok, boş ver. Ama neden pasaportun yok?

— Yitirdim?

Bu soruları bütün memleketler birbirinden kopye etmiş olacaklar. Ya Prusyalılar ya da Ruslar atmıştır ortaya bu soruları. Çünkü başka uluslar karışmaz insanın gizlisine. Zavallıcıklar; bu iki ulusun insanları da en sabırlı olan insanlardır.

Demiryollarını zarara sokmaktan suçlandırıldım. On beş gün hapis cezası verdiler. Ne iyi etmişim Amerikalıyım demediğime! Sabıkalı olduğum çıkacaktı meydana. Adımı da vermedim. Cepte çıkmayan pasaport ya da kimlik kâğıdının yararı dokunuyor kimi vakit.

Kâğıtlarımı hazırladılar, hapishaneye gönderdiler beni. Hapishanede iş yerine götürüldüm. Tenekeden bir şeyler yapılıyordu burda. Bu tenekelerin ne işe yaradığını kimse bilmiyordu. Kimi bunlar için, çocuk oyuncaklarının bir parçası diyor, kimi savaş gemileri için sanıyor, kimi kaçak tütün işinde gerekli diyor, kimi uçak motörünün

bir parçası olduğuna inanıyordu. Gardiyan bile bunların ne işe yaradıklarını bilmiyordu. Bana sorarsanız, bunlar dalgıçların işine yarayacak nesneler. Bir yerde okumuştum, dalgıçların üstünde öyle çok şey varmış ki, bunlar başka hiç bir yerde kullanılmaz, hiç bir işe yaramazmış. Bana verilen iş çok kolaydı : bu tenekecikleri 144'er olarak ayırıp küme yapacağım. Tam 144 parçayı sayıyor, bir yana koyarken gardiyan gelir, saydıklarımın gerçekten 144 olup olmadığını sorardı.

— Saydım canım; tam 144. -derdim-.

— Emin misin kardeşim? Güvenebilir miyim sana? Yanılmadın ya?

Eh, böyle sorunca bir kuşkudur giriyor adamın içine. Dur be... Ne olur ne olmaz bir daha sayayım diyorum. Baştan başlıyorum saymaya. O hiç kızmıyor baştan saydığıma, çünkü tam 144 çıkmazsa adamcağızı işinden kovarlarmış.. Zavallının üç çocuğu, bir de ihtiyar anası varmış.

Baştan saydığımda yanılmadığımı anlıyorum, tam ayıracağım, gene gardiyan geliyor yanıma. Üzgün, güvensiz bakıyor yüzüme. Daha o söze başlamadan, ben hemen :

— Sen telâşlanma... Ne olur ne olmaz, ben bir daha sayarım, diyorum. Su serpiliyor içine, yüzü aydınlanıyor, geniş bir soluk alıyor. Elli bin franklık mirasa konmuş gibi sevinçli.

— Evet, evet... Ne olur ne olmaz bir daha say kardeşim. Bir fazla, bir eksik oldu mu yutarım hapı. Rapor verirler, yerimden olurum. Düşün, üç çocuk, hasta bir karı, bir de ihtiyar ana! Nnutma : tam 144 olacak, yani 12 düzine. Ha bak, istersen düzine düzine say, o zaman yanılmazsın!

On beş günlük cezam bitti. Çıkacağım gün topu topu üç parti saymıştım. Hâlâ da güvenemiyorum, emin değ-

lim, belki yanlış saymışımdır! Ama nasıl olsa gardiyan inanmamıştır bana, saydırmıştır baştan.

Kırk santim çalışma ücreti verdiler. Biletsiz yolculuk ederken iki sefer daha yakayı ele verirsem, Fransız demiryolları iflâs eder. Buna hangi ulusun bütçesi dayanır? Hele Fransızlarınki hiç. Bu fenalığı yapamazdım Fransızlara. Zavallılar... Benim yüzümden borçlarını ödeyemeyecekler. Onun için çıkmam gerekiyordu artık Fransa'dan...

Tabiî yalnız acıdığım için ayrılmıyordum Fransa'dan. Hapisten çıkarken pek gözümü korkuttular. On beş gün içinde yakalanırsaymışım, hem bir yıl hapis yatar, hem de Almanya'ya teslim edilirmişim! Neme gerek, adamları bir daha mı masrafa sokacağım?!

13

Güneye doğru bir yol tutturup yürüyorum. Bu yollar Batı ülkelerinin tarihi kadar eskidir. Yeni edindiğim Almanlığımla, her yerde çok iyi karşılanıyordum. Köylüler yemek veriyor bana, odalarını bile bölüşüyorlardı benimle. Almanlığı gelişi güzel seçivermiştim, ama pek yerinde olmuş. Çünkü Amerikalıları kimse sevmiyor. Küfrediyor, kızıyor, söyleniyorlar onlara. Amerikalı demek hırsız demek onlarca. Fransız kanı dökerek dolarlarının değerini sağlamışlar. Katilmişler, dolandırıcıymışlar. Bir türlü doymak bilmezmiş Amerikalılar. Pezevenkler altınlar içinde yüzüyorlarmış da, hâlâ sömürmeye bakıyorlarmış savaşta evlatlarını yitirmiş ana babalardan. Elimize biri geçmesin, köpek gibi gebertmezsek adam değiliz demiyorlar mı, fena içerliyorum, ama ne yaparsın, elden ne gelir? Ne iyi etmişim de Amerikalıyım dememişim, nice olurdu halim? Almanlara da toz kondurmuyorlar be.

— A, bak diyorlar, Almancıklar iyidir. Düşmanımızdır, ama namuslu iki insan gibi döğüştük onlarla. Evet, Alzas'ı aldık ellerinden, onlar da ses çıkarmadılar zaten. Onların da durumu bombok, bizim durumumuz gibi. Yezit Amerikalılar... Herifleri açlıktan öldürecekler, öyle sıkıyorlar. Bizde olsa, valla veririz... Ama sırtımızdan gömleğimizi çıkarıp aldı şu Amerikalılar. Avrupa'da işi neydi zaten? Bize yardım mı? Külâhıma anlatsın. Elini niye uzattı biliyor musun, son lokmamızı alsın diye. Borç ödeyeceğiz diye anamız ağlıyor. Almanlar da aynı durumda. Nah işte... Senin suratına bakan anlar Almanların halini, kıtlıktan çıkmış gibisin. Ye kardeşim, ye Allah aşkına, en iyi parçayı seçmene bak. Dayan içkiye, helâl olsun be. Almanya'da herkes senin gizi tazıya dönmüşse vay size. Ama ne çare, biz de fazla açılamıyoruz. Nereye gideceksin? İspanya'ya ha? En iyisi o. Onlar darda değil bizim gibi. Herifler savaşa girmediler, ama Küba dediler, Filipinler dediler onların da canına okudular. Doymuyor gözü Amerika'nın, canını almaya bakıyor Avrupa'nın. Sıkılma dostum, ye kuzum, ye Allahını seversen... Gebereceksiniz açlıktan, bizim, Tanrıya şükür var bir lokmamız... Siz kundaktaki çocuklarınıza verecek süt bile bulamıyorsunuz. Sonra bizden biri Amerika'ya gidip beş on para kazanayım dese, kapıyı kaparlar suratına. Haydut pezevenkler... Önce Kızılderililerin canına okudular, topraklarını aldılar, şimdi de içeri bırakmıyorlar kimseyi! Sanki gidenler çalışmadan para alıyorlarmış; ulan domuzuna çalıştırmadan metelik koklatırlar mı? En bayağı işleri bizlere gördürürler de gene nazlanırlar. Sana bir şey söyliyeyim mi? Kal burda birkaç hafta, çalışır karnını doyurursun. Biraz kendine gelirsin. İspanya uzak oğlum... Mon Dieu, çok para veremeyiz, ama bir aylığına otuz frank, ha? Ne dersin? Haftada sekiz frank, yeme içme de bizden, fena mı? Burda da yatabilirsin. Evet, her şey ateş pahasına,

ama biz de çok veremeyiz ne çare. Bak burda bir Alman esiri vardı... çalışkan, ateş gibi bir delikanlıydı... savaş bitip yurduna dönünce hep üzüldük. Ne dersin Antoine? Willi çalışkan herifti değil mi? Hepimiz severdik onu Bizden gibiymiş gibi bakardık ona.

Ne gelir elden. Kaldım. Başladım çalışmaya. O Willi dedikleri, anlaşılan çok çalışkan biriymiş. Hep o Willi'yi dinliyorum.

— Tuhaf... bizim Willi başkaydı be! Aynı kentten değilsiniz besbelli. Sen onun gibi çalışamıyorsun. Nerde Willi, nerde sen! Ha Antoine?

— Evet, -derdi Antoine- o Almanya'nın başka bir yerinden olacak. Demek Almanların içinde de bizim gibi başka başka huyda olanlar var, baksana!

Willi canımı sıkmaya başlamıştı artık. O, kamplarda çürümektense, Cezayir sokaklarında sürtmektense, gelip bu köylülerin yanında kalmış... Ne yapalım? Topraktan iyi anlarmış, benden daha iyi çalışırmış. Yetti be. Çalıştığımın yarısı kadar iş görsem, gene de verdikleri para azdı, bilmiyor muydum sanki. Bu kadar ucuza zor işçi bulurlar. Haftada sekiz frank! Ötekiler yirmi beş, hattâ otuz frank alıyorlardı, ama ben, ben sekiz frank!

Altı hafta sıktım dişimi, sonra gidiyorum dedim. Ancak giderim İspanya'ya, dünyanın yolu! Sonra polise karşı da ayıp oluyordu artık. Altı haftanın sonunda on frank verdiler bana!

— Kusura kalma, param yok. Yılbaşından sonra bir uğrarsan, üst tarafını veririm. Biliyorsun, ekini içeri almadık daha... üstelik karnını da doyurduk... bak adama döndün şimdi. Sonra öyle tatlı canını pek sıkmadın... oysa bizim Willi...

— Evet, evet -dedim- sizin Willi Vestfalya'lıydı, ben güneydenim, bizde böyle ağır iş yoktur, her şey kendiliğinden olur bizde...

— Ha öyle desene... şimdi anlaşıldı. Eh... hadi bakalım, yolun açık olsun!

14

Durmadan yokuş çıkıyordum. Yanım yörem dağlarla çevrili, tek tük evlere rastlıyordum. Güçleşmişti yiyecek bir şeyler bulmak, ama sudan yana sıkıntım yoktu, istediğim kadar boldu su. Ayazdı geceler, üşüyordum. Kimi geceler üstüme örtecek bir çuval bile bulamıyordum. Güneşli ülkelere girmenin zorluğunu kişiler değil, uluslar bile öğrenmiş. "Sınıra yaklaştın artık" dedi bir köylü, ekmeğini bölüştü benimle.

Tepelerden vâdiye inen bir yolun üstündeydim. Bu yol birkaç kez dağlara tırmanıp vâdiye indikten sonra beni kale kapısı gibi, eski bir yerin önüne getirdi. Kapının sağında solunda uzun, büyük duvarlar vardı. Her halde bir çiftlik olacak dedim. Yol bu kapının içinden geçiyordu. Girdim ben de kapıdan. Kimsecikler yok etrafta. Bir boy gittikten sonra iki süngülü Fransız askeri çıktı karşıma. "Vesikanı göster" dediler. Askerlere de mi bu iş verilmiş?

Pasaportumun olmadığını söyledim. Ama onlar bildiğimiz pasaport aramıyorlarmış! Fransız Savunma Bakanlığının izin kâğıdını sorarlarmış meğer, girilmezmiş bu kapıdan o kâğıt olmadan. Burası "Yasak Bölge"ymiş. "Bilmiyordum" dedim.

— Ben sınıra gidiyorum.

— Sınıra giden yol, buraya varmadan bir saat önce sağa sapar. Yazıyı görmediniz mi?

— Hayır.

Sahi! Bir ara sağa sapan bir yol görmüştüm. Ama bu son günlerde üyle çok sağa, sola sapan yollar gördüm ki... Neme gerek demiş, doğru yoldan ayrılmamıştım. Za-

ten yollarda da yazıdan geçilmiyor, ilgilenmemiştim. Yanımda harita filân yoktu... İlle de şu kasabaya gideceğim diye daha önceden harita üstünde kafa da yormamıştım, denizi görmek istiyordum ben.

— Seni nöbetçi subayına götürmeliyiz, dediler.

Genç bir adamın karşısına çıkardılar beni. Subay durumu işitince çok ciddileşti :

— Kurşuna dizileceksiniz! Evet. Yirmi dört saat içinde. "Sınır Karakol Kanunu, madde..."

İlgilenmedim söylediği sayıyla. Ama genç subayın rengi uçtu, sesi tıkandı, yutkundu birkaç kez. Oturttu beni. O iki er yanıma geldi, put gibi dikildiler başıma. Subay bir kâğıt çıkardı bir şeyler yazmak istedi, heyecandan olacak, vazgeçti. Gümüş tabakasından bir sigara çıkardı, dudaklarına götürdü, ama yere düşürdü sigarayı. Elleri titriyordu. Bir tane daha çıkardı tabakasından, daha dikkatliydi bu kez, götürebildi ağzına, yaktı da. Ama üç kez söndü kibriti, dördüncü kibriti yakmadan bana döndü : "İçer misiniz?" dedi.

Bir düğmeye bastı. İçeri giren emirerine kendisi için iki paket sigara ısmarladı. Aldım sigaraları. Ben içerken yanımdaki erler hiç kımıldamadan, öyle sahici putmuş gibi durdular Subay rahatlamıştı biraz. Bir kitap çekti raftan, karıştırdı, okudu biraz. Sonra başka bir kitap aldı, karıştırdı, bir sahifesini öteki kitapla karşılaştırdı.

Tuhaf, ama telâşlı değildim ben. "Yirmi dört saat içinde kurşuna dizileceksiniz!" Yanlış mı anlamıştım? "Defol karşımdan..." dememişti ya. Ama vız geliyordu. Şaka söylemiyorum, yemin ederim ki vız geliyordu. Doğmamıştım ki ben.

Denizci kartım da yok, pasaportum da yok, kimlik kâğıdım da yok... Hiç biri de olmayacak bunların, eh öyleyse? Herkes dilediğini yapabilir bana! Dünyaya geldiğime inandıramıyordum kimseyi... Yokluğumda da aran-

mayacaktım! Öldürseler cinayet bile sayılmaz. Ölüler soyulabilir, ama baştan öldürülemezler.

Kaçırıyordum! Yoo! Sınırlar dikilmese karşımıza, pasaport aranmasa, kırtasiyecilik olmasa, o zaman bu sözlerim delilik sayılırdı belki. Ama bugün dünya geliri uğruna haritadan koca koca parçalar silinirken, iki üç kişinin yok olması kimi ilgilendirir? Kimi devletler, iktidarın korunması uğrunda tabiatın verdiği organlardan bile insanları yoksun bırakıyor. Toplumun değil, bireyin üzerine kurulmuştur evren. Evrenin yıkılmaması da ancak kişilerin karşılıklı ilintilerine bağlıdır; elinden özgürlüğü alınınca yıkılır evren. Çünkü kişiler toplumun atomlarıdır.

Dediğim gibi, vız geliyordu "kurşuna dizileceksin" sözü. Belki ilk duymuyordum da ondan. Oysa, ilk duyduğumda nasıl ürkmüş, nasıl tir - tir titremiştim. İlk heyecan başkadır, yinelenince yitiriyor değerini. Hem inanmıyordum öleceğime! İpten kurtuldum mu bir kez, korkma artık, hep kurtulursun. Buna inandığımdan olacak, telâşlı değildim.

— Aç mısınız?

— Hem de nasıl!

Subay kızardı, sonra birden gülmeye başladı :

— Sizin hiç siniriniz yok mu? Şaka mı ediyorum sandınız?

— Şaka mı? Vermeyecek misiniz yemek?

Ciddileşti :

— Yemeği değil, kurşuna dizilmeyi diyorum.

— Onun şaka olmadığını biliyorum. Yasalara boyun eğmek zorundasınız, başka türlü davranamazsınız. Ama yirmi dört saat içinde demiştiniz, daha bir çeyreği ya geçti ya geçmedi, değil mi? Geri kalan yirmi üç saat üç çeyrek, kurşuna dizileceğim için aç mı bırakacaksınız? Nasıl olsa kurşuna dizeceksiniz... n'olur doyurun karnımı... hem de iyi bir yemek olsun kuzum.

— Hem de iyi bir yemek istiyorsunuz, öyle mi? Pekâlâ. Subayların pazar tabldotundan verdireceğim, hem de çift porsiyon.

Dur bakalım, şu Fransız subayları pazar günleri ne yiyorlar?! Sevmiştim bu genç subayı. Ne pasaport, ne de denizci kartı sordu. Ceplerimi de karıştırmamıştı. İlgilenmemişti gizli şeylerimle. Kurşuna dizecekti, niye karıştırsın ceplerimi?

Başka bir odaya götürdüler beni. Burada bir masa, masanın üstünde bir örtü, tabaklar filân duruyordu. Sofra bir kişi için kurulmuştu, ama altı kişilik bardak, tabak, çatal, kaşık, bıçak vardı üstünde.

Nöbetçilerim değişti. Yeni gelenlerin biri kapının önüne, biri de tam arkama geçti. İkisinin de eli tetikte! Dışarda pencerenin önünde iki nöbetçi bir aşağı bir yukarı geziyor. Saygı nöbeti olsa gerek!

Çift porsiyon subay yemeğini yemeden, şurdan şuraya gitmiyeceğimi bilseler de rahatlayıp iskambil oynasa zavallılar. Değişik bıçak, çatal, kaşık, kaşıkçık, büyük küçük tabaklar, cam tabaklar, büyük küçük şarap, likör bardalarına baktıkça... razıydım ölmeye, isterlerse üç kez kurşuna dizsinler değerdi. Belçika'da ölüme giderken yediğim son yemek neydi? Bu yemek onların verdiği gibi sudan olmayacak, belli. Tek üzüntüm, önüme konan yemeklerin hepsini bitirememek! Kurşuna dizilmeye götürülürken bitiremediğim aklıma gelecek! Asıl o zaman ölürüm. Yemeliyim hepsini. Saat bir oldu; bir buçukta kapı açıldı... başladı şölen!

Fransızların yanında biz yabanız, görgüsüsüz! Bunu, yemeklerini tattıktan sonra anladım. Gene anladım ki, kızartmalar, haşlamalar, salçalar filân değildir karın doyuran. Önemli olan bu yemeklerin tabağa konuşu, tertibi, süsü! Tuskalosa'da yemek çok iyiydi, neme gerek, ama

sayabilirim ne yediğimi, bilirdim yediğim nesneleri. Burada ne yediğimi bilmiyorum, tadını da söyliyemem. Hani kimi zaman güzel bir şiir dinlerseniz... bu şiiri dinlerken dalgaya düşer, kendinizden geçer, düşlere dalarsınız, sonra sorarlar: "Konusu neydi?" Ayılırsınız... Bakarsınız ki, farkına varmamışsınız konusunun, bilmiyorsunuz neden söz edildiğini. Bu öğle yemeği de tıpkı güzel bir şiir gibiydi, bir ozan hazırlamıştı... Bunu hazırlayan bir sanatçıydı, emindim. Bu öyle bir ozandı ki, kişinin gönlünde, duyulmamış mısradan ötürü pişmanlık vermiyordu. Büyük bir titizlikle hazırlanmıştı önüme konan yemekler... Ne fazla, ne eksik; kırıntı bile bırakmıyordum tabakta. Yeni gelen her yemeği, bandoyla karşılamak istiyordum. Şölen bir saat bir çeyrekten daha uzun sürdü. Bana kalsa dört saat da sürebilirdi. Gene de tabağımda bir lokma bırakmazdım. İştahla yiyordum tabağıma konanları, merakla bekliyordum daha ne verecekler diye. Bu yemeğin hiç sonu gelmeyecek sandım. Derken tatlılara, yemişlere, kremlere geldi sıra .Her güzel şeyin olduğu gibi, bunun da sonu geldi elbet. Şekerli bir fincan kahve koydular önüme. Genç bir kızın ilk gecedeki tatlılığını ve yedinci gecedeki sıcaklığını akla getiriyordu bu kahve; koyuluğu anasının küfürleri gibi. Kahveyi de mideye indirdikten sonra, kendimi tıkabasa doldurulmuş bir çuval sandım. Ama içimde belli belirsiz bir özlem vardı : Akşam yemeği!

Baylar! inanın bana... bu yemek bir sanat olayıydı. Günde iki kez ölebilirdim böyle bir yemek yiyebilmek için! Açılır kapanır bir yatağa uzadım, sigaramı tüttürüp, Hindistan düşlerine bıraktım kendimi.

Gerçekten de güzel şey yaşamak... çok güzel şey. İnsan, dudaklarında en tatlı gülümsemesiyle, hiç yakınmadan, hiç gözünü kırpmadan kendini kurşuna dizdirebilir... bu düzen bozulmasın tek.

Birkaç saat sonra genç subay girdi içeri. Hemen ayağa fırladım, ama o oturttu beni. Komutan yarın akşam değil de sabahtan geliyormuş... Bizim meşhur yirmi dört saat sona ermeden! Bu durum karşısında benim işimi komutan eline alacakmış.

— Ama umuda kapılmayın sakın! Savaş savaştır, yasalarımız da kesindir.

— Yanılmıyorsam, savaş bitti değil mi teğmenim?

— Savaş bitti, ama bizim durumumuzda bir değişiklik olmadı daha. Bu durum, ancak bütün antlaşmalar imzalandıktan sonra değişebilir. Sınır tüzüklerine el süremediler, savaş durumu sürüyor sınırlarda. Kuzey Afrika sömürgelerinin bugünkü durumları yüzünden İspanya her an korku içinde. Savunma Bakanlığınca, sınırımız en sakıncalı bölge diye adlandırılmıştır.

Sanki ne demeye anlatıyor bunları bana? Fransız politikasından bana ne, ilgilenmiyordum. Beni ilgilendiren başka şeydi. Acaba nasıl sorsam? Gitmeden önce gülümsedi :

— Umarım ki, beğendiniz yemekleri? -dedi-.

— Hem de ne türlü... Teşekkür ederim. -dedim-.

Sonra dayanamadım sordum :

— Özür dilerim -dedim-, akşam yemeği de verecek misiniz?

— Elbette. Sizi aç bırakacak değiliz ya. Değil Alman, ne olursanız olun. Birazdan kahvaltınız da gelecek.

Utanıyordum, bitmemişti soracaklarım. Nasıl olsa ölecektim, utanmak olur mu artık. Çıkardım baklayı ağzımdan :

— Şey yani... yani gene subay yemeğinden, gene çift porsiyon değil mi?

— Tabiî tabiî, öyle emir verdim. Son gününüz... şey-

den önce... yani ayrılmadan önce kötü bir anıyla ayrılmanız doğru olmaz!

— O bakımdan üzülmeyin, hep hatırlayacağım burasını. Yalnız şundan korkuyorum : tam oturmuşum, çift porsiyonlu subay yemeğinden yiyorum, gelip kurşuna dizmeye götürüyorsunuz beni! Bunu yapmazsınız değil mi? Saygısızlık olurdu. Yukarıya varır varmaz ağzıma geleni söylerim sizler için!

Şaşırdı. Bön bön yüzüme baktı bir ara. Konuştuğum Fransızcayı da anlamak kolay değildi, kimbilir, belki de yanlış bir şeyler geveledim. Birden gülmeye başladı; anlamış olacak besbelli. Öylesine gülüyordu ki, katılacak sandım. İki eliyle masaya abanmış öyle gülüyordu. Put gibi duran erler de bir şey sezmişler, önce renk vermediler, ama uzun sürünce teğmenin gülmesi, onlar da dayanamadı, niçin olduğunu bilmeden onlar da başladılar gülmeye.

Erken gelmiş olmalı komutan, sabahın yedisinde karşısında buldum kendimi.

— Levhaları görmediniz mi?

— Hangi levhaları efendim.

— Burasının "yasak bölge" olduğunu, burada yakalananların, savaşdaymışız gibi, hemen ve sorguya çekilmeden kurşuna dizileceklerini yazan levhaları canım!

— Kurşuna dizileceğimi burda söylediler.

— Demek görmediniz levhaları?

— Görmedim efendim. Belki de görmüşümdür, hiç farkında değilim. Zaten okumak bilmem, bilirim ama, ne yazıldığını anlamazdım.

— Hollandalısınız değil mi?

— Hayır. Almanım.

Azrailim deseydim, ancak bu kadar şaşardı komutan!

— Holandalı sanmıştım. Herhalde subaydınız Alman ordusunda.

— Yoo, hiç askerlik yapmadım.

— Neden?

— Savaş süresinde hapisteydim de ondan.

— Casusluktan mı?

— Hayır. Almanlar beni savaşa engel olurum sandılar. Ben ve benim gibi bir sürü insanı hapise tıktılar. Onlar da öyleymiş, onlar da benim gibi savaş olsun istemiyorlarmış.

— Ya... demek siz ve sizin gibi birkaç kişi savaşa karşı koyabilecektiniz, öyle mi?

— Öyle sandılar. Ben de bilmiyordum böyle önemli olduğumu. Ama bunca yıl hapiste yattıktan sonra, inandım artık.

— Nerde yattınız?

— Südfalen'de.

— Hangi kentte demek istedin?

— Deutschenburg'da.

— Hiç işitmedim!

— Tabiî işitmemişsinizdir. Almanların en gizli kalelerinden biridir. Almanların kendileri bile bilmez.

Komutan, teğmene döndü :

— Alman olduğunu biliyor muydunuz? -dedi-.

— Evet efendim, hemen söyledi.

— Demek hemen söyledi ha? Hiç kaçamak filân yapmadan, öyle mi?

— Evet komutanım.

— Resim, harita, fotoğraf makinesi filân?

— Sanmıyorum efendim. Aratmadım üstünü ama, hep göz altındaydı.

— Şimdi anlarız.

İki çavuş üstümü aradı. Bir şey bulamadılar. Bir yırtık mendil, birkaç frank, kırık bir tarakla, bir sabun parçası bütün buldukları. Medenî bir insan olduğumu anlatmak için taşırım bu sabunu da.

— Kesin ortasından sabunu!

Kestiler. Sabun gene sabun çıktı. Komutan ne sanmıştı dersiniz? İçinden çikolata mı çıkacaktı sabunun. Çoraplarımı ve kunduralarımın köselelerini gözden geçirdiler. Yok, yok... aradıkları yok işte. Sizin aradığınızı polis bile bulamamıştı... Onlar da insanın üstünün nice aranacağını bilirler hani... Onlar bulamadıktan sonra, siz mi bulacaksınız, gülerim.

Ne aradıklarını söyleseler, yardım ederim; kurtulurlar yorulmaktan, ama yapacak işleri kalmaz o zaman. Aradıkları çok önemli, çok değerli bir şey olmalıydı. Bir altın madeni, ya da elmas tarlaları plânı mı? Çünkü komutan "plân" demişti, açığa vurmuştu.

Komutan gene teğmene döndü :

— Anlıyamıyorum -dedi- dış kapıdaki nöbetçilere görünmeden nasıl girebilmiş içeri?

— Yol tenha oluyor o saatte. Emir vermiştiniz, o sırada karşıda talimdeydik. Onun için yalnız iç kapıya çift nöbetçi bırakmıştım. İsterseniz bundan böyle daha az eratla talime çıkar, geri kalan erlerin hepsini nöbete dizerim, daha sıkı olur nöbet.

— Levhaları görüp buraya yaklaşmanın olmazlığını düşünmüş, o yolda rapor vermiştik, biliyorsunuz. Şimdi değiştirirsek gülerler bize.

Bunları konuşmanın zamanı mı şimdi, hem de benim önümde? Ulan ben de hep unutuyorum be, nasıl olsa kurşuna dizecekler; çekinecek değiller ya benden.

— Nereden geliyordunuz?

— Limoges'dan.

— Hangi sınırdan girdiniz?

— Strasburg'dan.

— Olamaz, orası sınır değil ki.

— Canım hani şu Amerikan ordusunun olduğu yer.

— Ha, Mozel topraklarını diyorsunuz. Öyleyse Saar'dan girdiniz.

— Evet evet Saarsburg diyeceğime, Strasburg dedim, özür dilerim.

— Fransa'da ne yaptınız, dilendiniz mi?

— Hayır. Çalıştım. Köylülerin yanında... Biraz para toplayınca bir bilet alıp bir boy gidiyordum, sonra gene köylülerde çalışıp para biriktiriyordum, böyle böyle geldim buraya dek.

— Şimdi nereye gidiyorsunuz?

— İspanya'ya.

— Ne yapacaksınız orada?

— Bakın bay Komutan, nerdeyse kış gelecek, yakacağım yok. İspanya'ya gidersem yakacak derdim olmaz; kışı olmazmış oranın, bütün gün sırtüstü güneşte yat, uzat elini portakal, mandalina ye, üzümü de bolmuş. Hem sonra İspanyollar, neden yedin diye kızmıyorlarmış... Öyle çokmuş ki bu yemişler, yaban otu filân gibi.

— Demek İspanya'ya geçmek istiyorsunuz?

— İstiyordum. Tabiî artık olmayacak.

— Neden?

— Neden'i var mı? Kurşuna dizeceksiniz ya?!

— Peki... kurşuna dizmeyip Almanya'ya geri gönderseк, ne yaparsınız?

— Yapmayın derim.

— Niçin?

— Kurşuna dizin daha iyi. Gitmem Almanya'ya. İstemiyorum borç ödemek. Borç ödetmeseler bile, ben kafama koymuşum bir kez, İspanya'ya gitmek istiyorum. Ya İspanya'ya giderim ya da ölürüm. İşte söyliyeceklerim bu kadar ne isterseniz yapın, umrumda değil.

Komutan gülmeye başladı, bizim subay da gülüyor. Komutan gülerek :

— Dostum -dedi- kurtuldunuz böyle demekle. Almanya'ya gitmek istememekle suçsuz olduğunuz anlaşıldı. Sizi serbest bırakacağım; ne dersiniz teğmen?

— Komutanımın bu görüşüne ben de katılır, en doğru yolun bu olduğunu sanırım.

— Şimdi hemen nöbetçilerle birlikte İspanya sınırına götürüleceksiniz. Tabiî bir daha buralarda görüneyim demeyin, o zaman dinlemem, dizdiririm kurşuna, anlaşıldı mı?

— Anlaşıldı efendim.

— Pekâlâ, hadi öyleyse, marş marş!

Gidemedim hemen, sıkıntılı bir halim vardı, anladı :

— Ne var? -dedi-.

— Teğmene bir şey sorabilir miyim komutanım?

Yalnız komutan değil, zavallı teğmen de sapsarı kesildi. Teğmene öyle bir bakışla baktı ki komutan, sanki onu Askerî Mahkemede görüyormuş gibiydi. Teğmenle aramda bir anlaşma filân var sandı.

— Peki, sorun bakalım. Merak ediyorum bu sorunuzu.

— Teğmenim, özür dilerim... Ben, daha kahvaltı etmedim de hani... şey...

İkisi birden koyuverdiler makaraları, öyle gülüyorlar ki, şaşırdım. Komutan katılırcasına gülerken teğmene :

— Herif gerçekten de şüpheli değil... Hale bak dostum... aklı nerde? diye bağırdı.

— Ben dün bu kuşkudan kurtulmuştum komutanım, aç olup olmadığını sorduğum zaman.

Hâlâ gülüyordu, bana döndü :

— Olur olur, istediğiniz bu olsun -dedi-.

— Teğmenim -dedim- bu artık bana vereceğiniz son yemek olacak, gene subayların çift porsiyonundan verdirirsiniz, değil mi?

Gülmeleri hiç dinmeyecek sandım; komutan hem gülüyor, hem de sesinin yettiğince bağırıyordu :

— Tam kıtlıktan çıkmış Alman domuzu... ipe gider-

ken bile boğazını düşünüyor; heriflerin yemekten başka düşündükleri yok... bu oburları kimse altedemez, kimse.

Almanlar iki Fransız subayının "Almanları kimse altedemez" dediklerini işitseler heykelini dikerler. Ama şeref alanına dikilmesini istemezdim anıtımın. Sonunu getiremedikleri ayaklanmaların yiğitleri birer hortlak gibi karşıma dikilir, uykularımı kaçırırlardı da ondan.

16

Güneşli İspanya'ya yanımda iki süngülüyle girdim. Küçük çapta askerî bir tören sayılırdı bu girişim. Tanıttılar beni, kâğıtlarımın olmadığını da söylediler :

— Es aleman?

— Si, Senjor! dedim.

— Hoş geldiniz, hoş geldiniz -dedi- İspanyollardan biri, sonra beni getiren çavuşa dönerek : "tabii tabii, alıkoyuyoruz." dedi.

Beni getiren çavuş saatine baktı, elindeki kâğıda bir şeyler yazdı, vedalaştık, dönüp gittiler.

"Good-bye France!" Fransız sınırı onlarla birlikte gözden yok oldu.

Sınır karakoluna getirildim. Karakolda bir sürü İspanyol vardı. Kimi elimi sıkıyor, kimi hoş geldin diyor sevinçle, kimi yanağımı bile okşuyordu. Amerikalılara karşı savaşa gir, İspanyoldan daha iyi dost bulamazsın. Ellerinden Küba ile Filipinleri almış, onlara kazık atmış bir Amerikalı olduğumu bilselerdi belki gene alıkorlardı beni, ama ıslak bir ceket kadar soğuk davranır, çok kullanılmış bir şilte gibi de duygusuz kalırlardı.

Hemen bir bardak şarap verdiler. Sonra peynirli yumurta pişirdiler; bir de sigara tüttüreyim dedim, gene bir bardak şarap koydular önüme. Bitirmiştim ki, yeniden

peynirli yumurta pişirdiler, gene şarap, gene sigara. "Öğle yemeği daha iyidir dediler." Nöbette olanlar döndü, onlarla da dost olduk. Beni gören bir daha ayrılmak istemiyordu yanımdan, kimse işe dönmedi artık. Bu arada kaçakçı sürüleri, isterlerse fink atsınlar sınırda, bizim nöbetçilerin umrunda bile değildi. Bir Alman düşmüştü içlerine, memnundular; Almanları ne türlü sevdiklerini gösstereceklerdi. İşi asarak gösteriyorlardı bu sevgilerini.

O çok övülen temiz Alman ırkıyla bir ilintisi yoktu dış görünüşümün. Tuskalosa'yı kaçırdığımdan beri ne kunduralarımı, ne de üstümü başımı değiştirebilmiştim. Derelerde çamaşırlarımı yıkardım kimi zaman, buna yıkamak denirse artık. Her zaman sabunum da olmazdı; sonra yere serer öyle kuruturdum donumu gömleğimi; kimi vakit yağmur başlar, kurumadan ıslak ıslak giydiğim de olurdu.

Benim hiç bir yere uğramadan, doğruca Almanya'dan geldiğime en güzel örnek, üstümün bu dökülen görünüşüydü. Yenilmiş, soyulup soğana çevrilmiş Alman ulusunun bir üyesi ancak bu kılıkta olabilirdi. Alman dedin mi, benim gibi birini canlandırıyorlardı kafalarında. Tutup onlara Amerikalıyım desem, zaten inanmayacak, kendileriyle eğleniyorum sanacaklardı.

Böyle dosdoğru Almanya'dan gelen biri de elbette aç olur, bunu biliyordular... Bu açlığın, ancak beş yıl hiç durmadan yemek yemekle önü alınırdı, bunu da biliyordular. Öğle yemeğinde öyle çok yemek verdiler ki, bir öğünde beş yılın acısını çıkaracağım sandım. Sonra biri gömlek, biri kundura, biri yeni bir şapka, biri 12 çift çorap, mendil, yakla, kravat, pantalon, ceket ve iç çamaşırı verdi. Almasaydım pek gücenecektiler; zorla aldım, benim eskileri de attık.

Kâğıt oynadık öğleden sonra. Bilmediğim bir kumardı, öğrettiler. Öyle çabuk öğrendim ki, paralarını aldım.

Onlar kaybettikçe sevindiler, ben kazandıkça kesmek istemediler oyunu.

Sınırlarından giren ilk Alman bendim! Alman ulusunun bu gerçek temsilcisini ellerinden geldiğince iyi ağırlamak için birbirleriyle yarışa girmek sevdasındaydılar.

Güneşli, özgür İspanya toprakları! Benden kim olduğumu sormayan; yaşımı, boyumu, parmak izimi almayan, ceplerimi karştırmayan; beni gece yarısı, bir köpek gibi yabancı bir sınıra salıvermeyen; kaç param olduğunu, son aylarda neyle geçindiğimi bilmek istemeyen tek yer sensin!

Bunlar öylesine iyi insanlardı ki, başkaları ceplerimi ararsa, para bulsunlar diye, para bile koydular ceplerime. İlk gecemi karakolda geçirdim. İkinci gece nöbetçilerden biri evine götürdü beni.. Ertesi gün başka bir nöbetçinin evinden yemek geldi. Her nöbetçi bir hafta kendisinde kalmam gerektiğini söyledi. Paralanıyorlardı beni rahat ettirmek için. Hafta geçip de sıra ötekine gelince, mızıkçılık ediyor, vermek istemiyorlardı beni. Kavga, gürültü ev değiştiriyordum. Ürkünç çatışmalar oluyordu aralarında, dediğim gibi, paylaşamıyorlardı beni. Konukseverliklerinin çatışmasını önlemek için bir gece yarısı gizlice kaçtım. Bu nankörlüğümün su götürür yanı yoktu, biliyordum, ama çaresizdim, başka türlü davranamazdım. Beni burada bekliyen ölüm, kurşuna dizilme ya da asılmanın yanında çocuk oyuncağı gibi kalıyordu. Onun için kaçtım işte. Biliyorum, yanlış yorumlayacaklar bu kaçışımı. İnsanlar ters yargılar yüzünden kötü kişi olurlar. Onların gözünde ben, bir pranga kaçağından farksızdım artık... öyle olmasaydım, gece yarısı gizlice kaçar mıydım hiç? Benden sonra ellerine düşecek gerçek Almanın vay haline! Yandı adamcağız. Belki sıcak bir çorba bile koymazlar önüne. Koysalar bile, öyle bir tavırla korlar ki : zıkkımlan, Alman değil, şeytan da olan biz kimseyi açlıktan öldürmeyiz! der

gibi. Sevginin sonu tiksinti değildir her zaman, daha kötüsü vardır : sevginin sonu kölelik olabilir. Burada benim başıma o geliyordu işte. Ölüme götüren bir kölelik. Kenefe bile giderken, biri arkamdan koşuyor "ince, yumuşak kâğıt vereyim mi?" diyordu. Yes, Sir!

Yatalak olmayan hiç kimse dayanamaz bu duruma. Sezselerdi gideceğimi, eminim zincire vururlardı beni, tek gitmiyeyim diye. Ama belki içlerinden biri anlamıştır bu kaçışımı, anlamıştır da hak vermiştir bana!

17

Sevil'de canım sıkılınca Cadiz'e geçiyordum. Cadiz'den bıkınca gene Sevil'e geliyordum. Sevil'de geceler serinlemeye başlayınca ver elini gene Cadiz... Böylece kış geçti, benim de New-Orlean'a olan özlemim. Gönül rahatlığı ile bir meteliğe satabilirdim New-Orlean'ı! Öyle ya... neden ille de New-Orlean olsun yaşayacağım yer?

Bir yıl olmuştu İspanya'ya geleli. Kimlik kâğıdım hâlâ yok. Ama aramıyorlar, sormuyorlar kim olduğumu, nerden gelip nereye gideceğimi. Buranın polisini, kimlik kâğıdı ilgilendirmiyor, onların başka dertleri var. Param olmadığı vakitler, sokakta geçirirdim geceyi. Kıvrıldığım yerde, hiç rahatsız edilmeden uyanırdım ertesi sabah. Yüz sefer polis geçmiştir yannımdan, ama uyandırmaz beni, tersine, korur bile, yanlışlıkla biri beni soymaya kalkışmasın diye. Değil bir kişinin, bütün bir ailenin geceyi sokak köşelerinde yatarak geçirmesine, hangi ülke göz yumar? Başka yerlerde böylelerine serseri, evsiz barksız köpekler denir, doğru hapiste soluğu aldırırlar adama. Almanya göz yumsa bu serserilere, yer sarsıntısına uğrar; İngiltere'yi su basar. Kimi yerlerde yoksul ve işsiz olmak suç sayılır; ama gene o yerlerde, yakayı ele vermeden büyük

hırsızlıklar yapana ceza vermek şöyle dursun, saygı değer bir yurttaş gözüyle bakılır.

Kimi vakit polis gelip uyandırırdı beni. "Birazdan yağmur yağacak, ıslanabilirsiniz : İlerde bir ahır var, samanların üstüne yatın, daha da rahat edersiniz!" derdi.

Çok acıkınca bir fırına gider, param yok ama karnım aç, derdim. Verirlerdi hemen ekmeğimi. "Gençsiniz, sıhhatlisiniz, neden çalışmıyorsunuz?" gibi boş sözler edip sıkmazlardı canımı. Bu sözleri etmek saygısızlıktı onlarca. Ekmek dilendiğime göre, bir şeyim olmalıydı ki çalışamıyordum. Merak edip öğrenmek de terbiyesizlikti onlarca.

Limana durmadan vapurlar gelip gidiyordu. Kimi gün altı geminin demir aldığını gördüm. İsteseydim, belki bir iş bulabilirdim bu teknelerin birinde, ama iş peşinde değildim. Bahar başlamıştı İspanya'da!

Neden iş arayacaktım kendime? Soluk alıyor, yaşıyordum işte. Hayattaydım. Güzeldi yaşamak, güneş altın ışıklarıyla ısıtıyordu beni; burası düşler kentiydi! Pılıpırtılar içinde de olsalar, yoksul da sayılsalar güler yüzlüydü insanları, iyiydiler. Bütün bunlar bir yana, bu ülkede gerçek bir özgürlük havası esiyordu. Ama şaşmamak gerek, İspanya ötekiler gibi, özgürlük ve demokrasinin sağlanması için savaşa girmemişti ki! Savaşa girmediği için de özgürlüğünü yitirmemiş, savaşa kaptırmamıştı! Gülünçtür, kimi ülkeler özgür olduklarını savunurlar... Aslında yurttaşlarına devede kulak gibisinden bir özgürlük bağışlarlar, sonuna dek de baştakiler idare etmek ister bu özgürlüğü. "Demokrasi ve özgürlük yalnız bizde vardır" diyen yerlerden kaçın! Bir ülkeye girerken, özgürlük anıtlarıyla karşılaşırsanız gözünüzü dört açın. "Biz özgür bir milletiz" diye durmadan bağıran yerlerden sakının! Yüz binlerce yasa, buyruk, yol gösterme, polis sopası ve hapislerle canına okumuşlardır demokrasinin! Onun için böyle

koca koca anıtlar dikerler, onun için durmadan bağırıp çağırırlar!

Bugün Almanya'nın hangi anlama geldiğini bilmeyen yoktur. İngiliz ve Amerikalılarla yapılan Birinci Dünya Savaşı Almanya ve Alman işi için en güzel reklâm olmuştur. Ama Prusya'nın bir avuç Alman toprağı olduğunu bilenler azdır.. Amerika'da olsun, başka ülkelerde olsun "Prusya" sözü ile akla ne Almanlar gelir, ne de Prusya'da oturan insanlar... "Prusya" demek özgürlüğe düşman, "Prusya" demek polis emrinde olmak demektir. Bütün dünya "Prusya" sözünü bu anlamda bilir.

Pek beğendiğim bir yanları var İspanyolların. İstediğimiz zaman çalışır, istemediğimiz zaman çalışmayız diyorlar. Açlıktan gebersek bile, bu bizim bileceğimiz şey. İşimize kimsenin burnunu sokmasını istemiyoruz diyorlar. Karışmasınlar bize, ne baştakiler, ne de başa geçmek isteyenlerle bir alışverişimiz var. Kızayım, küfür mü edeyim böyle düşünüyorlar diye? Her ülkenin, her yüzyılda kendine göre haçlı savaşları olmuş, olacak da. Her ülkenin kendine uygun ceza usulleri vardır. Öteki partiden olanlar Amerika'da da az mı çekerler sanki? Dün kovalanan, bugün kovalayan duruma geçivermiyor mu, pek keyifleniyorum. Ama ileri düşünenler her zaman, her yerde kovalanacaktır, rahat yoktur öylelerine. Daha beş yıl önce Amerikan uyrukluğuna giren biri, hemen bağırmaya başlar : "Sokmayın kimseyi içeri, kapayın sınırlarımızı!"

İş bulmak niyetinde değildim. Zaten iş istemeye gidince, hayvanmışsın gibi davranırlar adama; "Şimdi vaktim yok, başka zaman gel!" demiyorlar mı pek içerliyorum. Oysa, oluverir. Çünkü bundan ayaklanma, grev gibi kötü anlamlar çıkarıp polisi salarlar başımıza. İnanın ki, bir lokma ekmek dilenmek, iş dilenmekten daha az utandırıcıdır. Ama gemisini zor yüzdürür kaptan, işçisi olmazsa... Ya demiryolu mühendislerinin işçileri olmazsa ne

halt eder? Yalnız başına kurabilir mi lokomotifi? Gene de şapkası elinde iş dilenmeye zavallı işçi gider; dayak yiyecek bir hayvan gibi boynu bükük beklemek zorunda o kalır; hiç canı istemediği halde işverenin soğuk şakasına gülmek zorundadır. Tek donatan, mühendis ya da ustabaşı, yani patronu kızdırıp "sana iş yok" dedirtmesin diye.

Bir iş bulabilmem için böylesine küçülmem gerektikten sonra, gider bir lokantadan yemek dilenirim daha iyi. Lokantanın ahçısı kimi patronlar gibi kötü davranmaz bana, biliyordum, denemiştim birkaç kez.

Dediğim gibi, iş dalgasında değildim. Hem ne demeye işin arkasından koşacaktım? İstediğim yerde yatıp kalkabiliyordum... İspanya'nın güneşi pırıl pırıldı, insanları nazik, sevimli ve dost canlısıydılar. Sonra daha bir tek polis kimim, ne iş yaparım diye sormadığı gibi, ceplerimi de aramamıştı. Bükülen camın nasıl yapıldığını gösteren belge bende yoktu, biliyordular bunu, onun için ceplerimi aramamış olacaklar!..

Bir gün canım balık çekmişti. Balık yemenin en kestirme yolu, gidip tutmaktır balığı. Ekmek, çorba, gömlek dilenirsin ama, olta edinmek için de dükkâncıya gidip olta dilenemezsin ya... Çok modern bir dilencilik olurdu bu. Bir vapur kolladım, iki bavul taşıdım ve üç peseta kazandım. Soluğu doğru balıkçılık araçları satan bir dükkânda aldım. Bir pesetaya bir oltayla gerekli nesneleri verdiler. Adamcağız paketi sararken denizci olduğumu, teknemi yitirdiğimi anlatmıştım, hani gevezelik olsun diye. Adam güldü, paketi uzatırken de bir "favor!" çekti bana. Sizin anlayacağınız para almadı benden! Hesap kâğıdını ufak ufak yırttı, kâğıt parçalarını omuzunun üzerinden şöyle bir arkaya savurdu ki görmeliydiniz, tiyatro oynuyor sanırdınız. Sonra eğildi : "Tamam! Hesap tamam -dedi- teşekkür ederim bayım, balık tutarken iyi vakit geçirmeni-

zi dilerim." Gelin de sevmeyin bakalım İspanya'yı! Böyle bir ülkede ne demeye iş arayacaktım? Ne demeye bu ülkeyi bırakıp başka bir ülkeye gidecektim? Ayıp olmaz mı böyle bir şey yapmaya kalkışsam! İspanya'nın güneşine nankörlük etmiş olurdum.

18

Çöktüm rıntım duvarına, attım oltamı denize, bekliyorum. Tek balık vurmuyor. Dün akşam bir Hollanda teknesinde yemek yemiş, artan sucukları saklamıştım. Yem diye bu sucuk parçalarını takmıştım iğneye. Sahi, bu yabancı teknelerden "zıkkımlanmak" pek kibar iş değil. O teknenin işçileriyle birlikte oturamazsın sofraya. İşsiz işçiye, işi olan işçi bir böbürlenir bir böbürlenir ki, sormayın. Zaten işçinin en büyük düşmanı gene işçidir. "Serseriler, beleşçiler sizi! Zilliyi kıracak başka yer bulamadınız mı? Gene bizim tekneyi göze kestirdiniz ha? Ama yalnız iki kişi gelsin, fazla istemez, kim temizler pisliğinizi sonra?" Yemek yenen yere sokmazlardı bizi. Kapıda beklerdik. İşçi kardeşlerimiz artıklarını bir çinko kaba dökerlerdi. Ağızdan çıkmış artıklar bile vardı kimi zaman. Bu çinko kabı uzatırlar bize, biz de oracıkta, yani bir kenara büzülüp, yerde oturarak yerdik bu artıkları. Ben akıllanmıştım, kaşığımı yanımda taşırdım. Zaten kaşık isteyecek olsanız veren kim? Dal çanağın içine, ye elinle, derlerdi. Kimi tekneler de şaka olsun diye kaşığı atarlardı, ama öyle bir atarlardı ki yemeğin içine düşerdi... Gülmekten katılırdı pezevenkler. Yes, Sir!

Bu türlü davranan işçilere fena demeye dilim varmıyor. Kimi teknelerin işçileri bizi hiç almazlardı içeri, kovarlardı. Kimisi de gözümüzün önünde canım yemekleri, ekmekleri denize dökerdi. Bizi kızdırmak hoşlarına gider-

di. Ama günün birinde bir de bakarsın ki, o işçilerden birine yol verilmiş, düşmüş aramıza! Haydi bakalım o da bizimle "zıkkımlan"maya gelmiyor mu? İşte o zaman anlardı Hanya'yı Konya'yı!

Hepsi böyle değildi elbet. İstemeden para verenleri de gördüm, kutu kutu konserveler mi dersiniz, pastalar mı, pudingler mi; kahve, çay mı, neler vermediler. Bir seferinde tam on iki tane piliç verdiydi bir ahçı da, ancak ikisini yiyip, onunu denize atmıştım. Atmayıp da ne halt edcektim, cebimde buzdolabı olmadığına göre... Yiyebildiğin kadarını yer, üst tarafını atarsın. Bizim gibiler, varını yoğunu yanında ya da içinde taşır.

Böyle benim gibi demirli kalırsan İspanya, Afrika, Mısır, Hindistan, Çin, Avusturalya ya da Kuzey Amerika limanlarında bir sürü insan tanır, ölmeden suyun üstünde durabilmek için bir sürü yollar öğrenirsin.

İşçinin işçiye ettiği korkunçtur. Hiç kimse başka bir insanı, işçinin soğukkanlılığıyla aç bırakamaz. Hele yurttaşı olduğunu sezerse daha da yezitçe davranır. Ben Amerikalı olarak Amerikan teknelerinden kovulurdum; oysa Alman olarak Fransız teknelerinde karnım doyardı, hem de en iyi yemeklerini verirlerdi. Barselona'da geldiydi başıma, sabah kahvaltılarına bile çağırmışlardı beni. En merhametsizleri Almanlardır. Onlar yabancı bir limana girer girmez : "Gemiye çıkmak yasaktır!" diye koskoca bir levha asarlar bordaya. Bu hem kendi dillerinde, hem de bulundukları ülkenin dillerinde yazılmıştır. Yes, Sir!

Bir gün biri bir haber uçurmuştu. Sözde Marsilya'da bir sürü Amerikan bandıralı tekne yola çıkamıyormuş, işçisi yok diye. Bir gaz teknesiyle kapağı Marsilya'ya atmıştım, ama dediğim gibi fos çıkmıştı haber. Amerikan teknesi yoktu Marsilya'da, öteki tekneler de işçi aramıyordular.

Umutla gelmiştim Marsilya'ya, boşa çıkınca umutla-

rım pek üzülmüş, yan sokaklara dalmıştım. Pis pis düşünüyordum, cebimde meteliğim yoktu; belki bir tanıdık görür, yardım eder bana, diye bir gemici meyhanesine dalmıştım. Şöyle yanıma yöreme bakınırken garson kız yanıma gelmiş, ne içeceğimi sormuştu. Param yok, birine bakıyorum demiştim. Nerelisiniz demişti, Almanım demiştim.

— "Oturun, ben şimdi size yiyecek bir şeyler getiririm."

— "Param yok,ödeyemem bayan."

— "Ödemeyin, ne çıkar? Ben şimdi size para da bulurum!"

Bir tuzak sanıp sıvışacaktım az daha. Ama yemeğimi yemiş, bir şişe şarabı indirmek üzereydim mideye. Kız birdenbire yüksek sesle : "Baylar! Burada işsiz bir Alman denizci var, parası da yok, yardım etmek istemez misiniz ona?" demez mi? Bayılacak gibi olmuştum, işte demiştim tuzak bu. Herifler şimdi çullanacak üstüme, dersimi verecekler benim. Ama korktuğuma uğramadım. Meyhanedekilerin hepsi susup, dönüp bana baktılardı. Sonra biri ayağa kalkıp yanıma geldi, "şerefine Alman" dedi, bardağını kaldırdı. "Alman domuzu" bile demediydi herif. Kızcağız eline bir tabak alıp masa masa dolaşmaya başladıydı. 17 frank altmış santim topladı, getirdi verdiydi bana. Yemeğin parasını ödemiş, gene o gaz teknesiyle Barselon'a dönerken de cebimde birkaç frank kalmıştı.

İnsanların birbirlerine diş biledıklerini ummuyorum. Didiniliyor, uğraşılıyor böyle bir düşmanlık yaratılsın diye. İnsanlar köpeklerden daha akıllıdır sanırız, yanılıyoruz. Kolay kolay saldırmaz bir köpek başka bir köpeğe, değil mi? Gelgelelim insanları birbirine saldırtmak işten bile değildir. "Tut" de yalnız, yeter... Çılgınlar gibi saldırırlar birbirlerinin gırtlaklarına.

Hay canına yandığımın, bir tek pisi vurmuyor olta-

ya, bitecek bizim yem. Ama tabiî, balık tutarken dalgaya düşer, aklın başka yerde olursa hava alırsın benim gibi. Tutabilsem birkaç tane, gidip bir yerde bir ateş yakacak, değnekten bir şişe geçirip balıkları öyle kızartacaktım. Yağda kızartmak istemiyordum, biraz değişiklik olsun istiyordum.

Gene yemin yarısını aşırıp tüymüş yezit! Kaç saattir oturuyorum şu duvarın üstünde? En azından üç saat. Ama balık tutmak sinirleri yatıştırırmış! Kişi vaktini boşuna harcamadığını bilir; balık tutarken gerekli bir iş gördüğümüzü sanırız : öyle ya kendi tuttuğum balıkları yiyeceğim, gidip başkalarından çorba dilenmeyeceğim... Yani ben de kendi çapımda yararlı oluyorum belediyeye. Yıllık istatistiklerde bir tabak çorbanın kâr edildiği görülecek. Ama diyeceksiniz ki, o istatistiğin kâr hanesini tutmak, dökülen çorbalardan daha pahalıya çıkmıştır... O başka.

Satabilirdim de tuttuğum balıkları. İki peseta edecek kadar balık tutabilsem, o parayla iki gece yatak yüzü görebilirdim.

Merhaba dostum! Sonunda verdin yakayı ele ha? Sendin yemleri yiyen, belli. Yarım kilo var mısın? Sanmam; üç yüz elli gram filân. Boşuna çabalama, canım balık çekti bugün. Bilirim bu çabalamayı. Yakayı ele verdiğim günler ben de az mı çabalamıştım?

Su öylesine güzel, güneş de öylesine sıcak ki... Beni de burda bir tek polis daha sorguya çekmiş değil hani! Bilirim ne demek olduğunu yakalanmanın. Hem sonra üç yüz elli gram! Pek önemli değil, bari bir kilo olsaydın! Sen yakalanmakla iyilik de ettin, boş yere oturmadığımı gösterdin bana... Tek sevdiğim şey özgürlük, tok olmaktan daha çok severim özgürlüğü... Hem sonra bu gülen güneşle bu maviş deniz senin gibi bir İspanyol balığına yakışır! Çek arabanı, dizilmiyeceksin kurşuna, fırla git, sevin yaşadığına, selâm götür sevgiline benden. Ama gö-

zünü aç, yakalanma başkasının oltasına. Heyy... Nasıl zıplıyarak yüzüyor, gülüyor da kâfir, oturduğum yerden duyuyorum kahkahasını... Selâm götürsünmüş sevgilisine! Ananı, avradını...

— Siz de balıkçıyım diye mi geçiniyorsunuz?

Bir gümrük memuru arkamda durmuş gülerek söylüyordu bunları.

— Zarar yok, daha bir sürü vardır denizde, dedim. Oltama yeniden yem taktım.

— Evet, ama bu iyi bir parçaydı, dedi.

— Tabiî, bütün yemlerimi o yedi köpoğlusu.

— Denize atacak olduktan sonra, ne demeye tutarsınız balık?

— Hiç canım, "bugün ne yaptın?" derlerse, "balık tuttum" demek için!

— Fena değil. Hayırlı işler öyleyse.

Gülerek ayrıldı yanımdan.

Felsefe yapmak olduğunu bilseler balık tutmanın! Bilen vardır, ama az kişi bilir bunu. Elimize bir şeyler geçsin için mi yaşarız? Hayır. Bir şeylere başvurmak, istekleri olmak, bir çeşit de oyun oynamak için yaşarız.

Hoppala, biri daha yedi zokayı. Bak, deminkini salıvermeseydim şimdi iki tane olurdular, benim de karnım doyardı işte. Ben sınıf ayrılığı gözetenlerden değilim. Bırakmasaydım deminkini; hadi neyse, ama bunu alıklığından ötürü öldüremem ya. Oysa alıklık her yerde, her zaman ölümü hak eder... Ama yaşadığımız şu günlerde, kölelikle cezalandırılıyor alıklık, o da başka. Bilsem ki, senin gibi daha üç tane tutabileceğim, o zaman bırakmaz öldürürdüm seni dostum. Bilsen canım nasıl balık çekiyor, acırsın bana. Gelgelelim öyle de güzel, öyle de canlısın ki, kıyamıyor insan... Hadi hadi, sen de git, açıl denizlere. Fırla. Ne derlerse desinler, en büyük mutluluk özgür olmak. Tokalaşmaya mı geliyorsunuz hepiniz be? İşte bir tane

daha tuttum. Bırakacağıma güveniyorlar da ondan tutuluyorlar kâfirler... Şimdi şu son tuttuğumu koyuvermesem, biliyorum hava alırım, zor yakalarım bir tane daha. Tek başına işime yaramazsın, senin için gidip ateş yakmaya değmez be. Tabiat acaba kaç yıl uğraştı seni bu güzel hale getirebilmek için? Altı yıl mı? Belki de yedi yıl uğraşmıştır. Sonra ben bir saniyede yok edivereyim bu güzelliği, öyle mi? Yağma mı var? Çek arabanı, çek. Sen de ötekilerin yanına git, sevin yaşadığına. Sev mavi denizi, dostlarını da sev. Kuyruğunu sallıya sallıya dalıyor derinlere. Belli küçük bey, biliyorsun özgürlüğün ne demek olduğunu. İyi ya... Değerini de anla, sevin, mutlu ol bakalım.

Allah Allah! Peki ya bu gelen ne? Bu ne biçim tekne böyle? Demir almak üzere, ama niyeti de pek yok gibi. Kendini zorla sürüklüyor, "ha gayret" diyor, davranamıyor... Rıhtıma sürtünecek nerdeyse. Yola çıkmak istemiyor, belli canım, sudan korkuyor zavallıcık. Gülmeyin, sudan korkan tekneler vardır, Yes, Sir! Anlamak, bilmek istemezler ki, teknelerin de kendilerine göre kişilikleri vardır. İnsanlar gibidir tekneler de; sinirli olabilirler, günü gününe uymayabilir. Görür görmez anlamıştım : bu ihtiyar teyze de kişiliği olan bir tekneydi... Pek şakaya gelir yönü yoktu bu teyzenin.

19

Sayısız teknelerde çalıştım, Tanrı tanığımdır, Thomas da, binlerce gemi gördüm şimdiye dek. Ama bu tekneye yakından uzaktan benzeyenini, yemin ederim ki görmedim daha. Matrak geçilsin diye mi yapılmıştı bu tekne? Bütününe bir göz at, yeter; olmaz böyle şey dersin. Suyun üstünde nasıl durabiliyor diye şaşıyorum. Çölde develerle boy ölçüşebilir, yük taşıyabilir orada; ama denizde?

hayır hayır olamaz. Biçimi yüzyılımıza uymuyor ama ortaçağa da uymuyor. Bu tekneyi herhangi bir devrin gemi yapısına yerleştirmeye kalkışmak, boşuna bir çaba olurdu. "Yorikke" adını taşıyordu burnunda. Silinmiş, incelmiş, güçlükle okunabiliyordu adı, utanıyormuş gibiydi bu addan, belki de onun için güçlükle okunabiliyordu. Denizcilik tüzüklerine göre, kıçta bağlama limanının yazılı olması gerekirdi. Gene utanıyor olmalıydı, ele vermek istemiyordu yurdunu. Milliyetini de büyük bir titizlikle gizli tutuyordu... anlaşılan pasaportu pek temiz olmamalı. Çünkü bayrak direğindeki bayrağına, bayrak demek için bin tanık ister. Niyete bağlı, ne renk dersen de, öylesine solmuş rengi bayrağının; üstelik de salkım saçak olmuş. Sanki son dört bin yıl içinde savaşan gemilerin önünde dalgalanmaktan bu hale gelmiş.

Boyacı olduğuma göre size bu teyzenin rengini söyliyebilirim değil mi? Ne gezer! Dur bakayım : belki bir vakitler — ama düşünemeyeceğiniz kadar geçmişte — evet belki bir vakitler aktı giysisi! Apak... Yeni doğmuş bir çocuğun arınmışlığı gibi. Ama bu dediğim gün, çok çok geride kalmış. Hazreti İbrahim'le Sârâ'nın evlendiği günlerde filân. Güverteyi koruyan parmaklıklar bir ara yeşilmiş yanılmıyorsam. Bu dediğim de çok eskiden olmalı... Çünkü her yeni boya alttaki eski boya temizlenmeden sürülmüş; yüzlerce, binlerce kez sürülen bu boya parmaklıkları kalınlaştırmış, tombul tombul yapmış. İnsan üşenmese teker teker kazısa bu boyaları, her boyanın hangi yüzyılda sürüldüğünü çıkarır ortaya.

Yanıldığımı yüzüme vurmamak için, Yorikke'nin dışını değil, iç boyalarını incelemek gerekir. Ne de olsa dışını taze, canlı göstermek çabasıyla arada bir güzellik enstitüsüne yollamışlar kızı. Ama teknenin iç boyalarını incelemeye kalkışırsak, Babil kralı Nebukadenezar'ın törenlerinin yapıldığı o büyük salonların da ne renkte olduğu

çıkar ortaya hiç değilse. Çünkü o salonların ne renkte olduğu daha bilinmiyor... Bunu ne türlü merak edip dertlendiğimiz de herkesce bilinir!

Yorikke'nin etekliği ağlanacak durumda! İşçiler önce yağlı, bayağı bir bolşevik kırmızısını denemişler, yer yer belli oluyor bu kızıllık. Ama sonra donatan ya da kaptan sevmemiş bu kırmızıyı, soylu bir mavi geçmişler üstünden. Kazımamışlar alttaki boyayı, veryansın etmişler maviyi üstüne. Boya boyadır, demişler. Hem sonra deniz suyuna bolşevik kırmızısıymış, özgürlük yeşiliymiş vız gelir; istimlerle dalgalar yiyecek bir şey ararlar, boya bulamazlarsa, tekneyi kemirirler. El değiştirince tekne, bu kez yeni patron kara renkli gemiler güzeldir demiş, hem sigortanın daha da iyi boyar gözünü, veryansın etmişler kara sürmüşler tekneye. Masrafı göze alıp kimse alttaki boyayı kazımadığı için alacalı bulacalı bir giysisi olmuş zavallı Yorikke'nin... Nerden baksanız bu bir şey teknesi... yok yok acele etmeyeyim, günahına girmek istemem teyzenin. Eski bir deniz kurdu sayılırım, iyi koku alır burnum, ama... gene de, neme gerek.

İşte böyle... İlk gördüğümde Yorikke'yi, elimden oltayı kaçıracaktım, öyle ürkmüştüm.

Ne halt etsin zavallı boyacı? Gemi limanda yatar, karaya çıkarmazlar adamları; pintiliklerinden tabiî. İzin vermeyince de boş oturmak olmaz, al fırçayı boya bakalım. Fırçanın ucunda bir kıl kaldıkça, boya teknesinde de — kurumuş bile olsa — parmak kadar boya bulundukça boyarsın dostum, durmadan, dinlenmeden, gık demeden... ha babam ha... boyarsın!

Kolay iş de değildir hani. Çoğu vakit, belinden asılı boyamak zorundasındır ya da daracık, gene iplere bağlı iskeleler sarkıtırlar yandan. Tam o sırada bir dalga ya da bir sarsıntı tepe takla eder adamı. Can pazarı bu, boyayı kim düşünür o ara? Gene de kurtarmıştır boya tene-

kesiyle fırçasını; tenke ipe takılmış, boyacı da tam zamanında yakalayabilmiştir halatı. Gelgelelim boyayı sormayın! Nasıl da süzülüp akmıştır aşağılara dek! Yorikke'nin boya denemelerinin yanı sıra, son on yıl içinde denizi boylamadan canını kurtaran boyacıların da sayısını görebilirdiniz. Dökülen bu boya izlerini kapatmak kimin aklından geçer? Zaten boyanacak değil miydi? Ha sürülmüş, ha boydan boya dökülmüş... İkisi aynı kapıya çıkar. Kim öder paraları sonra? Dökülen boyanın yarısı nasıl olsa denizi boylamıştır, öteki yarısının yarısı da boyacının pantalonunda kalmıştır, yetmez mi bunca zarar? Pantalona da ne demeye dökülür sanki. Döküle döküle pantalon kazık gibi olur, bıraktığın yerde öyle kendi kendine durur, devrilmeden... Ama iş bununla da bilmez : Kaptanla tartışma başlar. Boya senden değerlidir; neden kendini kolladın da boyayı kollamadın? derler adama. İşçiden çok ne var? Sürüyle sokaktan toplayabilir gemi işçisini ama boya öyle mi ya? Boya parayla alınır ulan; gene mi masrafa "boya" geçireceğiz, aklını başına topla hergele, bir daha istemem böyle şey! Bu tartışmalar yakası açılmadık küfürlerle sona erer; çoğu zaman canına tak der işçinin alır son haftalığını, sırtlar torbasını, çeker fertiği tekneden. Giderken de neler neler dilemez tekneye... Orasını da siz bulun artık.

Deliler kılıklarından anlaşılır kimi zaman. Arttıkça delilikleri, giyinişleri de gülünçleşir. Yorikke'yi sağlam, aklı başında gemilerin yanında sayamazdım, böyle bir belirti göremiyorum onda... Benzetmeye kalkışsaydım Yorikke'yi onlara, yedi denize açılmış öteki teknelerin hepsi gücenirdi bana. Dış görünüşü Yorikke'nin iç dünyasının aynasıydı, biliyordum bunu. Onun için şüpheleniyordum. Yalnız giyimine, yalnız rengine bakarak da söylemiyorum. Teknenin ne mal olduğunu anlıyordum görebildiğim kadarından, biliyordum ayarının bozuk olduğunu. Şu ince dal

gibi şeyler sözde vinç direkleri, vay babam vay! Havada sallanıyorlar sersem sersem. Bacanın altından yukarıya bir silâh atılsa, tabanca kurşunu bile olsa, yukardaki deliği bulup çıkamaz dışarı. Ama duman denilen nesne kıvrıla kıvrıla kendine bir yol bulur. Tütmeseydi bacası, Yorikke kımıldayamazdı yerinden, biliyorum... Gelgelelim bacasından tütmüyordu Yorikke, başka bir yerinden tütüyor olmalı! Kaptan köprüsünün durumuna hiç akıl erdiremedim. Köprünün tekneyle bir ilişiği yok gibi... Bana öyle geliyor ki, tekne yola çıktıktan bir saat sonra kaptanı yemeğe çağırmaya gelince, bir de ne görecekler : kaptanla köprüsü yok ortada! Hadi bakalım tornistan, ya ayrıldıkları limanda takılı kalmış köprü ya da açık denizlerde kendi başına yüzüyordur... Ara da bul köprüyle kaptanı!

Ben rıhtım duvarına tünemiş, balık tutmaya çabalarken birdenbire görünce Yorikke'yi kendimi tutamamış atmıştım kahkahayı. Öyle bir gülüşle gülmüştüm ki, Yorikke ürkmüş bir boy geri sıçramıştı. Zaten çıkmak istemiyordu limandan, belliydi çıkmak istemediği. Dört elle rıhtıma yapışmış bırakmak istemiyordu; sürtünüyor, sızlanıyor, yaşlıyım dayanamam artık, göğüs geremem fırtınalara, dayanamam dalgalara diyordu. Yürekler acısıydı bu direnmesi.

Ama kimseye dinletemiyordu sözünü; kimse acımıyordu ona.

İçerde de bir koşuşma, bir telâş... belli gırtlağını iyice dolduruyorlar; Yorikke'nin doldurunca gırtlağını, alır ateşi, ister istemez başlar zıplamaya. Nasıl çıksın bunca hergeleyle başa bu zavallı kızcağız? İstediği kadar ısırsın, tırmalasın, sonunda gene ayak uydurmak zorunda kalacak, yapacak dediklerini. Hem bu utangaç, inatçı küçük bayanlar müziği duymaya görsünler, ötekilerden daha azgın oluverirler. Belli, Yorikke de onlardan. Bir yol alabilse, öteki limana varıp dinlensin diye genç bir şeytan gibi

uçacak, durup dinlenmeden varacak öteki limana. Sonra geniş bir soluk alıp, geçmiş günlerini düşleyecek... gençlik günlerini... Dünkü çocuk sayılmazdı zavallıcık, güçlükle atıyordu adımlarını, kim bilir kaçın kur'ası? Üst üste giyinmemiş olsa üşür de soğuk sulara daldıkça. Kanı eskisi gibi akmıyor damarlarından... Kleopatra'yla Antuan'ın törenine katıldığı günkü gibi mi bugün zavallıcık? Çok geride kaldı o günler.

20

İşçilerinin durumlarının geminin dış görünüşünden hemen anlarsınız. Denizcilikten bir şey çakıyorsanız elbet! Denizi, vapurları ya da gemicileri tanıyorum sanır kimi insan. Neymiş? on, on beş kez Amerika'ya gidip gelmiştir... hem de lüks vapurların lüks kamaralarında... Oysa yolcular ne denizi, ne de vapuru tanırlar, hele işçilerin sürdükleri yaşamı hiç bilmezler, bilemezler. Yolcular ancak kamarotları, süvariyi, ikinci kaptanı, çarkçıbaşını filân görürler. Bu saydıklarım kamarotlar garson ya da uşaktırlar; ötekilerse emekli maaşına kavuşacak memurlar. Gemi tayfası denemez bunlara.

Tekne süvarinin emrindedir, ama süvari tanımaz tekneyi. Devenin üstünde oturup şuraya ya da buraya gideceğiz diyen, bilir mi deveyi? Ancak devenin sahibi tanır hayvanını; derdinden anlar, isteklerini bilir; deve ancak sahibine içini döker.

Gemi de öyledir işte. Süvari başefendidir, buyruklar veren, geminin istemediği şeyleri yaptıran adamdır. Süvarisini sevmez gemi, bütün buyruk verenlerden tiksinildiği gibi, ondan da tiksinilir. Günün birinde buyruk verenlerden tiksinilmediği söylenirse ya da gerçekten sevilmeye başlanırlarsa buyruk verenlere inanmayın... Başka

çıkar yol bulunmadığı için böyle davranılıyordur : ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli, sözünü unutmayın!

Gemiyi seven işçidir. Geminin gerçek dostları tayfalardır. Onlar temizler, onlar göz bebekleri gibi bakarlar gemiye; okşarlar, öperler; vurgundurlar teknelerine. İşçilerin çoğunun evi barkı yoktur, gemide yatar kalkarlar. Kaptan öyle mi ya? Kaptanın bir yerlerde güzel bir köşkü vardır; karısı, çocukları bekler onu. Kimi işçinin de karısı, çocukları vardır ama teknedeki işi öylesine güçtür ki, vakit bulamaz karısını, çocuklarını düşünmeye. Karıyı, çocukları düşünmeye başlayacak olsa, yorgunluktan gözleri kapanır, uyur kalır...

İşçisi olmadan bir adım atamayacağını çok iyi bilir gemi. Süvarisiz yüzer gemi, ama tayfası olmadan şurdan şuraya gidemez. Geminin karnının nasıl doyacağını bilmez ki kaptan! Ocağa nasıl kömür atılır? Kömürü atacaksın, ama bozmayacaksın midesini, ağzına kadar doldurmadan, gene de en çok ısıyı nasıl elde edeceksin? Bilir mi bunu kaptan baba?

Gemi konuşur tayfayla, ama kaptanla ya da öteki efendilerle konuşmaz. En güzel masalları, en güzel olayları anlatır bir gemi. Benim en güzel deniz hikâyelerimi tekneler anlatmıştır bana. Dinlemesini de bilir tekneler. Pazar öğleden sonraları tayfalar güvertede oturup birbirlerine açık saçık hikâyeler anlatırken, teknelerin de güldüklerini bilirim; ağladıklarını da duydum. Bir tekne görmüştüm, batacağını bildiği için sefere çıkmadan bir gün önce durmadan içini çeke çeke ağlamıştı. Dönmedi de o yolculuğundan. Sonra Lloyds'un "Haber alınamamıştır" listesinde adını görmüştük.

Gemi hep tayfasını tutar, hiç kaptandan yana olmaz. Kaptan gemisi için değil, kumpanyası için çalışır da ondan. Oysa bizler, bilmeyiz bile hangi kumpanyanın oldu-

ğumuzu; nemize gerek, bizi tekne ilgilendirir. Kaptana kafa tutacak olursak, gemi de bizimle birlikte kafa tutar kaptana. Ama bozgunculardan tiksinir tekneler, sevmez böyle işçileri. Bir gemi bilirim, daha limandan ayrılır ayrılmaz, kara sularından çıkmadan denizin dibini boylamıştı... Yolculuk etmek istememişti bozgunculara. Yes, Sir!

Karınları doymadan ya da kötü kullanılan işçileri koruyan tekneler de gördüm. Bu tekneler vardıkları ilk limanda kopardıkları yaygarayla liman polisinin gözünü açmış, daldıkları uykudan uyandırıp onları gemiye çağırmış, canına okutmuştu kaptanın. Biliyorum, beni midesine düşkün, obur biri sanıyorsunuz. Ama denizciler için yemek çok önemlidir. Başka eğlencesi yoktur; sıkı çalışmak da acıktırır insanı. İyi bir yemek, denizciye yapacağınız en güzel armağandır.

Önümden geçmekte olan Yorikke, sesinin yettiği kadar, yemeklerin çok kötü olduğunu duyurmak istiyordu. Bu gülünç teknenin kaptanı cimri bir kumpanyanın adamıydı... Gündeliğini dalavereyle doğrultan, işçilerine ölmeyecekleri kadar yiyecek veren biri. Gemi dilinden çakan herkes anlardı Yorikke'nin açıklamak istediğini : Bu kaptan içkinin iyisini içer, yemeğin iyisini yer; cebini anafordan doldurmasını bilir; dalavereli işlerden kaçınmaz; kendi cebini düşünerek kiminle olursa olsun işbirliği yapar. Böyleleri işçiyle yüzyüze gelmekten hoşlanmazlar. İkinci kaptan ya da çarkçıbaşıyla okurlar canlarına tayfaların.

Nasıl olur da Yorikke'nin kadrosu tamam olur? Tamam olsa bile, nasıl besliyebilir adamlarını? Nasıl olur da, bu bereketli, bu özgür, güneşi bol İspanya topraklarından tam kadroyla demir alabilir? Bir bit yeniği var bu işte! Yoksa Yorikke bir...?

Evet... belki de! belki de bir Ölüm Gemisi'dir Yorik-

ke! Çıktı işte ağzımdan bu söz. Bir ölüm gemisi. Hay kör şeytan. Martı kuyruğuna, hamsi gözüne yandığımının! Elbette... tamam bir ölüm gemisi kendileri! Nasıl da çakmadım görür görmez be? Dalga geçmişim anlaşılan!

Ama gene de pek emin değilim, bir şeyi var bu teknenin, var ama ne? Çıkaracağım foyasını, çıkaramazsam kıçımı ısırsın buz ayısı!

Yorikke razı olmuştu artık yola çıkmaya, hem de karşı koymadan, istiyerek... Küçümsemişim onu. Haklıydı sudan korkmakta. Eşeğin biriydi kaptan, Yes, Sir. Yorikke kaptanından daha akıllıydı. Görüyordum şimdi, kaptansız da yola düzülebilirdi Yorikke. Soylu bir yarış atına benziyordu, doğru yolu bulabilmesi için başını boş bırakmalıydı. Sınavı başarıyla ver, korkma kaptan olursun hemencecik; eline mühürlü, damgalı bir diploma tutuşturup, seç istediğin tekneyi derler. Yorikke gibi çıtkırıldım bir tekneyi kullanmak hiç de kolay değildir. Ama işten anlayan bir güverte işçisine ver kaptanın aldığı parayı, görürsün bak, kurbağalı dere dediğimiz limandan, nasıl yağdan kıl çeker gibi çıkarır teknesini! Oysa kaptan bütün gün etrafta dolaşır, gündeliklerini nasıl keserim, boğazlarından nasıl kısabilirim diye kötü şeyler düşünür... Tek kumpanyayı zengin etsin kerata, tek kendi cebine biraz daha para girsin.

Akıntıyla esintiyi önden yiyordu Yorikke. Kaptan da zorluyordu zavallıcığı. Ama böyle duygulu bir kadına zor gelmez, ille bu yoldan git denmez ona... Şaşırır, eğri yola sapar sonra. Kılavuza bir diyeceğim yok, kılavuz suları iyi bilir, ama kullandığı gemiyi bilmez. Yorikke'nin kaptanı ise hiç bilmiyordu teknesini, hemen belli oluyordu bu.

Ahlaya oflaya rıhtıma sürünerek geçerken, elimde olmadan bacaklarımı yukarı çektim. Neme gerek, ben bu-

rada otururken bacaklarımın Cezayir'de dolaşmasına göz yumacak kadar deli değilim. Gitmem diye ayak direrken suları altüst ediyordu kıçından; akşamdan kalma ayyaşlar gibi durmadan yanlarından kusuyordu, üstelik sokak fenerlerini almadan gitmek istemeyen bir hali de vardı.

Hele şükür rıhtımdan ayırabildi kaptan Yorikke'yı. Ama bana öyle geliyor ki, gene Yorikke kendi akıl etmiştir bunu; canını kurtarmak için ya da donatanını boya masrafından korumak için.

Yaklaştıkça korkuyordum ondan. Hani şu sırada arkamdan cellât gelse diyordum, bu tekneye atlayıp kurtarmam yakamı. Ölürüm daha iyi. "Boynuma ipi mi geçireceksin, ne yapacaksın çabuk yap, tek kendimi şu tabutta görmiyeyim." derdim cellâda. Çünkü Yorikke'de öyle bir şey çarpmıştı ki gözüme, tüylerim diken diken olmuştu.

21

Vardiyada olmayan birkaç tayfa duruyordu ön-güvertede. Özlemle bakıyorlardı ayrıldıkları karaya giderayak; kimbilir bir daha ne zaman görebileceklerdi toprağı? Dört bucağın denizcisini gördüm. Bitlenmişini; kirpas içinde olanını; kömürden, karalıktan tanınmayacak halde olanını... her türlüsünü bilirim. Ama limandan şimdi ayrılan, yola yeni çıkan bir teknenin adamlarının böyle olabileceklerini görmemiştim daha. Düşünemezdim, inanmazdım, benim de üstüm başım dökülüyordu artık; ama bu herifleri gördükten sonra, kendimi New York'taki Ziegfeld Revüsünün kızlar ağası sandım. Hayır hayır, bu bir Ölüm Gemisi olamazdı. Tanrıdan özür dilerim. Deniz haydutları olmalı bunlar; her ulusun savaş gemileri bu korsanları ya-

kalamak için altı aydır kovalıyor olmalı, kaçakçı bunlar, hem de bayağı takımından; sebze yüklü Çin kayıklarına saldıracak kadar bitik durumları.

Vay canına yandığımın kutsal yılan balığı! Neydi bu heriflerin kılıkları? Bu pislik neydi? Biri başına, şapkası olmadığı için yeşil bir iç-etekliğini sarık gibi sarmıştı! Ötekinin başında... aman yarabbi, inanmıyacaksınız, ama yalan söylüyorsam çatana ateşçisi olayım, ötekinin başında bir silindir şapkası vardı! Silindir şapkalı bir denizciyi, gözünüzün önüne getirebilir misiniz? Düşünebilir misiniz böyle bir şey? Bu tekneye gelmeden yarım saat öncesine dek baca temizleyicisiydi belki herif? Belki de Yorikke'nin bacasını silindir şapkasız temizlemek yasaktı? Kimi gemilerde akla gelmedik yasaklar vardır bilirim, ama Yorikke'nin tüzükleri bin yıl öncekiler olacak, başka türlü yürümez bu tekne. Başına giyecek başka bir şeyi olmadığı için silindir şapka giymişti bu adam. Hem sonra üstünde bir de frak yeleği vardı, anlaşılan giyinmesini biliyordu bu adam, frak yeleği ile hasır şapka giyecek değil ya! Düğünden kaçmış bir damat olamaz mı? Hani şu son dakikada, işin ciddiyetini sezip kirişi kıranlardan? Soluğu Yorikke'de almıştır; hangi cadalozun aklına gelir onu burada aramak?! Ama Yorikke bağrına basmış bu kaçağı.

İnansaydım korsan olduklarına, yalvarırdım beni de alın diye... Üne kavuşur, zengin olurdum. Ama denizaltın olmadan korsanlık yapamazsın artık! Korsan olmadıklarına göre, binmem bu tekneye, Tanrı korusun beni, cellâda veririm boynumu daha iyi, Beni İspanya'dan ayartacak gemi hiç değilse Tuskalosa'dan iyi olmalı ki, değsin ayrıldığıma buradan. Hey ne günlerdi o, kaç yıl geçti üzerinden? New Orleans'da mıdır şimdi? New Orleans, Jackson Alanı... duygulanmayalım oğlum, iğneye yem geçirelim de balık tutmaya bakalım. Şu allı morlu tekne bir

çekilse önümden. Tutamazsam balık, gider çorbamı dilenir ya da Hollanda'lıya bakarım, nasıl olsa doyar karnımız.

Sümüklü böcek yarışına girecekmiş de, antrenman yapıyormuşçasına sürünerek geçiyordu Yorikke. Güvertedeki heriflerle burun buruna gelmiştik, tam önümdeydi Yorikke. Heriflerden biri seslendi aşağıya : "Hey, ain't ye sailor?" (Denizci misin?)

"Yes, Sir."

"Want a dschop?" (İş ister misin?)

Övünemez İngilizcesiyle, ama samimî aile çevrelerinde yeter bu kadarı. Dur be, herif ne dedi? İş ister misin? dedi? Şeytan kulağına kurşun, umarım ki şakadır bu sorusu. İş ister misin? Yandım. Bu sorudan korktuğum gibi hiç bir şeyden korkmam. Ölülerin dirileceği gün Mikael Aleyhisselâm'ın öttüreceği borudan bile ürkmem bu kadar. Sen gider, iş var mı? diye sorarsın; değişmez bir kuraldır bu. Dünyada işçiler olduğu günden beri, hep işçiler gidip iş ararlar. Olmaz ya, ama biri çıkar da bana iş verir diye gidip sormamıştım bile.

Bütün denizciler gibi benim de birtakım inançlarım vardır. Denizde ya da gemide olunca bağlanmak zorunda kalırsın raslantılarla inançlara, yoksa dayanamaz, aklını kaçırırsın. Böyle inançlara bağlı olduğumdan, biri bana iş ister misin? deyince, hayır diyemem işte! Biliyorum çünkü, inanmışım : hayır dersem kısmetimi tepeceğim, ölünceye dek bir daha gemi yüzü göremeyeceğim demektir. Anlatılan şeylere her zaman, herkes gülmeyebilir. Günün birinde benim masalı dinleyen biri kızıp "polis, tut şu dolandırıcıyı" diyemez mi? Elimin altında kapağı atacak bir teknem olmazsa ayıkla pirincin taşını. Şakadan anlamayan, hayal gücü olmayan o adama polis daha çabuk inanabilir, değil mi ya?

Bu inançlar yüzünden neler gelmedi ki başıma, ne işlere girdim... Dünyada böyle işlerin olabileceğini düşünemezdim bile. Bu yüzden kutuplarda mezar kazıcısı oldum; gene bu yüzden İrlanda'da bir panayırda, Hazreti İsa'nın son nefesini verdiği çarmıhtan kıymıklar mı sattırmadılar, hem de yarım krona; çok küçük olduğu için bu kıymıklar bir de büyütücü cam satardık bir krona; bakıp görebilsinler diye kıymıkları. Hayır diyemediğim için gelmişti bu iş başıma, zaten o gün bugün işim ters gitti. Yo, kıymıkların satışına yardım ettiğim için değil, ne de olsa bir kazançtı, günah yazılmadı; işin kötü yanı bu kıymıkları otel odasında portakal sandığını keserek yapıyorduk. Sonra canım, onları satarken neydi o ettiğim yeminler? Yalanım varsa, Allah belâmı versin diye söze başlardım. Sözde Kudüs'te hıristiyanlığı kabul eden bir Arap şeyhi düşünde Tanrıyı görmüşmüş de, Tanrı da ona bin sekiz yüz yıldan beri ailede olan bu çarmıh parçalarını yalnız İrlanda'da satabilirsin demişmiş! Bir sürü Arapça yazılmış kâğıtlar da gösterirdik inansınlar diye, bu Arapçaların İngilizceye çevrilmişlerini bile gösterirdik. Kötü, boş inançlar neler yaptırmaz adama; yes, Sir!

Ordan kazandığım parayı bir manastıra ya da Papa'ya gönderseydim hiç değilse, günahlarım affedilirdi belki. Ama ne gezer, altından girip üstünden çıktım paraların. Hem paylaşırken paracıkları dört açardım gözümü, kazıklanmıyayım diye. İnanın ki dolandırıcı değildim... inançlarımın oyuncağıydım yalnız. Zavallıcıklar... bana inanıyorlardı, onların boş inançları yoktu da ondan.

22

İşsiz misin? deyince, yalan söyleyemiyeceğimi anladınız artık, değil mi? Gerçeği söylemek zorundaydım, hayır

diyemezdim. Ya alırlarsa beni teknelerine? Ne halt ederim? "Dümenden çakar mısın?" dedi. Geniş bir soluk aldım, kurtuldum demektir. Bunların aradığı dümenciydi. "Eh biraz çakarım" der miyim hiç, neme gerek. Çünkü her güverte işçisi, durgun havalarda tutabilir dümeni.

"No, Sir, no" dedim, "ben dümeni karada tutarım. Ben kara tayfasıyım!"

"Mükemmel! Bizim de aradığımız o zaten. Atla bakalım!" Demez mi?

Kim olursa alacak herifler, adamları kıt. Ahçıyım, marangozum ya da polisim desem gene "atla tekneye" diyecekler be. Var bir bit yeniği anladık, ama neyin nesidir, yerli yerine bilemiyorum. Ölüm gemisi demeye varmıyor dilim, benzemiyor pek ölüm gemisine.

Son kozumu oynayacaktım : "Nereye bu gidiş?" dedim. "Sen neresini istersin?" Herifler kaşarlanmış, vay canına! Yakalandım, kaçamayacağım. İstersem güney kutbuna diyeyim, istersem hattâ Cenevre diyeyim : "Tamam" diyecekler "biz de oraya gidiyoruz!"

Ama bir yer biliyordum ben, bu tekne göze alıp gidemezdi oraya. İngiltere'ydi. Onun için "İngiltere" dedim.

"Amma da talihli adamsın! Liverpool'a malımız var, istersen inersin orda." İnermişim. Yaş tahtaya bastılar işte şimdi. Değil ben İngiliz gemisinde çalışmayan bir denizci ayrılamaz teknesinden İngiltere'de. Yalan söylediklerini ispatlayamam ki!

Size gülünç geliyordur, değil mi? Şurda oturmuşum, kimse bu tekneye binmem için zorlayamaz beni... Hele bir kaptanın kölesi olmak hiç güzel bir şey değil. Gelgelelim rahat batar. Kişi hep daha iyi olmak için çabalar, hep

değişiklikler özler. Sanki bu değişikliklere kavuşursak daha mutlu olacakmışız gibi... Hazreti Adem'in cennette canı sıkılıp başka yerler özlediği günden beri insanlar kurtulamadı bu dertten. İngiltere'nin o hiç bitmeyen sisini mi, güneşsiz rutubetli günlerini mi, yabancılara davranışlarını mı ya da Veliahdın o alık, o donmuş maske gülümsemesini mi merak ettim sanki? Şu canım İspanya'nın güneşi bırakılır mı? Ya insanlarının iyi yürekliliği? Nerde bulurum bu cenneti bir daha?..

Kısmet! Ne denir? İşsizim dedim bir kez, elden ne gelir artık? Bu yolculuk isterse denizin dibini boylasın, söz sözdür. Denizci dediğin sözünde durur. Onu ilk gördüğümde nasıl gülmüş, nasıl eğlenmiştim? Bu tekneye binmektense ölürüm demiştim. Al bakalım, büyük lokma ye, büyük söz etme demişler. Yorikke benden öcünü alıyordu, biliyordum. Oh olsun bana... Ne demeye gelir rıhtıma tünerim de geçen gemilere gösteririm kendimi sanki. Bir denizci ancak kendi gemisinin arkasından bakmalı, yabancı teknelerin ardından bakmamalı; hele hiç eğlenmemeli, uğursuzluk getirir işte. Böyle yapınca içerlerler, kızarlar çünkü.

Zaten denizci dediğin balık dalgasına düşmemeli. Balığı düşünde bile görse denizciye uğur getirmez. Canın balık mı çekti, git balıkçıdan parasıylan al, o zaman uğursuzluk getirmez. Balıkçının işi balık satmak; hem balıkçı düşünde balık görünce para demektir :

Son bir kaçamak yolu yaptım : "Ne parası?" dedim.

"İngiliz."

"Yemek nasıl?"

"Yiyebildiğin kadar ye!"
Kıskıvrak bağlandım demektir. Kurtulmak için en

küçük bir aralık bile göremiyorum. Dönemezdim sözümden.

Bir halat attılar, yakaladım; onlar beni yukarı çekerken, ben de yan bordaya basa basa çıktım güverteye.

Yorikke'ye ayak basmamla canlandı bizim bayan, ummadığım kadar çabuk yol almaya başladı. Uzaklaşan İspanya'yı gözlerimle son bir kez okşarken ürperdiğimi duydum. Sanki dönüşü olmayan o büyük kapıdan giriyordum. Gelecek günlerin nasıl geçeceğini gösteren bir de yazı vardı bu kapının üstünde :

Her kim ki buraya girer, adı sanı silinir.

İKİNCİ KİTAP

ÖLÜM GEMİSİNİN TAYFA KOĞUŞU ÜSTÜNDEKİ YAZIT

Her kimki buraya girer
adı sanı
silinir
Unutulur yok olur bu koskoca
yeryüzünde.
Dönemez geldiği yere
Gidemez ileriye
Çakılı kalır olduğu yere.
Tanrı onu bilmez
Cehennem bile ilgilenmez.
Ne gündür o, ne gecedir
doğmamış, doğmayacak olan
bir hiçtir.
Sığamaz sonsuzluklara, büyüktür
Giremez kum tanesine, küçüktür.
Usa gelmeyen
Bilinmeyen!

23

Şu köpekbalığı avcılarını yakından görelim bakalım. Vay canına! Uzaktan kimini Arap, kimini Çingene sanmıştım, aldanmışım! Kömürden, pislikten heriflerin rengi böyle. Dünyanın hiç bir yerinde güverte işçisiyle kaptan eşit tutulmamıştır, biliyoruz... iyidir de böyle oluşu, iş nereye varırdı sonra? Günün birinde şaşırır birini ötekiyle karıştırıverir adam... Bir de bakar ki : İşçi de kaptan kadar akıllıymış. Söz aramızda, bu bile kimi vakit işçinin akıllı olduğunu göstermeğe yetmez.

Anlaşılan bu teknede, işçilerin arasında bile sınıf ayrılığı var. Birinci, ikinci üçüncü ve dördüncü diye bir ayırma yapılmış. Şu iki yankesici kılıklı herif beşinci sınıftan olacak. Günümüzde en kültürsüz ırk hangisidir bilmiyorum, her yıl bir başkasına verirler bu özelliği... Başkaları için önemli ya da önemsiz oldukça bu ırklar, değişir de ondan. Ama şu iki güverte işçisine en ilkel ırklarda bile rastlanmaz, Hindistan cevizi bile kırdırmazlar bu heriflerle oralarda. Her toplum adına birini göndererememişler Yorikke'ye. Güverte işçisi olarak birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerden kimse yoktu örneğin; yalnız beşinciden iki, altıncıdan da üç temsilci vardı! Beşinci bölüme girenleri anlattım, ama altıncı bölüme girenleri hiç bir şeye benzetemeyeceğim için anlatamam. Yalnız şu kadarını söyleyeyim : Asıllarına uygundur. Büyük bir onurla

taşıyorlardı damgalarını, inandırmak için kendilerine, kimlik kâğıdı da gereksizdi.

"Hoş geldin!" Yankesicilerin panayır çığırtkanı — hayır : yankesicilerin çete reisi ve at hırsızı diyecektim — verdi bu selâmı, sonra : "Ben ikinci kaptanım, bu da lostromo... dostumdur" dedi. Konuştuğu gibi yazsaydım, anlamayacaktınız; yani herif sözde bu teknenin ikincisiymiş, yani benimle alışverişi olacak olan adam. Yanındaki herif de, hani dostuymuş, o da Yorikke'nin lostromosu imiş, yani o da bana emredebilecek!

Çaresiz, ben de kendimi tanıttım: "Ben de sizin kumpanyanın genel müdürüyüm... Sizlere biraz çeki düzen vermek için geldim," dedim. Akılları sıra beni işletecek herifler, alınlarını karışlarım. Benim yaşımdakiler ilkokulun birinci sınıfına giderken, ben gemide ahçı yamaklığı yapıyordum be! İlk günden kozumuzu paylaşalım da sonra hır gür olmasın, değil mi ya?

Ne dediğimi anlamamış olacak ki, istifini bozmadan : "Koğuşa in de, ranzanı bul." dedi.

Dalga mı geçiyor bu be? Yoksa gerçekten bu teknenin ikincisi mi? Öyle öyle, bu ip kaçkını gerçekten de bu teknenin ikincisiydi... benim başefendim! Beynime bir balyoz yemiştim sanki, sersem sersem koğuşun yolunu tuttum.

Ranzalarına uzanmış birkaç adam, miskin miskin yatıyorlar. Ben içeri girince uykulu gözlerle baktılar bana, ilgilenmediler, şaşmadılar da. Hiç beklenmedik bir zamanda, hiç beklenmedik bir yerde Yorikke'ye yeni işçilerin gelmesine alışıktı bunlar. Sonradan işittim, Yorikke'nin uğradığı belli limanlarda birtakım adamlar gece gündüz dua ederlermiş, Yorikke gelse de bizi alsa diye. Tabiî bunlar başka gemiye kapağı atamayan, oldukları ülkede de şu

ya da bu nedenden barınamayanlardı. Hem sonra Yorikke' de hep adam darlığı vardı; eminim Yorikke hiç bir vakit tam kadroya kavuşamamıştır. Yorikke için bir söylenti daha : sözde Yorikke'nin kaptanı dürüst işçi bulamadığından, kaç kez ölüme çarpılmışları gözden geçirmiş sehpaların bulunduğu yerde, evet diyebilecek soluğu olanları sırtlayıp teknesine getirmişmiş. Biliyorum kötü bir söylenti bu, ateş olmayan yerde duman olmazmış, bir doğru yanı olacak ama. Boş ranza var mı demiştim, biri başıyla yukarda bir yer gösterdi. Sakın içinde biri gebermiş olmasın? Adam başını salladı, sonra bitik bir sesle : "Alt göz de boş." dedi. Alt ranzayı alırım daha iyi dedim. Herif gene kapadı gözlerini, kesti ilgisini benimle :

Ranzada ne şilte, ne yastık, ne yorgan vardı. Boştu. Kurt yenikleri dolu kuru tahtaydı burası. Daracık da üstelik. Ranzayı yaptırırken bile pintilik etmişler. Kemiklerimizi yerleştireceğimiz bavula, ranza demek için dilim varmıyor... bu daha çok şemsiye kılıfına benziyordu. Benim karşımdaki iki ranzada — biri üstte biri altta — şimdilik gözüme iki üç pılıpırtı çarpıyor o kadar. Çuval parçaları gibi pis şeyler. Şilte yerine bunları kullanıyorlar demek! Yastık diye de eski halatları devşirmişler! Oysa yalnız masallarda halat yataklarda yatıldığını sanırdım. Benim üstümdeki ranzada paçavra bile yoktu. Anlaşılan dün ya da bu sabah biri kuyruğu titretmiş orda. Kendi ranzama oturunca — ayaklarımı uzatmadan — karşı ranzaya değiyordu ayaklarım. Ayaklarım mı, dedim? dizlerimle değiyordum. Bu teknenin mühendisi hesaptan yana çok güçlü. Öyle ya, hiç bir zaman işçilerin hepsi birden gelip doldurmazlar koğuşu, yarısı aşağıdaysa, öteki yarısı vardiyadadır ya da ocaktadır. Ama kimi gün şu daracık yerde yatıp kalkan üç kişi aynı saatte işbaşı yapardık. Seyreyle sen gümbürtüyü o zaman. Üç çift bacak, kol havada birbirine karışırdı giyineceğimiz vakit. Günün birin-

de komşu ranza çökmüş, oranın adamı bizim bölmeye gelip içinden ölü çıkan ranzaya yerleşmişti. Bizim bölmeye gelince de bizimle nöbete çıkması gerekirdi. Üç çift kol bacak etti mi size dört çift? Gel de çık bakalım işin içinden. Çok sıkışıp vardiya kampanası da çaldı mıydı, biri gücünün yettiği kadar "duur" diye bağırırdı. Bir anlaşmaya varmıştık, çok sıkışınca "dur" denecekti, sonra ancak bir saniye durulacak, kollar bacaklar gözden geçirilecekti. Giyinirken sol kolumu ya da sağ bacağımı ötekinin sol bacağıyla değişmiş olabilirim. Dur denmezse neler olabilirdi : Örneğin Martin, Bertrant'ın sağ bacağını alıp nöbete çıkar; bu arada Bertrant Henrik'in sol eliyle dümeni tuttuğunu ancak şafakta anlıyabilir. Ben başkasının ellerini kullanarak içerken, başkası da benim ellerimle kim bilir ne haltlar karıştırır. Kimi vakit daha da gülünçlüklerle karşılaşırdık : Daracık yerde, durmadan is çıkaran körkandil gaz lâmbasını ışığında Bertrant sağ bacağını kendi pantalonunun sol bacağına sokar, sol bacağını da Henrik'in pantalonuna sokunca giyinmiş oluverirdi. Kavga, gürültü, patırtı, derken pantalon yırtılır, derken bir ranza çöker ya da öyle bir tartışmaya tutuşurduk ki vardiyayı kaçırırdık. Bir seferinde daha gülünç bir şey olmuştu : tek bir pantalon paçası koğuşta yalnız başına kalmış, sahibini beklemişti; oysa pantalonun sahibi tek paçayla çıktığını ancak öğleye doğru anlıyabilmişti! Aramızda anlaşabilirdik belki,ama beş dakka önce kalkmayı kim alırdı göze? Zaten kalkar kalkmaz keyfimiz kaçardı, çünkü yarım saat önce uyandırılırdık... Keyfi kaçınca da adamın, anlaşmaya varabilir mi? Şu erken uyandırılmanın kepazeliğine küfür eder, bağırır çağırırken nöbet vaktinin geldiğini çalardı kampana. Haydi bakalım bu sefer de sinirler büsbütün gerilir, sersem herif vaktinde uyandırmaz ki yetişesin denir, köpek... gösteririm ben ona ve... işte böyle!

Elektrik yoktu Yorikke'de... gözü açılmamış bu kızcağızın, elektrikten haberi bile yoktu belki. Koğuşu bir gaz lâmbası aydınlatırdı. Bu aydınlatma aracına başka ad bulamadığım için lâmba demek zorunda kalıyorum. yamru yumru bir teneke kabın içinde gaz vardı, paslı bir de aynası vardı. Pirinçtenmiş süsünü vermek istemişler bu — hadi lâmba diyelim — lâmbaya. Belki ilk zamanlar yutturmuşlardır pirinçten olduğuna, ama pirincin paslanmayacağını çocuklar bile bilir, foyası çıkmış meydana... Çünkü pirinç olması gereken bu lâmbadan yalnız pas kalmış ortada. Bugün üstünde kalmış kırık bir cam parçasından, bir de arada sorulan : lâmbanın şişesini kim temizliyecek? sorusundan, bu lâmbanın bir vakitler şişesi de olduğunu sanıyorum. Şişeyi temizleme sırası kimseye gelmezdi; işin mi yok, o cam parçasını temizleyeceksin? Lâmbanın şişesi olduğunu anımsatmak için, arada bir sorarlardı bu soruyu anlaşılan. Bir babayiğitin çıkıp da : Ben temizlerim! dediğini duymadım. Elimizi değdirir değdirmez o cam parçasının tuzla buz olacağını biliyorduk. Kim alırdı bu sorumluluğu üstüne? Gündeliğinden kesip ödetirler adama... Para gene kumpanyanın kasasına gider, bizim lâmbaya gene şişe alınmaz; gene bir cam parçası takarlar fitilin üstüne; gene kim temizliyecek sorusu başlar. Lâmbanın kendisi "kutsal yedi bakire" zamanından kalmışa benzer, nasıl aydınlatırsın bir denizci koğuşunu? Lâmbanın fitilini de o yedi bakireden biri iç eteğinden çıkardığı pamuktan yapmış olacak! Yedi bakireler bu lâmbayı kullandıkları zaman gazla yakarlarmış, ama bize gaz diye verdikleri yakıt ya da ünlü adıyla "elmas suyu", gazdan başka her şeye benziyordu. Tortuluydu. Hem bana öyle geliyor ki, bu tortu da yedi bakirelerin zamanından kalma anlaşılan. Gemi tüzüğü gereğince koğuşta sabaha dek

"tatlı" bir ışık bulunmalıydı! Bizim lâmba durmadan is çıkardığı için ışığımız hem "çok tatlı" oluyor, hem de koğuşun zaten ağır olan havasını bir kat daha ağırlaştırıyordu. Öylesine bitik, öylesine geberik dönüyorduk ki vardiyadan, her şey vız geliyordu. Bu karanlık, bu daracık yerde nasıl soyunur da geceliğini giyersin? Söz aramızda, çoğu vakit soyunmadan yıkılıverirdik ranzalarımıza. Soyunup ne giyecektin, demeyin... Bakın pılı pırtı içindeydik, ama iyi niyetimiz yok değildi, bir yerlerden bir şeyler uydurmuştu herkes. Gelgelelim şiltesiz, yorgansız yatağa nasıl yatarsın?..

İlk geldiğim gün alışık olduğum nesneleri aradım :

"Benim ranzanın şiltesi nerde?"

"Vermezler burda öyle şey!"

"Yorgan?"

"Vermezler dedik ya!"

"Yastık?"

"Vermezler!"

Kumpanya tekneyi nasıl vermiş, ona şaşıryorum! Herkes kendi gemisini kendi getirecek de diyebilirlerdi. Bir şapka, bir ceket, bir pantalon, bir gömlek, bir çift de eski kundurayla binmiştim bu tekneye. Benim kadar şık kimse yoktu Yorikke'de. Kiminin pantalonu yoktu, kiminin ceketi yoktu; kimi kundura yerine çuval parçalarından, halatlardan bir çeşit çarık yapmış onu takmıştı ayağına! Ama sonradan öğrendim, ne kadar hırpanileşirsen, kaptanın gözüne o kadar çok girermişsin! Öteki gemilerdekinin tam tersine. Üstün başın süfilleştikçe Yorikke'den kaçamazsın da ondan gözüne girersin kaptanın.

Benim ranza koridor duvarına çakılıydı. Karşı ranzalar, koğuşu ikiye ayıran kontrplâk bir bölmeye yapışıktı. Bu bölmenin öte tarafında gene iki ranza, onun karşısında da iki ranza daha vardı. Dört kişiyi güçlükle barındıran koğuşa sekiz kişi sığdırılmıştı. Tahta bölmeyi boydan

boya uzatmamışlardı, çünkü o zaman ikinci bölmedekiler lombuzlardan girip çıkmak zorunda kalacaklardı. Bu tahtaperde yemek yenen yere dek uzuyordu; bittiği yerde "yemek salonumuz" vardı. Gemi tüzüğünce yemek yenen yer, yatakhaneden ayrılmış olmalı. Koğuşun üçte ikisini kaplayan tahtaperdeyle istenen ayrılığı elde etmişlerdi! Aslında büyücek tek bir oda olan koğuşumuz, bu tahtaperdeyle üç ayrı koğuş gibi duruyordu, kapıları hep açık duran üç koğuş! Kapı diye zaten bir şey yoktu. Koridora çıkan bir kapı vardı, o kadar. Yemekhanede kaba tahtadan uzunca bir masayla, gene uzunca bir sıra vardı. Masanın yanında bir köşede büyükce bir teneke dururdu, hep akardı bu teneke. Bu tenekede yıkanır, bu tenekede bulaşık yıkardık. Bu tenekenin önemli bir işi daha vardı : Sarhoş denizcilerin içini boşaltıp rahatlamasına da yarardı; tabiî tenekeye vaktinde yetişebilirsen. Yoksa ranzada yatarken başından aşağı yerdin dünya nimetlerini. Yes, Sir!

Koğuşta dört elbise dolabı vardı. İki pırtık ceketle çuval parçaları asılmıştı içine. Sekiz kişiye dört elbise dolabı : Ama içine asacak elbisen olmadıktan sonra, dört dolap bile gereksizdi. İşçilerin yüzde ellisinin giyeceği olmayacağını önceden bilmiş herifler. Kapıları da yoktu bu dolapların; içindeki çuval parçalarını görünce Yorikke'deki işçilerin hiç birinin giyeceği olmadığını hemen anlardınız.

Lombuzlar insanın gözüne çarpacak kadar küçük ve pisti. Lombuzları temizleme sırası bugün kimde? denince, kimse çıkıp da "bende" demezdi elbet. Biri "sıra sende" diyecek olsa kızılca kıyamet kopacağından, iyisi mi "onda" denirdi. "O" denilen hiç bir zaman aramızda bulunmazdı, vardiyadaydı o sırada... Vardiyadan inip de pis lombuzu mu temizlesin adamcağız şimdi? Öbür lombuzun zaten camı kırılmış, gazete tıkılmış içine... Ona nasıl olsa temizlik sırası hiç gelmeyecekti.

İşte bu yüzden koğuşumuz hüzünlü bir alacakaranlık içindeydi, dışarısı günlük güneşlik olsa bile. Yasaktı geceleri lombuzları açmak, koğuştaki ışık vardiya bekleyenin gözünü kamaştırırmış da ondan! Pencereden girip kapıdan hiç olmazsa bir gün esinti girip çıksa, belki koğuşun bu boğucu ağır, çakılı gibi duran havasından kurtulurduk.

Her gün süpürülürdü koğuş. Kim süpürürse süpürsün, ayaklarını çekip kurtaramazdı bastığı pislikten. Haftada bir gün de deniz suyu ile yıkardık koğuşu. Ne sabun, ne soda, ne de fırça vardı, çamur deryasına dönerdi koğuş. Koğuşu temizlemek için arapsabunu kim alsındı? Kumpanya mı? Almaz. İşçilerin sabun alacak paraları yoktu, olsa, aldığımız sabunla gömleğimizi yıkardık. Elimizi yüzümüzü yıkamak için bile yoktu sabunumuz. Birinin toplu iğne başı gibi küçük bir sabunu olsa gözü gibi saklardı onu, yitirdi mi bir daha bulamazdı da ondan.

Koğuşu temizlemek için önce bir balta gerekirdi. Biriken pislikleri kazımak için. Yapmak isterdim bu işi, titiz olduğumdan değil, Yorikke'de temizlik duygusu filân kalmıyor insanda, ama tabaka tabaka ayıklarsam taşlaşmış kiri, altında Fenikelilerden kalma para bulacağıma inanmıştım da ondan. Hele biraz daha dişimi sıkıp daha derinlere inebilsem aklıma geldikçe tüylerim ürperiyor. Neandroslulların dedelerinin tırnaklarına rastlayacaktım! Bilirsiniz, kazıda kafa patlatanlar hep bu tırnakların peşinde, yıllarca arıyorlar hem de. Bir bulsalar, nice ilerlemeler olacak : örneğin, mağara insanı Detroit'li Mister Ford'un adını duymuş mu duymamış mı? Ya da mavi gözlük camlarını temizlerken Rockfeller saniyede kaç dolar kazanır? Reklâm yapmayı göze alırlarsa ancak bir fon koparabilir Üniversiteler! Ama ben yorgundum, elimi kımıldatacak gibi değildim, yararlı olamadım bilime.

Koğuştan çıkınca karanlık, çok dar bir koridordan geçmek zorundaydık. Bizim koğuşun tam karşısında bir başka koğuş daha vardı. Bu koğuş bizimkinden biraz daha pis, biraz daha karanlık, biraz daha havasızdı. Koridorun bir ucu güverteye, öteki ucu "kapan"a götürürdü bizi. Kapana varmadan küçücük birkaç kamara sıralanmıştı. Bu kamaracıklarda, dümenci, gemi ikincisi gibi teknede sözü geçenler yatardı. Tabiî bu baylar, bizimle aynı havayı almak istemediklerinden ayrı odalar verilmişti onlara... Sanki aynı yerde yatsak sözlerini dinlemeyeceğiz!

"Kapan" denilen yerin sonunda iki kamara daha vardı. Birinde silâhlar dururmuş; korku odası denirdi ötekinin adına. Ne vardı bu korku odasında dersiniz? Kimse bilmiyordu bunu. Kimse kapısının açıldığını görmemişti. Bir gün bilmem ne olmuş da oranın anahtarını sormuşlar, kaptan küplere binmiş, sözde anahtar ondaymış ama kaptan doğmamış çocuklarının üzerine yemin etmiş, anahtar onda değilmiş; hem kızmış, bağırmış çağırmış, sakın demiş kimse gireyim demesin oraya, karışmam, çok fena olur! Her kaptanın bir tahtası eksiktir. Bizimkinin birkaç tahtası eksikti... Gemi tüzüğünce haftada bir kez tayfa koğuşlarını gezmesi gerekirdi; ne gezer, herifin aşağı indiğini hiç görmedik... Bugün yarın atlattı durdu.

25

Bu odanın tüyler ürpertici bir yer olduğu anlatılıp dururdu. Yorikke'de. Sözde, oda, ağzına dek insan iskeleti ile doluymuş. Çok eskiden bir gün, iki tayfa kilidi kırıp girmişler odaya, bir de ne görsünler, sıvama iskelet odada. Tabiî hemen temizlemişler herifleri, ama anlattıkları

şeyler takılıp kalmıştı Yorikke'de. Öyledir zaten, anlatılanları unutmaz gemi, yanında yöresinde gizler... Demirlere, tahtalara, ranzalara, kazan dairesine girip yerleşir bu anlatılanlar... Sonra gece oldumu, arkadaşlarına, yani tayfalara başlar gemi anlatmaya duyduklarını. Hem de hiç bir yerini atlamadan, bir kitaptan okur gibi anlatır.

İskelet dolu bu odanın hikâyesi de çıkmamıştı Yorikke'den. Bir sürü iskelet görmüş o iki arkadaş bu kamarada, kaç tane olduğunu saymamışlarmış ama çok varmış. Zaten kolay olmazdı iskelet saymak... Bir saymaya kalkışsa adam takır tukur dökülür, karman çorman olur kemikler! Kimlerin olduğunu anlamamışlar, ama Yorikke'nin adamlarıymış bunlar, farelere atmışlar adamcağızları. Bu odada kediden daha büyük fareler varmış, saldırırsa insanın üstüne yandım demekmiş, kurtulamazmışsın bir daha. Neden farelere atıldıklarını pek bilen yoktu. Ama sövlentiler bir yerde toplanıyor, işi aydınlatıyordu biraz : Bu adamlar Yorikke'nin masrafını korumak ve donatanın ya da kumpanyanın kazancını sağlamak için canlarını vermiş. Kolay kolay bırakmazlardı hesabını kesip Yorikke'den ayrılmak isteyeni; hele ayrılacak olan aşırı çalışma ücretini de isteyecek olursa! Yandı, boylardı farelerin yanını. Kaptan da ne yapsın? Limanlarda yanılır hesap kesimi, işçi aşırı çalışma ücretini limanda ister ancak. Tutup denize atamaz tayfayı, sahil polisi dive bir sey vardır, korkar ondan... Ceza alırlar sularımızı kirlettin dive. Parasını vermeden bıraksa adamı, herif soluğu doğru polis-te ya da konsoloslukta alabilir, böyle olunca da kaptan tıkır tıkır ödemek zorunda kalır adamın alacağını. Bütün bunları önlemek için herifi kıskıvrak yakalayıp doğru farelerin odasına.

Tekne açık denize çıkınca kaptan adamı odadan çıkarmak için iner aşağı, iner ama iş işten geçmistir artık. Fareler bırakmaz adamı, başlamışlardır kemirmeye ötesin-

den berisinden. Oysa adam da lâzım kaptana. Başka kimseye ses etmediği için tek başına kurtarmaya uğraşır, ama her seferinde alt ederler, yenerler kaptanı, farelere kalır adam! Bırakmasa adamı, kaptanı da yiyecek o koca koca, kedi gibi fareler. Kaptandan başkası bilmez adamların oraya atıldığını, bilseler, ödemek zorunda kalacak herif aşırı çalışma ücretlerini! Basar mı tongaya?

Köle masallarına inanmaz oldum, Yorikke'de çalışmaya başlıyalı beri. Devşirilip bir kutuya konmuş gibiydik Yorikke'de. Hiç bir köle yüklü gemi, bu çeşit üstüste yığmamıştır kölelerini. Bizim çalıştığımız gibi hiç bir köle çalışmamıştır. Bizim gibi yorgun, bizim gibi bitik ve aç hiç olmamıştır köleler. Köleyi para verip alırsın, satarken de kâr edeceğini umarsın, onun için hor kullanmak olmaz köleyi. Canı çıkmış, bitik, cılız köleyi kim alsın da ticaret yapmaya kalkışsın?..

Denizciler parayla satın alınmış köleler değildir, denizciler özgür kişilerdir. Özgürdürler, açtırlar, pılıpırtı içinde gezerler; parmaklarını kıpırdatamaz duruma gelinceye dek de çalışırlar. Dayanamadın mı? Atarlar adamı denize, kimse kimsenin karnını bedavadan doyurmaz. Nice uygar geçinen ülkelerin gemilerinde kırbaçlatırlar da tayfaları, neymiş çift nöbet tutmak istememiş biri! Yani sürekli olarak çift nöbet tutmak istememiş!

Denizci dediğin yemek seçmez, önüne ne korlarsa onu yer! Sofradan yarı aç da kalksa gene sesini çıkarmaya hakkı yoktur. Ahçı da ne yapsın? Ahçı değildir ki, terzidir örneğin! Ne anlar terzi yemekten? Ahçılar çok para istediklerinden Yorikke ahçı tutamaz. Öyle kıt verirler ki pişecek nesneleri terziye, tencereye koyunca yok oluverir.

Denizlerle gemiler üstüne bir sürü kitap yazılmıştır. Ama kitaplarda yazılan bu gemilere biraz dikkat edince hemen anlarsın : kitapların yazdıkları gemiler pazar öğleden sonra gezmeye çıkan lüks gemilerdir. Kitapların an-

lattığı denizcilere de ancak operetlerde rastlanır; sevinçli, elleri temiz, aşk türküleri çağıran denizcilerdir bunlar.

26

Koğuşa girdiğim ilk gün iki üç cümle konuşabilmiştim o bitkin, yorgun adamlarla. Şilte, yorgan, yastık yok demişlerdi, sonra tükenmişti lâf.

Boş ranzaya oturmuş tepemdeki gürültülere kulak kabartmıştım. Zincirler çekiliyor, demir yan bordaya vura vura yukarı çıkıyor; koşuşmalar, bağırışmalar, küfürler, komutlar... Yani limandan ayrılan bir geminin gerektirdiği gürültülerdi bunlar.

Sinirlerim duyunca bu sesleri, umutsuzluğa düşerim. Tekne açık denize kavuşunca rahat bir soluk alabilirim ancak. Limana girerken ya da çıkarken sinirlenirim hep. Ben teknede olduğumu açık denizde anlarım. Limanda gemi, gemi değildir bir sandıktır. İçi mal yüklü bir sandık, ya doldurulacak ya da boşaltılacak bir sandık! Limandayken gemi, denizci de sayılmazsın. Beylik bir gündelikçiden farkın yoktur. Çünkü en pis işler gemi limandayken yapılır, bir fabrika işçisi gibi çalışırsın o günlerde. Koşuşmalar, komutlar bitmedikçe çıkmam koğuştan, iş görülen yere pek yaklaşmamalı. Boş gördüler mi adamı : "Şurdan şunu versene, tutsana ucundan," gibi sözler ederler, neme gerek, bedava iş mi göreceğim. Bakarsınız her fabrikanın, her büyük iş yerinin duvarına "Do more!" "daha çok çalış" diye levhalar asmışlardır. Bedava dağıtılan el ilânlarında açıklarlar bunu : "Daha çok çalış. Bok çalışırsan günün birinde bu çok çalışmalarının mükâfatını görürsün!"

Kimse bu ökseye tutturamadı beni. Pasifik Kara ve Denizyolları Co. Inc.'in genel müdürü belki bu yüzden ola-

madım, kim bilir? Milyarderlerle genel müdürlerin bu yerlere ancak çok çalışarak eriştiklerini dergilerde, gazete röportajlarında okumadınız mı? Emretme hırsı neler yaptırmaz insana! İşte onun için, yükselmek, zengin olmak, emretmek istiyorsanız daima daha çok çalışın. Ama herkes davransa ne olacak genel müdürlükle milyarderlik? Amerika'da bile kolay kolay bulunmuyor, boş yer yok ki! Otuz yıl gık demeden genel müdürlük için çalışsam gene hava alırım, biliyorum. Hem aşırı çalışma ücreti vermezler, hem de gidip : "Eh... ne oluyor bakalım, bize bir genel müdürlük veriyor musunuz?" desem. "Daha boş yerimiz yok, siz biraz daha bu gayretle çalışın, yakında olursunuz. Adınızı yazdık, aklımızdasınız, merak etmeyin!" Eskiden orduda bir atalar sözü edilirdi : "Her nefer, çantasında mareşallik asasını taşır!" Şimdi : "Her işçi genel müdür olabilir." diyorlar. Ben de küçükken gazete sattım, ben de kundura boyacılığı yaptım, ben de on bir yaşımdayken kendi ekmeğimi kendim kazandım, ama daha ne genel müdür, ne de milyarder oldum. Milyarderlerin çocukken sattıkları gazete başka gazete olmalı, boyadıkları kunduralar da başka kunduralardı besbelli; bana hiç öylesi rastlamadı.

Sessiz sedasız gecelerde vardiya beklerken adamın aklına türlü şeyler gelir. Napolyon'un askerlerini düşünüyorum : coşup hepsi birden mareşal asalarını çıkarsalardı çantalarından, kim bilir ne olurdu? Kim kendini ateşe atardı? Çiçeği burnundaki bu yeni mareşaller gene. İnanç, altın doldurmuş boş çuvallara! Marangozun oğlunu Tanrılığa, topçu subayını imparatorluğa yükseltir de yüzyıllarca adları silinmez göklerimizden. İnandırabilirsen insanları, Tanrılarını kovarlar seni geçirirler yerine. İnanç, dağların yerini değiştirebilir, ama bir de inançsızlık başlamaya görsün, köleler zincirlerini koparır.

Teknedeki gürültüler kesilince güverteye çıktım. He-

men o yankesici kılıklı herif geldi yanıma, o berbat İngilizcesiyle : "Kaptan seni görmek istiyor gel benlen." dedi. Şu "Gel benlen" sözü yok mu? "Seni bir süre burada alıkoyacağız." demektir, hiç şaşmaz. Zaten Yorikke almış başını gidiyordu, tutana aşk olsun. Klavuz tekneden ayrılalı epey olmuştu, artık açık denizdeydik.

Genç bir adamdı kaptan. Sıhhatli, pembe pembe yanaklı, iyi traş olmuş güzel bir yüzü, açık mavi gözleri, kızıla çalan sarı saçları vardı. Kaptan gibi giyinmemişti. Çok şıktı, bir erkeğe yakışmayacak kadar şıktı nerdeyse. Kravatı, çorapları eş renkteydi; hele iskarpinlerinde gözüm kaldı. Lüks bir transatlantik kaptanının bile böyle şık sivil elbiseleri yoktur. Gemiden anladığını pek sanmıyorum, kullanmaya kalkışsa gemiyi, toslatırdı bir yerlere. Temzi bir İngilizcesi vardı. Hani İngilizce konuşulmayan ülkelerin okullarında öğretilen İngilizceden. Konuşurken seçtiği kelimelere hep kitaplarda rastlardım, ama onları öyle rahat kullanıyordu ki, hiç belli etmiyordu aradığını. Kimi vakit duruveriyordu konuşurken, düşünen bir adam olduğunu karşısındakine anlatmak istiyordu sözde, ama aslında güzel bir kelime aradığı için yapıyordu bu durağı. Bir şu genç, güzel, şık süvariye bak, bir de şu yankesici kılıklı gemi ikincisine! Ama tuhaf gelmesin bu size, bu ikisini yanyana gördükten sonra büsbütün dank etti kafama; ikisinin arasındaki bu uçurum, ne biçim bir tekneye düştüğümü büsbütün soktu gözüme.

"Demek yeni gelen kömür işçimiz sizsiniz?" diye gülümseyerek söze başladı.

"Kömür işçisi mi? No, Sir! I am fireman, ateşçiyim ben." İskeleyle sancak fenerlerini görür gibiydim!

Hemen at hırsızı söze karıştı : "Ateşçi lâfı etmedim, kazana işçi arıyorum dedim, yalan mı? Öyle demedim mi?"

"Evet, öyle dediniz, ama kazana işçi deyince kömür çekeceğim nereden gelirdi aklıma?.."

Kaptanın canı sıkılmıştı, yüzünü ekşitti, at hırsızına döndü :

"Bu beni ilgilendirmez Mr. Dils, aranızda anlaşın; tatsızlık istemem." dedi.

"Hemen inmek istiyorum gemiden." dedim. "Ben kömür işçisi olamam... Hemen şimdi bırakın beni! Liman polisine gideceğim, şikâyet edeceğim, zorla kaçırdılar beni diyeceğim."

"Zorla mı kaçırdık seni? Kim? Ben mi? Kuyruklu yalan buna derler işte." Fena kızmıştı bizim at hırsızı.

"Dils! Bu işten ben sorumlu değilim! Temizleyin bakalım şimdi karıştırdığınız işi. Çıkın dışarı, orda paylaşın kozunuzu." Kaptan çok ciddiydi bunları söylerken.

At hırsızı pek kulak asmadı kaptana : "Ben sana ne dedim?" dedi. "Ben sana kazana adam lâzım, demedim mi?"

"Doğru, öyle dediniz, ama demediniz ki..."

"Kömür işçisi kazanla ilgili midir değil midir?"

"Tabiî ilgilidir, ama..."

"O halde mesele yok." dedi kaptan; "Siz açıkça, ben ateşçiyim, demiş osaydınız, o zaman Mr. Dils size, ateşçiye ihtiyacımız olmadığını söylerdi. Yazalım şimdi."

Adımı sordu. Lekelenmemiş denizci adımı, bir ölüm gemisinin tayfa listesine mi geçirecektim? Yapamazdım bunu. Bunu yapacak kadar alçalmadım daha. Namuslu bir cezaevinin defterinde bulunsun adım razıyım, ama söylemem bu heriflere adımı, yoksa ölünceye dek temiz bir teknede iş bulamam.

Uydurma bir ad söyledim. Aile bağlarımı koparmıştım, adsızdım artık.

"Doğum yeri ve tarihi?"

"Şeyde... şeyde..."

"Nerde doğdunuz?"

"İskenderiye'de!"

"Birleşik Amerika değil mi?"

"Ne münasebet? Mısır!"

Yurdumu da ele veremezdim. Çünkü bugünden sonra yalnız Yorikke'nin defterinde yazılı olacaktım artık.

"İngiliz uyruklu değil mi?"

"No Sir, hiç bir yere bağlı değilim."

Ben diş fırçası tanıyan, her gün ayaklarını yıkamayı bir ödev bilen, su katılmamış bir Amerikalıydım... Yorikke'de işim neydi? Yorikke gibi bir teknede çalışmak yüz karasıydı, bilmiyor muydum sanki? Yurdum, hayır yurdum değil, yurdumun temsilcileri, beni yadsımışlar, tanımamışlardı, ama ilk soluğumu aldığım o toprakları ele veremezdim. Temsilcilerini ya da bayrağını düşünerek değil, yalnız yurduma olan sevgimden, yurduma olan saygımdan ele veremezdim. Namuslu bir Amerikan delikanlısı ayak atmaz Yorikke'ye, isterse kazıktan kaçmış olsun.

Ne denizci kartımı, ne kimlik kâğıdımı, ne de pasaport sordu. Yorikke'ye gelenlerden böyle şeylerin aranmıyacağını biliyordu. Yasalara uyulsa, kâğıtsız kimsenin alınmaması gerekir; ama o zaman nice olur Yorikke'nin durumu? Çalıştıracak adam bulamaz. İyisi mi hiç sormaz, kâğıdın var mı yok mu diye; çünkü ilk limanda işçi listesini konsolosluğa götürüp tastik ettirmek zorundadır. Gemi yol almışken tekneye atlıyan birinden sorumlu değildir, nasıl olsa alınan adam yapmıştır bir sefer, eh artık teknenin adamı sayılır. Konsolos ister istemez tastik eder. Konsoloslar ölüm gemilerini bilmezler, bilmemek zorundadırlar. Zaten inanmazlar da Ölüm Gemisi diye bir şeyin olabileceğine. Konsoloslar çok zeki, çok kabiliyetli insanlardır; onlar senin doğduğuna bile inanmıyabilirler... kimlik kâğıdını gösteremezsen tabiî. Adımı, yurdumu ele vermemiştim. Geriye ne kalıyordu benden? İş gücüm. Önemli olan buydu işte, onun karşılığını görecektim. Tam karşılığını hiç bir yerde ödemezler, o da başka.

"Kömür işçisine yetmiş peseta veririz." Hiç önemli değilmiş gibi söyledi kaptan bu sözü. Sesimin yettiği kadar bağırdım : "Neee? Yetmiş peseta mı?"

"Evet, Bilmiyor muydunuz?"

"Bana İngiliz baremi üzerinden öderiz dediler."

"Mister Dils? Bu da nesi Mister Dils?"

At hırsızı pis pis güldü : "Ben mi İngiliz baremi üzerinden veririz dedim, ben mi?" demez mi?

Şeytan diyor ki, herifin suratı budur diye indir yumruğu. Ama neme gerek, Yorikke'de demir atmak istemem, hele farelerin beni nasıl yiyeceklerini hiç merak etmiyorum. "Evet, dedim, İngiliz parası dediniz bana." Bu işde olsun tongaya basmak istemem; paramı kaptırmam bunlara. Zaten verecekleri ne ki? İş güçleştikçe gündelik azalır. Kömür işçisi en pis, en berbat işi gören adamdır, aldığı para iyi olsa bari, ne gezer? En az parayı kömür işçisine verirler. İngiliz baremi de pek önemli değildir, gene ne de olsa öteki baremlerle ölçülünce bir şeydir. Onun için gene sesimin yettiği kadar bağırdım :

"Evet... siz bana İngiliz baremi üstünden vereceğiz dediniz, yalan mı?"

"Bağırmayın," dedi kaptan, başını listeden kaldırıp Dils'e baktı : "Dils çok rica ederim açıklayın bu işi. Aldığınız adamlarla önceden anlaşsanız daha iyi edersiniz. Üzülüyorum böyle olunca."

Yok, kaptana söz istemez, herif rolünü iyi oynuyor. Yorikke övünsün ustasıyla.

"İngiliz baremi diye bir söz etmedim, yemin ederim."

"Ben de yemin ederim ki, ettiniz işte."

"Sakın ha, yalan yere yemin etmiş olursun dostum. Ben ne dediğimi, çok iyi biliyorum, konuşurken yalnız da değildik, tanık gösterebilirim."

"İngiliz parası dedim, ama İngiliz baremi demedim, anlaşıldı mı?"

Herif haklı. İngiliz parası dedi, ama İngiliz baremi üzerinden öderiz demediydi! Ben öyle sanmıştım.

"O halde bu iş de tamam," dedi kaptan. "Paranızı İngiliz parası olarak vereceğiz üzülmeyin. Aşırı çalışma saat başına beş pence'dir. Hangi limanda ayrıacaksınız?"

"Demirliyeceğiniz ilk limanda tabiî."

"Olmaz." dedi at hırsızı.

"Neden olmazmış?" dedim.

"Olmaz, çünkü Liverpool'da inerim demiştin."

"İyi ya işte, ilk demirliyeceğimiz liman Liverpool değil mi?"

Kaptan karıştı söze : "Hayır" dedi, "Yunanistan yoluyla gidiyorduk, ama değiştirdim fikrimi, Doğu Afrika yapıyoruz önce."

Bakın hele? Herif yukarı makamlara Yunanistan üzerinden diyor, sonra yolda boş veriyor bu dediklerine, değiştiriyor rotayı. Ne mal olduğunu saklamıyor herif, benden çekindiği de yok. Tabiî Cezayir'le Suriye iyi para verirler senin o şey mallarına. Parayı aldıktan sonra da hemen demirlemek olmaz, değil mi ya? Bir süre çalkanmak gerekir denizde, ne olur ne olmaz diye! Kaçın kur'asıyız, anlamaz mıyız sanki. Sinirlenmiştim ama, şu at hırsızının dersini vermek istiyordum, inatla bağırdım gene : "Siz bana Liverpool dediniz, Liverpool'da inersin dediniz."

"İnanmayın" dedi, "Liverpool'a malımız var dedim, orda inersin dedim Kaptan.

"O halde bu iş de tamam." dedi Kaptan. "Sekiz sandık sardalyamız var Liverpool için, teslim süresi on sekiz ay. Navlun ücreti devede kulak; bu sekiz sandık için rotamı değiştiremem, zaten baş belâsı kabilinden yüklenmiş bir mal. Ama arada Liverpool'a başka mal alırsak, o zaman iş değişir, altı ay içinde belki uğrayabiliriz Liverpool'a."

"Neden söylemediniz?" dedim.

"Sormadın ki..." dedi at hırsızı.

Ben ne soylu bir aieye düşmüştüm! Kaçakçılık bunlarda, rota değiştirmek bunlarda, limanlara boş vermek bunlarda; ölüm gemisine yaraşır bir aile doğrusu, söz istemez. Bunların yanında korsanlar zemzemle yıkanmıştır. Bir korsan gemisine düşseydim adımı, yurdumu gizlemezdim; korsanlık etmek için yürek ister, utanç vermez adama korsanlık; bir inancın işidir, o kadar. Ama bu kaçakçı teknede çalıştığımı hiç unutamayacağım, yutamayacağım bu lokmayı, yutsam bile sindiremeyeceğim.

"Buraya imzanızı atın." Kaptan mürekkebe batırdığı kalemini uzatıyor.

"Ölürüm de atmam.' diyorum.

"Peki" diyor, "Mister Dils lûtfen siz tanık olarak imzalar mısınız?"

Bu dolandırıcı, bu at hırsızı, bu yalancı, bu pezevenk, bu iki düzine katilin asıldığı ipe bile lâyık olmayan herif mi benim yerime imza atacaktı? Hayır. Takma adımın altına bile onun elinin değmesini istemem.

"Verin" dedim "verin Kaptan, ben atarım imzamı. Battı balık yan gider."

"Helmont Rigbay, İskenderiye (Mısır)" Bu bendim sözde! Koptu artık dananın kuyruğu, herşey vız gelir artık. Cehennemin dibini boylıyalım istersek. Benim de insanlığım silindi, bitti, yok oldu. Soluğum kalmadı artık dünyada.

Gömülmedim daha denizlere
Gezerim bir ölüm gemisinde.
Uzakta güneşli New Orleans'dan
Uzakta cânım Louisiana'dan

Heyamola — hey! Morituri salutant! Yüz yılımızın gladyatörleri seni selâmlıyorum, ey kapitalist Ceasar

August! Morituri salutant! Ey İmparator Ceasar August, ölüme gidenler seni selâmlıyor... Senin için gidiyoruz ölüme, vâdettiğiniz kutsal ve şerefli ölüme kavuşmak için ölüyoruz.

Hey gidi günler hey! O zamanki gladyatörler pırıl pırıl giysileri içinde çıkarlarmış alana. Borular öttürülürmüş bir yandan, bir yandan güzel kadınlar ipekli mendillerini düşürürlermiş yere; bu mendilleri kaldırır dudaklarına götürürmüş gladyatörler, localardan tatlı gülümsemelerle teşekkür edilirmiş onlara. Coşan, bağıran, el çırpan bir insan topluluğunun ve muzika seslerinin arasında gözlerini yumarlarmış yaşama.

Ama bizler? Bugünün gladyatörleri bok içinde yüzüyoruz. Yıkanmak aklımıza gelmiyor, öylesine yorgunuz. Açlıktan gebereceğiz, çünkü yemek çanağının üstünde uyuya kalıyoruz. Açlıktan gebereceğiz, çünkü kumpanya seferi ucuza çıkarsın diye doyacak kadar yemek vermiyor. Pılıpırtı içinde, sesimiz sedamız çıkmadan tâ aşağılarda, kazan dairesinin oralarda gebereceğiz. Suyun girdiğini göreceğiz de kımıldayamıyacağız... Bir ayak önce geberelim diye kazanın patlaması için dua edeceğiz. Patlamazsa kazan, dökülen ateşler ayaklarımızı, kalçalarımızı eme eme yiyip bitirecek, düşman başına böyle bir ölüm. Kazanı düşünmeyin, ona vız gelmiş, o alışıktır yakmaya, yok etmeye.

Muzika çalmayacak biz ölürken, gülümsemeyecek güzel kadınlar, el çırpan, bağıran, çağıran da olmayacak. Sessiz sedasız öleceğiz biz, pılıpırtılar içinde, bitik bir halde. Gene de senin için ölüyoruz Ceasar August. Büyük İmparator var ol! Adsız kişileriz biz, bağlı değiliz hiç bir yere... Yaşamamış olanız, hiçiz biz.

Var ol büyük Ceasar August; arkada bıraktığımız dullarımız da yok, para isteyen de olmayacak senden. Biz

Caesar, biz senin en sadık kölelerinizdenlerin selâmı bu!

27

Saat beş buçukta bir zenci akşam yemeğini getirdi koğuşa. İki yamru yumru olmuş, yağlı teneke kaptaydı akşam yemeği. Bezelye çorbasıyla haşlanmış patates. Beyaz yanı kalmamış bir kapta da kahverengi bir su vardı: Bu suyun adına Yorikke'de çay deniyor.

"Et yok mu?" dedim zenciye.

"Yok bugün" dedi. Yüzüne iyice bakınca zenci olmadığını anladım. Öteki nöbetin kömür işçisiydi, o da benim gibi bir beyazdı yani.

"Akşam yemeklerini getirmek senin işin." dedi.

"Beni miço diye almadılar oğlum." dedim.

"Miço yoktur bu teknede."

"Peki kim görür o işi?"

"Kömürcüler."

Bu birinci sille. İyidir. Ama çaresiz, elden ne gelir? Değiştiremezsin alın yazını.

"Akşam yemeklerini ölü nöbetindekiler getirir."

Al sana, bu da ikinci sille! Birbiri ardından iniyordu silleler, neme gerek saymam artık; sıkı dur dedim içimden.

Ölü nöbeti ha? Bilmeliydim bunu. On ikiden dörde kadar olan nöbet, yani en bayağı, en aşağılık, en rezil nöbet saati. Denizcilerin canına okumak için konmuştur bu nöbet saati. Dörtte gelirsin nöbetten, yıkanırsın; gider, koğuştakilere akşam yemeğini alırsın. Sonra bütün o bulaşığı yıkarsın; dedik ya miço yokmuş! Gelir ranzana uzanırsın, çünkü ertesi sabah sekize kadar yiyecek bir lokma

bir şey vermezler artık. Ama gece gene nöbet çıkacaksın, çıkmakla kalsa iyi, domuzuna çalışacaksın gece, çalışabilmen için adamakıllı karnını doyurmuş olman gerekir, yoksa yıkılır kalırsın. Gelgelelim çok yersen uyku tutmaz, rahatsız olursun.

Çoğu zaman işi olmayanlar ona kadar oturup iskambil oynarlar ya da çene çalarlar, başka gidecek yer olmadığı için orda otururlar, duyarsın seslerini; konuşmayın diyemezsin adamlara, dillerini unuturlar konuşmasalar. Zaten alçak sesle konuşurlar, rahatsız etmesinler diye. Ama alçak sesle konuşmak, yüksek sesle konuşmaktan daha beterdir. On bire doğru uyuklamaya başlarsın. On ikiye yirmi kala gelip uyandırırlar. Fırla in aşağı. Dörtte dönersin. Yıkanırsın. Belki yıkanırsın demek istedim. Yıkılırsın ranzana. Sabahın beş buçuğunda günlük gürültüler başlar teknede. Sekizde uyandırırlar : "Kahvaltı!" diye. Öğleye dek durmadan bir yerlere çiviler çakılır, testereler işler, komutlar verilir. On ikiye yirmi kala nöbet için haber vermeye gelmezler, bu saatte kimse uyumaz derler de ondan. İnersin gene iş başına. Bu çember böylece durmadan döner, döner, döner...

"Peki miçolar olmadığına göre bulaşığı kim yıkar?" dedim.

"Kömür işçileri."

"Kenefleri kim temizler?"

"Kömür işçileri."

İş iştir, kenef temizlemeyi aşağılık bulduğumdan değil, ama buranın keneflerini görseydiniz anlardınız üzüntümü. Böyle pis kenef, savaş sırasında siperlerde bile görülmemiştir. Domuzu bağlasan durmaz bizim keneflerde. Domuzların da günahına girmek istemem. Adı çıkmış pis diye hayvanların. Oysa attan pek farkı da yoktur. Ama zavallı hayvancığı semizlesin diye avuç içi kadar yere tıkarlar, sonra da "pis domuz" derler. Köylüyü bağlasam

öyle daracık bir yere göreyim bakayım, hangisi daha çok pisletmiştir yattığı yeri. Cezasız kalmaz yaptığın, insanlar da hayvanlara yaptıklarının cezalarını yaşadıkları süre içinde çekecekler... Atlar, köpekler, domuzlar, kurbağalarla kuşlar az mı çeker insanların elinden? İnsanın insana yaptığı, cezasız kalır belki, ama hayvana çektirdiği eziyeti ödeyecektir bilmiş olun. Kaşığı ağzına götüremeyecek kadar yorgun olursan, temizliyemezsin kenefi, no, Sir.

Güneşli İspanya'm! Senin gibi güler yüzlü bir ev sahibine vefasızlık ettim; cezamı çekecektim elbet.

Her teknede bir şamar-oğlanı vardır; günlük işleri görür, çerez diye alınır gemiye; işi ağır değildir, ama her yerde bulunması şarttır, yardım eder herkese... Güverte işçisinin gündeliğini alır, fena para değildir, sizin anlayacağınız iyi bir hayat sürer. Yalnız her işten o sorumludur, herkes kabahatı ona yükler, o da gık demeden bütün kusurları yüklenir. Kazan dairesine girmesi yasaktır, ama kazan dairesinde yangın çıksa kabahat şamar-oğlanındadır. Ahçının yemeği yansa dayağı şamar-oğlanı yer, mutfağa girmesi yasaktır, ama olsun, su borularını temizlerken musluğu kapamıştır! Gemi batsa bütün kabahat şamar-oğlanındadır, çünkü, çünkü... evet çünkü o bir şamaroğlanıdır işte.

Yorikke'deki şamar-oğlanları kömür işçileriydi. Şamaroğlanlarının şamar-oğlanı da... iyi bildiniz, ölü nöbetinde çalışan kömür işçileriydi. Teknede pis, berbat, sakıncalı bir iş mi var : Kaptan ikinciye emreder, ikinci lostromoya, lostromo güverte işçisine, güverte işçisi ateşçiye, ateşçi de : "Bu ateşçinin işi değil, kömür çeken yapar bunu." Her kabak senin başına patlar, yani ölü nöbetine çıkan kömür işçisinin başına.

Yara - bere içinde, her yanın kanayarak son dakikada ayaklarından çekip güç halle ölümden kurtarmışlardır seni. İstenileni yapmışsındır. O zaman ateşçi güverte iş-

çisine : "Yaptım bozuk yeri" der. Güverte işçisi lostromaya "yaptım" der, lostroma ikinciye, ikinci de kaptana gider : "Tamam." der "Yalnız gemi jurnaline yazmanızı dilerim." Gemi jurnaline yazılır : Teknenin hızı kesilmeden gemi ikincisi ölümü göze alarak kazan dairesindeki boruyu onarmıştır. Kumpanya okuyuncu bunu, müdür : "Şu Yorikke'nin kaptanını daha iyi bir tekneye alalım, yazık oluyor adama orada." der. Ama kömür işçisi aldığı yaralardan sakat kalmıştır, belki yürüyemez artık, kimin umrunda? Peki ama neden o da ötekiler gibi "bu benim işim değil, yapmam" demedi? Diyemez de ondan. Yapmak zorundadır da ondan! "Bütün gemiyi batırmak mı niyetin, bütün arkadaşların boğulsun mu? Nasıl razı olursun buna?" Güverte işçisi kazandan bir şey anlamaz ki, hoş kömür işçisi de kazandan anlamaz, o yalnız kömür taşımasını bilir. Gemi ikincisi ya da gemi birincisi anlar kazandan, onlar mühendistir de ondan, diplomalı adamlardır. Ama kömürcü kazanda çalışır, kazanın yanında, önünde, arkasında iş görür, hem sorumluluğunu nasıl üstüne alsın bunca insanın? Kendisi onarırken geberecekmiş, ne yapalım gebersin, önünde sonunda bir kömür işçisi ölecek olan! Sözü edilmez bir şamar-oğlanı. Bardağına düşmüş bir sineği kurtarmaya çabalar, onu hayata kavuşturursun gene, ama bir kömür işçisinin sinek kadar da değeri yoktur. Kömür işçisi demek pislik demek, insan değildir kömür işçisi, paçavradır o; ancak kömür çekmeye yarar, o kadar!

"Hey, kömürcü, bir konyak içer misin?"

"İçerim şef." Demeye kalmadan elinden kadeh düşmüştür, dökülmüştür konyak, yanmıştır elin, yes, Sir.

Akşam yemeği masanın üstünde duruyordu. Acıkmıştım bu arada, bir şey yesem fena olmaz diyordum. Bir şey yemekti niyetim. Yalnız niyet yetmiyor her zaman, niyet ettiğin işi sonuna kadar getirmek de var. Bir tabakla bir kaşığa bakındım.

"Dokunma, o benim tabağım."
"Nerde vardır ki tabak?"
"Getirmedinse tabaksız yiyeceksin demektir."
"Vermezler mi burda?"
"Vermezler tabii"
"Tabaksız, kaşıksız nasıl yerim?"
"Senin bileceğin iş."

Ranzadan biri seslendi : "Benimkileri kullanabilirsin, temizlemek sana düşer, karışmam ha" dedi.

Birinin tabağı kırıktı, fincanı yoktu; ötekinin çatalı vardı, kaşığı yoktu. Koğuşa yemek gelince tabağı, çatalı, kaşığı kim önce kulanacak diye bir patırtı kopardı. Kim önce davranırsa en iyi parçayı o kapardı da ondan. Kimsenin de kızmaya hakkı olmazdı.

Çay dedikleri o kahve rengi su çoğu zaman sıcak bile değildi. Kahve dedikleri nesneyi sabah kahvaltısında, bir de öğleden sonra üçte verirlerdi. Bu üçte verilmesi gereken kahveyi hiç görmedim. O saatte ölü nöbetindeydim. On ikiden dörde dek nöbeteydim, üçte verilen kahvenin damlası kalmazdı ben döndüğümde.

Kahveyle çay, kahve ve çay olmaktan çıkınca insan bu nesneleri şekerle ya da sütle süslemek ister, dalgayı bozmamak için. Üç haftada bir, adam başına bir küçük kutu şekerli süt verirlerdi, her hafta da yarım kilo şeker tayınımız vardı. Kahveyle çayı mutfak gönderirdi; şekerini, sütünü biz kendimiz koyardık, kendi tayınımızdan. Hesaplı biri her seferinde bir kaşık sütü kahvesine, ya da çayına koyup idare edebilirdi. Gelgelelim açılan kutuyu nereye saklarsan sakla -çalınmazdı- ama, ötekiler bulur temize havale ederlerdi. Benim başıma bir kez geldi bu iş, sonra basmadım tongaya, kutuyu açar açmaz sonuna dek kaşıklardım, böylelikle sütümü kurtarmış olurdum.

Yarım kilo şeker de öyle, hemen silip süpürürsen ne âlâ, yoksa hava alırsın. Bütün şekerleri bir kutuya koya-

lım da, idareli yiyelim dedik. Koğuşun bütün şekeri iki gün sonra bitivermişti, çaresiz eski usule döndüktü gene.

Her gün taze ekmek verirlerdi. Hafta başlarında bir kutu margarin yağımız da vardı. Bol bol yeterdi koğuşa, ama arap sabunu daha iyi koktuğu için, yiyemezdik bu margarini.

Kimi günler sağır ve kör olmamız gerekirdi. Böyle günlerde adam başına iki kadeh konyakla yarım fincan marmelat dağıtırlardı. Yorikke'nin suspayı!

Sabah kahvaltılarında frenk arpasıyla erik hoşafı ya da sucuklu pirinç; ya patatesle tonbalığı ya da baklayla tuzlu balık verirlerdi. Dört gün geçti mi sıra gene frenk arpasıyla erik hoşafına gelirdi. Pazar öğle yemeği en iyi yemekti : Salçalı sığır eti ya da salçalı kuzu eti. Pazartesi tuzlu balık vardı, kimse ağzına koyamazdı, şap gibiydi çünkü; Salı günleri kurutulmuş ringa balığı, çarşambaları fasulya, börülce gibi şeyler, yanında mavimtrak çamur gibi bir şey vardı, pudding'miş bu. Perşembeleri gene sıra tuzlu balığa gelirdi, hani o kimsenin ağzına koyamadığı.

Akşam yemekleri ya sabah kahvaltısında yediğimiz ya da öğle yemeğinden artanlardı. Her yemekte haşlanmış patates vardı. Kaptanın patates aldığını hiç görmedim, hep yüklediğimiz patatesleri yedirirdi bizlere. Bunlar taze yken diyeceğim yok, tereyağı gibi kayar adamın boğazından, gelgelelim on dokuz, yirmi ay denizde kalınca çürük patatesin tadı mı olur? Yükümüz "yiyecek nesneler" diyebilmek için bir sürü ıvır zıvır vardı Yorikke'de. Patatesten başka, muz, ananas, domates, hurma, hindistan cevizi gibi. Bu saydıklarım olsaydı, yemekler yenir, yutulur gibi değildi, miğde bulantısından geberirdik, öyle tiksiniyorduk yemeklerden. Dünya savaşına katılmış olanlar bilir, insan dediğin kolay kolay ölmüyor; ama bir de ölüm gemisine düştün mü asıl o zaman anlarsın insan oğlunun

dayanma gücünün ne demek olduğunu. Zamanla tiksinme diye de bir şey kalmıyor.

Biri tabağını verdiydi ya bana, iyi hoş ama yalnız tabakla iş bitmez. Neyse Stanislav'ın çatalını, Fernando'nun fincanını, Ruben'in bıçağını kullanıyordum. Hermann kaşığını verecekti, ama benim kendi kaşığım vardı. Buna karşılık onların kirli bıraktığı bu şeyleri önce yıkıyor, kendim de kulandıktan sonra gene yıkıyordum ki, iki kez bulaşık demekti bunu. Akşam yemeğinden sonra kapları da yıkamak benim işimdi. Sabun, soda gibi şeyler olmadığından ancak çalkalanıyordu bunlar; artık düşünün kapların durumunu!

Yaşayamazdım bu pisliğin içinde. Koğuşu temizlemeye koyuldum bir gün. Çocuklar yemek üstüne ölü gibi ranzalarına yığılmıştı. Yemekte kimse ağzını açıp konuşmazdı zaten; hep birlikte yem yiyen domuzlara benziyorduk. Ama üç gün sonra bu benzetmeyi saçma buldum. Geçmiş günlerimin anıları yavaş yavaş sönüyor, yok oluyordu; benzetmelere de boş vermeye başladım.

"Sabun vermezler, fırça, tahta bezi filân da arama. Hem kes artık sesini, uyuyacağız."

Ben soluğu hemen gemi ikincisinde aldım. Kapıyı vurdum girdim içeri.

"Bizim koğuşu temizlemek istiyorum, sabun verin."

"Anlamadım? Sabun, fırça filân mı satın alayım sizler için?"

"Ne yapalım? Benim kendi sabunum yok ki kullanayım. Kazanda çalıştığım halde sabunum yok!"

"O senin bileceğin iş. Yıkanmak istersen sabunun da olmalı elbet. Her temiz denizcinin sabunu vardır."

"Bakın bunu yeni öğreniyorum! Kokulu sabun belki, ama ben arap sabunu istiyorum sizden. Kazanda çalışanlar için, kaptan ya da kumpanya, ne bileyim ben, tekne verir işte sabunu. Şimdi de sabun almaya geldim buraya,

işte o kadar. Anlamadık ki ne biçim teknedir bu? Ne şilte, ne yastık, ne yorgan var, havlu desen yok; tabak çanak desen yok. Bu saydıklarım demirbaş eşyadır; denizciler mi getirecek bunları da?"

"Bizde böyle, beğenmiyorsan durma git."

"Vay terbiyesiz herif vay."

"Ağzını bozma, kaptana rapor eder kıskıvrak bağlatırım seni."

"Nerde o günler..."

"Sen bizi sarhoş mu sandın? Kıskıvrak bağlatırım derken bir aylığını keserim dedim, yoksa işsiz mi bırakacağım sandın?"

Döğüşsem herifle gene o haklı çıkacak, üstelik de iki aylığım güme gidecek. Pis pis gülerek yüzüme bakıyordu: "Git büyükanana anlat bunları oğlum, o dinler belki, ama bana yutturamazsın. Şimdi de çek arabanı bakalım, git zıbar on birde nöbete giriyorsun." dedi.

"Ne on biri? Benim işim on ikide başlıyor, on ikiden dörde." dedim.

"Sana öyle geliyor. Bizim teknede bu nöbet on birde başlar. On birden on ikiye dek kül boşaltır kömür işçileri, on ikide de asıl iş başlar."

"Yaa, yemek on birle on ikiye dek göürlen işi saymıyorsunuz ha?"

"Kül boşaltmak da iş mi? Her kömür işçisinin yapacağı ek-iştir bu."

"O halde ayrı para veriliyor bu iş için?"

"Hayır; kül boşaltmak için de ayrı para mı vereceğiz, daha neler?!"

Ben hangi yüz yılda yaşıyordum — Hangi insan ırkının içine düşmüştüm? Çıktım herifin yanından. İşte gözümün alabildiğine deniz! Âşık olduğum, masmavi deniz uzanıp gidiyor önümde. Her namuslu denizci gibi onun sularına gömülmek ürkütmezdi beni. Şımarık, hırçın, da-

kikası dakikasına uymayanı, kişiyi çileden çıkaran gülümsemesiyle çok güzel olmasını bilen, tatlı sesiyle ninniler söyleyerek kişiyi uyutan deniz. Bir kadınla kutsal bir birleşmeydi, onun sularına gömülmek.

Üstünde binlerce namuslu, gıcır gıcır teknelerin yüzdüğü denizdi bu. Talih beni cüzzamlı bir tekneye atmıştı. Denizin merhamete gelip bu işi bitirmesini bekliyordu Yorikke, tek umudu buydu artık. Ama belli, görüyordum, cüzzamlıyı bağrına basıp kirlenmek istemiyor. Vakti gelmemişti daha... deniz beklemesini bilir. Almak zorunda kalmam bu cüzzamlıyı belki, diyordu... belki bir karada, belki pis bir limanda yaraları patlar da orada geberir... beni kirletmeden. Evet Yorikke'nin vakti gelmemişti, ölüm kapısını çalmamıştı daha, bunu ben de duyuyordum. Güvertenin parmaklıklarına dayanmıştım; tepemde alabildiğine yıldızlı bir gök, önümde durmadan kıpırdayan yeşilimsi denizi görünce aklıma güzel New Orleans'ım geldi, güneşli İspanya'yı düşündüm. Kavuşacaktım artık onlara... Ne duruyorsun be? dedim kendi kendime, atla içine olsun bitsin... Hiç değilse temiz bir ölüm olurdu, büsbütün yitirmeden kendini. Başlarına çalsınlar kömür işçisini! Neyi değiştirirdi benim ölmem? Yerime bir başka zavallı, bir başka aç, bitik adam çift nöbet tutmak zorunda kalacaktı! Kendimi denize attığımdan ötürü de arkamdan etmediği söz kalmayacaktı. Ölümüm rahat olmayacaktı, ikide bir suyun üstüne çıkacak, kolay kolay boğulamayacaktım.

Ulan çarkına etmişim Yorikke'nin be! Sen New Orleans'lısın oğlum... Yorikke alt edemez seni! Seni Konsoloslar alt edememişler. Ne Yorikke edebilir, ne de o at hırsızı kılıklı herif! Dayan oğlum, başaracaksın... Günün birinde su da olacak, sabun da. Dışarda kalırsan duyarsın pis kokuları, onun için atla bok deryasına, sıçrat yanına yörene, vız gelsin tükür yüzüne seni alt etmek isteyenlerin.

Parmaklıklardan ayrılmadan önce denize de bir tükürük savurdum... Bir ölüm gemisinde olduğumu biliyordum, ama bu benim ölüm teknem olmayacaktı, onu da biliyordum. Yorikke'de erişemeyecektim gladyatörlüğe, senin de suratına Caesar August, senin de, sabun da istemiyorum senden, otur kendin ye sabunu istersen, başına çal. Beni görmeyeceksin sızlanırken bir daha... Topunuzun canı cehenneme.

28

Geceyi karakolda, tahta bir sıranın üstünde geçiren bir serseriye benziyordum. Uyuyamıyordum çıplak ranzada. Durmadan is çıkaran gaz lâmbası koğuşu boğucu bir havayla dolduruyordu. Denizde soğuk olur geceler... yorganım yoktu, donuyordum. Tam biraz içim geçmişti ki, biri kuvvetli sabırsız elleriyle tartaklamaya başladı beni... Yan duvarı delip dışarı mı atacaklar ne?

"Kalk. Saat on buçuk."

"Neden böyle erken uyandırıyorsun be?"

"Nasıl olsa yukarı çıkmıştım, ateşçiye su almak için... bir daha çıkamam buralara. Kalk diyorum. On ikiye on kala kendi ateşçini uyandırıp kahve götüreceksin, unutma."

"Tanımıyorum herifi, hangi ranzada yatıyor?"

"Kalk hele, ben gösteririm, gel."

Kalktım, ateşçimin yattığı ranzayı gördüm.

"Sallanma, çabuk ol. Kül vincine gel; dünya kadar kül birikmiş." dedi ve yok oluverdi herif. Koğuş karanlıktı lâmbadan ışık sızmıyordu ki...

Bizden önceki nöbetin kömürcüsüydü beni uyandıran, adı Stanislav'dı. Kül vincinin nasıl kullanacağımı öğretti bana.

"Bana bak Stanislav" dedim, "dünkü çocuk değilim,

bilirim teknede ne gibi işler görülür. Ama neden beleşten yapıyoruz bu işi?"

"Haklısın oğlum, ben de kundaktan yeni çıkmadım, ben de çakarım bu işlerden; başka teknelerde ateşçi de yardım eder küle. Ama herif kazanın hakkından gelemiyor tek başına. Bilirsin öteki teknelerde iki ateşçi vardır, hiç değilse bir buçuk kişidirler, ama burda tek başına herif ne bok yesin? Kömür işçisi yardım etmezse yüz yirmiye düşer hızı, çuvallar, ağındaki örümcek gibi olduğu yerde takılı kalır tekne. Tabutlarda adam kıtlığı var, ne yaparsın. Yoksa bir tabuta düştüğünü daha çakmadın mı, deniz meleği?"

"Ben deniz meleği olmayacağım; bahse girer misin?"

"Ne yani, demir mi alacaksın? Kirişi mi kıracaksın yani? Başaramazsın. Anlarsın daha. Otur oturduğun yerde de bir sandal seç kendine, kaçmak dalgasındaysan. Bak bizim ahçı buranın büyükbabası sayılır. Ahbaplığı ilerletirsen onunla, neler anlatır sana neler. Herifcioğlunun iki cankurtaran yeleği var."

"Bizlerin yok mu?"

"Bir tek cankurtaran simidi bile yok! O gördüğün cankurtaran simitlerinin yanına yaklaşma, elinde dağılıverirler, göstermelik onlar. Öyle bir simitle denize atlayacağına değirmen taşıyla atla daha iyi."

"Vay köpoğlusu be. Her ranzada bir cankurtaran yeleği olmalı yahu. Hep öyledir, aramadım bile, farkına bile varmadım olmadığının..."

"Belli, binmemişsin hiç tabuta. Benim dördüncü cenaze arabam Yorikke. Bu tabutların modası var anlaşılan, beğen beğendiğini."

Aşağıdan ateşçinin sesini duyruk : "Heyyy... Lavski!"

"Ne var patron?"

"Dalga mı geçiyorsun be? Boşaltmayacak mısın küleri?"

"Boşaltacağız hoca... yeni gelene vinci gösteriyorum, öğretiyorum."

"Elini çabuk tut da, aşağı gel, ıskaralardan biri düştü."

"Önce külü çekelim, ıskara beklesin biraz." Sonra bana döndü :

"Ne diyordum, modası var galiba bu tabutların... kuzum adın ne?"

"Pippip."

"Pippip mi?güzel, nerelisin?"

"Mısırlıyım."

"İyi be... bir Mısırlı yoktu teknede."

"Ne yani, Amerikalı var mı?"

"Ulan ne toysun Pippip? Amerikalının işi ne burada? Hiç bir Amerikalı bu pisliğe dayanamaz, ilk günü diker nalları. Hem onlara konsolosları yardım eder. Ah bir Amerikan teknesi geçirsem ele, başka bir şey istemem... Hele New Orleans ya da oralardan bir tekne bulabilsem, işim iştir."

"Hiç rastlamadım bu teknelere." dedim.

"Nerden rastlayacaksın? Yüz yıl yaşasan gene koklatmazlar sana. Amerikan bandıralı teknelerde Mısırlıların işi ne oğlum? Pasaportun şeker gibi de olsa, gene almazlar. Ben de kavuşamam artık öyle bir tekneye; Yorikke' de çalıştın mı çalışmadın mı, su iç artık üstüne. Neyse çok gevezelik ettik biraz da iş görelim."

Olanca gücüyle seslendi aşağı : "Kova takılı mı reis?"

"Takılı, çeeeek!"

Stanislav manivelâ kolunu çekti, kül dolu büyük bir kova şangırtısıyla yukarı çıktı; bizim sıramıza gelince kolu bıraktı Stanislav. Kova birkaç kez sallandı, durdu sonra boşlukta.

"Şimdi kovayı çıkarırsın çengelinden, boca edersin külleri. Gözünü dört aç, sakın kovayı da gönderme, hapı

yutarız tek kovayla; iki saat önce nöbete kalkmak demek olur, karışmam.'

Kova ateş gibiydi, koca koca, al al çuruflar da vardı daha üstünde. Neresinden tutacağımı bilemiyordum, öyle sıcaktı. Ama çaresiz... bir de ağır ki sormayın, elli kilo en azından. Kovayı üstüme yapıştırmadan, önümde taşıyarak dört metre olan bu koridordan geçip, kül kuyusuna boğaltmam gerekiyordu... küller bu kuyudan, doğruca denize boylar, cazzzz diye sönerdi. Kovayı geri getirir, çengele takar aşağı yollardık, yenisi gelsin diye.

Stanislav bir yandan gevezelik ediyordu : "Kaptan olacak köpek satmıştır cankurtaranları, ama satmış olmak için satmamıştır, biri kurtarır da canını, mahkemeye gider söyler bildiklerini diye. Dalgayı çaktın mı? Tanıklara güven olmaz, bir şeyler görüp, bir şeyler duymuşlardır belki, sonra sigorta da böylelerini kaçırmak istemez. Sandalları bir gündüz gözüyle görürsen — neydi adın? Ha sahi, evet sandalları gündüz gözüyle görürsen Pippip anlarsın saatin kaç olduğunu. Delik deşik. Anlayacağın tanık diye bir şey çıkmayacak bu tekneden."

"Amma atıyorsun be Stanislav? Peki kaptan ne olacak? O da mı cızlamı çekcek?"

"Sen önce canını düşün oğlum, kaptan kurtarır kendini nerden baksan. Her şeyi böyle biliyorsan, yandık demektir."

"Ama Lavski, kendin söyledin, bu senin dördüncü ölüm geminmiş, peki ötekilerden nasıl kurtardın paçanı?"

"İkisinden elimi kolumu sallayarak indim, saklandım limanda. Üçüncüsünden — ulan çok eşeksin be Pippip, biraz da talihin yardım edecek elbet. Zaten talihine güvenmezsen uzak dur denizden, yoksa düşersin banyoya oğlum!"

"Heeeyy, Lavski! Uyudunuz mu ulan?" Ateşçi Martin avazı çıktığı kadar yukarı sesleniyordu gene.

"Zincirler karıştı reis, dur, şimdi." Lavski attı bir kıtır aşağıya.

"Böyle giderse ölünceye dek kül boşaltacaksınız be."

"Pippip şimdi sıra sende, gözünü dört aç, iyi kullanmazsan vinci, kelleni uçurur aşağıdan gelen kova, karışmam... sakın dalga geçeyim deme."

Manivâle kolunu aldım elime. Vay anam vay, kova geldi, bütün hızıyla tavana çarptı. Tavan tepemize çökecek sandım. Gene bütün hızıyla aşağıya uçtu, yere vurdu, küllerin yarısı döküldü, ateşçi avazı çıktığı kadar bağırıyordu, bir yandan kovanın gümbürtüsüyle yere vuruşu, bir yandan gene aynı hızla yukarı gelip tavana çarpması, insana gemi batıyormuş duygusunu verdi. Bir türlü durduramıyordum kolu. Neyse ki Lavski davrandı da kova, hiç o hırçın, çılgın kova değilmiş gibi, uslu uslu duruverdi.

"Bak" dedi Stanislav "kolay iş değildir, ama öğreneceksin, alışırsın. İki hafta sonra sen de becerirsin, biliyorum. Sen aşağı in de doldur, ben boşaltırım tek başıma. Yarın öğle üzeri, gündüz gözüyle gösteririm vinci sana, daha iyi anlarsın. Vincin canına okursak ne halt ederiz? Bir de yukarı taşımak düşer... Düşman başına böylesi, sümüklü böcekten farkımız kalmaz, gebereriz senin anlayacağın yorgunluktan."

"Dur Lavski, bir daha denemek istiyorum. Çok nazik davranacağım, kendisine "saygı değer bayan" diyeceğim, belki dinler bu kez sözümü."

Sonra aşağıya seslendim: "Göndeeeer." dedim. "Çeeeek" diye karşılık verdi ateşçi.

"Kontes hazretleri, lütfen durur musunuz?" dedim.

Tanrı biliyor, yalanım yok, durdu. Tam önümde, nazlı nazlı duruverdi. Yo yo, ben Yorikke'yi iyi tanıyordum, kaptanından da, büyük babasından da daha iyi tanıyordum onu. Bu vinç Hazreti Nuh'un gemisinden kalma, büyük "sel âfetinden" önce denize indirilmiş besbelli. Bizim

bu vince, Yorikke'nin bütün hortlakları yerleşmiş olmalı... Hortlağı bol bir tekneydi Yorikke, köşesinde bucağında yer kalmamıştı artık, onun için vince gelip yerleşmişler, onun için de nazik davranmalı onlara; kişiliği vardı bu vincin, saygı gösterilmesini istiyordu kendine. Stanislav yılların verdiği bir alışkanlıkla saydırabilmişti kendini, ben iyi sözlerle denemeliydim. "Haşmetmaap? Bir dakikanızı rica ederim, durur musunuz lütfen?" Yemin ederim ki gene durdu. Ama birkaç sefer daha kaçtı elimden, çılgınlar gibi, bağıra çağıra tepeye vurdu, aşağıya oturdu, döktü içindekileri. Kusur bendeydi, unutuyordum iyi sözleri, tam vaktinde durdurmayınca kolu, çılgına dönüyordu hanımefendi; ne yapayım.

Stanislav aşağı inmiş kül doldurma işini yapıyordu. Ben ağır kovaları çıkarıyor, taşıyor, kül kuyusuna boşaltıyordum. Elli kova kadar boşaltmıştım, Stanislav'ın sesini duydum, geç oldu diyordu, öteki nöbete bırakalım üst yanını. Yorgunluktan oracığa yığılıvereceğimi sanmıştım. Yığılmaya vakit bulamadan gene Stanislav seslendi : "On ikiye yirmi var, haydi davran Pippip."

Davran demesi kolay... Sürünerek koğuşa giderken karanlıkta dört kez ayak bileklerimi çarptım öteye beriye. Güvertede neler yoktur ki, kestirmeden : "her şey güvertede vardır" dersem anlayın artık. Dünyanın altında, üstünde ne çıkarsa bulunur güvertede, bu her şeyin içinde Yorikke'nin son limanda sarhoş olup hâlâ ayılmamış marangozu bile vardı.

Yorikke'nin marangozu her limanda öyle kafayı çekermiş ki, ilk yolculuk gününde ayılamazmış bir türlü. Kaptan ses çıkaramıyordu ona, lostromoların kendisine arkadaşlık etmemesine bakıyordu yalnız, hiç olmazsa bir lostromo aklı başında dönmeliydi tekneye, yoksa ne olurdu halimiz? Bak bu heriflere cankurtaran yeleği verebilirdi kaptan baba; bunlar gammazlamazlar Yorikke'yi,

bilmeden sigortaya da yararlı olabilirlerdi. Zaten 1 No.lu cankurtaran sandalına bunları alır, kaptan, nasıl olsa jurnalı kurtarmak zorundadır... Hem sonra bu çabasından ötürü nişan bile verirler belki.

Kahve ibriğini alıp mutfaktaki ocağın üstünde duran kahveden doldurmam gerekiyordu; sonra gene bu yolu yapacaktım, dönüp ateşçimi uyandıracaktım. Ayak bileklerim kanıyordu, gemide ecza dolabı filân yoktu, olsaydı da böyle küçük bir şey için kaptanı rahatsız etmek olmazdı!

Ateşçimin tepesinde durmuş uyandırmaya çalışıyordum herifi. Erken uyandırıyorum diye gebertecekti beni; nöbet kampanasını duyunca — sıcak kahvesini de sonuna dek içememişti daha — bu sefer geç uyandırdığım için gebertmeye kalkıştı beni. Kavga etmek gücünü yitirmek demektir. Yalnız aklından zoru olanlar kavga ederler. Tartışmalarda hemen ilkten söyleyiver neye inandığını — değişmeyen inançlar yoktur, o da başka —, ondan sonra sus artık. Bırak karşındaki tepinsin, çılgına dönsün, sen hep sus. Hep "evet" der gibi baş salla. İçini boşaltıp da soluk alamaz hale gelince soracaktır : "Haksız mıyım?" diye, o vakit önemsiz bir sesle, "ben daha önceden söylemiştim ne düşündüğümü..." dersin, bu onu haksız çıkarmak olmadığına göre iş de böylece kapanır. Bir hafta durmadan ölü nöbetinin ateşçisini uyandır, bak görürsün, yıllarca politikanın "p" sinden çakmazsın artık.

Kahve sıcak, acı ve kapkaraydı. Şekerle süt çoktan suyunu çekmişti, Ekmek vardı ama, margarin leş gibi koktuğundan kuru yemek zorundaydık ekmeği. Ateşçim masaya geldi, yıkıldı sıraya, doğruldu. Kahve fincanını dudaklarına götürürken başı fincanın üstüne düştü, devrildi fincan. Ateşçim bir yandan uyuyor, bir yandan da ekmekten bir parça koparmaya uğraşıyordu... Yorgunluktan bıçağı tutacak halde değildi zavallıcık... Elleri, kol-

ları, parmakları ve dudaklarını tek başına oynatamıyordu, bütün gövdesiyle yardım ediyordu bunları oynatabilmek için. Kampana gene çaldı, küplere bindi hırsından, kahvesinden ötürü tabii. Bana "fırla aşağıya, ben şimdi geliyorum" dedim.

Mutfağın önünden geçerken Stanislav'ı gördüm, sabun araklıyordu. Ahçı sabunu kamarottan, kamarot kaptanın bavulundan aşırır. Stanislav da belki bulurum ahçının arakladığı sabunu diye aranıp duruyordu karanlıkta.

"Lavski bana cehennemin, yani kazan dairesinin yolunu göstersene" dedim.

Geldi. bir kat çıktık, tam teknenin göbeğindeydik. Karanlık bir kuyunun ağzını gösterdi : "Merdivenler burdadır, inersen yanılmadan dosdoğru bulursun kazanı" dedi, gene mutfağa döndü.

Gece karanlıktı ama yıldızlar pırıl pırıldı lâcivert gökte. Sırtımı döndüm göğe, eğilip kuyunun ağzından içeri baktım. Ta aşağılarda bir yerlerde dumanlı bir aydınlık vardı. Bu aydınlığa kazanın kızıllığı vuruyordu. Gerçekten de cehenneme bakıyormuşum gibi geldi bana. Bu kızıl, dumanlı aydınlığa çıplak bir insan vücudunun girdiğini gördüm: kömürden kararmıştı bu insan, ter içindeydi, yağlanmış gibiydi sanki. Geldi durdu orda, kollarını göğsüne bağlamış, kımıldamadan duruyordu, kızıl ışıkların çıktığı yere bakıyor olmalıydı. Sonra kımıldadı, uzun, ağır bir süngü aldı eline, bir kaç kez soktu çıkardı bir yere onu, sonra duvara dayadı. Derken alevler yutacak sandım adamı, iki büklüm olmuştu alevlerin önünde. Doğruldu, yatışmıştı alevler, geriye gene o kızılımsı, alaca ışık kalmıştı.

Bu merdivenden inmem gerekiyordu. Ama ayağımı basamağa atar atmaz bir ateş duvarına çarptım sandım. Yalnız sıcaklık değildi çarpan, bu sıcaklığın içinde boğucu bir yağ kokusu kömür tozu, kül parçaları, is ve buhar

da vardı. Terspers döndüm, boğuluyorum sanmıştım, ciğerlerime temiz havayı doldurdum. Ama çaresiz, inmek zorundaydım. Aşağıda bir insan görmüştüm, yaşıyan bir insandı, kımıldıyabiliyordu. Madem ki o durabiliyordu orada, ben de inmeliydim aşağıya. Beş - altı basamağı çabuk çabuk indim, ama gene soluğum kesildi, gene terspers döndüm yukarı, kavuştum temiz havaya.

İneceğim merdivenin demir basamakları da parmak kalınlığında yuvarlak demirlerdendi. Yalnız bir yanında korkuluğu vardı, öteki yanı boştu, tutanacak bir şey yoktu öteki yanda, sakıncasız olan duvara korkuluk koymuşlar da öte yana koymamışlar, yani tepe üstü boylıyabilirsin oradan aşağıya. Ciğerlerime havayı doldurduktan sonra üçüncü denemeye giriştim, bu kez bir düzlüğe dek inebildim. Beş-altı karıştı bu düzlük, sonra ikinci bir merdivene gelebilecektim, atamadım bu adımları. Çünkü tam başımın olduğu yerde kül vincinin buhar borusu duruyordu; uzunca bir sıyrığı vardı bu borunun incecik, şeytan gibi kızgın bir buhar çıkıyordu oradan; bıçak gibi kesen, yakan bir buhardı bu. Öyle uzunlamasına çatlamıştı ki boru, eğilsem de kurtulamayacaktım, kavuracaktı beni oradan geçerken. Uzanıp geçeyim istedim, bu kez de kollarımla, göğsüm dağlandı. Bu arada öyle soluksuz kalmıştım ki, çaresiz gene geri döndüm, temiz hava almalıydım gene.

Ben herhalde yanlış bir yoldan inmeye çabalıyorum dedim; mutfağa koştum, Stanislav'ı buldum. O, sabun bulacağım diye öteye beriye sokuyordu burnunu daha. "Ben seni götüreyim gel" dedi. Yolda gülerek : "Anlaşılan sen hiç kazanda çalışmamışsın Pippip, belliydi zaten. Vince selâm vermenden çaktım işi... Vince indirirsin yumruğu olur biter" dedi. Cevap verecek halde değildim. Eşyaların da duyguları olduğunu ispatlarım ona günün birinde.

"Haklısın Lavski" dedim. "Hiç çalışmadım kazanda,

kazan dairesine bakmamıştım bile. Ben güverte işçisiydim; kamarotluk yaptım, miçoluk da yaptım ama kazanı tanımıyorum. Oldum bittim dayanamazdım sıcağa... n'olursun Lavski şu ilk nöbette yardım eder misin bana?"

"Uzun etme, anladık işte. Elbette yardım ederim, meraklanma kömür çorbasını birlikte kotarırız. Vah küçük oğlan, yazık sana. Kolay mı? İlk cenaze araban bu. Oysa ben çok iyi tanırım bu meretleri. Ama gene de, inan bana, gene de dua edersin yoluna bir Yorikke çıksın diye, kapağı attın mı ona korkma artık. Dediğim gibi üzülme yavrum, ters giderse işler çağır beni, çeker çıkarırım seni. Hepimiz ölüyüz bu teknede, gene de süngün düşmesin, direnmesini bil. Beterin beteri vardır, ama bundan beteri olmaz artık."

Evet beterin beteri vardı. O beterin beterini de gördüm. Bir ölüm gemisinde yolculuk etmenin ne demek olduğunu bilmezsiniz. Herkes yaşarken sen göçebilirsin. Ölüp silinirsin; arkanda bırakırsın güzelim dünyayı... Bunlar olağan işler... Ama toprağa gömülmeden ölmek? Soluk alırken ölüden sayılmak? Ölüsün diye dayanılmaz acılara göğüs germek? Kaçınamazsın bu acılardan, çekeceksin bu acıları, yaşamıyorsun ki... Ölmüşsün bir kez, nereye kaçacaksın kim alır, kim tanır seni? Açık kapı kalmamış, hepsi kapanmış...

29

Ben yolumu şaşırdım sanmıştım, oysa Stanislav benim indiğim kuyuya yöneldi. Gık demeden indi merdiveni... Ben de arkasından. Birinci merdiveni inip o küçük aralığa gelince, "geçemeyiz Lavski, boru patlamış" dedim. "Kavruluruz."

"Evet... kimi zaman kapar yezit, yarın kollarımı gös-

tereyim sana, anlarsın. Ama ne halt edersin, başka yol yok, burdan geçmek zorundasın işte. Makine dairesinden geçmemize izin vermiyor pezevenkler, hem çok pismişiz, hem de tüzüğe aykırıymış."

Stanislav birden ellerini başının üstüne kaldırdı, yüzünü, gözünü, kulaklarını koruyarak, kollarıyla, kızgın boruların arasından yılan gibi kıvrılarak geçti karşıya. Kimse yapamaz bunu diye düşündüm. Oysa kazanda çalışanların hepsi böyle geçermiş burdan. Yorkike'nin yemeklerini boşuna denize dökmüyorduk... Evet, yenilir yutulur şeyler değildi, ama miğdemizin istemediği, çıkardığı o nesneleri mutfağa geri götürmek zorundaydık, yoksa kızılca kıyamet kopardı. Çünkü ertesi günü, o ağza konmayan nesneleri ahçıbaşı köfte, gulaş ya da ona benzer yemekler yapıp gene önümüze sürecekti. Az yemenin iyiliğini şimdi anladım.

"Nasıl geçilirmiş anladın mı şimdi? Uzun boylu düşünmeye gelmez, geçemezsin. Bir yanın yanacakmış, öbür yandan kuyunun dibini boylayacakmışsın... Bırak şimdi bunları, kıvrılmaya bak yılan gibi. Bak böyle kaldır kollarını başının üstüne, sonra dön şöyle yılan gibi. Belli olmaz, günün birinde işine de yarar... Tanımadığın herif-lerin cüzdanını araklarken yakalanırsın, demir parmaklıklardan tüymesi kolay olur. Ben geçtim oralardan! Tüydüm o parmaklıklardan, fena olmuyor günde iki kez bu idmanı yapmak. Haydi ama uzattın, atla be."

Hoop, dedik! Geçtim be, kör olayım ki geçtim. Kollarım yanar gibi oldu, ama bana öyle gelmiştir. Geldik ikinci merdivene... Cehennemin temeline iniyordu bu merdiven. Bu ikinci merdiven öyle sıcaktı ki, elimdeki mendilim para etmedi. Dirseklerimle asıldım korkuluğa. İndikçe hava daha boğucu, daha sıcak, daha isli, daha yağlı, daha çekilmez oluyordu. Ölümümden sonra gideceğim cehennem bu olamazdı. O cehennemde şeytanlar da var, değil mi

ya? Oysa hiç bir şeytan yaşayamaz, soluk alamaz bu şimdi indiğim yerde.

Ne saçma konuşuyorum. İşte çıplak, terleyen, bizden önceki nöbetin ateşçisi duruyordu burada. İnsanlar da yaşayamazdı burada, ama onlar ölüydü. Silinmişti onlar, yurtsuz, topraksız, kimlik kâğıtları olmayan ölülerdi buradakiler. İster istemez duracaklardı bu ateşin önünde. Şeytanlar soluk alamazdı burada. Goethe de bilir ya, şeytanlar bile uygarlığa alışmıştır. İnsanlar burada yalnız yaşamakla kalmıyordu, çalışmak zorundaydılar da; hem de öyle çalışmak zorundaydılar ki, her şeyi unutturuyordu onlara yorgunlukları... Önce kendilerini unutuyorlardı, sonra da işin ağırlığını.

Bu ölülerin arasına düşüp ölmeden önce birçok şeye akıl erdiremezdim. Askerliğe akıl erdiremezdim, köleliği anlayamazdım. Akıllı, sıhhatli insanlar nasıl gözü kapalı ölüme giderler derdim. Köleler gibi kırbaç yemek ya da zincirlere dayanmaktansa öldür kendini daha iyi, derdim. Ama ölülerin içine düşüp, kendim de bir ölü olduktan sonra akıl erdiriyorum artık bu işlere. Öldükten sonra hiç bir şey gizli kapaklı kalmayacaktır derler ya zaten. "Beterin beteri vardır" diye neleri çekmeyiz... Halimize şükretmek yok mu, işte bizi hayvandan ayıran, sözde bizi hayvandan üstün kılan duygu... Ben deve sürücülüğü yaptım, sürüyle eşek, katır gördüm, neler çektiklerini iyi bilirim. Gelgelelim taşıyacakları yükten bir gram fazla yüklersen pes der, yatar yere gitmez, ayak direr. Hele kötü davranırsan, döversen hayvanı, hiç dayanamaz; yere çöker de bir daha kımıldatamazsın, o artık ölümü göze almıştır, sürmektense bu hayatı ölür. Kötü ellere düşmüş eşekler gördüm, yemlerini yemediler, öldülerdi açlıktan... Mısır bile onları ölümden caydıramamıştı, başlarını çevirip mısıra bile bakmamışlardı. Ama biz insanlar öyle miyiz ya? Bizler, bu önemli yaratıcı varlıklar? Severiz köleliği,

böbürleniriz köleyiz diye. Hoşlanırız kırbaçtan, eziyet çekmekten! Niye hoşlanırız, bilir misiniz? Düşünme gücümüz vardır da ondan. Umut etmeyi düşünebiliriz. İyi günlerin geleceğine inanabiliriz. Umut, ekmeğimiz değildir, umut başımızın belâsıdır! Kölelere acımak mı? Savaşlarda sakatlanmışlara acımak mı? Sakın ha! Zalimlerden tiksinme mi? Hayır, hayır hiç bir zaman!

Kendimi atsaydım denize, şeytanların bile dayanamayacakları bu cehennemi görmeyecektim şimdi. Madem ki atmadım kendimi denize, ölümü göze alamadım, öyleyse ses çıkarmadan çekmeliydim başıma gelenleri; hele bu yüzden başkalarını suçlu bulmaya hiç hakkım yoktu. Yoksul adamdaki insanlık duygusuna saygın varsa elini uzatmaz, yardım etmezsin ona. Bahtsızlığım için sızlanmaya hakkım yok. Atlasaydım denize, şimdi bile, hâlâ öldürebilirim kendimi, neden ölmüyorum da kırbaçlatıyorum, acı çekiyorum? Günkü umutsuz değilim de ondan. Günün birinde bu pis yerden kurtulacağımı umuyorum da ondan! New Orleans'ı göreceğim gene bir gün, diyorum da ondan! Gırtlağıma dek saplanmışım boka, ama umudu bırakmıyorum elden, onun için öldürmüyorum kendimi.

Her yüzyılda gönüllü gladyatörler bulacaksın kudretli imparator... En güzel, en onurlu erkekler senin uğrunda canlarını verecek, dize gelip yalvaracaklar sana : "Saygıdeğer, ünlü, yüce imparator... İzin ver de kölelerin olalım..."

30

Ben niye çalışamayacakmışım burada? İşte başkaları da çalışıyor ya. Görüyorum çalıştıklarını, onun yaptığını ben de yaparım! Başkalarına benzeme dalgası yok mu? Kişiyi ya üne ulaştırır ya da köleliğe indirir! O dayanı-

yor ya kırbaca, ben de dayanıdım: "Şu herifi görüyor musun derler, gözünü kırpmadan makineli tüfeğin üstüne yürür, ne adam ne adam! Herif demirden sanki." Ulan ben de yaparım dedin mi yandın, işte bu yüzden savaşların sonu gelmez, bu yüzden ölüm gemileri dolaşır denizlerde. Bir örnek verilmiştir elimize, o örneğe göre iş görürüz. Hiç aksamadığı için, kafamızı yorup değiştirmeye uğraşmayız bu örneği. Açılmış yoldan yürümenin rahatlığını düşünün... Nasıl güvenle yürürsünüz, değil mi? Son altı bin yıl içinde — radyo ve uçağa rağmen — hiç bir ilerleme olmamıştır; Avrupa hâlâ ilk günlerdeki kadar yaban. Babam böyle yaptıydı, dedi mi? Tamam, ben de böyle yapacağım demektir. Ulan piç, ben babanken bunu beğeniyorum da, sen ne demeye beğenmiyecekmişsin? George Washington'la kurtuluş savaşçılarının kutsal saydıkları idareyi biz nasıl beğenmiyebiliriz? Yüz elli yıldır sürüp gitmiş bu anayasalar, fena olsaydı dayanır mıydı bunca yıl? Ne var ki, yeniyken idareler, gençlik ateşi yanarmış damarlarında, ihtiyarlayınca kireçleniyor damarları. Günün birinde en iyi dinin, gene ateşe tapmak olduğuna inanacağız, bütün dinler bu yola dönecek, göreceksiniz! Papazlarla softaların vaızlarına, babalarımızın öğütlerine kulak asmayıp onlara aykırı düşünenlerin olabilmesi, ilerisi için bir umut vermiyor değil insana. Baştakilerle, idarecilere inanmadığımız gün ileri bir adım atmış olacak insanlık.

"Ne pinekliyorsun orda ulan? Adın ne senin?" Bizim ateşçi inmiş aşağı, yüzünden düşen bin parça.

"Adım Pippip'tir efendim!" Aman neyse, adım herifin hoşuna gitti, yüzü güldü. "Ulan Acemsin öyleyse?"

"Hayır Habeşim! Anam Parslıydı (!) hani şu ölülerini akbabalara yedirenlerden..."

"Biz ölülerimizi balıklara yediriyoruz. Anan namuslu birine benziyor. Benim anam kaşerlenmiş bir orospuydu.

Ama dikkat et, bana orospu çocuğu dersen, kendini ölmüş bil."

Tamam, herif İspanyol demek. Üç kelimede bir "orospu çocuğu" derler de ondan. "Anan orospuydu" sözünü etmek, aradaki dostluğun gradosuna bağlıdır. Gerçeğe yaklaştıkça bu sözle, bıçağı yediğin gündür. Orospu değilse anası, aldırmaz vız gelir : "Muchas gracias, Senjor... çok teşekkür ederim, emrinizdeyim efendim," der.

En gülünç, en duygulu namus anlayışı işçininkidir. Namusun ne demek olduğunu anlasalar, rahat edecekler. Namusları, başkalarının onlarda görmek istediği yerde gizlidir, tabiî bu başkalarının yararına olduğundan, hep tongaya basar enayiler. Ulan namus senin nene gerek? Sen gündeliğine bak be, iyi para alıyor musun yeter, üst tarafı vız gelsin. Bırak başkaları namusu paylaşsınlar... Göreceksin o kadar meraklısı da yoktur bu işin.

Bizden önceki nöbetin ateşçisi ocaktan bir kor parçası aldı, kovada duran suya attı. Deniz suyu ile yıkanılmaz, deniz suyu hiç bir işe yaramaz zaten, ancak curufları söndürmeye yarar. Sabunu yoktu adamın, külle, kumla çıkarmaya çabalardı kirini.

Kazan dairesine, Kartacalılardan kalma iki lâmba asmışlar. Biri istim ölçüsünün önünde : ateşçi bu ölçüye göre besler kazanı. Öbürü kömür işçisinin işine yarar diye bir kenarda duruyordu. Karpit, gazolin, ispirto gibi lâmbaların varlığını bilmiyordu bu ölüler. Elektriğin hiç sözünü etmiyorum, oysa bir dinamo koysalar, bütün gemi kavuşurdu elektrik ışığına. Ama Yorikke için bir cent bile sarfetmek yazık olurdu elbet. Balıkları parayla mı beslesinler? Tayfalarla yetinsin balıklar.

Biliyorum bu lâmbalar kazılarda bulunmuştur. Biçimlerini merak ettinizse bir müzeye gidin, eski Romalılar bölümüne girin, çanak çömleklerin arasında bulursunuz bizim lâmbaların eşini. Fitil yerinde bir topak pamuk du-

rurdu... İçindeki yakıta neden gaz derlerdi anlıyamadım gitti. Bir saatte tam dört sefer pamuğu çekmek zorundaydık, öyle is çıkarırdı ki, göz gözü görmez olurdu kazan dairesinde, koca koca kara isler uçuşurdu, Arjantin'deki büyük çekirgeler gibi. Bu pamuğu parmak ucuyla çekip çıkarmak gerekiyordu; ilk nöbetten sonra parmaklarımın uçları yara içindeydi.

İki nöbetin hakkından gelmişti bugün Stanislav. Bunun ne demek olduğunu yakında anlarsınız. Yürümüyordu, sürünüyordu artık, gene de bir saat kazan dairesinde kaldık, yardım etti bana.

Dokuz ateşi ayakta tutmak zorundaydı ateşçi. Bu dokuz ateşin yiyeceğini kömürcü yığardı kazanın önüne. Kömür taşıma işinden önce yapılacak başka işler de vardı. Bu başka işler ateşi ilgilendirmediğinden, daha önceden yeter derecede kömürün yığılmış olması gerekirdi, yoksa istim hemen düşer, avazı çıktığı kadar bağırarak ele verirdi bizi. Bir önceki işçilerin gerekli stoku yığmaları gerekirdi; sonra sen de nöbetten çıkarken, yeni gelenlere aynı stoku hazırlayacaksın, onların hazırladığı gibi. Bu stok iş arasındaki orta saatlerde yığılabilirdi, yani benim nöbetime göre birden üçe kadar olan zamanda.

On ikiden bire kadar hazırlama işleri görülür, üçte yeni nöbetin kömürcüsüyle kül boşaltırsın. İki saat içinde de dokuz ateşi besleyecek dört saatlik kömürün yığılmış olmasına bakacaksın. Kömür depoları hemen kazan dairesinin karşısında olsa, bir işçinin taşıması işten bile değildir. Ama Yorikke'de olduğu gibi, ta uzaklardaysa, üç dört güçlü adam zor başa çıkabilirdi taşıma işiyle. Oysa kömürü bu teknede o uzak yerden bir kişi taşıyordu. Taşıyabiliyordu da! Ölüler her şeyi yaparmış! Hem sonra can yoldaşın kadar kimse nisbet vermesini bilmez. Ne denli bitik, ölü, açsa o kadar iyi çileden çıkarmasını bilir işçi kısmı : "Uyuz köpek sen de" der, "sen de adam mısın be?

Beni görmelisin nasıl domuz gibi çalışırım!" Zincire vurulmuş kölelerin de kendilerine göre onurları, kendilerine göre namus anlayışları vardır. Hepsi birinci sınıf köle olmak sterler, "elimize bir fırsat geçse de göstersek kendimizi" derler. Günün birinde kırbaçlanınca da memnundurlar, gık demeden durduk, diye. Sanki kraldan nişan almış pezevenkler.

Bizim ateşçi önce üç ateşi canlandırdı, arada iki ateşi atlayarak... sonra aradaki üç ateşe sıra geldi. Her ocağın üstünde tebeşirle bir sayı yazılıydı, birden dokuza kadar. Üç numaralı ocak oldukça inmişti, ateşçi eline uzun bir süngü aldı, iskaraya yapışmış kömür posalarını kazımaya başladı. Kolay değildi bu iş, ocaktan kavurucu bir sıcaklık fışkırıyor, kopan her kömür posası alevi azdırıyor bir kat daha artıyordu sıcaklık. Ateşçi de, ben de yalnız pantalonluyduk, üstümüz çıplaktı. Ateşçinin ayaklarında bez terlikler vardı, arada bir havaya sıçrıyor, ayağına düşen ateşleri silkelemeye çabalıyordu. Elindeki süngüyü tutabilmek için paçavralar sarmıştı eline, nerden bulmuşsa bulmuş, bir de deri parçası vardı elinde. Kopan kömür posaları ocağın kapısını doldurunca, dayanılmayacak kadar sıcak oldu, ateşçi ayrıldı ocağın önünden; sıra bana gelmişti, yığılan bu posaları suyla söndürmeliydim. Suyu dökünce üstüne, birden kazan patlıyor sandım, dar attım kendimi duvara. Teker teker söndürmek lâzımdı, ama o zaman ateşçi iş göremezdi, hem uzun sürerdi o türlüsü. Bu arada ateş sönmeye yüz tutar, istim düşer, haydi bakalım ondan sonra yarım saat çılgınlar gibi çabala ki, istimi çıkarabilesin. Köpoğlusu şıp diye düşer de, çıkıncaya dek anamızı ağlatır.

Zaten Yorikke'de insanca, rahat çalışılmasın diye ne gerekirse yapılmış. Kazan dairesi daracıktı. Ateşçi süngüyü istediği gibi kullanamıyordu; ateşi karıştırdıktan sonra süngüyü çekerken, zavallıcık olmadık dans numaraları ya-

pardı. Bu sıçramalar sırasında bir o duvara çarpar, bir bu yandaki kömürlerin ortasına düşerdi. Düşerken elinde olmadan tutunmak ister, hadi bakalım ıskaradan koparılmış kömür posalarını kavrar yada süngüye sarılır, yanardı elbet. Çoğu zaman dengesini tutturamaz, yüzükoyun kızgın posaların içine ya da kazan kapısına yapışırdı. Tekne yoldayken olmadık oyunlar eder adama. Bir seferinde, hiç unutmam, bir dalga tekneyi yana eğince, ateşçim çıplak sırtıyla olduğu gibi kızgın kömür posalarının içine düşmüştü. Ölüm gemileri, yes, Sir! Türlü türlü ölüm gemileri vardır, kimi ölülerini içinde taşır, kiminin ölüleri karadadır, kiminin hem karada, hem teknesindedir ölüleri... Yorikke bu cinstendi... iyi bir ölüm gemisiydi Yorikke, söz istemez.

Iskara temizlenip kömür posaları da söndürülünce, ocağa yumurta büyüklüğünde kömür atılır. Yığılan kömürden bunları ayıklayıp hazırlamak benim işimdi. Bu parçalar büyük olursa söndürebilir ateşi, onun için iyi seçmek gerekirdi kömürleri. Yorikke'nin yaktığı kömür, en ucuz, en kötü cinstendi, zaten onun için dünya kadar kömür yığardık ya ocak dairesine. Ateşçi öteki ocaklara bakarken, ben birikmiş kömür posalarını kaldırırdım ayak altından.

Bu arada öteki ateşçi yıkanmış, gitmeye hazırlanıyordu. Her an bizim ateşçinin süngüsüne çarpacak, kömür posalarına düşecek diye ödüm kopmuştu. Herif oralı değildi, yaşamıyordu ki... Yüzü gözü açılmıştı yıkandıktan sonra biraz, gene de bir ölüden farkı yoktu, hele bu haliyle! Gözlerini kumla temizleyemediğinden, göz altları koyu kara halkalar içindeydi. Yanakları açlıktan, yorgunluktan zaten çökmüştü, tam bir ölü kafasıydı herifin kafası. Yırtık bir gömlek geçirdi üstüne tırmandı merdiveni. Bir fırsatını bulup baktım arkasından, o da yılan gibi kıvrılarak geçti!

Stanislav bana kömür yığıyordu. Şimdi sıra altı ve dokuz numaralı ocaklardaydı. Altı numaralının da ıskarası temizlenmiş, kömürü atılmıştı... Sıra dokuz numaralıdaydı ki, Stanislav geldi : "Bittim artık Pippip... dayanamayacağım. Saat şimdi bir, durmadan tam on beş saat çalışmışım. Beşte gene kalkacağım kül boşaltacağım... neyse şimdi sen varsın, yoksa dayanılır gibi değildi" dedi. Sonra yüzüme baktı, ürkünç bir şey söyledi : "Seninle birlikte yalnız iki kömür işçisiyiz... anlayacağın iki değil, üç nöbet tutmak zorundayız. Her nöbete birer saat kül boşaltmayı da korsan, anlarsın durumu. Üstelik yarın dağlar kadar birikmiş külü boşaltacağız, limanda kül boşaltmak yasaktır bilirsin. Yığıldı kaldı, adam başına dört saat da cabadan kül kürekle..."

"Peki ama" dedim, "bütün bunlar ek işler be Lavski, fazla para vermezler mi bu işler için?"

"Haklısın... fazla para vermeleri gerekir... yazı yazmaya meraklıysan tut hesabını... para vereceklerini bekleme ama."

"Bana 'veririz' demişlerdi ya?"

"Dediklerine bakma, cebine bir şey giriyor mu sen ona bak oğlum. Durmadan avans verirler, verdikleri avansla ya kafayı çekersin ya da bilemedin bir gömlek alırsın, daha çok vermezler çünkü. Verseler belki adam gibi giyinecek, sokaklarda salınacaksın, inanacaksın belki ölmediğine, işine gelir mi herifçioğlunun? Gidemezsin, kaçamazsın, paran olmalı, temiz bir pantalonun, temiz bir ceketin olmalı sırtında; sonra kâğıtların da tamam olmalı. Vermezler, vermeyince de canlanamazsın. Kaçmaya kalkışsan yakalatır seni. Bu hak tanınmıştır kendisine. Ondan sonra işin yoksa bir schilling için yalvar, alınca bir schilling'i yuvarlarsın konyağı aşağı. İçmeden edemezsin. Kimi zaman acı geliyor ölüm, alışmış olsan bile. İyi geceler Pippip. Yıkanmam artık, elimi kıpırdatacak halim

yok. Dua et de ıskaralardan biri düşmesin, kanınla ödersin."

"Vay kutsal geçinen Meryem Ana, Cebrail'ine de, Yusuf'una da... gelmişine, geçmişine..." Bizim ateşçi ağzına geleni sesinin yettiği kadar bağırıyordu. Bir küfür serisi bitince ikincisine başlıyor, herif çıldırdı mı ne? Cehennemdekilerin bile yüzü kızarır bu yakası açılmadık küfürleri işitseler. Ne Tanrısını, ne Meryem'ini, ne İsa'yı bıraktı herif. Ürkerek sordum : "Ne oldu baba?" Yaralı bir hayvan gibi inledi : "N'olacak? Altı ıskaram birden düştü... hay İsa gibi Meryem'in piçi..."

31

Lavski yukarı çıkmadan, "dua et de ıskaralardan biri düşmesin, kanınla ödersin" demişti. Oysa altı ıskarası düştü ocağın. Yalnız kanımızla değil, lime lime olmuş etlerimizle de ödüyorduk. Bu ıskaraları yerine takmak korkunç bir şeydi. Bir bir çekiliyordu kaslarımız; kanamadık yerimiz kalmamıştı, kemiklerimiz kırılıyor, iliklerimiz akıyordu. Sersemlemiş kara böcekler gibi çabalarken, bir yandan ocaktaki ateş sönüyordu. Bu ateşi yeniden canlandırmanın da ne demek olduğunu biliyorduk... Iskaralarla çabalarken ateşin düştüğünü görmek, beynimize durmadan bir balyozun indiğini duymak gibiydi. Ne ürkünç bir boğuşmaydı bu? Iskaraların yerine takılmasıyla kendimi Tanrılaşmış sandım. O geceden sonra : beterin beteri vardır, demeye dilim varmıyor artık. Kimse beni lânetleyemez, kimse kılıma dokunamaz artık benim. Bütün acıları o gece çektim; o geceden sonra istediğimi yapabilirdim. Tanrılara ben de küfredebilirdim, vız gelir, başıma bir belâ gelir diye ürkmüyordum artık. Üstündeydim hepsinin, şerbetlenmiştim. Cehennem mi? Cehennem cennettir bunun

yanında dostum. O geceden sonra kimse beni cehennemle korkutamaz! Ne türlü olursa olsun, cehennem,bir kurtuluştur. Hiç olmazsa Yorikke'nin ıskaralarını yerine takmaktan kurtaracaktı bu dediğiniz cehennem.

Ne süvari, ne de kaptanlar inmiştir kazan dairesine. Zaten isteyerek kimse inmez buraya. Kazana inen kuyu ağzını bile görmemek için, yol değiştirir. Yorikke limanda uslu uslu yatarken, mühendisler bir göz atarlar kazana ancak. O sıralarda soğumuş kazanda birtakım beylik işler görülür, boru parlatılır, makineler temizlenir filân. O zaman bile bu baylar çok nazik davranırlar kazan işçilerine. Ne de olsa, kazan işçisi her an patlamaya hazırdır, hiç çekinmeden fırlatır kafana çekici. Kazan işçisini hapisle, asılmakla korkutamazsın; o nelerini görmüştür burada.

Kazan dairesinin sancak yönünde, sağ omurga arasında basık tavanlı, dar bir geçit vardı, bu geçitten makine dairesine gidilirdi. Küçük demir bir kapısı vardı makine dairesinin. Makine dairesinden gelecek olan biri, anbar kapağını geçtikten sonra, o dar geçide gelebilmek için birkaç basamak aşağı inmek zorundaydı. Burası karanlık, sıcak, üstelik de keskin demir merteklerle doluydu. Ancak iki büklüm geçilirdi buradan. Tonlarca kömürü kazana bu basık, dar yoldan taşıdığımız için, biz bu koridoru gözü kapalı bile geçebilirdik, ne de olsa bu geçit bizim engizisyon araçlarımızdan sayılırdı. Bu yolun bizce gizlisi kapaklısı yoktu, cebimizin içi gibi bilirdik. Gelgelelim başkaları için bilmeceydi bu yol. İstim yüz otuzdan aşağı düşünce, nöbetteki bay, bir şeyler yapmak zorunda olduğunu duyardı. O da bu iş için para alıyor. Gemi ikincisi de gelmezdi kazan dairesine, yani tekne seferdeyken demek istiyorum. Herifin gözü korkmuştu ne haltetsin, omuzunu kırmışlardı bir seferinde! O gün bugün tekne yol alırken inmezdi kazan dairesine, kızdırmaya gelmez ce-

hennemdeki şeytanları. Yukardan, güverteden seslenirdi aşağıya : "İstim düşüyor!" Ama seslenmesiyle kaçması da bir olurdu... aşağıdan aldığı cevap hoşa gider cinsten olabilir mi hiç? "Ulan orospunun piçi! Kör değiliz görüyoruz işte. İnsene aşağı domuz herif, canın bir şeyler çekmiyor mu?"

Bu karşılıkla birlikte, kuyu ağzına kömür parçaları uçardı. Ne ekersen onu biçersin dememişler boşuna. Pislik, ter... İnsanın yalnız dış görünüşünü değil, içini de kaplıyor. İşçiden her zaman terbiye, nezaket, soğukkanlılık bekliyemezsin; davranışlar karşılıklıdır.

Gemi üçüncüsü ötekilerden daha gençti, otuzluk bir adam. Kendini göstermek istiyordu; gemi ikincisi, gemi birincisi olmak dalgasındaydı. Yorikke limandayken makineler onun emrindeydi, herifçioğlu bayılırdı kazan dairesine burnunu sokmaya. İyi bir öğrenci değildi, kafasına kolay girmiyordu bir şey, galiba hiç bir şey girmiyordu kafasına, hele kazandaki işçilere nasıl davranacağını hiç öğrenemedi. Kazan işçilerinin taptıkları mühendisler vardır. Bir kaptan tanırım, kömürcüler ona Tanrı gibi taparlardı. Ama efendiden bir kaptandı o. Her gün mutfağa gider : "Ahçı başı göster bakayım ne pişirdin bugün çocuklara? Ateşçilerle kömürcülerin yiyeceği iyi mi, bol mu? Unutma, bu çocuklar olmasa şurdan şuraya adım atamayız ha..." derdi. Güvertede rastlarsa bizlerden birine : "Nasıldı yemek? Etiniz bol muydu? Sütünüz yetiyor mu? Akşamları fazladan yumurta söyledim veriyorlar mı? Soğuk çayınızı indiriyor mu miço kazan dairesine?" Kurban olayım böyle kaptana! Ama o teknenin kazan işçilerini görmeliydiniz Sir, istediğiniz sefaret balosuna çağırabilirdiniz onları, hiç utandırmazlardı sizi.

Biz ıskaraları yerleştirmeye çabalarken, o ukalâ gemi üçüncüsü geçitte göründü : "Ne oluyor kuzum, istim düşüyor, bu gidişle demirleriz" demez mi? Sen misin bu-

nu diyen, bizim ateşçinin elinde kızgın süngü vardı, ıskarayı onunla ateşten çıkarmaya uğraşıyordu. Herifin sesini duyunca, doğruldu, ağzından köpükler gelerek, elinde süngüyle bir fırlayış fırladı mühendisin arkasından, bitti dedim, deldi herifin karnını. Ama öteki elini çabuk tutmuş, kirişi kırmıştı hemen. Yalnız geçidi bizim gibi ezbere bilmediğinden doğrulmuş, koşarken kafasını çarpmıştı. Bir ara olduğu yerde kaldı, sonra gene koşmaya başladı. Ateşçi elindeki süngüyü bir savuruş savurdu ki görmenizi isterdim, tam biraz önce mühendisin kafasını vurduğu yere saplandı süngü. Ateşçi hâlâ hızını alamamıştı, çekti süngüyü saplandığı yerden, tabana kuvvet arkasından herifin. Ama can pazarı bu, kaçan daha çabuktur, herif güç halle kapıyı geçti, kapadı, kurtardı canını. Tabii rapor etmedi durumu... hiç bir âmir, dayak yediğini rapor etmez! Ama rapor etseydi, canına okurduk : Önce ben tanık olarak çıkardım ortaya. Gördüm derdim, gemi üçüncüsü geldi, ateşçinin başına bir şey vurmak istedi, küfür etti, istim düşüyor diye. Ateşçi hiç sesini çıkarmadı, bey sarhoşsun git işine dedi, o kadar. O da çok sarhoş olduğundan giderken kafasını çarpmış olacak. Kafasını vurma işi yalan da değil, canım. Herhalde mühendisten yana olacak değildim. Benimle birlikte acı çeken adam ateşçi... ötekiler kafa tutsalar bile ona, ben ondan yana olmalıydım. "İyi, kötü... bu ülke benim ülkem!" Ben de aynı şeyi söylüyorum şimdi : "Haklı ya da haksız... o can yoldaşım benim!"

Ertesi gün gemi ikincisi üçüncüsünün kafasını görünce sormuştur ne oldu diye. Olanı biteni anlatmıştır, işgüzar üçüncü efendi. Ama gemi ikincisi akıllı adamdır, duyurmamıştır kaptana bu toyluğunu. Yalnız şunları demiştir : "Aman kardeşim gözünü aç, sakın kazan dairesine inme tekne yoldayken. Hele ıskaralar düştü mü, hiç gösterme kendini. Seslenme de heriflere; isterse dursun

tekne, aldırma. Sakın ineyim deme kazan dairesine, herifler çiğ çiğ yer seni, üstelik leşini kazana atarlar... kim vurduya gidersin, haberimiz bile olmaz seni ortalarda görmezsek."

Can her şeyden tatlıdır! Üçüncü efendiyi bir daha görmedik kazan dairesinde. Kimi vakit istim çok düşünce gelirdi, ama hiç ses çıkarmaz, durur bakar, başını sallar. Bize birer sigara uzatır : "Kömürde iş yok... kusur sizde değil çocuklar." derdi.

Kazan işçisi de eşek değil ya, anlardı bu iyi davranıştan, elinden geleni yapar, canla başla çabalardı istimi çıkarmak için. İşçilerde de spor ahlâkı vardır. Ama hiç bir işçi ustasından yakınmamalı, ustalara kendimiz biçim veririz de ondan. Tam yerinde indirebiliyorsan tokadı, korkma istediğine kavuşursun... ne diye uzun grevlere girişip canını sıkacaksın. Kabadır işçiler, kızmazlar onlara kaba denince, ama saygı gösterilsin isterler, anlayış gösterilsin isterler. Ne dersem diyeyim, Yorikke'nin iyi bir yanı vardı gene de : Olağanüstü bir öğretmendi Yorikke. Altı ayını Yorikke'de geçir, kurtulursun bütün takıntılardan. Kendi işini kendin gör, güvenme başkalarına. Sonradan öğrendim : Iskaraları yerine takmak değil Yorikke'de, öteki teknelerde de çok belâlı bir işmiş, ama belâlı bir işmiş, o kadar; gelgelelim Yorikke'de kan bahasına oluyordu bu iş. Her ıskara kırk elli kilo ağırlığındaydı. Iskaralar ocağın önünde ve arkasında olmak üzere iki mertek'e takılıdır. Bu mertekler bir ara yeniymiş, aşınmış filân değilmiş. Bunlar ne zaman yeniymiş biliyor musunuz? Babil kulesi yapılırken, hani büyük bir grev olmuştu da, yetmiş iki buçuk milletin dilini konuşanlar hep bir ağızdan söz etmeye başlamışlardı ya, işte o zaman.

O gün bugün aşınmış mertekler... ıskaraları doğru dürüst tutamaz olmuşlar. Yapışmış kömür posalarını kazmaya çabalarken biraz dikkatsizlik edersen cumburlop

düşerdi ıskaralar. Iskara sıcaktı tabii... külden çıkarmak için gülünç bir araç vardı ateşçinin elinde, yirmi kilo ağırlığında bir maşaydı bu. Tam yakaladın ıskarayı maşanın ucuyla, haydi bakalım kaldır yerine takmaya çabala şimdi. Tam önden takarsın, arkadan kayar, takılı yanını da sürükler gene boylar külleri. Gene maşayla tutar çıkarır, bu sefer arkasını önce takayım dersin. Olur mu ya, önden çıkar, düşer küllerin içine, arkasını sürüklemese birlikte hadi neyse, ama ne gezer, yalama olmuş bir kez, arkası da çıkar, bütün ıskara gene küllere gömülür. Kızmadan, telâş etmeden, çok soğukkanlılıkla iş görürsen takarsın belki yirminci seferinde.

Bir tek ıskarayı bile küllerden çıkarıp yerine takmanın ne türlü güç olduğunu anlatmaya çalıştım. Gelgelelim onu kurtarıp takacağım derken, istemeden, ötekine şöyle bir dey yeter, o da hemen boylar külleri, yalnız gitse ya, ne gezer? Yanına bir arkadaşını alır, öyle çıkarlar yola. Zaten ıskaralar küle düşmek için adamın gözünün içine bakar sanki... Hoşuna gider haspanın, yumuşacık küllerde yatmak!

Bu ıskara avcılığında ateş olanca hızıyla yanmaktadır... ıskaralara el değdiremezsin, süngü desen o da kızmıştır, sizin anlayacağınız, elinizi nereye uzatsanız ateşle karşılaşırsınız. Sonra bir de ağır ki bu meretler sormayın. Soğukken bile güç kaldırır adam elli kiloyu, eh bir de ateş gibi olunca... Durmadan ıskaralarla vakit kaybedemezsin, bu sefer ateş söner, bir yandan ateşi beslemek gerekir, ateşi beslerken yığılan kömürler suyunu çeker, yeniden kömür yığmaya başlarsın. Vay anasını be... geber daha iyi!

Altı ıskarayı da güç belâ, canımızı dişimize takarak yerleştirince, ikimiz de ölü gibi yığılmıştık kömürlerin üstüne. Kelimenin tam anlamıyla söylüyorum : ölü gibi yığılmıştık. Yarım saat sürdü bu cansızlığımız. Bu yarım

saat içinde soluk aldığımızı sanmıyorum. Her tarafımızdan kan akıyordu, duymuyorduk. Kollarımız, göğsümüz, ellerimizden lime lime etler kopmuştu, duymuyorduk. Soluk almaya gücümüz kalmamıştı artık, kalıp gibi yığılmış kalmıştık. Yavaş yavaş soluk almaya başladık. Teknenin ta öbür ucundaki delikten kömür taşımalıydım. Taşıdığımız mallardı önemli olan, onlara iyi yerler ayrılmıştı. Teknenin yiyeceği kömürü kim düşünür, at bir köşeye, kömür işçisi ne güne duruyor, taşısın ordan. Dört saatlik bir nöbet süresinde bin dört yüz elli kürekten daha çok kömür yutardı dokuz ocaklı kazan. Bu bin dört yüz elli kürek kömür, kül boşaltılırken, ıskaralar temizlenirken, kül asansörü kullanılırken ve o anlattığım şekilde düşen ıskaralar yerine takılırken, taşınacaktı.

İşçilerin en bayağısı, işçilerin en önemsizi; ranzasında ne yastığı ne yorganı olan, ne bir tabağı, ne bir kaşığı bulunan kömür işçisinin işleri arasındaydı bu. Yarı aç, yarı uykulu; yorgunluktan bitik olmanız gerekiyordu; başka türlü kumpanya rekabete giremezdi elbet! Önemlidir yarışma işi! Kumpanyaların birbirleriyle yarışmaları için kimi devletler bile önayak olur bu işe. Ama insanlar dayanır mı bu yarışmaya, ona kimsenin aldırdığı yok. Çünkü hem iş veren, hem işçi aynı zamanda girişemez yarışmaya.

Tam dörtte ateşçimin nöbeti bitti. Benim bitmemişti daha işim. Beşe yirmi kala gidip Stanislav'ı uyandırdım, kül boşaltacaktık. Stanislav ölü gibi yatıyordu ranzasında. Güç halle çekip çıkardım adamcağızı.

Uzun zamandır Yorikke'deydi Stanislav, alışık olmalıydı bu işlere. Alışır mı insan böyle işlere? Transatlantiğin lüks kamarasında yolculuk eden biri, alt güverteden makine dairesine bakar da tüyleri ürperir. Çalışılmaz der böyle yerlerde. Ama içindeki o ikinci ses yok mu? Hani yaşamamızı çekilir hale koyan o yumuşatıcı ses? O hemen

yetişir imdada : "Üzülme canım, der, alışmıştır bu adamlar, farkına bile varmazlar!" Bu sözler her şeyi çekilir hale kor. Bir veremli alışır mı bu hastalığa? Alışılır mı her gün açlığa? Alışılmaz tabii. İlk günü kolunda bacağında duyduğun acıları son günü de duyacaksın, alışamazsın bu acılara! "Alıştı onlar canım!" Ne boktan bir sözdür bu... kölelerin kırbaçlanmasını da bu sözle geçiştiririz. Stanislav güçlü kuvvetli bir gençti... Alışamadı işte, ben de alışamadım acılara, acılara alışmış bir tek insan düşünemiyorum. Ancak hiç bir şey umut etmeyene "alışmıştır" diyebilirim. Efendilerin gücü, kölelerinin umuduna bağlıdır.

"Beş oldu mu? Ulan daha şimdi uzandımdı be?" Stanislav öyle olduğu gibi yatmıştı, pisti... Şimdi de yıkanmaya niyeti yoktu, öylesine yorgundu.

"Lavski, dedim, ben dayanamayacağım, on birde kül boşaltıp on ikide giremem nöbete... satayım anasını, atacağım kendimi denize."

Stanislav ranzasının içinde doğruldu, oturdu, yüzüme uykulu uykulu baktı, esnedi. Sonra : "Vaz geç, dedi, bir de senin işini yükleme bana, sen atarsan kendini, ben de durmam ben de arkandan gelirim. Hayır. Ben atmam kendimi denize, kazana erik reçeli atarım daha iyi, hiç olmazsa bütün tekne denizin dibini boylar o zaman, herkes kurtulur. Ha ne dersin erik reçeline? Şaka ettim, bakma sen Pippip..."

Zavallı Lavski, uyku sersemi neler yumurtluyordu!

32

Sabahın altısında işim bitmişti. Stanislav'a kömür yığamamıştım, ne yapayım, elimi kımıldatacak halde değildim. Ne yastık, ne yorgan... ne de yıkanmayı düşünüyor-

dum, yıkıldım ranzaya... Öyle olduğum gibi, yağlı, kömürden kapkara olmuş bombok bir halde. Pantalonum pantalonluktan çıkmıştı, kunduralarım da öyle; kir-pas içindeydi üstüm. Kunduralarımda yağ, kömür, gaz lekeleri mi ararsınız? Ötem berim yanıklar, yırtıklar içindeydi. Önümüzdeki limana girerken ben de güverteden bakarsam, ötekilerden hiç farkım olmayacaktı. Cezalıların kılığına ben de girmiştim, artık ben de bu kılıkla ayak basamazdım karaya, yakalarlardı beni de. Ben de Yorikke'nin bir parçası olmuştum artık, kaçamazdım, çekecektim sonuna dek.

Biri kulağıma bağırdı : "Sabah kahvaltısına!" Dünyanın en lezzetli kahvaltısını da getirseler kımıldayacak durumda değildim. Neme gerek benim kahvaltı, neme gerek yemek? Kimi insan yorulur da : "Of, der, parmağımı kımıldatacak halim yok!" yorgunluğun ne demek olduğunu bilmeyenler çıkarmış bu sözü. Parmak kımıldatmak da nesi? Yorgunluktan gözlerimin kapakları tam kapanmıyordu, yarı açıktı göz kapaklarım, gün ışığı gözlerime giriyor, iğne gibi batıyordu da, ben bir çaba gösterip kapatamıyordum gözlerimi. Kendiliğinden kapanmaz, beynimin emir vermesi gerekiyordu, ama veremiyordum bu emri gözlerime, veremiyordum işte. "Şu gün ışığı girmese gözlerime" diyebiliyordum ancak... Bir istek bile değildi bu, sadece üstüme çöken, ağırlığın verdiği tepkiydi.

Bir vinçle yukarı çekildim, vinççinin elinden kaçtı manivelâ, ben otuz metreden yere yuvarlandım, yapıştım, kaldım ambarda... bir sürü insan başı üstüme eğildi, bir ağızdan bağırdı hepsi : "On bire yirmi var, kalk... kül boşaltacaksın..."

Külü boşalttıktan sonra, öğle yemeğini almaya mutfağa gittim. Elimde yamru yumru çanaklarla merdiven çıktım, merdiven indim. Birkaç erik attım ağzıma... "Puding"miş sözde bu erikler, berbat bir şeydi. Zaten yemek yiyecek halde değildim. Yıkanmadım da, girdim nöbete.

Akşamın altısında işden çıkınca gene yıkanmadım; yemek soğumuş, berbat bir şey olmuştu, yiyemedim. Doğru ranzama gittim, yattım.

Üç gün üç gece sürdü bu böyle. Bir tek şey düşünebiliyordum : On birden altıya, on birden altıya, on birden altıya... Bütün dünyam bu bir tek düşününün içindeydi, kişiliğim de bunun içindeydi. Ben diye bir şey yoktu artık... On birden altıya diye bir şey vardı, gerçek olan buydu işte. Beyin, et, can, yürek denen şeylerime iki yara açılmıştı, ne türlü sızladıklarını anlatamam size... Kesiliyor, doğranıyormuşum gibi duyardım bu acıyı. Bilmiyorum ama, belki insanın beynini çelik bir telle gıdıklamaya kalkışsalar, evet, belki o zaman buna benzer bir şey duyulur işte. Sesler gitgide uzaktan geliyordu, ama hep aynı şeyleri söylüyor, hep aynı ürküntüyü veriyordu bana : "Kalk, on bire yirmi var... Anasını avradını... Iskaralar düştü..."

Beşinci geceden sonra karnım acıktı, yedim; ondan sonra da hep yedim artık.

"O kadar da kötü değilmiş be Lavski, dedim, köfteler fena değildi hani... Biraz daha süt bulsa insan... Ulan aşkolsun be, bu kadar mı kömür yığabildin? Çürük dişine girmez bu kömür, hele bizim bir numara duymaz bile bunu. Bana bak, kaptandan bir konyak koparmak istiyorum, yolunu öğretsene?"

"Miğdemi bozdum, dersin, herif suratına baksa inanır zaten, bir deri bir kemik kalmışsın Pippip. Ha miğdemi bozdum, hep yeşil yeşil kusuyorum dersin, nöbete giremeyeceğim dersin. Koca bir bardak verir, hem de sıvama doldurur. Haftada iki sefer bu yoldan git alırsın konyağı, sıklaştırma o zaman çakar içine hindyağı kor pezevenk, karışmam. Ağzına almadan anlamazsın hindyağını, herifin kamarasına da tüküremezsin, çünkü temizlemek sana düşer gene, ister istemez yutarsın, tabii hapı da yu-

tarsın! Sakın kimseye söyleme... İkimiz faydalanalım bu yoldan, anlaşıldı mı? Ateşçiler başka bir dalgayla alıyorlar, ne olduğunu çakamadım."

Görüyorsunuz ya, alışıyorum artık!

Düşünme gücüm de yavaş yavaş belirmeye başladı. Günün birinde, hem de yorgunluktan sersemlemişken değil, aklım başımdayken, çok soğuk kanlı bir sesle gemi üçüncüsüne ağzıma geleni söyledim : "Ya hemen çıkarsın buradan ya da kendini yok bil, dedim, elimdeki çekiçle o alık suratının önünü, şu büyük kömür parçasıyla da kafatasını cehenneme gönderirdim... Hem bu sefer kaçamazsın da, hadi çek arabanı". Gerçekten de kaçamazdı bu sefer elimizden. Tertibat almıştık : Geçide uzun bir demir çubuk asmıştık, kazanın arka yanına, bir ucundan bağlamıştık bu demiri, herif kaçmaya yeltenince biri fırlayıp ipi çekecek, demir düşüp yolu kapayacaktı... Eh ondan sonrası da kolaydı artık; tabii delik deşik mi ederdik, yoksa hemencecik gebertir miydik orası ıskaralara bağlıydı artık... Yani ıskara sayısına bağlıydı demek istedim.

Kimi vakit beş nöbette de bir tek ıskaranın düşmediği oluyordu. Iskaralar yeni olsa düşmeyecek, ama zamanla, yana yana onlar da aşınmış. Sonra gene biri düşünce, talimiz de yardım edince, başkalarını düşürmeden takabildik mi, keyiflenirdik. Ama kimi vakit değil altı, sekizi birden düşerdi, hem de bir ocakda değil, ayrı ayrı iki üç ocakta birden. Yo yo, insanlar bedavadan ekmek yemiyordu.

Güney Afrika yolundaydık. Bir havaya rastladık, vay anam vay! Sıkıysa yamru yumru çanaklarda, bizim terzi bozuntusu ahçının pişirdiği çorbayı koğuşa dökmeden getir bakalım. Hele kül kovasını nice kullanırsın böyle havalarda? Tam kül dolu kovayla yoldasın, Yorikke bir takla atar, haydi bakalım ağzına dek dolu kovayla kayarsın boydan boya. Yorikke kıç atarsa, kovayla birlikte alt gü-

verteyi boylarsın; burnunu kaldırıp kalçalarını göstermek sevdasına düşerse bizim hanım, sen de kovanla kıça kayarsın, durmadan gider bu böyle... derken yukardan birinci efendi bağırır sana : "Denize atlayacaksan atla oğlum, tutan yok seni, ama kovayı burda bırak, balık avlayamazsın onunla."

Böyle dalgaların hırpalandığı günlerde kazan dairesindeki ateşçinin de durumu pek parlak değildir. Tam küreğini kömürle doldurmuş kazana atacakken bir döner senden yana, yüzüne yersin kömürleri ya da apış arasına. İkinci dalgada daha kendine gelemeden, kürekle birlikte kömürlerin üstüne yığılırsın. Kömürlerin içinden çıkman gene Yorikke'nin bir sarsıntısına bağlıdır.

Üst kömür depolarında çalışmak da bir alemdi böyle havalarda! Bu depolar yarı yarıya dolu olduğundan daha güzel, daha kolay kayardı insan. Tam iki yüz küreği sancak yanına yığmışsındır, artık kazan deliğine atmaya başlayacaksın ki, küüüt! Yorikke iskeleye yalpalar. Sen, küreğin, iki yüz lokma yiyecek, hep birlikte gürültü patırdı omurgadan yukarı fırlarsınız. Derken Yorikke doğrulur, sen de doğrulursun, atayım şu iki yüz küreği kazana dersin. Tam bir küreği atmışsındır, bu sefer Yorikke değişiklik olsun diye sancağa yalpalar, haydi bakalım hep birlikte sancağa kayarsınız. Çaresiz, artık kurnazlık edeceksin, yoksa kazan sabaha dek kömür bekler. Hiç düşünmeden hemen birkaç kürek gönderirsin aşağı, sonra dalgayı hesaplayarak o yana koşarsın, geçti mi dalga hooop, gelirsin, gene birkaç kürek indirirsin aşağı, gene dalgayı hesaplayarak koşarsın... koşa koşa, atlata atlata kömürleri yığarsın kazanın önüne.

Kömür işçisi hiç değilse kaptan kadar çakmalıdır denizden. Çakmazsa, kötü havalarda bir kürek kömürü bile yığamaz kazanın önüne. Eğlencelidir denizcilik canım, ne diyorsunuz! Elbette ötemiz berimiz yara bere içinde

olacak, elbette ellerimiz kanayacak, burnumuzun ucu kopmuş olacak, gözünüz morarmış, ayak bileklerimiz kopmuş... dedim ya, eğlencelidir denizcilerin hayatları!

Yüzlerce Yorikke, yüzlerce ölüm gemisi yollardadır, yedi denizde yüzerler. Her ülkenin ölüm gemileri vardır. Burunları kaf dağında olan nice kumpanyalar bilirim, utanmadan şerefli bayraklarını da asarlar bu ölüm gemilerine. Sigorta primleri boşuna mı ödenir sanırsınız? No, Sir, her işin bir çıkar yanı olmalı, yoksa yürümez.

Çok ölü olduğu için bu kadar çok ölüm gemisi var. Özgürlük için savaşıldı, ama ölenler çok oldu. Özgürlük savaşından sonra çıktı pasaportlar, kimlik kâğıtları modası... Devletlerin gücünü anlayalım diye. Zorbaların, kralların, imparatorların ve onların metresleriyle uşaklarının devrini yendik, onun için savaşıldı. Çağımız bizi daha güçlü, daha büyük zorbalara kavuşturdu, çağımız bir bayrak çağı oldu, bir devletçilik çağı başladı şimdi de.

Özgürlüğe kutsal bir hava ver, bak görürsün ne çıkmaza girer... en kanlı din savaşları onun başının altından çıkar. Gerçek özgürlük görecedir, insana göre değişir yani. Ama hiç bir din görece değildir. Görecelikleri en az olanlar da çıkarlarını düşünenlerdir. Bu en eski, en sağlam bir dindir, en iyi papazlar, en güzel kiliseler onlardadır. Yes, Sir.

33

Pestilini çıkarıncaya dek iş görür, "gık" diyecek halin kalmazsa, çevrende olup bitenlerle ilgilenmezsin artık. Düşününü yitirirsin yorgunluktan; karşı koyma, kaçıp kurtulma bir yana, yorgunluğunu bile düşünemez olursun. Bir makine, hem de kendiliğinden işleyen bir makinesin artık. Bir adım ötende adam öldürseler başını çevirip bak-

mazsın, görmezsin, duymazsın olup bitenleri, her şey vız gelir. Bir tek şey vardır kafanda : Uyumak, uyumak, uyumak!

Güvertede parmaklıklara dayanmış, sütcü beygiri gibi ayakta uyukluyordum. Sivri, acayip yelkenleriyle bir sürü fellah kayığı vardı yakınımızda; bu sularda hep dolaşır onlar, balıkçı, kaçakçı ne ararsan onlardadır. Olmadık işlere burunlarını sokarlar bu fellahlar, çevremizde dolanmalarıyla ilgilenmedim pek.

Ama ürperdim birden. Silkindim, uyandım, kendime geldim. Beni bu miskinliğimden uyandıracak ne olmuştu? Ürkünç bir gürültü duymuş olmalıydım. Bu gürültü ne olabilir diye kulak kabarttım; beni kendime getiren, uykumu yok eden bu gürültü nereden geliyordu? Gürültü mürültü yoktu, tersine büyük bir sessizlik kaplamıştı ortalığı. Tamam! Makine çalışmıyordu, durmuştu makine! Buldum ürpermemin nedenini. Gece, gündüz hiç durmadan işleyen makinenin sesine alışmışsındır. Kazan dairesinde gök gürlemesini andırır bu ses; ambarda ağır çekiç vuruşlarına, koğuşlarda tulumbaya benzer. Beynine, etine yerleşir. Tepeden tırnağa duyarsın onu. Makinenin uyumu ile yürürsün; onun uyumu ile konuşur, yemek yer, okur, çalışır, duyar, görür, uyur, onun havasında yaşarsın. Birdenbire durunca makinenin çalışması, yok olunca bu homurtu, yadırgatıcı bir acı saplanır sana... İçin boşalır, sanki hızla aşağı inen bir asansördesin, sanki ayakların yere basmıyor, geminin dibi delinmiş, sen denizi boyluyorsun sanki.

Stop etmişti Yorikke, yavaşça sallanıyordu dalgaların üstünde. Önce zincirlerin sesini işittim, sonra demir attık.

Elinde çay ibriğiyle Stanislav geldi. Alçak sesle : "Bana bak Pippi, dedi, birazdan kazan dairesinde dans başlıyacak... birazdan istimi yüz doksan beşe çıkaracağız, seyreyle sen gümbürtüyü."

"Atma Lavski, çıldırdın mı? Yüz doksan beşle Himalaya'nın tepesinde alırız soluğu. Yüz yetmişe çıktığımızda bile içimiz sökülüyor gibi oluyor be, ne yüz doksanı?"

"Az kereste değilsin Pippip! Ben neden buralarda dolanıyorum ya? Aşağıda kalıp tahta kurusu gibi ezilmektense, lâstik top olur denize atlarsın; arkandan öteberi havaya fırlayana dek, bir boy yüzüp açılmışsındır hiç değilse. Fellahları görünce çaktım dalgayı, bütün gücümle yığdım bir sürü kömürü ateşçimin önüne; amel olmuşum hoca dedim, bana izin... aldım soluğu yukarda. Aklında olsun ha, bir daha sefere sıra sendeyken bu iş olursa, kaçmak için başka şey uydur, hep aynı tohumu kullanmayalım yeşermez; ne oluyoruz diye o da yukarı çıkarsa çakar dalgayı."

"Peki ama sahiden, ne oluyoruz?"

"Dedim ya az kereste değilsin Pippip! İş başındayız oğlum! Kaptan baba sigortayı yağlıyor işte. Çok eşeksin be... Sen bu tekneyi ne sandın acaba?"

"Biliyoruz canım, ölüm gemisi, cenaze arabası işte."

"Aman nazar değmesin, nasılsa çakmışsın bunu. Peki ne sanıyorsun? Bu tekne sessiz sedasız mı gömülür sulara? Nereden baksan, gözden çıkarmışlardır artık Yorikke'yi, ölüm kâğıdı kumpanyada hazır durur, tarih yeri açıktır yalnız; borç bini aşdı mı baklava börek yersin, her şey vız gelir artık. Ağzıyla kuş tutsa Yorikke faydasızdır, ölüm listesine geçmiştir bir kez. Herşeyi göze alabilir, dank ediyor mu kafana? Kaptan köprüsü dedikleri dikiz sepetini görüyor musun? Kaptanı da görüyor musun? Elinde dürbünü var, değil mi? Nereye bakıyor? Neyi dikizliyor? Aynasızlar var mı diye bakıyor. İşini gördükten sonra bizim ihtiyar Yorikke teyzeyi seyret, bak nasıl kıçına neft yağı sürülmüş gibi seyirtir, soluğu ya ayda alır ya da otuz beş mille kurtarır paçayı, çıkar kara sularından. On beş dakika yetr bu hızlı gidiş ona. Ama sonra za-

vallıcık dört hafta soluk darlığından kendine gelemez, ahlar, oflar, bütün düğme deliklerinden öter yavrucak... Kurtarmıştır ya paçayı sen ona bak. Neyse ben şimdi inip biraz daha kömür yığayım bizimkine, sonra gene kenefe diye gelirim yukarı."

Genelikle hızımız yüz elli. Kötü havalarda yüz elli beşe çıkardı. Yüz altmışa çıkınca "dikkat", yüz altmış beş' de "kolla kendini", yüz yetmişte "tehlike" demekti. İstim yüz yetmişe çıkınca, Yorikke kendini tutamaz başlardı bağıra bağıra ağlamaya. Bağırmasın diye bezelerini sıkı sıkı vidalamışlardır bugün. Eski günlerini, kırmızı yanaklı toy ve el değmemiş bir genç kız olduğu günleri düşünerek ağlamak isterse gene, için için ağlasın, ne yapalım!

Hoppa bir kadının serüvenlerle dolu hayatını sürmüştü Yorikke yıllarca. Büyük balolarda kraliçe seçilmiş, erkeklerin gözbebeği olmuştu, Bir değil, birkaç kez evlenmişti... kocalarını bırakıp kaçmış; aşağılık otellerde basılmış... otuz kez boşanmış kocalarından; yeniden atılmış yaşamaya, parlamış gene yıldızı, gene âşıklar bulmuş, ama gene alıklık etmiş... İçkiye vermiş kendini, örneğin İskoç viskisini Norvece, Amerika kıyılarındaki karafatma yuvalarına silâh taşımış! Şimdi yaşlanmış; pezevenklik ediyor, ölüleri soyuyor, zehir karıştırıyor... İyi terbiye görmüş, yüksek bir ailenin kızı ancak bu kez düşebilir. Oysa ne güzel atılmıştı yaşama, ipekli etekleri, bayrakları vardı, ne iyi bir terbiye almıştı. Çoğu güzel kadınların mutsuzluğu budur işte : Vaktinde ölmesini bilmemek!..

Yorikke'nin anbar kapaklarını açtılar, bir koşuşmadır başladı aşağıda. Fellahlar da yaklaşmışlardı. İki büyük sandal sancak tarafına ip attı. Cezayirli balıkçılar vardı bu sandalların içinde; kedi gibi tırmandılar güverteye... hemen vinçler çalışmaya başladı. Balıkçı kıyafetinde üç Cezayirli bizim kaptanın kamarasına girdi. Balıkçı gibi giyinmişlerdi, ama balıkçı olmadıklarını ben bile an-

ladım. Kurnaz, akıllı ve başka bir işin adamlarıydı bunlar. Kaptan çıktı, yükleme işini ele aldı. Kaptan köprüsünde, elinde dürbünüyle ikinci kaptan etrafı dikizliyordu hep. Koca bir tabanca asılıydı belinde. Bizimki seslendi ona :

"Ne haber?"

"Görünürlerde yok bir şey Sir."

"All right! Keep on!"

Sandıklar sevinçli sevinçli havada salanarak fellahların sandallarında soluğu almaya başladılar. Sandaldakiler pire gibi herifler, hemen çözüp vinçten, sandıkları yemiş ve balıkların altına gizlemeye koyuldular. Sandalın biri dolunca, ipini alıp gidiyor, yerine bir yenisi geliyordu. Yükünü alan sandal, pupa yelken düzülüyordu yola, hepsi ayrı ayrı yönlere gittiler. Gittikleri yönde kara var mıydı bilmiyorum, ama belki de yelkenle burdan Amerika'ya gideceklerdi kim bilir?!

Kaptanın elinde bir kâğıtla bir kalem vardı, sandıkları sayıyordu. Ambarda iş gören Cezayirli bir sayı söylüyor, bizimki de o sayıyı söyleyip kâğıda yazıyordu. Sayılar İngilizce söyleniyordu!

Yükleme işi bitti. Ambar kapakları kapandı. Son fellah sandalı da yola koyuldu. İlk ayrılan sandallar çoktan görünmez olmuşlardı bile. Ötekiler de öteye beriye atılmış küçük beyaz kâğıtçıklar gibi uçuyorlardı.

Bir sandal daha geldi, o da sancak yönüne ip attı. Yük almadı bu, içi balık doluydu. Kaptanın kamarasındaki üç Cezayirli kaptanla çıktılar dışarı. Gülerek bir şey konuşuyorlardı. Eller sıkıldı, iyi dileklerde bulunuldu, Cezayirliler atladılar o sandala, bizim ip merdiven yukarı çekildi, zincirler kımıldadı, demir alındı, Yorikke tam istimle koyuldu yola.

On dakika sonra kaptan çıktı, seslendi yukarı : "Nerdeyiz?"

"Altı mil dışarda Sir!"

"Yaşasın. Kurtardık paçayı desene?"

"Yes, Sir."

"Rotayı ver de, gel birer tek atalım."

Bu korkulu düş de böylece geçti. Ürküng, büyük fırtınalardan sonra verilen bir tayına kavuştuk o gün; düş olmadığını da bu tayından anladım zaten. Sucuk, jambon, kakao, taze patates ve adam başına bir bardak dolusu konyak, bardak olmadığı için çinko maşrapalarımıza koydular konyağı. Bu sus payımızdı, işçilerin sus payı gırtlaktan geçer, kaptanınki yenir cinsinden değildi, onun sus payı düzdanına girdi tabii.

Neme gerek, hepimiz sevinçliydik. "Davranın çocuklar" dese, arkasında ncehennemi bile boylardık... İstedikleri kadar parmaklarımızı büksünler, söz alamazlardı ağzımızdan. Biz ne görmüştük? Makinede bir aksaklık olmuştu, demir atmak zorunda kalmıştık... bu aksaklığı onarıncaya dek bir takım balıkçı sandaları yanaşmış bize meyve ve balık satmak istemişlerdi... Hattâ ahçı iki öğünlük balık almıştı bizler için, kaptan da ananasla hurma satın almıştı... işte bizim bütün gördüğümüz buydu!

Bunun böyle olduğuna yemin ederdik, gerçek buydu... Yes, Sir.

Böylesine iyi bir kaptanı ele vermek olur mu? No, Sir.

34

Biraz dinlenmeye fırsat bulunca, üstüne vazife olmayan şeylere hemen burnunu sokarsın! Oysa yararlı değildir başkalarının işleriyle ilgilenmek. Hele denizcilere uğursuzluk getirir. Sen denizcisin oğlum, sen rotana bak, boya kutunu kolla, nene gerek senin başkalarının işine me-

rak salmak. İyi bir denizci sokmaz burnunu ötekinin berikinin işine!

Boş kömür ambarlarından birini açtırıp kömür yığdırmışlardı oraya. Bu ambara sonra bir mal yüklenecekti. Bu ambar kazan dairesinin hemen yanıbaşındaydı, kömürü oradan kazana taşımak işten bile değildi. Ama uzun sürmedi bu beylik, üç gün ancak. Olsun, üç gün beylik beyliktir.

Derken gene açık denizde durduk bir gün. Ama bu kez biz mal alıyorduk. Portekiz sularına yakın olmalıydık. Gelen sandalcılar o dili konuşuyorlardı. Afrika sahillerinde olduğu gibi, bu sefer de üç kişi tekneye çıktı, kaptanın kamarasına girdiler, gene sayılar İngliizce söylendi, gene ayrı ayrı yönlere açıldı yelkenliler; sonunda o üç adam da ayrıldı tekneden... biz de yola koyulduk. Ama bu sefer sus payı öteki duruşumuzdaki gibi parlak değildi. Kakao ile üzümlü bir kek verdiler, o kadar. Yemin etmek de gereksinmiyordu bu kez. "Ne yemini edeceksin, dedi Stanislav, biri gelip ambara inse görecek zaten sandıkları, sandık yok diye yemin edemezsin ki, herif gözüyle görüyor işte... Yemini etse etse kaptan eder, üzülme hem öyle bir atlatır ki, şaşa kalırsın."

Evet, kömürler kazan dairesinin yanındaydı şimdi. İşimiz hemencecik bitiveriyordu, ben de biraz çevreme göz atacak vakit buluyordum. Teknenin ötesinde berisinde, iç organlarında dolanıyordum. Ceviz, elma, portakal, sigara gibi nesnelere rastlar araklardım. Kimi sandıkları açıp gömlek ya da kundura belki de sabun bulurum derdim. Neden bizlere ahlâk aşılamaya kalkışırlar bilir misiniz? Zenginlerin malları ellerinden gitmesin diye. Ekmeği olmayanlara, tereyağıdır ahlâk!

Bu sandıkları açtıktan sonra gene iyice kapamak gerekir, hem sonra arakladığın gömlekle kundurayı hemen giyemezsin de, göze batar. En iyisi bir limanda çıkıp sa-

tarsın. Hemen satabilirsin, çünkü denizci malını ucuza satar. Öyle ya, taşıması yok, dükkân kirası yok, neden ucuza satmasın?!

Kolay değildir bu sandıkların yanına varmak. Yılan gibi kıvrılmasını bilmek şart, ama ben öğrenmiştim yılan-adam olmayı. Günde birkaç kez yapıyordum bu idmanı. Sandıkların durduğu ambarda iş görmek de belâlıdır ha, karanlıkta el yordamıyla yolunu bulacaksın, tepene düştü mü bir sandık, hapı yutarsın, yani tahtakurusu gibi ezildiğin gündür. Ancak kibrit çakabilir, seçersin sandıkları. Gelgelelim üstünde yazılı olan çıkmaz ki sandıktan... Yorikke bu, sağı solu belli olur mu? Sandığın üstünde "Corned Bef" yazar, içinden eski vidalar çıkar örneğin. Eski vidalara da aklım ermez, Cezayirliler eski vidalarla ne iş görürler sanki? Sonra bir tek cankurtaran sandalının sağlam olduğunu biliyordum, gene biliyordum ki bu sandal için süvari ile kaptanlar pazarlık halindeydiler. Kaptanlar 2 No. lu sandala binecek, süvari ile aynı sandala binseler, göze batar, linç eder tayfalar onları. İkinci bir sandalın da sağlam olması gerekirdi. Öteki cankurtaran sandalları lostromo ile çarkçınındı, işçiler de bu sandallara binecekti. Süvari ile gemi ikincisi aynı sandala binebilirdi, göze batmazdı bu, ama gemi üçüncüsü de binemezdi onlarla aynı sandala, kızılca kıyamet o zaman kopardı. Demek oluyor ki : 2 No. lu sandal onarılmadıkça Yorikke'den korkma, başına bir şey gelmez. Ama gene de Yorikke'ye bir şey olursa, isteyerek olmamıştır, gerçekten kaza olmuştur, o zaman dinlemez, kafa göz yaralı atarsın kapağı 1 No. lu sandala.

Anladınız mı dalgayı? 2 No. lu sandalı kolluyordum, sinyalimdi bu sandal. Demek Yorikke gerçekten zararsız mallar da taşıyordu, anlaşılan yalnız ölü varlıklarımız yoktu teknede. Üstünde yazılanla içindeki birbirini tutu-

yor mu? Merak bu ya... bir şeyler öğrenmek işine yarar kimi zaman kimi insanın!

Ambara girmiştim, sandıkları gözden geçiriyordum. "Halis Alman erik marmelâdı

Şeker ve taze meyveden yapılmıştır. Boya katılmamıştır. Erik marmelâdı fabrikası A.G. Oberndorf-"

Erik marmelâdı dolu dünya kadar sandık var burda be. Ulan ne alık herifleriz biz... canım marmelâtlar dursun da burda, biz kokmuş, margarin yağı yiyelim ha? Kendi kendime, sen de alıkmışsın Lavski dedim, seni de tongaya bastırmışlar, bulamamışsın şu eriklerin yerini.

Bizim bilgiç Stansilav! Her şeyi herkesten iyi bilir sözde; atlamaz haspam; Yorikke'nin nereye gittiğini o bilir, nereye gidemez Yorikke? Gene Stanislav bilir, ama atlamışsın işte bu sefer oğlum!

Sandıkları açmak işten bile değildir, hele elin de bu işe birazcık yatkınsa. Büyük büyük, güzel kutular var sandığın içinde. Yaşadık, yarın sabah sıcak ekmeğin üstüne şöyle kalınca bir sürdün mü marmelâdı, yedikten sonra yeni doğmuşa dönersin. Şimdiden ağzım sulandı. Halis şekerden ve taze meyveden yapılmış! Ersats filân değil ha? Almanların havuç çağından kalma değil yani. Halis şekerden ve taze meyveden diyor herif işte. Şu Cezayirliler ağızlarının tadını biliyorlarmış meğer. Hurmayla üzümden daha iyidir erik marmelâdı elbet, hem de birinci sınıf bir Alman fabrikasından olursa... Sandığı açtığım araçla hemen kutuyu da açtım. İki kutuyla bizim kömürlüğe gelmiştim, gaz lâmbam yanıyordu orada. Arkamdan gelemezdi kimse, ne olur ne olmaz diye çürük tahta iskeleyi bile çekmiştim. Zaten mühendis efendilerden kimse göze alıp geçemezdi o tahtadan. Tahta eskimişti, bugün mü kırılır yarın mı belli olmazdı. Tam üstünden geçerken kırılırsa

ya da Yorikke bir kıç atarsa yirmi metre aşağıdaki kazan dairesini boylar adam. Talihliyse kafasının bir yanını verir, yardım etmezse talihi her şey vız gelir, ister kafasının yarısı gitmiş, ister bütün kafa uçmuş... Neyse uzatmıyayım sözü, dediğim gibi, ne olur ne olmaz diye ben çekmiştim o tahtayı da. Açtım şimdi kutuyu... vay anam vay... göz boyaması filân değil bu, bu bal gibi marmelât be. Altın tozu mu çıkacak sandım da bu kadar şaştım? Ama ummuyordum Yorikke'den ne yalan söyliyeyim. Bak hele, basbayağı erik marmelâdı yüklemişiz! Günahına girmişim zavallı kadıncağızın. Acele etmişim, şeytan karışır acele işe, mahçup olursun işte böyle Pippip efendi! Zaten karı milletiyle acele etmeyeceksin... Bu da nesi? Ulan bu ne biçim erik marmelâdı? Bu ne tat böyle? Yo, yo, fena değil tadı ama bir tuhaf, dibi tutmuş, yanık gibi mi ne? Rengi bozulmasın diye bakır mı koymuşlar içine? Hani "boya katılmamıştı?" Boya katılmamış, katılmamış belki ama tadı öyle, boyalı gibi. Şöyle adamakıllı bir parmak alayım bakalım. Tuh Allah belâsını versin, çelik yer gibi bir şey bu. Ekmeğe süremem bunu, bu tat hiç çıkmaz sonra ağzımdan. Dilin üstüne yapışıyor, damağımda kalı kalı veriyor sanki.

Belki üstü böyledir, parmağımı şu aşağılara bir sokayım bakayım! Bu da nesi? Kara eriklerin koca koca çekirdeklerini çıkarmamışlar, içinde mi bırakmışlar yani? Ne marmelât be, yuf olsun Alman fabrikasına.

Bu Alman eriklerinin çok alicengiz çekirdekleri var... bu çekirdekler kurşundan. Kurşun bozulmasın diye de üzerlerine çelikten bir zırh geçirmişler, erik çekirdekleri kovanların ucuna yerleştirilmiş! Çelik tadını anladım şimdi. İçleri kapkara pudra şekeri! Alman şekeri olmalı bu... hem de garantili halis şeker ha? Amma göz boyamış herifler. Dedim ya, acele işe şeytan karışır. Vay Yorikke'cik, pek yazık sana. Gene bir arama yaptım. Bu sefer fare

kapanları buldum! Cezayirlilerin fare kapanı toplayacaklarını ummam. Sandıkların üzerlerinde "fare kapanları" yazılıydı. Gene merak ettim, gene açtım. İçinden mavzerler çıktı! Meğer neler yüklememiş Yorikke'ye Fransa'dan "Kurulan cinsden çocuk oyuncakları!" Çekirdeklerini görmek için zahmete katlanıp sandıkları açmadım artık. Belçika ve Belçika'ya yakın ülkelerin hemen hepsi "şekerli madeler" yüklemişlerdi. İngiltere de geri kalmamış, o da banyo takımları yüklemiş meğer. Cezayirlilerin hakkı var canım : İspanya İspanyollara, Fransa Fransızlara kalsın, Çinliler de Çin'de. Çinlileri sokmayız ülkemize, ama onlar bizi Çin'e sokmazlarsa mavi-beyaz-kırmızı bayrağımız -şa, şa, şa,- lekelenir, çamurlara sürünmüş olur, ancak kan temizler bu lekeyi, yes, Sir!

Benden korkma kaptan baba, seni ele vermem. Senin işin ticaret, ben de keyfini sürüyorum işte.

35

"Stanislav be, nasıl yiyorsun şu berbat margarin yağını?"

"Ne yapayım Pippip? Açım. Pılı pırtımı kaynatıp suyuna banamam ekmeğimi. Kuru kuru da yiyemiyorum ekmeği, boğazından geçerken acıtıyor, miğdem betonarme olacak."

"Yuf olsun sana, marmelât yüklemişiz haberin yok mu?"

"Haberim olmaz olur mu?"

"Eh... Neden araklamıyorsun?"

"Bize göre değil o marmelât."

"Neden?"

"Cezayirliler, İspanyollar bir de Fransızlar için iyidir o marmelât, bir de satana yarar. Biz eritemeyiz o mar-

melâtı... kaburgalarına yersen, ancak o zaman sindirirsin... o zaman da soluğu ahrette alır, büyükbabanla kolkola gezmeye çıkarsın!"

"Ne yani, sen onun marmelât olmadığını biliyor musun? Açıp..."

"Baktım. Sen beni çok alık sanıyorsun oğlum! O üç kibar balıkçı kaptanın kamarasından çıkmamışlardı daha, ben sandıklardan birini açmıştım bile. Zaten erik marmelâtı, Danimarka tereyağı, Corned Beef ya da kutu sardalyası, çikolata filân yazılı sandıklar görünce bilirim ne çıkacağını."

"Ama bunun içinde erik marmelâdı var be Lavski?"

"Üstünde yazılanlardan vardır hep içinde, ama yiyemezsin. Küf küf kokar. Zehirlenirsin yersen. Sen tekneye binmeden önceki yolculuğumuzda kutu eti vardı. Tabiî o da göz boyaması, ama iyice bir temizleyip alt tabakaya inince, ağzına lâyık derim sana; tam bildiğimiz Corned Beef işte. Kimi zaman talih güler insanın yüzüne."

"Peki bu kutu etinin, yani Corned Beef'in kemikleri yok muydu?"

"Kemik mi? Kutu etinde kemik ne gezer? Ha anladım, ne demek istediğini. Dalgacı, sen de çakmışsın ha? Evet vardı kemikleri, hem de made in U.S.A. çifteleri... kaptan epey terlemişti o gün. Sus-payı da altındandı hani. Konyak, tavuk kızartmasıyla taze sebze, sığır bonfilesi... Bir Fransız kolcu avcı gemisi takıldı arkamıza, yakaladıydı da bizi kara sularında. Herifler az yalvarmadılar söyliyelim diye, para verdiler, sigaralar dağıttılar... ama bizim çocuklar hiç yanaşmadı, gık demediler. Herifler de kıçlarına baka baka çektilerdi fertiği, hem de kaptandan özür dileyerek."

"Aferin çocuklara be, hoşuma gitti Lavski!"

"Ne sandın oğlum. Yorikke'deyiz, gebermişiz hepimiz, kimi kime gamazlarsın? Değer mi? Ölmüşüz biz. Sen de

bizdensin artık. Sandıkları açıp içindekini araklamak, başkasının cüzdanını merak etmek ya da kaptanın kafasına bir şey fırlatmak onurlu işlerdir. Başını önüne eğdirmez bunlar. Ama gammazlamak, polisten yana olmak aşağılık işlerdendir bizim için, boyun eğmeyiz böyle şeye, utanırız, kimsenin yüzüne bakmaya yüreğimiz olmaz sonra. Gelsinler, arasınlar kendileri bulsun be, ne demeye gözlük camlarını temizleyip görmelerine yardım edecek mişim? Polisle birlik olmaktansa, denizin dibini boylarım Yorikke'yle daha iyi."

Portekiz limanlarının birinden mal yüklüyorduk. Yorikke son günlerde göze batmaya başlamıştı. Kaptan kurnaz heriftir, namuslu mal yüklüyorduk; poliçeler çok dikkatli dolduruluyor, titizlik ediliyordu. Ucuz maldı yüklediğimiz, değerli malı kim yükler Yorikke'ye? Tanıyan Yorikke'yi, güvenmezdi ona. Bir yığın mal, değersiz de olsa, alıcı bulduğu zaman gönderilmek için gemi bekler. Bu mallar gemiye yüklendikten sonra değerlenir zaten.

Şamandıraya bağlıydık. Öğleden sonra beşte bitiyordu işimiz; ertesi sabahın yedisine dek boştuk. Limanlarda olduğumuz zamanlar, buydu iş saatimiz. Demirli olduğumuz vakitler yorucu değil, ama pisti işimiz. Böyle günlerde teknenin bir yanına çekilip iki lâf atacak vaktimiz olurdu işte.

Değişik millettendi burada çalışanlar. Her milletin soluk alan ölüleri vardır. Bu yaşayan ölüleri kendi ulusları tanımaz. Kimi ülkelerin resmi ölüm gemileri vardı, adına "yabancı legion" derler. Dayanır da, bu "yabancı legion" dan sağlıcakla yakanı kurtarırsan, yeni bir hayata başlıyabilirsin belki. Yeni bir ad'a kavuşmuşsundur, bu ad'ın adamı olduğunu bildiren mühürlü bir kâğıt bile verirler eline... sen de o gün gözlerini dünyaya açmış gibi, yeni bir ülkenin çocuğu olursun.

Yorikke'le İngilizce verilirdi bütün komutlar, aramız-

da da İngilizce konuşurduk! Başka türlü nasıl anlaşırdık yoksa? Çok tuhaf bir İngilizceydi bu, İngilizceyle ilgisi olmayan bir dil, Yorikke'ceydi bu, kendine göre acayip bir dil.

Anlatmak isterdim size bu dili, kulağa gelişini anlatabilsem bari, ama sanmıyorum, beceremeyeceğim. Her denizci iki düzine İngilizce söz bilir. Sen bilmediğin beş, altı kelimeyi karşındakinden öğrenirsin, o da senden kendi bilmediğini öğrenir. Kısa zamanda iki yüz, iki yüz elli kelime öğrenmiş olursun. Günlerin, ayların adlarını, sayıları da katarsak, Yorikke'de anlaşabilmemiz için gereken günlük dile kavuşmuş oluruz böylece. İngilizce dağarcığımızdaki bu kelimelerle romanlar dolusu söz ederdik. Ne bir İngilizce kitap, ne de İngilizce bir gazeteyi sökebilirsin, ama biz aramızda anlaşıyorduk ya, yeter.

Ben birkaç gün sıkıntı çekmiştim bu dili öğreninceye değin. Çocukluğumdan beri İngilizceden başka dil konuşmadım, ama sözcük bağlantılarını öğrendiğim gibi kullanmaya kalkışsaydım hiç biriyle anlaşamazdım. Kaptan yalnız temiz İngilizce konuşuyordu, bir o anlayabilirdi beni. Benim konuştuğum dilin gerçek İngilizce olduğuna kimseyi inandıramazdım burada. Yorikke'ce nasıl çıkmıştı ortaya? Öteki ölüm gemilerindeki İngilizce nasıl çıkmışsa! Değişik ulusların kişileri çıkarmış bu dili ortaya. Dediğim gibi, her denizci biraz çakar İngilizce, eh, ister istemez ortaya çıkan dile İngilizce denir işte.

Gemi birincisine İngilizler "First-Mate" derler... bütün denizciler bilir bu kelimeyi. "Money" in para demek olduğunu yalnız denizciler değil, herkes bilir.

Dilin kendine göre bir gelişmesi vardır; bu yalnız Yorikke'de değil, bütün uluslarda böyledir. "Mate" Londra'nın batısında büsbütün başka söylenir... bu sözcüğü Amerikalıların yüzde sekseni, İngilizlerden ayrı bir deyiş-

le söyler. Amerikalılar çoğu kelimeleri başka türlü yazarlar, başka başka anlamlarda bile kullanırlar.

Gemi marangozu "First-Mate" sözünü İngiltere'de değil, bir İsveçli'den işitmiş, bu İsveçli bu sözü Londra'nın doğusundan gelen bir denizciden öğrenmiştir. Doğudan gelen bu denizci, batı'da bu sözcüğün nasıl söylendiğini bilmediği için kendi söyleyişini gerçek sanır elbet. Şimdi belki bizim marangozun sözcüğü niye evirip çevirip ağzından çıkardığını anlayabilirsiniz! Bir İspanyol kendine göre söyler "Money" kelimesini; bir Danimarkalı'dan kömürü, Hollandalı'dan ekmeği, Polonyalı'dan unu, Fransızdan şarabı, Almandan suyu öğrenir, öyle söylemeye başlayınca Yorikkece çıkar ortaya işte. Bir "First-Mate" sözü şu değişikliklerle söylenir : Feist-Moat, Fürst-Meit, Forst-Miet, Fisst-Maaat gibi... İsterseniz Oxford Üniversitesi fonetik profesörü olun, Yorikkece söyleyemezseniz bu kelimeyi, anlatamazsınız derdinizi. Kelimelerin iskeleti İngilizce olduğundan, konuştuğumuz dilin adına da İngilizce demişler. Zaten kitap yazıları olmasa, herkes kendine göre bir dil tuturup öyle konuşacak... Yazı dili olmasa Amerikalı'larla İngilizlerin kulandıkları dilin eş olduğuna kimi inandırırsınız? İşte Almanlarla Hollandalılar da ortada!

Zaten dil sıkıntısı çekmez denizciler. Hangi limanda olursa olsunlar, anlatabilirler dertlerini. Hele Yorikke'de yaşadıktan sonra bu konuda sırtı yere gelmez.

36

Stanislav'a yalnız ateşçiyle ben Stanislav ya da Lavski derdik. Ötekiler, gemi kaptanları bile "Polonyalı" ya da "Polak" derlerdi ona. Çoğumuz öyle çağrılırdık zaten : Hey İspanyol, hey Hollandalı; talihin tuhaf bir oyunuydu

bu. Ulusun istemez seni, ama burada Yorikke'de yalnız onun adıyla çağrılırsın, önemli olan nereli olduğundur. Hangi bayrağı taşıyorsa gemi, oranın konsolosuna gider kâğıtlarını tasdik ettirirsin. Konsolosun gözü tutmadı mı seni ya da yeterince bulmadı mı kâğıtlarını tasdik etmez, sen de alınmazsın gemiye. Bu gemiye alınma işi, tekne limandayken yapılır. Her namuslu gemi bu yolda bulur adamlarını. Bu yol güdülseydi, Yorikke hiç bir vakit adam bulamazdı. Yalnız tayfa değil, kaptanları bile olmazdı. Kâğıtların tamam olduktan sonra ne diye Yorikke'de çalışmayı göze alacaksın? Yorikke'yi gördüğün yerde kaçarsın. Bilmeden Yorikke'de çalışan namuslu biri on beş gün sonra işin farkına varıp kapağı dar atar dışarı. Bu on beş günün pisliğini temizleyinceye dek neler çekmez. Denizci karnene Yorikke'de çalıştığın yazılmıştır, bunu gören öteki kaptanlar hemen kuşkulanır. Bu "öteki kaptanlar" dediğimiz çok temiz teknelerin kaptanları olmasalar bile. "Yorikke'de mi çalıştınız? Nerden, kimden kaçıyorsunuz? Hangi ulusun polisi arıyor sizi?" Soracağı budur ilk.

"Başka tekne bulamadımdı, ister istemez bindimdi Yorikke'ye" dersin.

"Polisle başımı derde sokmak istemem. Geminde bir katil var, Buenos Aires polisi arıyor bu herifi desinler değil mi? İstemem."

"Ben namuslu bir işçiyim, katil filân değilim."

"Olabilir, olabilir, ama Yorikke'den geliyorsun. Bütün dünya polisinden seni aramadıklarını gösteren bir kâğıt getirebilir misin? Hem tarihi üç haftadan eski olmasın? Getiremezsin değil mi? Al şu iki şilingi git bir akşam yemeği ye, ama görünme gözüme. Giremem bu sorumluluğun altına. Başka tekneler var limanda, bak şu İtalyan bandıralı alır belki seni."

Yorikke'nin kaptanı adamlarını çıkaramazdı Konsolosun önüne. Kaptanlarını da gösteremezdi. Kendi çıkabilir

miydi konsolosun önüne? Ondan bile kuşkuluyum. Konsolos bizim kaptanı görünce anlar ne mal olduğunu, telefonu alıp bizim herife döner : "Oturun bir saniye lütfen bay kaptan, şu telefonu edeyim hemen bakarım işinize." dedi mi bizimki soluğu aşağıda alır, atlar bir arabaya doğru Yorikke'ye çıkar, demir alır yüz doksan beşle fırlarız yola...

Son dakikada, zorda kalıp alınan cinstendi Yorikke' nin adamları. Denizcilik yasasında bu gibi hafifletici nedenler vardır. Kendi tayfalarından biri sarhoş olmuştur, karada bir yerde sızıp kalmıştır; tam hareket bayrağı çekilir, klavuz gelir gemiye, demir alınırken biri koşarak atlar tekneye... Artık kimsin, nesin, kâğıtların tamam mı diye sorulamaz, durduramazsın tekneyi. Zaten Konsolosluk da isteyemez böyle bir şey, alırsın adamcağızı basar gidersin.

Yorikke'de hiç kimse birbirine gerçek adını, nereli olduğunu söylemezdi. Kaptana da ne yutturduğu bilinmezdi. Yeni gelen birine adını sordun mu : "Danimarkalıyım" der örneğin, tamam, bir taşla iki kuş vurmuştur, o günden sonra adı sorulmaz artık, Danimarkalı aşağı, Danimarkalı yukarı. Yalan söylediğini, belki Danimarkalı olmadığını hemen çakmışsındır ama, nene gerek, herif madem ki söylemek istemiyor, sen de üstelemezsin. Zaten aldatılmak istemezsen, hiç soru sormayacaksın, şu yeryüzünde.

İşimiz bitmiş, tembel tembel güvertede oturuyorduk bir akşam Lavski'yle. O bana, ben de ona başımızdan geçenleri anlattık. Ben ona uydurma bir şeyler anlattım. Onun anlattıkları doğru muydu? Bilmiyorum, nasıl bilebilirim? Yaprağın yeşil olduğundan bile emin değilim artık, belki gözlerim bir oyun oynuyordur bana?

Ama doğru olabilir Stanislav'ın anlattıkları... ölüm gemilerine düşmüşlerinkine çok uyuyor.

Adı - kimseye söylenmeyecekti bu ad - Stanislaw Koslowski idi. Bana anlattıkları da yalnız bende kalacaktı, kimseye söylemeyecektim. Polonya'nın Posen şehrinde doğmuş. On dört yaşına dek okula gitmiş. Kızılderili ve denizci serüvenleri çelmiş aklını, kaçmış evden, soluğu Stettin'de almış, bir Danimarka balıkçı teknesinde gizlenmiş, onlarla çıkmış yola. Tekne Danimarka'daki Fün balıkçı köyüne yanaşmış, orada bulmuşlar Lavski'yi; soğuktan yarı donmuş bir durumda, aç ve susuz. Almanım, Danzig'ten geliyorum, adım da - okuduğu denizci kitaplarından bir ad seçmiç - şu demiş. Anam babam yok, evlâtlık olduğum yerde öyle dövdüler, öyle kötü, hor kullandılar ki beni, dayanamadım, denize attım kendimi, yüzme bildiğim için boğulamadım, yüzerek tekneye geldim, saklandım işte. Ağlayarak anlattığı bu masalı şu sözlerle bitirmiş : "Beni bırakmayın, Almanya'ya dönmek zorunda kalırsam, elimi ayağımı bağlar öyle atarım bu sefer kendimi denize, gitmem bir daha o insanların yanına."

Lavski'yi dinleyen bütün balıkçı kadınları ağlamaya başlamış. Bu küçük Alman çocuğunu bağırlarına basmışlar. Balıkçılar gazete okumazlar, Danimarka gazetelerinde de bütün Almanya'nın bu çocuğu aradığını, başına kimbilir ne gibi ürkünç işler geldiğini yazacak değillerdi ya.

Fün'deki balıkçıların yanında domuzuna iş görüyormuş Lavski, hoşlanıyormuş ama, Posen sokaklarından daha iyiymiş buraları. Anası babası terzi yapmak isterlermiş Lavski'yi, bunu düşündükçe kaçtığına seviniyor, yaşıyorum, merak etmeyin diye yazmak bile gelmiyormuş içinden. Terzi olmak korkusu, anasına babasına olan sevgisinden daha güçlüydü anlaşılan, bu yüzden tiksiniyordu bile onlardan.

On yedi yaşına gelince ayrılmış o köyden. Balıkçılar Lavski'ye iyi yolculuk dilemişler. Lavski Hamburg'a gidecek, büyük teknelerden birinde iş arayacaktı. Hamburg'

da hemen bulamamış bir tekne. Önce bir yelkencinin yanına girmiş. Polisde gerçek adını söylemiş, deftere yazdırmış kendini, bir denizci tezkeresi alıp, namusuyla da bir tekne bulmuş. Önce Alman teknelerinde birkaç yolculuk, sonra bir Hollanda teknesine atmış kapağı. O sıralarda savaş patlamıştı. Lavski Hollanda'lıyla Karadeniz'deymiş. Boğazdan geçerken Türk polisi bir arama yapmış teknede Lavski'yle bir Alman'ı alıkoymuşlar Türkiye'de, Türk bahriyesine yazdırmışlar. Lavski gene adını saklamış. Sonra iki Alman savaş teknesi gelmiş Boğaz'a. Bu tekneler İngilizlerin elinden kaçmışlarmış. Almanlar bizim iki arkadaşı kendi savaş teknelerine almışlar. Lavski savaş teknesinde çalışmak istemediğinden kısa bir süre sonra kapağı bir Danimarka gemisine atmış gene. Bu gemi yolda bir Alman denizaltısınca yakalanmış; Lavski Danimarka teknesinin kaptanına "Ben Alman'ım" dediği için, kaptan ele vermiş Lavski'yi, Almanlar denizaltıya almışlar bizim oğlanı, doğru Kiel'e getirmişler. Bu sefer — gene takma bir adla — Alman bahriyesine yazdırmışlar Lavski'yi, hem de topçu olarak. Günün birinde asıl adını bilen biri çıkmış, ele vermiş Lavski'yi, bu sefer gerçek adıyla Alman bahriyesine yazdırmışlar onu.

Stanislav, Skajerak savaşını görmüş. Almanlarla İngilizlerin ne türlü dövüştüklerini biliyor. Almanlar İngilizlerden, İngilizler Almanlardan daha çok gemi batırmışlar. Bu savaşı hem Almanlar hem de İngilizler kazanmışmış. Danimarkalı balıkçılar denizde çırpınan Lavski'yi bulmuşlar, kurtarmışlar onu, köylerine getirmişler. Lavski Danimarkalı balıkçılarla zaten oldum bittim iyi anlaşırdı ya, sonra bu köyde bir de Fün'den bir tanıdık bulmuş, pek sevmişler Lavski'yi, ele vermemişler çocuğu. Bir süre evlerinde gizlemişler, sonra Esbjerg'de bir Danimarka teknesinde iş bulmuşlar ona, Lavski de büyük bir yolculuğa çıkmış gene. Artık Alman olduğunu gizlemiş, kimseye söy-

lememiş... böylelikle bütün Alman denizaltılarıyla eğlenmiş.

Sonunda uluslar anlaşmış... Büyük palavracılar büyük sofralar yapmışlar, barış yemekleri yenmiş; ama bütün dünya ülkelerinin küçük, yoksul insanları borçları ödemeye çağırılmış. Hastane, cenaze, barış masrafları da epey tutuyormuş. Ama mendil, bayrak sallar, "yaşa" diye bağırabilirsiniz "savaşı kazanıp dönenlere" demişler. Borçlar gırtlağa gelmiş, insancıklar bunalmış, nasıl ödenecek diye. Bir sürü kargaşalıklar olmuş. Almanya'da bir kutu kibrit elli iki bilyon mark'a satılmış... ama elli iki bilyon mark'ın basılması, bir vagon kibritten daha pahalıya geliyormuş, kimin umurunda. Ne yapsın Danimarkalılar? Teknelerini Hamburg'a doklara yollamışlar, biraz duralım bakalım demişler. Adamlara da yol görünmüş, herkes yurduna dönmüş. Lavski zaten Hamburgluyum dediğinden kalmış orada.

37

Danimarka denizci karnesi pek işe yaramamış. Lavski şöyle eli yüzü düzgün bir denizci karnesi alayım demiş, bir Alman denizci karnesi alayım ki, Alman teknelerinde daha kolay iş bulurum belki. "Polisten bir kâğıt getirmeniz gerekir" demişler.

"İşte eski denizci karnem var ya?"

"O Danimarkalıların karnesi, burası Almanya."

Danimarka denizci karnesinde Lavski'nin asıl adı yazılı değildi. Polise gitmiş, asıl adını söylemiş, tasdikli bir kâğıt istemiş onlardan. "Buraya mı kayıtlıydınız?" demişler.

"Hayır, demiş, dün bir Danimarka teknesiyle geldim de."

"O halde önce kimlik kâğıdını getirtmeniz gerekir, yoksa veremeyiz istediğinizi."

Stanislav kimlik kâğıdı için Pozen'e yazmış. Bir hafta beklemiş, iki hafta beklemiş yok. Bu kez bir taahhütlü mektup yazmış, elli bilyon mark'lık pul yapıştırmış. Üç hafta beklemiş, gene kimlik kâğıdından ses seda çıkmamış. Bir ay, gene ses yok. Pozen'dekilerin işi yok da Almanya'dan gelen mektuba karşılık mı verecekler? Onların başka işleri var. Önce şu yukarı Slezya işi var, sonra Danzig belâsı. Hem kimbilir bu herif nereye, hangi bölgeye yazılmıştır doğduğunda, kim arar da bulur bu kayıtları?

Lavski oldukça paralı dönmüş seferden, Danimarka kronunun değeri o zamanlar çok iyiymiş, gelgelelim Hamburg'un bir eğlence yeri vardır : St. Pauli; orada da severler Danimarka parasını, dolar kadar değerlidir. "Kızlar vardı Pippip, hem de ne kızlar... Git istemiyorum diyemezsin ki, seni şey edemiyorsun sanırlar sonra... işte bizim kronlar da böylece çekti suyunu .Yalnız alıklarla sersemler açlıktan ölür, akıllı bir adam karnını doyurmasını her zaman bilir. Bir marşandizin vagon kapısı kolayca açılır, açılınca bir sandık düşüverir dışarı... İşte o sandık düştüğünde orada olman gerekir, bütün mesele bundadır dostum, düşen sandığı orada bırakmazsın ya. Arka torban asılıdır sırtında, şöyle kendiliğinden dökülüveren bir çuval kahveyi ya da şekeri aktarırsın sırt çantana. Bir ara salvarasan'la kokain modası vardı. Acı çeken bir sürü insan vardır Pippip, bunlar bir gram kokain için neler vermezler, onlara nasıl yardım etmezsin? Kişi yalnız kendini düşünmemeli, başkalarına da yardım etmeli. Ama her şeyin bir zamanı vardır, hep aynı işte kalamazsın, sonra aynasızların eline düşmek de vardı bu işte. Yetti oğlum dedim, biraz temiz hava al bakalım, bir tekne bulmak

zorundaydım; doğru soluğu poliste aldım. Bizim kimlik kâğıdı gelmemiş daha. Polis de kızdı, şu Polak'lar böyledir işte, aşağılık millet ne olacak. Ama görürler gününü... Önce Fransızlar Afrika'da, İngilizler de Çin'de burunlarını soksunlar boka, sonra sıra bize gelir, göstereriz onlara, dedi. Beni ilgilendirmiyordu bizim polis komiserinin politika görüşü, ama ne halt edersin, gülümseyerek dinlemiştim herifi. Sonra, haklısınız, dedim adama, ama ben denizci karnemi nereden alacağım? Siz Hamburg'da oturdunuz mu daha önceleri? Tabii oturdum, savaştan önce, altı ay kadar, hem de bu bölgeye kayıtlıydım. O halde hemen genel merkeze gidip, bir sirkülerle iki fotoğraf getirin yapıvereyim işinizi. Ben memnun, isteneni getirdim. Tamam dedi polis, sirküler tamam, tastik de etmişler, gelgelelim bu adamın siz olduğunuzu nereden bileyim? Ben o zamanlar bir yelkencinin yanında çalışmıştım, acaba o? Ama durun şurada bir bekçi var, belki o da tanır beni? Gerçekten de bekçi tanıdıydı beni. Bir kavgada dokuz mark'ımı almıştı herifçioğlu, beni tanıdığını filân söyledi. Bizim polis de verdi kâğıdı bana. Bu kâğıtla genel merkeze gitim, orada komiser kafasını kaşıdı, iyi hoş ama dedi, sizin Alman uyruklu olduğunuzu nasıl bileyim. Canım dedim, ben Alman bahriyesindeydim savaş sırasında, Skajarak'da yaralandımdı bile. Komiser kaşlarını kaldırdı, olabilir dedi, o zaman köpeklere derslerini verdiğimiz sıralarda Alman'dınız belki, ama şimdi hangi milletten olduğunuzu nereden bileyim? Alman olduğunuzu isbat edemedikçe veremem size karneyi.

Nereden öğrenebilirim bu işi bay komiser? İç İşleri Bakanlığı Vatandaşlar bölümünden!

38

Bu arada Stanislav açlıktan ölmemek için gene yanı-

na yöresine bakınmaya başlamış. Ne yapsındı? Kabahat onun muydu? O sıralarda işsizlikten kırılıyordu bütün dünya, işsizlere yardım kolları kurulmuştu, ama Lavski'nin de onlardan para sızdırmaya gönlü razı olmamıştı. Bütün o heriflerin arasında dur, diyordu, sabahtan akşama kuyrukta birkaç kuruş için çekilir mi be? Birinin dolu cüzdanını hafifletirsin daha iyi. İç İşleri Bakanlığının o bölümüne gittiğinde neler sormamışlar ki Lavski'ye. Posen'de doğdunuz değil mi? Evet. Kimlik kâğıdınız nerede? İşte gönderdiğim taahhütlü mektubun makbuzu, cevap vermiyorlar. Sizin bölgenin polisi'nin tastiki yeter bana. Yalnız Alman olup olmadığınızı bilmem gerekir. Oyunuzu kulandınız mı? Polonya bölünürken, Almanya için oy verdiniz mi? Hayır efendim, farkında bile değildim; ben Alman bahriyesinde Alman olarak çalıştım, Skajarak'ta yaralandım, ne bileyim, hep Alman kalacağımı sanırdım! Evet o zaman Pozen Alman toprağı idi. Peki ama bu işler yapılırken neredeydiniz? Uzun bir deniz seferindeydim. Bakın, o zaman bir Alman konsolosluğuna gidip, verilen süre içinde protokol doldurmanız gerekirdi. Bilmiyordum ki, der Lavski, insan iş başındayken, üstelik de denizlerin ortasındayken böyle önemli işleri nereden duysun, başımızı kaşıyacak vaktimiz mi vardı bayım? Kaptanınız bir şey demedi mi sizlere? Ben bir Danimarka teknesindeydim. Yapacak bir şey yok, demiş memur, sonra düşünmüş biraz, bari zengin misiniz? Eviniz, toprağınız filân var mı? demiş. Denizciyim, demiş Lavski, dikili ağacım bile yok. Yazık, çok fena, yapacak bir şey kalmıyor. Uzatma süreleri bile çoktan geçti... Bizim konsolosluktan vazgeçtim, bizi temsil eden başka ülkelerin konsolosluklarına bile gidebilirdiniz. Bütün dünya gazeteleriyle yapıldı bu ilânlar! Bizler teknede gazete mi okuyacağız bayım? Irkdaşlarımıza rastlamadım, elime gazete de geçmedi, nereden duyup öğrenseydim? Çok fena Koslowski, elimden

bir şey gelmez. Polonyalılar bize hiç iyi davranmıyorlar, kolaylık göstermiyorlar bu konuda, belki Almanya için oy verenleri çıkarırlar bile topraklarından, o zaman biz de aynı şeyi yaparız onlara.

Zavallı Stanislav'a herkes her yerde politikadan söz ediyordu. Lavski'nin nesine politika, o bir denizci tezkeresi istiyordu, işe yarayan bir denizci tezkeresi! Size çok yardım etmek istiyorum, ama elimden bir şey gelmez, dedi mi bir memur kork ondan. Oysa istese bal gibi yardım eder. Onunla biraz sert konuş elinden neler gelir görürsün; hemen attırır seni dışarı!

Memur acımış Lavski'ye, git Polonya konsolosuna belki o yardım eder, demiş. O size bir Polonya pasaportu verirse, ki vermesi gerekir yetkilidir buna, o zaman gelin, eskiden de Hamburg'da oturduğunuz gözönünde tutularak, size bir Alman denizci karnesi verebiliriz.

Bizim Lavski ertesi günü doğru Polonya konsolosunun karşısına dikilir. "Posen'de doğdunuz öyle mi? Aileniz hâlâ orada diyorsunuz, peki Polonya bölünürken oy'unuzu kullandınız mı? Kullanmadınız!"

"Denizdeydim efendim."

"Nerede olduğunu daha sormadım."

"Ulan Lavski, dedim, patlat herifin suratına bir tane be."

"Telâşlanma Pippip, benim de içimden o işi yapmak geldi ama, şu pasaportu bir elime alayım diyordum. Sonra indirecektim herifin suratına bir tane. O da ayni şeyi sormaz mı bana? Bu süre içinde, dedi, Polonya resmî makamlarından birine gidip oy'unuzu kullandınız mı? Bayım, dedim, size açık denizdeydim diyorum, siz hâlâ oy dalgasındasınız. Herif kızdı, ne demeye buraya bana geliyorsunuz, siz Alman'sınız, çekin arabanızı, gidin Almanlarınıza, bir daha da görünmeyin gözüme!"

Lavski sinirlenerek anlatmıyordu bunları, daha çok

üzgündü. Hele konsolosa bir ders veremediğine pek yanıyordu.

"Görüyor musun Lavski", dedim, şu uluslar amma da iş karıştırıyorlar. Sen bir Amerika'yı görsen, daha da şaşarsın, Prusya'lılar halt etsin onların yanında, öylesine ürümceklenmiş ki beyinleri, Prusyalılar bile ayak uyduramaz artık Amerikalılara. Durmadan kitaplar yazarlar, filmler çevirirler, yabancı lejyona geçmesin diye yurttaşları; ama kimlik kâğıdını yitirip yenisini istersen, kıçına bir tekme atıp başka ülkelere gitmene göz yumarlar, ama değil mi? Ölüm gemileri bu yüzden çoğalır işte. Savaştan önce ne iyiymiş, pasaport soran olur muydu o zaman? Hangi ulus şu pasaport dalgasını önce kaldırırsa, o bizim gibi ölüm gemilerinde gezenleri yeniden hayata kavuşturacaktır... ama ölüm gemilerinin sahiplerinin de canına okumuş olacak, ben onu bilirim." "Belki, dedi Lavski, ama Yorikke'den kimse kurtulamaz. Tek bir umud kapısı var : Yorikke'nin batması. Birlikte denizin dibini boylamazsan, gene soluğu bir başka marka Yorikke'de alırsın."

Gelelim gene Lavski'nin alattıklarına : Lavski Almanlara gitmiş, vermiyor Polonya konsolosu pasaport bana, demiş. Belliydi demiş Alman, ne yapacağız şimdi Koslowski? Kâğıtlarınız tamam olmadan gemi bulamazsınız! Durun bakayım belki bir şey yapabiliriz size : bir belge verebilirim size, yarın sabah onda pasaport dairesine gidin, yandaki odadır No. 34'de, bir pasaport verirler eminim, bu pasaportla da denizci karnesine kavuşursunuz.

Lavski çok sevinmiş. Almanların da adı çıkmış kırtasiyecidirler diye. Uzatmayalım, ertesi sabah fotoğraflı, pullu, mühürlü tertemiz bir pasaport almış bizim Lavski. Kırk trilion mark'a patlamış bu pasaport, ama ne kâğıtmış, Lavski ömründe böyle güzel kâğıt görmemiş. Bu güzel kâğıtlı pasaportla doğru New York'a gidebilirmiş, hem Ellis Island'a beklemeden. Pasaportta her şey tamam, adı,

doğum yeri filan, yalnız "vatansız" diye bir şey yazmışlar içine. İyi ya demiş Lavski, olmasın, zaten işime yaramıyor. Ama bir kayıt daha varmış "yalnız memleket içinde geçer"?! Ulan Almanya'nın çayırlarında mı gemiyle dolaşacağın demiş Lavski. Neyse ertesi günü denizciler dairesine giden Lavski'ye : "Denizci karnesi veremeyiz, demişler, "vatansız" sınız... bir denizci karnesinin en önemli hanesini doldurmadıktan sonra..." "Ama ben denizciyim demiş Lavski, ben bir tekneye binmek, çalışmak istiyorum artık, bana bir akıl verin Tanrı hakkı için. Alık birine benzemiyorsun, paraportun var ya, ne yapacaksın denizci karnesini, atla bir yabancı tekneye, nasıl olsa bulursun bir tekne, Alman teknesi olmasın, şart mı? Hem Mark'ın bu kepaze durumunda, ne yapacaksın Alman teknesini?

Stanislav güzel bir Hollanda gemisi bulmuş. İyi de para veriyorlarmış. Kaptan beğenmiş Lavski'yi, pasaportunu da beğenmiş, iyi demiş, böyle temiz kâğıtlı adamlar isterim işte, gel de Konsolos'luktan tastik ettirelim şimdi. Konsolos da beğenmiş Lavski'yi, pasaporta bayılmış, dedik ya çok iyi kâğıdı varmış, gelgelelim "vatansız" ı görünce, tastik edemem demiş Hollanda Konsolosu. Nasıl olur demiş Kaptan, vız gelir bana vatansız olması. Olmaz demiş Konsolos, emir emirdir, vatansızlar alınamaz Hollanda bandıralı teknelere. Ama bu adam namuslu demiş kaptan, çalıştığı tekneleri saydı bana, hepsi tip top tekneler, ben beğendim, alırım bu adamı. Nasıl alırsınız demiş Konsolos, evlâtlık olarak mı? Kendi adınızı mı vereceksiniz yani? Başınızdan bir daha atamazsınız. Anlamıyorum, anlamıyorum demiş Kaptan. Bu adam karaya çıkamaz demiş konsolos, yani gemi demirli durduğu süre içinde çıkar, ama kaçırırsa gemisini hepimiz yanarız, siz sorumlu olursunuz her şeyinden, anlaşıldı mı şimdi? Buraya Hamburg'a bile dönemez, Alman hükümeti istemezse bir daha içeri sokmayabilir bu adamı, sınırı çıkar çıkmaz

bir daha sokmayabilir, o zaman ne olur bilir misiniz, ya size ya da kumpanyaya teslim ederler. Ancak Dış İşleri Bakanlığı bir kâğıt verir de, istediği zaman gene Almanya'ya dönebilir derse alırız bu adamı, gelgelelim Bakanlık vermez böyle bir kâğıt; o zaman Alman denizci karnesini verir daha iyi. Bay Koslowski'nin Alman olduğu açıkça meydanda, Pozen'de doğmuş, ama ne Polonyalılar ne de Almanlar bu gerçeği anlamak istiyor, ne çare... siz ömrünüz boyunca alır mısınız bu sorumluluğu üstünüze? Nasıl alırım, demiş kaptan. O zaman ben de bu adamın kâğıtlarını tastik edemem dostum, demiş Konsolos. Kaptan öyle üzülmüş ki, Konsolosa yalvarmaya başlamış : Yapmayın, etmeyin demiş, bu adam tam aradığım adam, dümenden anlıyor, namuslu, çalışkan bir çocuğa da benziyor, yapın bir şey, kaçırmıyayım şu delikanlıyı.

Elimden bir şey gelmez Kaptan, demiş Konsolos, yetkili değilim. Yasalarımız gayet açıktır, çaresiz.

Bunu söylerken omuzlarını kulaklarına dek kaldırmış, kanatları kopmuş bir hindi gibiymiş herif o anda. Fena içerlemiş Kaptan, sigarasını yere atmış, üstüne basmış : Hepinizin canı cehenneme, diye bağırmış vurmuş kapıyı çıkmış. Lavski'ye bakmış : Tuh be demiş, hiç olmazsa seni son dakikada alsaydım tekneye, hiç gelmeseydik konsolosa, ama artık yapamam bu işi, herif adını biliyor. Al şu iki Gulden'i karnını doyur, ben de kendime başka bir dümenci arayayım.

Güzelim Hollanda'lıyla babacan Kaptanı böyle elden kaçırmış Lavski.

39

"Ne yapıp yapıp bir tekne bulmalıydım Pippip; kara işinden sıkılıyordum... Çuval aşır, sandık yürüt, anladık

ardiyeler pek farkına varmaz bu zararın, devede kulak zaten, ama ben hoşlanmıyordum bu işten, ben bir teknede olayım istiyordum. Alnının teriyle kazanayım diyordum ekmeğimi. Başkalarının cebinden hovardalık etmekten bıkmıştım. Çalışabilmek güzel bir şeydir, düşün karanlık gecede, pırıl pırıl yıldızların altında dümende duruyorsun, verilen rotayı bir milim bile aşırtmıyorsun, hey canına yandığımın ne tatlı iştir bu. Benzer mi öteberi araklamaya? Hava patlamıştır, dümen oynak bir karı gibi, hep yan çizmek ister, ama tutarsın yezidi gırtlağından nah şöyle..." deyip yapışmaz mı gırtlağıma Lavski?

"Ulan kendine gel be, ben dümen değilim!"

"Düşün Pippip, koskoca tekneyi elinde sen tutuyorsun demektir... Yarım mil bile kaydırmıyorsun... Dünyalar senin olur o zaman, sevinçten haykırmak istersin, zıplamak gelir içinden... Hele bir de kaptan köprüsünden beybaba seni görüp seslendi mi değme gitsin. "Aferin Kos'ki der, aferin oğlum... senin gibi dümen tutanını görmedim, ben bile beceremem... dayanırsan, bu gidişle tam vaktinde varacağız". Yaa... Pippip! Beybabanın bu sözü insanın yüreğini güldürür... ya da ağlarsın sevinçten, dudaklarına dek iner göz yaşların. Ben tepeden tırnağa denizciyim, seviyorum şu denizi, içim açılıyor denizi görünce... Hele büyük, güzel teknelerde iş görmek, of of, of be..."

"Ben öyle çok büyük teknelerde dümencilik filân etmedim, dedim, ama haklısın Lavski, deniz güzel şey... bak boya sürerken ben de senin gibiydim, ben de sevinçliydim... istediğim bir yeşili bulup dümdüz, pürüzsüz çekebildim miydi doyum olmazdı keyfime."

Cevap vermedi Lavski, dalmıştı, kimbilir neler geçiyordu usundan? Biraz sonra denize tükürdü; geçen sandallardan sigara almıştı, yaktı bir tane sonra : "Alay edersin belki benimle, dedi, ama kömür işçiliği de hoşuma gidiyor Pippip! Büyük teknelerde dümencilik ettikten

sonra buraya düşmek yürekler acısı, ama ben seviyorum işimi... önemli bizim işimiz, boş vermeye gelmez. Neden diyeceksin, kömürü taşımazsan, boşaltmazsan külü ateşçi ne halt eder, istimi tutabilir mi? Yürür mü tekne? Demek küçümsememeliyiz kömürcülüğümüzü. Hem bir solukta beş yüz kürek kömürü yığdın mı, yani yığabildin mi, yani başarabildinse bu işi, bak o zaman da sevinçli olmalısın, o zaman da gülmeli yüreğin... Kucaklamak gelir içimden çoğu vakit kömürleri, ulan be derim, daha demin taa ötedeki ambarda duruyordunuz, şimdi buraya kazanın önüne yığılıvermişsiniz, ne de çabuk derim, nasıl da başardım bu işi? Gel de sevinme bakalım, arakçılığa benzer mi? Ölçülebilir mi o işle bu iş? Zaten neden araklarız? İş bulamadığımız için, iş vermedikleri için! Bütün gün yatakta sırt üstü yatıp pinekliyelim mi?

"Peki, Hollanda'lıyı kaçırınca ne yaptın Lavski?" dedim.

"Ne yapacağım, çalışmam gerekiyordu, bir tekneye atmalıydım kapağı, yoksa keçileri kaçırırdım, öyle bir haller gelmişti üstüme. O güzel kâğıtlı pasaportu birkaç dolar'a okuttum hemen. Sonra gene bir sandık kapağı açıldı önümde. Danimarka'lı balıkçılarla bir kaçakçılık işi yaptım, gümrükten biraz mal geçirdim onlara... epey param oldu o sırada. Enselenmek üzereyken atladım trene ver elini Emmerlich. Tam Amsterdam için bilet alacağım, enselediler; gece olunca da sınırı geçirttilerdi."

"Hadi be, dedim, Holandalılar gece adam mı kaçırtıyorlar sınırdan?" demek Lavski'nin de başına gelmişti, merak ettim.

"Onlar mı? dedi, onlar daha da beterini yaparlar bilmezsin... her gece sınırlarda bir değiş tokuştur gider görme, Almanlar, Hollandalılar, Belçikalılar hep bu işi yapıyor oğlum. İsviçreliler de yaparlar eminim, onlar neden geri kalsın!"

"İnanmam, dedim, uyduruyorsun Lavski!"

"Yapıyorlar oğlum, kendi başımdan geçti diyorum sana, Hollanda'da başkalarını gördüm, onların da başından geçmiş. Hem ne yapsınlar istiyorsun? Öldüremezler ki bu adamları, suçsuz olduklarını biliyorlar, yalnız pasaportları yok zavallıların, alamazlar da pasaport, doğduklarına inandıramazlar kimseyi... ister inan ister inanma Pippip, başımdan geçti diyorum sana."

Stanislav'ın gözünü hapisle, kampla korkutamamışlar. O gece gene Hollanda'ya geçmiş, akıllıca davranmış gelmiş Amsterdam'a. Bir İtalyan bandıralı ölüm gemisi bulmuş, onunla Cenova'ya gitmiş. Cenova'da tüymüş İtalyan'dan, başka bir ölüm gemisine atlamış, bununla denizin dibini boylamışlar... Lavski ile birkaç kişi kurtulmuş ölümden, güç belâ karaya çıkmışlar, gene bir ölüm gemisine. Bu sefer ürkünç bir pataklama işi olmuş, zorla yakayı kurtarıp kapağı Yorikke'ye atmış.

Sonu nice olacak Lavski'nin? Benim sonum nice olacak? Ölüm gemisindeki bütün bu insancıkların sonu ne olacak? Bütün bu ölüler denizin dibini boylayacak bir gün, er geç olacağı bu, biliyoruz böyle olacağını. Kişi her şeyi ödemek zorundadır, bizse canımızla ödeyeceğiz ölüm gemilerinin işçiliğini. Başka tekneye atamazsın kapağı, ölüm gemilerinde tükenmek zorundasın artık. Çıkar yolun kalmamıştır. Karadakiler uzun duvarların arkalarında yaşarlar, karada olmayıp denizlere açılmışsan, ölüm gemilerindesindir ya da yabancı lejyonlarda çürürsün. Doğduğumuza inanmıyor, öldüremiyorlar da bizleri, ne yapsınlar? Git başka ülkelerde sürün, ölüm gemilerine gir, lejyona gir, hapiste yat, vız gelir diyorlar. Belki öldürecekleri gün de gelir, kim bilir. Ama kapitalist Caesar'ın bir çıkarı yok bizleri öldürmekle; yüksek duvarlardan atılan insan leşlerinden yararlanmasını biliyor daha.

Bir gün Stanislav'a dedim ki: "Benim üstümdeki

ranzada biri ölmüş, ben gelmeden önce, senin haberin var mıydı bundan?" "Vardı, dedi, kardeş sayılırdık, Alman'dı. Elsas'lıydı, asıl adını bilmiyorum, sormadım da, Pavl demişti, Fransız ya da Frenç diye çağırırlardı. Kömür taşırdı. Bir gece küçük bir çocuk gibi ağlayarak başından geçenleri anlatmıştı. Pavl Elsas'a bağlı Mülhavzen'de doğmuş, bakırcı olmak istermiş, öğrenmiş de bu işi. Ama sıkılmış almış başını Fransa'ya oradan İtalya'ya geçmiş. İtalya'dayken savaş patlamış, kampa almışlar oğlanı, dur bakayım, yok yok İsviçre'deymiş, ordan sınırı geçirmişler ona da; asker olmuş, esir düşmüş İtalyan'lara. Kaçmış, sivil elbise sarmış kendine, üstündeki er elbiselerini gömüş, güney İtalya'da sürtmüş. Daha önceleri İtalya'ya geldiği için cebi gibi biliyormuş oralarını.

Yakalanmış. Kaçak olduğunu bilmediklerinden, casus sanmışlar, kampa koymuşlar oğlanı. Ama değiş tokuş yapılmadan önce bizimki gene kirişi kırmış, İsviçre'ye girmiş. İsviçre'liler gene yakalamışlar, gene gece yarısı Almanya'ya sokmuşlar delikanlıyı : Bir çiftlikte iş bulmuş... Bir ayaklanma işine adı karışmış, yakalanmış, Fransız sanmışlar Pavl'ı. Fransızlar bizden değil demişler, oy'unu o da kullanmamışmış. Elsas herifin umrunda mıydı sanki, ister Alman'lara geçsin, ister Fransızlara... İşçinin umurunda mı bu dalga, işçi karnını doyuracak bir iş arar kendine, o kadar.

Hiç aklı ermediği halde, onu bir bolşevik damgası basıp, kovmuşlar. Ya fertiği çekersin ya da altı ay çalıştırırız seni, sonra gene kovarız demişler. Çalıştırırız dedikleri yer yani, benim bildiğim hapse atmışlar oğlanı, ama dediğim gibi ceza evlerinin adı hep değişiyor işte. Fransız Konsolosluğunun eşiğini aşındırmış, ama Konsolos söz dinler cinsden değilmiş. Kovmuş, bir daha da ayak basma buraya demiş.

Pavl Lüksemburg'a, oradan da Fransa'ya geçmiş. Ge-

ne yakalamışlar ,alık "Fransızım" demiş. Sorgu, soruşturma, Fransız olmadğıı çıkmış ortaya... vay efendim, sen Fransızım diye Fransız haklarından yararlanmak istiyorsun ha, görürsün! Adam öldürsen bu kadar kızmazlar. Neyse bir açık kapı bırakmışlar, istersen Lejyon'a gir demişler. Dişini sıkıp dayanırsa, yüzde on Fransız sayılabilir Lejyon'a girenler, ama sıkamıyor dişini, kaçıyor.

Yana yakıla anlatmıştı başından geçenleri zavallıcık. Kaç babam kaç, nereye kaçarsın durmadan? Elde var İspanya, iyi ya gidelim İspanya'ya, ama uzak İspanya, nasıl varırsın oraya da? Sonra lejyondan kaçmak da belâlı iştir, Cezayirliler şakaya gelmez, yakaladılar mı adamı, güneşe bırakıverirler, kızarıp gebersin diye. Korkunç heriflermiş Cezayirliler, hiç şakaya gelmezlermiş. Tiksinirlermiş Fransızlardan da lejyondan da, ellerine birini geçirmeye görsünler, ölümlerden ölüm beğen.

Pavl'ın talihi yardım etmiş, Cezayirlilerin eline düşer düşmez, hemen Almanım demiş. Hoş, Almanlar da gavurdur ama, ne de olsa Fransızlara karşı döğüşmüşlerdir, daha bir hoşlanırlarmış Almanlardan. İspanya ile Meksika'da da severler Almanları, elli bin Amerikalının canına okudular diye. Hem sonra Almanlar Türklerle birlikte savaştıkları için Cezayirliler bu bakımdan da severlermiş Almanları... Din kardeşlerine yardım etmiş Almanlar, değil mi ya? Türk olmayan başka bir müslümana Alman olduğunu inandırmak zordur, onlar Almanları başka türlü sanırlar, Fransıza benzemez derler. Oysa pek fark yoktur arada. Hem sonra Alman nasıl olur da Fransızlarla birlikte müslümanlara karşı lejyona girer, olacak iş mi? Müslümanların bu özgürlük savaşına neden katılsın bir Alman? Herifler haksız da değil Pippip! Dediğim gibi, talihi yardım etmiş Pavl'a, inanmışlar Alman olduğuna, sonra yemin etmiş, ben hiç bir müslümana silâh kaldırmadım, istemeden sürüklendim buralara demiş. Uzatmayalım, al-

mışlar, yedirmişler bizim Pavl'ı... Sonra bir kabileden öteki ne göndere göndere bizim erik marmelâdı alıcılarının sandalıyla Yorikke'ye gelmiş işte.

Kaptan etekleri zil çalarak aldıydı Pavl'ı, kömürcümüz eksikti, Pavl da sevinçliydi aramızda olmaktan. Ama iki gün sonra — oysa ne ıskaraları düşmüştü, ne de o zamanlar kömürü bu kadar uzaktan taşırdık — ne dediydi biliyor musun : "Bilseydim, kaçmazdım lejyondan, burası on kat daha beter oradan, paşalar gibi yaşıyorduk orada; insan gibi yemek yiyor, insan gibi yataklarda yatıyorduk, ben geberirim burda, dayanamam... Epey söz ettim, kandırmak için, dinlemedi. Bir gece nöbet değiştirmeye gittiğimde kömürlerin altından çıkardım oğlanı, kan içindeydi, ölmemişti ama, getirdim ranzasına yatırdım, başında duramazdım, işe koştum, ertesi sabah baktığımda ölmüştü. Sekizde denize attık ölüsünü. Kaptan kasketini bile çıkarmadı, iki parmağını selâm yerine kasketine götürdü o kadar. Bir şeye de saramamıştık çocuğu, üzerindeki pırtılarla boyladı denizi, ayağına koca bir kömür parçası bağladık o kadar; kaptan acımıştır bağladığımız kömüre. Gemi jurnaline öldü diye yazılmamıştır bile... Yaşadığı yazılmamıştı ki, öldüğü yazılsın, kimdi Pavl? Senin benim gibi bir hiç!

40

Stanislav'ın anlattığına göre, Yorikke yalnız Pavl'ı kurban etmemiş. Kurt adında genç bir Alman da sürünmüş burada. Kurt, Memel bölgesi Avusturya'ya verilirken dünyanın öbür ucunda sürtüyormuş, o da oy'unu kullanamamış! Ama günün birinde dayanılmaz bir yurt acısı bastırmış oğlanı, dönmek istemiş Almanya'ya. Yalnız, Avustralya'da bir grev işinde birini biraz sertçe itmiş olacak,

adam kuyruğu titretmiş. Tabiî bu durum üzerine Kurt, Konsolos'a gidip vize isteyememiş, hangi yüzle? Çünkü bütün Konsolos'lar grevlerde bir komünistlik kokusu alırlar. Konsolos, Kurt'u her halde polise teslim ederdi. Polisin eline düşünce de en azından yirmi yıl yerdi. İyisi mi, Kurt, Konsolosa görünmeden, nasıl yapmışsa yapmış, kapağı İngiltere'ye atmış.

İngiltere tekin yer değildir. Zaten hiç bir ada tekin değildir. Çıkarsın üstüne, ama kolay kolay inemezsin aşağı. Kurt da inememiş, ister istemez Alman Konsolosuna başvurmuş. Konsolos bir sürü şey öğrenmek istemiş : Neden Avustralya'dan ayrılırken Alman Konsolosuna gitmemişmiş Kurt, neden kaçak olarak girmişmiş İngiltere'ye? Kurt nasıl cevaplandırsın bu soruları? Dinlemezler, hesabı görülsün diye Avustralya'ya geri gönderirler Kurt'u. Londra'da mı, Southampton'da mı nerdeyse Alman Konsolosluğu, Kurt'a öylesine yurdunu hatırlatmış ki, başlamış ağlamaya. Sinirlenmiş Konsolos, tiyatro istemiyorum, rol kesmeyin karşımda, biliriz sizin gibi serserileri demiş. Kurt yürekli çocukmuş, masanın üstünde eline geçirdiği ağırca bir hokayı, Konsolosun kafası budur diye fırlatmış; herif kanamaya, bağırmaya başlayınca da tüymüş oradan.

Kurt oy'unu kulanmadığına göre, boşuna gitmişti Konsolosa... ne yapsındı Konsolos ona? Yetkisi yok ki, yardım etmeye, o da yasaların boynu bükük bir yardımcısından başka bir şey değil ki...

Kurt yurdunu göremezdi artık bir daha, Konsolosa gitmekle bütün kapılar kapanmıştı ona. Bir devlet adamı, Kurt'un göz yaşlarını tiyatro sanmış, rol kesiyor demiş. Öyle ya, dünyayı dolaşan bir serserinin yurt özlemi olabilir mi? Her gün çekmecesinden temiz bir mendil alabilen, beyaz iç çamaşırı giyenlerde olabilir bu duygu ancak! Yes, Sir!

Ben kurtuldum bu özlemden. Yurdumuzu dosyaların içine sokmuşlar; masaların önüne oturtulan memurların davranışlarında gösteriyorlar yurdumuzu bize... Kalır mı artık yurt özlemi diye bir şey? Neresi mi benim yurdum? Olduğum yer. Kimsenin gelip de beni rahatsız etmediği yer; kimsin, nereden geliyorsun, nereye gideceksin diye sormadıkları yere yurdum diyorum artık. İçimde taşıyorum yurdumu.

Kurt önce bir İspanyol teknesine, oradan da Yorikke'ye düşmüş. Yorikke'de kazalara karşı önleyici bir şey yoktu; hem pahalıdır, hem de Yorikke süt çocuklarının yuvası olmadığı için düşünülmez böyle şeyler. Yorikke bir ölüm gemisidir, gözünü dört açınan gerekir, yoksa işe yaramayan etlerinden birkaç kilo bırakır ya da bir parmağını feda edersin.

Kazanlardaki su yüksekliğini gösteren boruların, ne telden, ne de camdan korkulukları vardı; Kurt nöbetteyken bir gün, patlayıvermiş bu gösterge... Bir kolu da yok ki, hemen çevirip kapasın, olanca hızıyla kazandaki sıcak sular başlamış oradan dışarıya akmaya, bütün kazan dairesi buharla dolmuş. Ne yapıp yapıp kesmek gerekir bu suyu, onarmak için bu göstergeyi, kolları sıvayıp dalmalısın; yoksa tekne zınk diye duruverir. Kim yapar bu işi? Kömür işçisi! Kömür işçisi, nerden baksan serserinin biri, o canını feda etmeyecek de kim edecek?

Kurt kapamış, başarmış o işi, hapı da yutmuş ama. Gemi ikincisiyle ateşçi, çocukcağızı çekip ranzasına götürmüşler.

"Ben bir insanın acıdan bu kadar bağırabileceğini düşünemezdim, Pippip! Çocuk sırt üstü yatamıyordu, yüzükoyun da yatamıyordu, yanmıştı her yanı. Bütün derisi parça parça olmuş, dökülüyordu. Su toplamıştı tepeden tırnağa, kafam kadar büyük şişlerin içi su doluydu. Hemen bir hastaneye götürülseydi, belki yeni deri ekleyerek

kurtarabilirlerdi çocuğu, gene de pek kurtulacağına ermiyor aklım. Durmadan bağırdı, durmadan sesinin yettiğince haykırdı! Konsolos düşünde duysaydı Kurt'un niye bağırdığını bir daha kulaklarından çıkaramazdı o sesi. Bu memur beyler masalarında oturmuş kâğıt doldururlar, günlük hayattan yüz binlerce fersah uzaktaydılar... Bizim neler çektiğimizi bilirler mi? Savaşta yararlık gösterirsen nişan verirler, ama işinde canın çıkana dek çalışsan gene de göze giremezsin. Zavallı Kurt, bağıra bağıra öldü. Memel'den gelen bu genç delikanlıyı da denize attık güneş batarken... Bakma öyle yüzüme, elimde değil, kasketimi çıkarmak zorundayım! Kendimce bir saygı duruşu; ayağında büyücek bir kömür parçasıyla denizi boyladı. İdam cezası yemiş biri gibi. İkinci kaptan arkasından baktı da ne dedi bilir misin : "Hay kör şeytan, gene kömür taşıyacak kimsemiz kalmadı!" Oysa Kurt'un yaptığı işi onun yapması gerekirdi, kömür işçisi onarmalarla uğraşmaz. İşte Kurt da böyle bitirdi yaşamasını. Onun da adı yoktur gemi jurnalinde, ama geminin ikinci kaptanının adı yazılı. Ahçı, sabun araklamaya girdiği zaman kaptanın kamarasında görmüş, utanmadan nasıl yazarlar be? Böyle bir iş için adım jurnale geçmiş, ya da geçmemiş, kaç para eder?

41

Stanislav'dan başkasiyle konuşmazdım pek. Asık suratlı, nobran heriflerdi hepsi; uyku gözlerinden akardı. Hemen her limanda sarhoş olurlar, sonra sızarlardı bir köşeye. Aslında bizimle onlar lâf etmek istemezlerdi. Kömürcülerle konuşmayı küçüklük sayarlardı. Dümende vardiya bekleyen ya da bir güverte işçisi kadar bile değerimiz yoktu. Onlar kömürcülere göre efendi sayılırlardı. Kömür-

cü külle, pislikle uğraşan adamdı, yanaşma ona, sen de kirlenirsin! Toplum katları ayrılığını çok titizlikle gözetir işçiler!

Fabrikalarda da böyle değil midir? Vidayı yerine takanla vidaları taşıyan arasında dünya kadar ayrılık gözetilir. Vidayı taşıyanla ortalığı temizleyenin arasındaki ayrılığı hiç sormayın artık. Her işçi bir basamak aşağısındakine yukardan bakar, konuşmaya yanaşmaz onunla.

Ölmekle de değişmez bu durum. Hattâ daha belirli olarak çıkar ortaya. Gömülmek zorundadır herkes, ama şu duvarın dibine sessiz sedasız gömülen adam da kim oluyor? Sözü edilmez onun. Tabutu çam tahtasından mı? Ha bak o daha iyi. Ölüm dansı başlayınca geceleri, özlemle dışbudak tabutlulara bakar o da. Tabutları çelikten, köşebentleri de altından olanlara başını kaldırıp bakamaz bile, bilir haddini. Bir anlaşmazlığa yol açmamak için tabutlar değişik yapılır zaten. Çelik tabuta kimi, kimi de bayağı tahtadan tabuta konur. Bu toplum ayrılığına yalnız böcekler boş verir, vız gelir onlara tabutların cinsi, karınlarını doyurmak için... tahta tabuta da çelik tabuta da aynı kolaylıkla girerler.

Lostromo ile çarkçıya "Petty-Officier", yani küçük zabit denirdi. Bizden daha kıdemli değilerdi, onlar da bizim kadar pisti; biz kömürcülerin gördüğü işler, onlarınkinden daha önemliydi, ama bu baylara da biz iş görürdük; mutfaktan yemeği alır önlerine kor, pis tabaklarını biz kaldırırdık önlerinden. Toplum katlarının ayrılığı gözetilsin için! Onlara bizden ayrı yemek çıkardı, daha iyi yemek tabiî... Sonra onlar büyük koğuşlarda da yatmazlardı, ikişer kişilik yerlerde rahat rahat sere serpe yatarlardı. Marangoz da bu "Petty-Officier" lerden sayılırdı. Oysa bizim, Stanislav Yorikke'nin dümencisini de öteki küçük zabitleri de on kere cebinden çıkarırdı. Burunları kaf dağındaydı pezevenklerin... Önlerinden geçmek için

izin dilememizi isteyeceklerdi neredeyse. Gene de hepsi ölüydü, onlar da... onların da sonu balıklara yem olmaktı.

Küçümsemeyip saygı gösterdiğimiz sürece, onlar da kendilerini bizimle aynı çöplükte görürlerdi. Toy güverte işçilerine göre biz deniz kurdu sayılırdık. Hem zamanla, aynı yolun yolcusu olduğumuzdan mıdır nedir, görünmeyen bağlarla bağlanmıştık birbirimize. Hepimizin sonu balıklara yem olmaktı... İstediğin kadar "günün birinde ben kaçıp kurtulurum" desen de! Denizciler sevmezler ölümden söz etmeyi, hele "batmak" sözünü hiç almazlar ağızlarına, uğursuzluk sayarlar, şom ağızlılık etmek istemezler. Ama bu konuşmadan beklemek yok mu? Bu, bir limandan ötekine varıncaya değin beynimizin içine yerleşmiş olan korku? Her geçen günün bizi biraz daha sonumuza yaklaştırdığını düşünmek? Buydu bizi birbirimize bağlayan! Karaya hiç yalnız çıkmazdık, hep ikişer ikişer gezerdik ya da üçer üçer. Deniz haydutlarının kılığı bizimkilerden daha iyi idi elbet. Öteki gemilerin adamları bakmazlardı yüzümüze. Söz atar, konuşmak isterdik onlarla, duymazlıktan gelirlerdi... içkilerini içer hemen çıkarlardı bulunduğumuz yerden. Onlar namuslu işçi sınıfıydı, dördüncü sınıf! Biz beşinci sınıfa giriyorduk, dördüncü sınıf gebermeden bize sıra gelmeyecekti... Belki de altıncı sınıftaydık da birkaç yüz yıl beklemek zorundaydık daha, kim bilir. Onlar bize "umutsuzlar" diye ad takmışlardı. Yalan da değil... her şey vız geliyordu bize.

Bir denizci meyhanesine girsek, meyhanecinin ödü kopardı, gözümüzün içine bakardı, içkimizi içip hemen çıkalım diye. İyi müşteriydik, bütün paramızı içkiye verirdik. Ceplerimiz olmadığı için, parayı kasketimizin derisinde ya da elimizde, kimimiz de ağzında saklardı! Bedavadan içmezdik, son meteliğine dek öderdik borcumuzu, ama gene meyhaneci bizi göz hapsine alırdı. Müşterilerden birine çokça bakacak olsak, hemen bakılanın yanına gi-

der, yalvarır yakarır, adamcağızı hır çıkmadan gönderirdi meyhaneden.

Yüzümüzde herkesi ürküten bir şey olmalıydı. Gördüğümüz ağır iş, umutsuzluğumuz, her gün beklediğimiz ölüm mü yerleşmişti yüzümüze ne? Gözlerimizde ne vardı ki, kadınlar bakınca bize, bağırıp kaçıyor? Erkekler bile yaklaşmazdı yanımıza, yolarını değiştirirlerdi. Çocuklarda iş büsbütün değişiyordu. Kimi bağıra bağıra kaçıyor, kiminin gözleri fal taşı gibi açılmış öyle soluk almadan baka kalıyorlardı; kimi seslerini çıkarmadan takılıyor arkamıza bir boy geliyordu bizimle... Belki düşlerinde bizlere benzeyen acayip şeyler görmüştüler. Kimi çocuklar da çok şaşırtıyordu bizi... Gülerek geliyorlar, ellerini uzatıp, "merhaba denizci" diyorlardı. Ama bu elini verenlerin arasında, yüzümüze bakanların gözleri büyüyor, birden ağızları açılıyor, şaşkın kalıveriyorlar, sonra şeytan dürtmüşçesine, bir daha arkalarına bakmadan ok gibi fırlayıp kaçıyorlardı.

Ölüme çok mu yaklaşmıştık? Ancak temiz bir çocuk ruhu görebilirdi bunu. Onlar daha doğmadan, analarının karnındayken mi görmüştüler bizim gibileri? Hayata yeni atılan bu çocuklarla aramızda bir benzerlik mi vardı? Biz gidiyorduk artık, yaklaşmıştık ölüme, onlar çağlarının ilk basamağındaydılar, bilinmeyen başka bir dünyanın gölgelerini belki silmemişlerdi daha, taşıyordular içlerinde... kim bilir?! Bu, bitişle başlangıcın yadırgatıcı bir yakınlığı olabilirdi.

Paramızı içkiye verirdik, sabun alıp yıkanmak geçmezdi aklımızdan, geçmiyordu artık. Kumla, külle yetiniyorduk. Ama bir tek atmak biraz türkü çağırmak... Bunun özlemini bilemezsiniz. Sesimiz de sese benzemiyordu ya, uğulduyorduk türkü yerine. Gene de kimse sus demeye cesaret edemiyor, polis bile göz yumuyordu bu halimize.

Bir hovardalık edip sabun aldığımız da olurdu, bir

gün sürerdi bu saltanat. Yıkanırdık biterdi sabun; sabunu da ağzında taşıyamazsın ki, cebin olmadığına göre.

Aynamız olmadığı için yüzümüzün ne halde olduğunu bilmiyorduk, karşımızdakinin yüzüne de bakmıyorduk kumla, külle yıkanmaktan yara bere içindeydi yüzümüz. her dakika. Ama karaya çıkıp da bir dükkân camında yüzümüzü görünce biz de korkardık, paramız varsa gidip traş olurduk. Yorikke'de ayna olsaydı nice olurdu durumumuz? İnsan hep karşısındakinin yüzünü korkunç sanır, kendi yüzünün de o duruma geldiğine inanamaz ki. Oysa çıplak kollarımızda yanık izleri, pantalon yırtık, ceket delik deşik... kadınlar nasıl ürkerek kaçmasın yanımızdan?

İngiliz, Fransız, Alman, Danimarka ya da Hollanda limanlarına demirlemezdik. Yoktu oralarda işimiz. Hep Afrika kıyılarında ya da Suriye'deydik. Portekiz'e İspanya'ya çok az uğrardık, uğradığımızda da şamandıraya yatardık, dışarda yüklerdik malı. Kaptanın bir bildiği vardı elbet, yoksa ne demeye şamandırada kalsın.

Herkes bir yol seçmiştir kendine. Ölüm gemisi diye bir şey olamaz derler. Nerden bilecekler? Savaş öncesinde varmış bu masallar... Bizim rotamız ayrıydı, büyük limanlarda, rıhtımlarda görünmezdik elbet. Ama her limanın bir girintili çıkıntılı yeri vardır, bu girintili çıkıntılı yerlerde de bir şamandıra bulunur hep. Çin suları, Hind, İran, Malezya, Madagaskar, Afrika'nın batı ve doğu kıyıları güney Amerika sahilleri nemize yetmezdi? Ölüm gemilerini aramaya çıksalar bulamazlar... Karadan çok deniz vardır, denizin olduğu yerde yakayı kurtaracak bir sokak bulunur, ama karadaki sokaklarda istediği gibi sürtemez serseriler. Hele Yorikke'yi kimse enseleyemezdi. Kaptan baba dört yüz dirhemdi neme gerek. Krallarla oturup konuşsa, herifi kendilerinden sanırlardı. Onun kâğıtları fiyakalıydı, eksiği gediği yoktu, gemi jurnali de öyle, dakikası dakikasına tutulmuştu.

Bir seferinde İspanya kara sularındayken arkamıza bir kruvazör takıldı. Kutu eti arıyorlardı hem de kemikli tarafından! Durmamız için işaret verdi, ama bizim kaptan aldırmadı. Derken bir kuru sıkı attılar, bunu duymazlıktan gelemezdik, stop ettik. Çıkamamıştık kara sularından... çıkmış olsaydık bile boru değil kruvazör bu, gene gelir yapardı aramasını. Kaptanın işi yoksa Deniz Ticaret mahkemesinde ispat etsin kara sularının içinde değildim diye. Bayrak asmıyorlar ki denize : Bizim kara suları burada biter diye. Zaten baştakilerin yasalara kulak astıkları yok pek, küçükler yasaların dışına çıkamazlar, yutarlar hapı çünkü.

Ne diyordum? Sahi, stop etmiştik, durmasaydık herifler havaya uçururdu bizi.

"Kâğıtlarınızı görelim? Teşekkür ederiz, tamam. Şöyle bir göz atmak istiyoruz, uzun sürmez, birkaç dakika!"

"Tabii tabii, buyurun gezin... Yalnız rötarım var, lütfen uzun sürmesin, yoksa şikâyet ederim!" dedim ya, dört yüz dirhem bizim kaptan, gülerek de söylüyor bunları, herifte hiç utanma yok.

Kutu etini duymuştu gelenler, bir koku almışlardı. Karıncalar gibi ambarlara daldılar... Chicago markalı Corned Beef arıyorlar. Çok ararsınız... gülüyor bizim kaptan, durmadan gülüyor. Yoktu aradıkları marka... mutfakta birkaç kutu vardı, ama onun da kapakları, açılmıştı. Kakao vardı. Hollanda kakaosu, garantili, yağı alınmış. Van Houtens marka. Sandık dolusu. Kakaoların hepsi de teneke kutularda, kokusu kaçmasın diye.

Subaylardan biri gelişi güzel bir sandığı gösterdi, açın dedi. Sandık ortaya çıktı, açıldı. Gülüyor bizim kaptan. Sinirlendi subay. Belli etmek de istemiyor, ama gene de ediyor. Kaptanın gülüşü fena sinirine dokunuyor adamın.

Büyük büyük kutular, hepsinin üstünde etiketleri var. Kaptan sandığa yaklaştı, bir kutu alıp verdi subaya...

gülmesini kesmemişti, yalnız daha bir tuhaf gülüyordu şimdi. Subay kaptana şöyle bir baktı, aldı kutuyu, ama açmadı, bıraktı, başka bir kutu aldı, : Kakao! Katılacak kaptan gülmekten. Subay bütün kakaoyu boşalttı... aklına kutu eti gelmiştir, hani o kemikli kutu eti... Ama bu kutuda kakaodan başka bir şey yok ne yaparsın. Halis Van Houtens'in kakaosu.

Sinirden ölecek subay; kaptanın verdiği o kutuyu aldı bu sefer, onu açtı ve... gene kakao! Yapılacak bir şey yok. Teşekkür etti. Boşaltmadı artık o kutuyu. Kaptanın elinden kutuyu alırken kaptanın neler çektiğini bir Allah bilir bir de kaptan! Ama gene de kesmemişti gülmesini. Subay özür diledi, sandığı açtığını gösterir bir kâğıt imzaladı, atladı kayığına gitti kravazörüne.

Yorikke'den ayrılırken kayığı, bizim kaptan ahçıya seslendi : "Çocuklara bu akşam kakao ile üzümlü ekmek veeer!"

Sonra sandığın yanına gitti bakındı, buldu aradığını. Temiz tarafından büyük bir kutu çıkarıp verdi ahçıya! Sonra çiviletti gene sandığı, indirtti ambara. Olup bitenleri görmüştüm; gece doğruca sandığın yanına gidersin, araklarsın beş kutu, oh tamam, daha olmazsa limanların birinde okuturdum be ya da tütünle değiş tokuş yapardım.

Nöbet değiştirirken Stanislav'a anlattım : "Kakao hiç gelmedi mi aklına Lavski? Birkaç şilling eder, ne dersin?"

"Bok eder, dedi, onlar kakao çekirdeği, bu çekirdeklere uyan değirmeni de birlikte vermezsen şilling değil hava alırsın."

Demek Stanislav bakmıştı kakaolara? Hemen açtım kutulardan birini. Sahi be, kakao çekirdeği bunlar, çok sert, hem de çelik ağızlı çekirdekler! Bütün kutular öyle, vay canına. Hemen kapadım, doğru aldığım yere götürüp koydum. Beş kutunun içinde de kakao yoktu. Kaptanın

elçabukluğuna gel de hayran olma. Subayın önüne serdiği sandığın içinde birkaç kutu halis kakao vardı tabiî; yürekli olmak güzel şey, eline aldığı kutuyla göstermişti bunu; kaptanımız yalnız yürekli değil, hokkabazdı da.

Trablus'a gidiyorduk. Bir hava patladı, uy uy uy... düşman başına. Kazan dairesinde bir oraya bir buraya atılıyorduk, kömürlerin dansı da ayrı bir şeydi. Biraz soluk alabildiğim bir sırada gözüm su ölçüsüne ilişti. Patlayıverirse ne yapardım? Ben de Kurt gibi canımı dişime takıp kapatabilir miydim ağzını?

Yapmam diyordum kendi kendime. Ama bilmiyordum yapıp yapmayacağımı. Önceden söylenemez ki. İnsan olayla karşı karşıya gelince nice davranacağını görür. Ateşçim gözümün önünde yansın da ben elim kolum bağlı mı dururum? "Kurtar beni Pippip, kurtar, yanıyorum" diyecek de ben duracağım ha? İkimiz de ölürüz ne çare!

"Pippip! Arkana bakmadan öne fırla, kaç gel, çabuk." Ateşçimin sesi makinelerin gürültüsünü bastırdı. Dediği gibi yaptım, etrafıma ne oluyor diye bakınmadan atladım öne, ayağım bir şeye takıldı yıkıldım yere, yıkılmamla korkunç bir gümbürtü oldu arkamda. Yüzü kömürden kapkara, ama gene de sarardığını gördüm ateşçimin; ölüler de sararabilirmiş demek! Düşerken süngüye çarpmıştım, dizlerim, ayak bileklerim yarılmıştı. Güçlükle kalktım ayağa, arkama baktım.

Benim biraz önce durduğum yere kömür asansörü olanca hızıyla inmişti. Kül boşaltma kovalarını bu baca gibi yüz kilodan ağır asansör evine oturtup çekeriz. Kazan dairesinin ortasında, dokuz ayak yerden yukarda asılı durur. Zincirlerle bağlıdır, aşınmış olacak vidalar... bu berbat havayı bekliyormuş kopmak için. Soluğu nerede alacak? Tabii bizim tepemizde. Hiç şakası yoktur, ustura gibi ikiye bölüverir adamı. Günün birinde kopup tepemize ineceği kimin aklına gelirdi? Kudüs şehrinin yıkıldığı

günden beri asılı durur muş Yorikke'de... yüz yıllardır asılı dur da şimdi canına tak desin. Verilmiş sadakam varmış. Denizcilerin, işçilerin alın yazısı! Ölürsen kabahat sendedir. Vaktinde kaçmasını bileceksin!

Ne iyi etmişim de hemen fırlamışım ateşçimin sesini duyar duymaz. Ne oluyor, ne var? diye bakınmaya gelmez, yutarsın hapı. Yorikke çevik kalmamıza yardım ediyor; sezgimizi de besliyor.

"Ne dersin reis? İyi zıpladım, vaktinde kaçtım, değil mi?" Teşekkür edilmez böyle hallerde. Bugün bana yarın sana, öbür gün Lavski'ye... hepimizin başına gelebilir. Savaşta sayılırız. Kurşunun kime geleceğini nereden bileceksin? Kolla kendini! Duymazsan bu sesi gider kafan... Gövden tek başına kalır yerde; başsız gövde on para etmez. Ayağına bir kömür bağlayıp doğru denizi boylarsın. İki parmakla yalan yanlış bir selâm verirler, sonra başlar cenaze marşı : "Gene kömür çekecek adamımız kalmadı!"

İstim sayacı uslu uslu duruyor yerinde, o yapacağını yapmış... zavallı Kurt'un kanına o girdi. Kül asansörüne ateşçi oyun bozanlık etti... ama kim alacak asansörün öcünü? Sıra kimde? Gözünü dört aç oğlum, sıra sende anlaşılan, bu sefer ucuz atlattın, ama bir daha sefere ne olacağını kim bilir? Havada bir ağırlık, bir korku var. Yoksa misafirimiz bindi mi tekneye? Köşeye bucağa burnunu sokuyor baksana. Sıra bende besbelli. Bir daha sefer daha akıllı davranır, ateşçinin görmesine engel olur... ya da o çürük tahta iskelenin üstünden geçerken iskeleyi çökertir, kim bilir.

Trablus'ta çıksam mı tekneden? Ölü de olsa insan, mezar havasına kolay kolay alışamıyor. Gene de dönüp dolaşıp gireceğim yer böyle bir mezar, ama ne de olsa biraz temiz hava almış olurdum. Yapamadım, Trablus'ta tüyemedim. Hep polis vardı arkamızda. Suriye'de de olmadı bu iş. Gerçi özgür denizcilerdik, istediğimiz gibi dolaşır, ge-

zer, kafayı çekerdik... kimsenin bir şey demeye dili varmazdı. Ama Yorikke hareket bayrağını asar asmaz değişir iş. En tenha sokaklarda bile olsak, biri yanımıza yaklaşır : "Monsieur, s'il vous plait, geminiz sizi bekliyor, her halde yolu şaşırmış olacaksınız, götürelim sizi." derdi.

Mavi hareket bayrağı direğe çekilir çekilmez, bitmiştir özgürlük. Yorikke'nin malısın gene, sürtemezsin yabancı topraklarda.

Hakkı varmış Stanislav'ın. "Çıkamazsın, demişti. Çıksan bile enselerler, başka bir ölüm gemisine atarlar, belki o bundan da kötü bir teknedir ne biliyorsun. Ölüler ölüleri bağrına basar hep; hem seni getirene bahşiş bile verirler. Vatanın yok ki oraya göndersinler."

"Zorla mı? Girmem başka bir ölüm gemisine."

"Evet zorla Pippip. Kaptan "bizde kayıtlı" der, ona inanırlar, sana değil. Kaptanın yurdu vardır, o kaptandır... Uydurma da olsa yurdu, o da senin gibi dönemese bile yurduna, gene saydırır kendini, gene ona inanırlar. Seni görmemiş de olsa "bizde kayıtlı" dedi mi demedi, bitti. Kaçaksın nerden baksan."

"Dalga geçme Lavski! Zorla olur mu hiç?"

"Bak Pippip, bu benim dördüncü ölüm teknem. Başımdan bir sürü şey geçti, inan bana."

"Olabilir, ama kimse kimseyi zorlayamaz, inanamıyorum. Beni de buraya kimse zorla almadı!"

"Öyledir, ilkinde öyle olur. Ama kâğıtların temiz olsaydı, yani olsaydı kâğıtların girer miydin Yorikke'ye? Kâğıtları olana yaklaşmazlar zaten, onlar bilir adamını. Daha olmazsa soluğu konsolosda alırsın, bu herifler zorla beni götürmek istiyor dersin. Kaptan çıkamaz bu iş için konsolosun önüne, bilir başına geleceği. Ama senin durumunda biri gidebilir mi konsolosa? Gidemez. İnanmazsan Pippip, bir dene istersen, çık karaya görürsün."

"Lavski, dedim, senin o Hollanda'dan aldığın denizci karnen var ya?"

"Sen öyle sanırsın, alık. Hamburg'da pasaport aldığımda onu on dolara okutmuştum be. Olsaydı, durur muydum burda? Alman pasaportunu aldıktan sonra onun değeri kalmamıştı, ama gene de küçük işler için işime yarardı keşke satmasaydım, güvenmiştim o fiyakalı pasaporta ne yaparsın. Güzelliğine aldanmıştım."

"Konsolos olmaz deyince, sen de hemen su koyvermişsin be, başkalarına da sorsaydın?"

"Sormaz olur muyum oğlum, sormaz olur muyum? Bir İsveç teknesi bulmuştum. Ama onun kaptanı pasaportumu görür görmez, olmaz dedi, ölünceye değin kurtulamayız sizden, iş yok bu pasaportta."

"Almanlara gitseydin, onlar alırlardı seni."

"Bırak onları; bir kere az para verirler, o zamanlar öyleydi, şimdi nasıl bilmiyorum. Ama ben razıydım, gelgelelim herifler beni görür görmez : "Pis polak git başımızdan, yukarı Slezyada kömürlerimizi yersin değil mi? Def'ol başımızdan, dediler." Alsalardı bile, bütün yol boyunca bu sözleri dinlemek kolay değil. Pis polak, domuz polak... Berlin'i de verelim ister misin? Dayanamazsın Pippip, denize atlarsın daha iyi. Yorikke'ye gelirsin daha iyi... hiç değilse burada kimse milliyetiyle övünmüyor."

Gün dediğin geçiyor. Bir de ne bakayım dört ay olmuş Yorikke'ye geleli. İki gün bile dayanacağımı ummamıştım!

43

Kendimiz yaparsak insanları, gene kendimize benzetiriz. Onlara kendi gücümüzü, kendi inançlarımızı aşılar, boyun eğmeyi, alışmayı, öğretiriz... tek bizi tahtımızdan indirmesinler!

Yorikke dayanılmayacak gibi bir tekne değildi! İyi

yönleri de vardı. Yemekleri de o kadar kötü değildi. Arada bir sus payı kahvaltısına da diyecek yoktu hani. Kakao ile üzümlü ekmek... Kimi gün konyak, ya da rom bile veriyorlardı. Hele ahçıya, mutfağı için birkaç büyücek kömür parçası araklayıp götürdün mü, yarım kilo şekeri toka ederdi.

Koğuşlardaki pislik de göze batınamaya başladı giderek. Sabunsuzluğa da alışıyor insan. Ranzalar ilk gündeki gibi sert gelmiyordu. Eski halatlardan bir yastık uydurmuştum kendime. Tahta kurusu derseniz, başka yerlerde de vardır. Yo yo dayanılmayacak gibi değildi canım. İlk günlerdeki kadar pis de görünmüyordu adamlar, yemek kapları da o kadar yamru yumru değilmiş!

Bir şeye çok bakılınca görünmez olur, göze batmaz olurmuş. Günden güne ben de kötü şeyleri görmez olmuştum. Yorgunluğunu her gün aynı sert yere yığarsan, kuş tüyünde yatıyormuş gibi uyursun. Her gün aynı şeyi yersen, başka nesnelerin tadını unutursun... Çevrende her şey küçülürken, yok olurken, kendi erimeni de farketmezsin, kendi pisliğini de görmez olursun.

Dayanılmayacak gibi değildi Yorikke! Üstelik Stanislav'la çene çalabiliyordum. Akıllı, zeki, çok gezmiş, çok görmüş bir gençti Lavski. Arada bir ateşçilerle de lâf atardık. Onların da anlatacak şeyleri vardı. Güverte işçileri de alık değildi elbet. Zaten alıkların işi ne ölüm gemilerinde? Orta zekâlılar da pek bulunmazdı bu teknelerde. Öylelerinin kâğıtları tamamdır, duvardan düşmez öyleleri, çıkmazlar duvara da ondan; duvarın öte yanında ne var diye merak bile etmezler, inanırlar anlatılanlara. Duvarın öte yanında kötü kişiler vardır, katiller oturur orada. Kendi gözlerimle göreyim der de tırmanırsan duvara düşersin işte, düşünce de oh olsun derler, kal bakalım şimdi dışarda, biz de almayız seni. İlle de öbür yana geçip pantalon düğmesi satmak istiyorsan, büyük kapıdan gir de bari kim olduğunu görelim, başında kartal resmi, elinde

bayrakla duran bekçinin görmesi gerekir seni, görüp bahşişini alacak! Bahşiş veremezsen, cebinde de kimin oğlu olduğunu gösteren mühürlü kâğıdın yoksa, otur oturduğun yerde. Tabiî herkes özgürdür; kölelik yoktur, ama pullu mullu olması gerekir bu özgürlüğün. İnsanlar insanlara cömert davranmalıdır, ama bekçilerin izni olmadan olmaz! Kaptandan dört aylık alacağım vardı. Yüz yirmi peseta kadar bir avansı çıkar. Gene de topluca param var demekti.

Bedavaya iş görmüş olmak istemiyordum, hem ne demeye kaptana bırakayım bu parayı? Param onda kaldıkça ayrılamazdım Yorikke'den. Nasıl ve nerede hesaplaşacaktık kim bilir? Hangi limanda Konsolosluğa gidersin de hesabını kapattırırsın? Olacak iş değil. Demek ayrılamazsın Yorikke'den, paranı alıp ayrılamazsın demek istiyorum. Hesabı kesmenin bir tek yolu var : Yiğitçe ölmek! Denizin dibini boylayarak gebermek. Talihin yardım eder de denizi boyladıktan sonra kurtulursan ne olacak? Karaya çıkar çıkmaz, zavallı denizci derler, acırlar belki de atmazlar seni hemen. Ölülere acımazlar, ama boğulmaktan kurtulmuş bir denizciye acıyan bulunur. Gemisi batmıştır, o kurtulmuştur, iş değişir o zaman.

Derken batan gemiyle ilgili bekçi baba çıkar ortaya. Kurtulana para vereceğinden değil, o sigortayı düşünür; sigorta zarar etmesin diye raporunu hazırlar. Rapor yazılıp, ölümden kurtulana da acıma gevşeyince ne olacak? Yeniden bir ölüm gemisi arayacaksın? Yeniden ölülerin içine düşeceksin, önceleri istemeye istemeye, sonraları koşarak. Adamdan kumpanya sorumludur, fazla alıkoyamaz onu karada. Namuslu teknelerin kaptanı almaz böylelerini, ee sonra? Gelsin bir ölüm gemisi. Ama adam istemezmiş bir daha ölüm gemisine ayak atmak, dinlerler mi? Kâğıtların yoktur kalamazsın; "bizden kaçtı" der yeni gelen ölüm gemisi, ver elini, oldu tamam, atla bakalım!

Balıklar beklemesini bilir. Nasıl olsa gideceğin yer onların yanı, bugün olmazsa, yarın, yarın olmazsa öbür gün. Ya kazan patlayacak, ya kül asansörü tepene düşecek, bir şey olacak elbet. Emekliye ayrılıp ev bark kuramazsın ya; bir sandal edinip sandalcı da olamazsın; ister istemez ölüm teknelerinde gebereceksin.

Dakar limanına demirlemiştik. Fena bir yer değildir burası. Lavski'yle kazanları temizliyoruz. Bir gün önce söndürülen kazan hemen soğumaz, hele komşu kazan istim üstünde olursa güçtür kazan temizlemek. Sonra bu işi Ekvator'un burnunun dibinde yaparsan dayanılır gibi değildir.

"Bak, dedim Stanislav'a, şu karşıda gördüğün yeşil yeşil korkuluk direklerine... hani üstlerine kocaman bir E yazmışlar. İşte orası Ekvator, yer kuşağı da diyebilirsin, ama o zaman E yerine Y harfi asmak gerekir. İster Ekvator de, ister Yerkuşağı, istersen hiç bir ad takma, sıcaklığından bir şey yitirmez. Elini değdiremezsin, erir elin, bıçakla kesilmiş gibi... üstüne bir demir parçası koy, su olur... iki demir parçası koyarsan üstüste birleşiverir, öyle çizgisiz filân."

"Biliyorum, dedi Stanislav, bu ilk geçişim değil burdan. Bir seferinde Ocak ayında geçmiştik gene böyle sıcaktı. Bordaya parmağını soksan delik açılır, hem zorlamadan, şöyle bir tutsan parmağını yeter. Durmadan tükürüyorduk bordaya, durmadan delikler açılıyordu. Kaptan gördüydü de kızmıştı : Delikli kevgire çevireceksiniz tekneyi, kapayın şu delikleri, demişti. Biz de elimizle sıvazlamıştık, hemen kapanmıştı delikler. Hamur gibi yumuşamıştı bordalar. Demir çubuklar mum gibi eğrilmişti, düzeltinceye dek akla karayı seçtik. Şakası yoktur Ekvator'un bilmez miyim."

"Tabiî. Onun için iki yanına çit koymuşlardır ya... Haritada bile görürsün bu çiti; siz üstünden geçmiş ola-

caksınız, biz daha akıllıca davranmıştık, biz suyun altındaki tünelden geçmiştik, orası ne güzel serindir, altından geçtiğinin farkına bile varmazsın."

"İşittim bu tüneli. Ama bizim kumpanya kokozdu, ton başına bir şiling istediler, veremedikti. Anlatsana nasıl giriliyor o tünele?"

"Hiç, basbayağı : Denizin ortasında koskoca bir delik var gemi giriyor ordan, öte yandaki delikten çıkıyor."

"Kolaymış be... ben daha dolambaçlı bir şey sanmıştım. Ben ne sanmıştım biliyor musun? Gemiye bir çeşit dalgıç elbisesi giydirip aşağıya çekiyorlar! Aşağıda bir makine çeker gemiyi diyordum, sonra gemiyi ite ite öte yana götürürler, orada da gene bir makine ile yukarı çekerler."

"Senin dediğin gibi de olur ama, uzun iş o, hem ton başına bir şilling'e yapmazlar bunca işi."

"Çeneniz tutulsun hergeleler; kazan temizliyorsunuz sözde değil mi?"

Bizim gemi ikincisi başını aşağıya uzatmıştı bunları söylerken, "Durmadan gevezelik ederseniz, ne zaman temizlenir kazan?"

Ben de avazım çıktığı kadar bağırdım : "İtoğlu it, gelsene aşağı, sıkı mı ha? Gelsene, gel de görürsün gününü!" Sıcaktan zaten bunalmıştım, gidip gammazlasın beni istiyordum, belki atarlardı tekneden, belki kurtulurdum Yorikke'den. Onlar çıkarırsa beni, ister istemez paramı da öderler.

"Boşuna yorulma Pippip, dedi Lavski, kızdıramazsın adamı, gidip gamazlamaz seni. Hapise atıp boşuna karnını doyuracak öyle mi? Yağma yok oğlum, işine yarıyorsun herifin."

Komşu kazan istim üstündeyken Yerkuşağı'nda ol da kazan temizle bakalım! Dile kolay baylar. Goethe efendi ne demiş : "Alın teri dökmeden yemiyeceksin bir lokma

ekmeğini!" Gelsin de görsün, alın terini limonata gibi içiyoruz. Çıplak çalışıyorduk içerde, ama duvarlar öyle kızgındı ki, gömleğimizi giydik gene, dizlerimizin altına da kalın kalın çuvallar yaydık, dizlerimiz yanmasın diye. Elde bir çekiç durmadan vuracaksın. Bir de pis toz çıkar kazandan, sormayın. Ciğerlerinize gider bu toz, boğazınızdan geçerken cam kırıkları yutuyormuş gibi olursunuz. Kum dolmuş gibidir ağzınıza, gıcırdar dişlerinizin arasında... belinize tuhaf bir ağrı yapışır, belkemiğinizi çekip koparacaklarmış sanırsınız.

Kazanın ateş oluklarını temizlemek başlı başına belâlı bir işti. Sırt üstü, yüzükoyun yatarak yetişmeye çabalardık. Yılan gibi kıvrılırdık, elimizi değdirince de yanardık elbet.

Derken kazandan ufacık bir şey fırlar gözüne girer. Kör oluyorum dersiniz, öyle acıtır, öyle batar meret. Kirli, pis ellerle çıkarmaya uğraşırsın, gözün kan çanağına döner bu arada. Çıkardın mı rahat edersin biraz, gene bir tane girer. Gözlük mü dediniz? Kullanılmaz, gözlük parayla alınır bayım. Yorikke'nin işi yok da lüks eşyası alacak ha? Zaten o gözlükler de pek işe yaramaz. Camları buğulanır önünü göremezsin, terler kadifelerin içine birikip gözüne akar, daha beter olur. Elektrik lâmbaları olsaydı işimiz kolaylaşırdı biraz. Ama bizim lâmbaları biliyorsunuz, Kartacalılardan kalma, beş dakikada bütün kazan dairesi is içinde kalırdı. Sen durmadan ağır çekiçlerle vuracaksın, vuracaksın ha babam vuracaksın. Çekiçlerin çıkardığı sesler de tüylerini ürpertir adamın, beynine iner o çıplak, o bağıran ses.

Beş dakika dayanabilirsin, sonra dışarı çıkıp bir soluk alman gerekir. Kan ter içinde, ciğerlerimiz pırpır eder, yüreğimiz, boğazımızı delip dışarı fırlayacak gibi atar, dizlerimiz titrer, öyle kalırız bir ara tıkandık tıkanacağız.

Oh... hava, ne olursa olsun hava almamız lâzımdır.

Denizden gelen esinti ıslak vücutlarımızı keserek geçer, olsun, razıyız... Ama biraz sonra titremeye başlarız, kazan dairesinin sıcaklığını özleriz. Beş dakika sonra gene "hava" diye bağırır, üçümüz birden fırlarız yukarı. Delikten teker teker geçebiliriz, ilk geçen kurtulur, ben ikinciyim, güç halle bulurum yukarısını, arkada kalan yanmıştır. Çünkü biri delikten geçerken büsbütün havasız kalır içerisi. Ateşçim dayanamamıştı, yığılmıştı yere. "Stanislav yetiş, bayıldı adamcağız." Güç halle çekip çıkarırız adamı, kalsa ölecek. Gene uzun dayanamayız yukarda, gene üşüriz, gene kazan dairesinin bunaltıcı sıcağını özleriz.

Ateşçimizi nasıl çıkardığımızı kısaca anlatayım: Adamcağızı iple bağlamıştık, yukarı çekmemiz gerekiyordu. Canlıların bu delikten yılan gibi süzülmelerine zamanla alışılır, gelgelelim cansız birini bu delikten nasıl çekip alırsın? Sabırlı olmak, anatomiden anlamak gerekir. Baş kolay geçer, ama omuzlar öyle mi ya? Omuzlarını paket gibi sarıp sarmalamıştık da öyle çekmiştik adamcağızı. Birden rüzgâra çıkarmak da olmaz, oralarda bir yere koymuştuk. Soluk almıyordu, ama yüreği çarpıyordu. Başından aşağı su dökmüştük, yüreğinin üstüne ıslak bir çuval koymuştuk, durmadan da yelpazelemiştik yüzünü. Stanislav asansör deliğini açmıştı, adamcağızın üstüne hava geldiydi biraz. Gelse ya şimdi gemi ikincisi olacak herif, gelse de bir damla konyak verse, içmiş olmak için değil, şu boğazımızdaki cam kırıklarını, dişlerimizin arasındaki tozları temizlemek için. Ateşçiye soluk alma talimleri yaptırdım, yavaş yavaş kendine geldi, kaldırdık kömürlerin üstüne oturttuk adamcağızı, arkasını dayadık kömürlere. O sırada bizim ikinci efendi görünmez mi? Sesinin yettiği kadar da bağırmaz mı? "Ulan itler, boşuna mı para veriyoruz size? Keyfedesiniz diye mi?" Soğukanlı olup, ateşçinin başına gelenleri anlatabilirdik; ama gel de soğukkanlı ol bakalım. Stanislav da ben de

eş duygusuyla, hiç ses çıkarınadan ikimiz de yere eğildik, şöyle kocaman bir kömür parçasını alıp fırlattık herife. Herif kaçarken Stanislav seslendi arkasından : "Seni yılan seni, tuzladığım için yarım şiling'imi kesecek olursan karışmam, bir daha sefere kazana atarım seni, yapmazsam bana da polak demesinler!"

Herif gammazlamadı. Keşke gammazlasaydı... ikimiz de Dakar'da çıkar seve seve hapise giderdik. Paramızdan da kesmedi, kazanları temizlediğimiz süre içinde görünmedi gözümüze, bir daha. Birkaç gün sürer bu kazan temizleme işi. Güvertede karşılaşınca yolunu değiştirirdi; kimi zaman bir kömür parçası, bir çekiç fırlatmak önemli sonuçlar yaratır, işçilerin rahatını sağlar.

Kazanın temizleme işi bitince iki bardak romla biraz avans verdiler. Soluğu şehirde aldık. Hep birine rastlayacaksın sanırsın, hiç beklemediğim birini göreceksin gibi gelir insana. Ben bir Fransız teknesi bulmuştum, kapağı atabilirdim oraya, ama dört aylığımı bağışlamak istemiyordum bizimkine. Stanislav da isteseydi bir Norveç teknesine atlayabilirdi, ama o da parasını bırakmak istemedi, o da gitmedi. Hem onun benden çoktu alacağı. Sürtüyorduk sokaklarda. Stanislav Norveçlilere misafirliğe gitti, ben de tek başıma dolaşıyordum.

44

Taâ uzakta, şamandırada gıcır gıcır bir İngiliz teknesi duruyordu. Empress of Madagascar, yani Madagaskar Kraliçesi! Dokuz bin tonluk, belki daha da fazla. Atla buna, biraz dolaş, mezardan kurtar kendini diye geçti usumdan! Kızaktan yeni çıkmış bu kraliçe, her yani parlıyor, altın yaldızları bile yepyeni daha. Hiç umutlanmaya gelmez ama, almazlar bu "bâkireye" bizim gibi at hırsızlarını. Gelgelelim göz ediyor kızcağız, bayağı bayağı göz kırpıyor, şunu bir yakından göreyim, ne olur sanki?

Alacağım olmasa, sorardım adam istiyor musunuz diye. Ama ölürüm de bırakmam dört aylığımı o pezevenklere. Ne yapsam boşuna, kovmazlar, daha olmazsa aylığımdan keser, ama kovmazlar adamı Yorikke'den.

Yorikke'den önce kalkarsa Kraliçe, ben de darda kalıp atlamış olursam ona, ne olur? Karaya çıkartabilir mi beni? İngiltere'ye götüremez, kurtulamaz benden. Ancak yolda ya da bir limanda başka bir ölüm gemisi bulup ona yükler. Ne olur be sorarım bir kez?!

"Merhaba!"

"Merhaba! Derdin ne delikanlı?" başında beyaz bir kasketi var, tertemiz.

"Ateşçiniz yoksa, beni alır mısınız?"

"Kâğıtların tamam mı?"

"No, Sir."

"Sorry. İş yok."

Dedim ya, namuslu bizim küçük hanım. Evlenecek adamın da temiz olmasını istiyor. Anası sağ daha, Londra'daki Lloyd ana elini çekmemiş kraliçemizden.

Kıç bordaya doğru uzanıyorum. Birkaç kişi oturmuş iskambil oynuyorlar. Tuhaf bir İngilizce konuşuyorlar. Bizim Yorikke'ceye benziyor. Böyle gıcır gıcır bir İngiliz teknesinde nasıl olur? İskambil oynuyorlar, ama kavga etmeden, gülerek oynuyorlar!

Dur bakayım?. ne biçim kâğıt oynuyorlar bunlar? Sanki mezarlarının üstüne bağdaş kurmuş, böceklerle zıpzıp oynar gibi. Hepsi besili kişiler, belli Kraliçenin yemeği bol, gelgelelim bu hüzünlü oyun, bu dalgın yüzler, hem de kız gibi bir İngiliz teknesinde? Sahi be, Dakar'da işi ne bu kraliçenin? Ne yüklemiş olabilir?

Hurda demir mi? Öyle diyelim, Afrika'nın batısından yüklemiş ha? Hemen Yerkuşağının köşesinden ha? Pekâlâ, bayan Kraliçe boş döneceğine hurda demir yüklemiş! Glasgov'a götürecek, yol parası çıkar demiş. Üç saatimi verebilsem, foyasını çıkarırım. Yoksa bu da?.. Ba-

na olanlar olmuş, bir gemi görünce hemen hortlaklar da görüyorum. Empress of Madagascar! Bu kadife gibi yumuşak Glasgov'lu genç kız yoldan mı çıkacak hemen. Daha dün bir bugün iki, üç yaşında ya var ya yok. Boyalı da değil bu küçük hanım, bütün güzelliği kendinden, taptaze daha. Eteği kırışmamış bile, misk gibi kokuyor. Ama denizcilerinde bir şeyler var, denizcilerini tutmuyor gözüm.

Bana ne be, her koyun kendi bacağından asılır.

Norveç'liye dönüyorum. Stanislav daha orada, oturmuş çene çalıyor. Bir kutu tereyağı vermişler, bir kutu da nefis peynir.

"İyi ki geldin Pippip, diyor, akşam yemeğini bizimle ye burda, karnına güzel bir şeyler girsin." Nazlanmadan çöküyorum yemeğin başına.

"Dışardaki İngiliz'i gördünüz mü diyorum?"

"Epeydir burda." diyor biri.

"Gıcır gıcır tekne be." diyorum.

"Üstü kalaylı, altı alaylı." diyorlar.

"Atmayın, diyorum, gözlerimle gördüm fıstık gibi tayfaları."

"Öyledir öyle... Fıstık üzümle beslerler adamlarını... ne kadar yaşayacaklarını bilmedikleri için..."

"Daha açık konuşsanıza, diyorum, ne var dilinizin altında? Ben iş istedim olmaz dediler."

"Denize dün çıkmış gibi alık görünmüyorsun ama, gözün nerde? Kraliçemiz bir cenaze arabasıdır, anlaşıldı mı?"

"Amma da atıyorsunuz be."

"Atmıyoruz oğlum, cenaze arabasıdır dinle beni. Biraz daha kahve ister misin? Süt istediğin kadar var, şeker de öyle; istersen bir kutu sütü at cebine, ister misin?"

"Sorar mısın dostum, doldur şu fincanı önce, hay yaşayasın. Bizim Yorikke'de içe içe unutmuştum kahvenin tadını. Mis gibi kahve işte! Ama gene söze başladı: "Dediğim gibi bir cenaze arabasıdır, sakın aldanma."

"Ne demek cenaze arabası kuzum? Fransa'dan Amerika'ya ölü mü taşıyorlar? Bu ölüler Amerika'da tohum yerine toprağa mı gömülecek? Savaşlar bitti diye törenler mi yapılacak bu ölülerle?"

"Dur be, çok yüksek konuştun... cenaze taşıyor ama savaşta ölenleri değil, küçük melekcikler taşıyor. Denizci - melekleri, denizcilerin ölülerini taşıyor, anladın mı şimdi kereste?"

"Ölü mü yüklemiş Kraliçe?"

"Sahiden de keresteymişsin be, ulan seni bordayı delmek için kulansınlar daha iyi. Nerde taşıyacak ya? Sekiz de yedisinin işi tamam. Geldikleri yerin köy kilisesinde duaları okunsa yeridir; o kiliselerin duvarlarında denizde ölen yurttaşların adları da yazılıdır. Adının yazılmasını istersen, atla o tekneye. Düşün adının yanında Empress of Madagascar'ın da adı duracak fiyakalı ha?"

"Demek sigortaya çalışıyor? Ama daha çok genç be?" İnanmak istemiyordum. Boş dedikoduydu bu. Kıskançlıklarından çıkarmışlardı bu söylentiyi besbelli.

"Üç yıl önce kızaktan inmiş. Büyük seferler için hazırlanmış. Doğu ülkelerle Güney Amerika yapacaktı. On iki mil yapması gerekiyordu, ama dört milden yukarı çıkamadı... dört mille çalışabilir mi? Kumpanya batar."

"Değiştirsinler makineleri filân."

"İki sefer denediler, olmadı, daha da kötüleşti. Zaten başlangıçta altı mil yapıyormuş, onarıldıktan sonra dörde düşmüş. Batması lâzım Kraliçenin, batıp para getirmesi gerekiyor, Lloyd'un gözünü boyamışlar, ama artık masrafa dayanılır gibi değilmiş. İki sefer denenmiş, ikisinde de kurtulmuş. İlkinde karaya oturmuş, ama kumun üstüne çökmüş, hiç bir şey olmamış kıza, gece de hava patlayınca kurtulmuş, yüzmüş gene. Kaptan kimbilir ne türlü küfretmiştir kurtulunca. İkincisinde, geçen haftaydı, biz de burdaydık, kayalara takılı kaldı, telsizi bozuktu, ama kaptan bayrak çekti ister istemez ne halt etsin... biri gö-

rür tanıklık eder, hapı yutar kaptan baba. Tam adamlarını boğaltacağı sırada bir Fransız yardıma gelmez mi? Görmeliydin kaptanın küfredişini... Gemi jurnaline ne yazdı, onu merak ediyorum... her şey yolundayken gel de kurtar kraliçeyi. Sular çekilince rahatça kıç üstü oturmuştu, herifler geldi, sular da yükseldi, haydi bakalım gene yüzdü bizimkisi. Üstelik bir de kurtarma masrafı verecekler, sigortanın canına okundu demektir."

"Peki şimdi ne olacak?" dedim.

"Kimbilir, o da şaşırdı. İki seferinde kurtuldu anladık, ama üçüncüsünde kurtulmak olmaz artık. Sigorta gelir kontrol eder, değiştirebilir kaptanı, namuslu bir kaptan ister. O zaman hapı yutar işte Kraliçe, sefere çıkamaz, ödeyemez masrafları, ister istemez ıskartaya çekilecek."

"Neden bu kadar uzun kalmış burada?"

"Ateşçisi yok, ondan çıkamıyor yola."

"Yalan. Beni alırdı, ateşçiyim dedim onlara."

"Kâğıtların var mı?"

"Böyle boktan şeyler de sormasan hani."

'İyi ya... kâğıdın olmayınca almaz. Leke sürdürmez kendine. Ölüleri almaz teknesine, korkar. Nereli olursan ol, istersen zenci ol, istersen sağır ve dilsiz ol, vızgelir, ama kâğıtların tamam olmalı, işten anlayan biri olmalısın, yoksa sigorta gene mızıkcılık eder. Ateşçileri kendilerini ateşe atıp yaktı, şimdi hastanede yatıyorlar, başka türlü karaya ayak atamayacaklardı adamlar. Böyle teknelerde en güç iş ateşçilerin işidir. Kazan dairesine hemen su dolar, su dolunca da patlar kazanlar, ilk ağızda ateşçiler hapı yutar."

"Ateşçilerinin iyileşmesini mi bekliyorlar dedin?"

"Dönmez ateşçileri bir daha. Kâğıtları tamam herifllerin, neden dönsünler, neden bile bile ölüme atılsınlar? Başka bir tekne beklerler."

"Peki nasıl demir alacak bu hanım?"

Herifler güldü. Kraliçenin durumunu anlatan bana döndü gene gülerek : "Gözünü dört aç, dedi, bunlar adam kaçırıyor... kibar bir hanım bizim Madagaskar Kraliçesi. Üstü kalaylı altı alaylı. Pek yanına sokulmaya gelmez."

Bakın hele, demek bunun yanında bizim Yorikke saygı değer bir bayan! Hiç olmazsa gözünü boyamıyor adamın, içi nasılsa dışı da öyle. Sapına dek namuslu, nerdeyse sevmeye başlayacağım Yorikke'yi.

Evet... Yorikke, seviyorum seni, söylemeliyim de sevdiğimi, bilmelisin. Seviyorum seni. Bütün yüreğimle seviyorum, olduğun gibi seviyorum seni. Tırnaklarım senin yüzünden böyle mosmor, ayaklarımın parmakları senin yüzünden ezildi, ama olsun ben gene seviyorum seni. Ayaklarıma ıskaralar düştü, yandı ayaklarım... tırnaklarımın öyküsü başka. Göğsüm, sırtım kollarım yara bere içinde, hep senin yüzünden. Her yara bir can acısıyla doğdu, bu acıyı sen tattırdın bana sevgilim. Ama sen yalancı değilsin. Gülmüyorsun ağlanacak durumdayken, sevinçliyken de ağlamıyorsun. Numaracı değilsin, temizsin, pırıl pırıl altın gibi bir yüreğin var. Güldüğün zaman sevgilim, içim açılıyor, tepeden tırnağa sevinçli oluyorsun; çingenelerin giysilerine benzeyen giysilerin de seninle birlikte gülüyor. Ağladığın zaman üzgün olduğun için ağlarsın, sen ağlarken denizin dibindeki gemi leşleri de seninle ağlar.

Senden hiç ayrılmayacağım sevgilim, dünyanın bütün hazinelerini verseler gene vazgeçmem senden. Seninle kalacağım, seninle türkü çağıracağım, seninle dans edeceğim, yalnız seninle yatacağım... senin kollarında "son nefesimi" vereceğim... denizlerin çingenesi Yorikke! Parlak geçmişinle, soyun sopunla övünmüyorsun Lloyd teyzeye. Pılı pırtılarınla da gösterişe kalkışmıyorsun. Bu senin gerçek yüzün, saklamıyorsun ne mal olduğunu. Ama kraliçe edasıyla çingen dansını yapıyor, türkünü çağırıyorsun :

ÖLÜM GEMİSİNİN OYUN TÜRKÜSÜ

Bakmayın beğenmiyorsanız suratıma
Size ne hurdaysam tepeden tırnağa?
Ben sevinci, üzgüyü yansıtırım, tasalanmayın
Duygularımızı kendinize saklayın.

Size ne, ben nelerden hoşlanırım?
Vız gelmiş dünya, gönlümce yaşarım.
Zaten gözüm yok cennetinizde
İyisi mi cehennemi boylarım.

İstemem sakın beni kayırmayın
Ölüler olsa da yüküm boş verin
İlençli olsam da denize?
Burnunuzu sokmayın her işe.

İnanmam ölülerin dirileceğine
Etmişim kıyamet gününün içine.
Tanrı var mı, yok mu, bilmiyorum
Cehennemden de korkmuyorum.

Heya mola - Heya mola
Hopla zıpla - hopla zıpla.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Açık denizlerde yüzen kimi gemiler
Bir o yana gider bir bu yana...
Beterin beteri vardır derler'a
Bundan beteri olamaz, inanma.

Karını elinden kaçırmak istemiyorsan, çok sevme derler... kimbilir, doğrudur belki. Canı sıkılır, dayak yemek için başkasına gider!

Yorikke'ye birdenbire bağlanıvermem, onu böyle candan sevmem korkuttu beni. Bir cebimde kutu sütü, ötekinde halis Hollanda peyniri oluncu aşk oyunlarına yatkın oluyor insan... Pırtılar içindeydi benim Yorikke'm, ama öteki şık bayandan daha değerli buluyordum onu şimdi. Neler anlatmamışlardı Madagaskar Kraliçesi için?! Adam kaçırıyorlar ha?

Gene de birdenbire sevdalanmamda bir iş vardı, korkutuyordu beni. Kül asansörünü yeseydim kafama, yoktum şimdi. Gene de âşık olmuştum Yorikke'ye! Dedim ya, hoşuma gitmiyordu bu tutkum.

Koğuşa geldiğimizde sıcak dayanılır gibi değildi. Ağır bir hava sarmıştı her yanı, beynimize çöküyordu sanki.

"Stanislav gel çıkalım, dedim, deniz kenarında dolaşırız biraz... hava serinlemeden dönmeyelim... dokuzdan sonra çıkar bir esinti belki, o zaman gelir, güverteye uzanırız."

"Haklısın Pippip, burda ne oturulur ne de uyunur. Hollandalılara çıkalım, belki bir tanıdığa rastlarım."

"Hâlâ doymadın mı Lavski?"

"O değil, ama belki bir parça sabunla bir havlu verirler, fena mı?"

Çıktık; sallana sallana dolaşıyoruz. İyice karanlık basmıştı artık; liman ışıkları kandil kandil yanıyordu. Gemiler bu alaca karanlıkta tembel tembel parıldıyorlar, vinçler durmuş, yükleme işi paydos edilmişti.

"Norveçlilerin verdiği tütünler de pek bir şeye benzemiyor." dedim. Dönüp ateş alacaktım Stanislav'dan, kafama bir şey indi. Ayaklarım gevşedi, oracığa yığıldım. Bir patırdı, bir gürültü... bir de canım yanıyordu ki sormayın.

Uzun sürmedi bu ya da bana öyle geldi. Geçince sersemliğim kalkıp yoluma koyulayım gene dedim, bir duvarla burun buruna geldim, tahta bir bölmeydi bu. Nasıl olur? dedim, sağa git bölme, sola git bölme, arkam, önüm çevrili idi. Kapkaranlıktı ortalık. Beynim demir gibi ağır, düşünecek durumda da değildim; yoruldum, yattım yere.

Uyandım gene. Gene çevrem bölmelerle kaplı. Ama doğru dürüst duramıyorum ayakta, sallanıyorum... yo ben değil, yer sallanıyor.

Hay Allah cezasını versin, çaktım dalgayı. Gemideyim, bir teknedeyim ben, bu tekne de denize açılmış... Makinelerin sesini bile işitiyorum.

Başladım duvarları yumruklamaya. Kimsenin aldırdığı yok. Ben durmadan duvarları yumrukluyor, tekmeliyor, sesimin yettiği kadar da bağırıyordum. Neden sonra bir yer açıldı, elinde elektrik feneriyle biri seslendi : "Zom' luğun geçti mi ahbap?"

"Öyle gösteriyor." dedim.

Başlamasınlar masal anlatmaya, nerde olduğumu çaktım. Kaçırdılar beni, attılar Madagaskar Kraliçesine bu fakiri.

"Kaptan görmek istiyor sizi."

Dşarısı gürlük güneşlik. Çıkıyoruz kaptannı karşısına. Hemen başlıyorum bağırmaya : "Amma da kibar heriflermişsiniz be'!" Kaptan çok sakin, şaşırmış gibi yü-

züme bakıyor : "Anlamadım, ne dediniz?" diyor. "Çocuk hırsızları, Şankaycılar sizi, melek yapıcıları, cenaze bekçileri... işiniz bu değil mi?"

Kaptan hiç bozmuyor istifini, bir sigara yakıyor, sonra sakin bir sesle : "Anlaşıldı, daha geçmemiş sarhoşluğunuz diyor, bir soğuk su banyosu yaparsanız açılırsınız."

Cevap veremiyorum, yüzüne bakıyorum yalnızca. Bir düşmeye basıyor, kamarot geliyor, kaptan iki kişinin adını söylüyor ona. Biraz sonra bana dönüyor : "Oturun lütfen." diyor. İçeri iki berbat herif giriyor.

"Dediğiniz adam bu mu?" diyor kaptan.

"Evet efendim, bu!" diyorlar.

Kaptan gene bana dönüyor : "Benim gemimde işiniz ne?" diyor. Herif sanki ceza mahkemesinde yargıç! Önündeki kâğıtlara bir şeyler karalıyor... Ben de onu size soracaktım, diyorum, işim ne sizin geminizde?

O iki berbat herif başlıyor konuşmaya, İngilizcelerinden İtalyan oldukları belli. "Biz, diyorlar, tam 11 No. lu ambarı temizleyecektik, bir de ne görelim bu adam sızmış yatıyor orada."

"Anlaşıldı, diyor kaptan, gizlice girdiniz gemiye, gizlice de kapağı İngiltere'ye atmak istiyorsunuz. Yalanlayamazsınız bunu? Gözünüzün yaşına bakmadan denize atmalıyım sizi, ama elimden gelmez! İngiliz gemilerini ne sandınız? Polisten paçanızı kurtarıp buraya kapağı atamazsınız, anlaşıldı mı? Direğe bağlatıp bir temiz sopa çektirmeliyim size."

Karşı mı koyacaktım, değer miydi? Başa çıkabilir miydim bu heriflerle. Kemiklerimi kırdırırdı da, gene sesim çıkamazdı. Zaten kamarasına girdiğimde söylediklerim aklıma gelirse, gene de kırdırabilir kemiklerimi. Gelgelelim lâzımım herifçioğluna, kırdırır mı kemiklerimi?

"Ne iş görürsünüz?"

"Hiç; güverte işçisiyim."

"Yalan, ateşçisiniz!"

'Değilim."

'Dün ateşçiyim, dediniz, alın beni dediniz ya, unuttunuz mu?"

Ah alık kafam ah... ne gelirsin, ne demeye iş sorarsın? Dünden beri herifler gözden kaçırmamışlar, adım adım arkamdan gelmişler anlaşılan. Güverte işçisiyim deseydim dün, boş vereceklerdi... Onların aradıkları ateşçiydi, ben de ateşçiyim diye gelip lâf attım bunlara.

"Ateşçi olmanız işimize yarayacak, sizin de işinize yarayacak. İngiliz bareminden öderiz, 10,10'dan yani. İki ateşçim de hastalandı, ateşçisiz kaldım. Yalnız İngiltere'ye gelince göremem hesabınızı, polise vermek zorundayım orda sizi. Yargıç'ın merhametine kalmış artık, iki aydan altı aya ceza yersiniz, gizlenmekten ötürü. Ama burada gemide kaldıkça, bizim denizciler gibi bakılacak size de. Unutmayın Madagaskar Kraliçe'sindesiniz! İyi iş görürseniz, iyi de anlaşırız sizinle, iyi geçiniriz tayfalarımızla. Bozuşursak, karışmam susuz bırakırım sizi dostum, onun için iyi geçinmeye bakalım değil mi? Vardiyanız on ikide başlar. Altı saat sürer vardiyalar. Her çok iş saati için saat başına bir şilling altı peni hesap edilir."

Böylece Madagaskar Kraliçesinin ateşçisi oldum. Köy kilisesindeki anı-duvarına benim de adım geçecek demektir. Ama yok benim kilisem, demek bu ünden de yoksunum!

İyi para veriyorlar, neme gerek... zengin olur insan bu parayla. Ama İngiltere'deki hapis cezasına ne buyurulur? Zaten elime geçecek mi para? Geçse bile, balıklar ne anlar İngiliz lirasından? Karaya sağlıcakla ayak bastım diyelim, kaçak girdiğim için gemiye herif on para vermeyebilir de. Hapiste yatıp, İngiliz topraklarından kovulma umrumda degil, nasıl olsa İngiltere'ye varamayacağız. Şu cankurtaran sandallarına bir göz atalım bakalım. San-

dallar alesta duruyor, demek birkaç güne kalmadan başlıyor büyük yolculuk! İlk iş : Tetikte olmak. En küçük bir çatırtıda kazan dairesinden fırlayıp kapağı dışarı atmak.

46

Koğuşlar salon gibi! Tertemiz, yepyeni, pırıl pırıl. Taze boya kokusuna dayanırsan mesele yok. Ranzalarda şilteler var, ama yastık, yorgan, yatak örtüsü yok. Dıştan göründüğün kadar zengin değilsin kraliçem! Ya da davranıp satmışlar yükte hafif nesneleri.

Tabak takımları da yok bunların, ama ötede beride bir sürü bu işe yarayan eşya var. Yemeği bir genç İtalyan delikanlısı getiriyor, neyse, yemek işi üstümde değil hiç değilse. Yemek ağzınıza lâyık. Ama ölüme gidenlere daha iyi yemek vermeleri gerekirdi. İçki yokmuş gemide, vermezlermiş, kaptan baba içki düşmanıymış, herifte iş yok demektir.

İçkisiz tekneler, kenef gibi kokar.

Kazan dairesi işçilerinin koğuşunda oturuyordum.

Yemeğe çağırıyor küçük oğlan. İki zenci geliyor, kömür işçileri. Ateşçi geliyor, vardiyada olmayan ateşçi bu. Tanıyorum bu ateşçiyi, bu yüzü gördüm bir yerde. Şişmiş başışında bir sargı var.

"Stanislav? Sen misin Lavski?"

"Pippip! Sen de mi burdasın?"

"Anca beraber, kanca beraber!"

"Sen iyisin, bir şey olmamış sana ha? Ben dövüştüm heriflerle. Yere yuvarlanır yuvarlanmaz, ayağa fırladım başladım dövüşmeye. Sen ilk yumrukta pes dedin yattın. Okkalı indirdiler sana... ben de ne oluyor diye sana eğilmiştim, yarım porsiyon da ben yedim ilkinden. Ama dört

kişi birden çullandı üstüme sonra. Ağır bir şey indirdiler kafama, bu hale geldik işte."

"Sana ne masal uydurdular Lavski?"

"Birini vurmuşum sözde, sonra da buraya gelip gizlenmişim, polis arıyormuş beni..."

"Bana da buna benzer bir şey söylediler... Yorikke'de paracıklar gitti be Lavski... burda da ömrümüz oldukça bir peni göremeyeceğiz."

"Üzülme Pippip, uzun sürmez... öbür gün tamamdır işimiz. İstediğinden âlâsı bir yere geliyoruz. Kuş gibi konarız yere. Kimse gelip foyamızı çıkaramaz. Beşte sandal talimi var. Anlarsın ya... Ama bizim vardiyamız var o saatte. Sandal numaramız 4 unutma; on ikiden dörde kadar iş başındayız. Listeyi gördüm, koridora asmışlar."

"Kazanlar ne âlemde?"

"Dört ateşciye on iki ocak. Öteki ikisi zenci. Kömürcüler de zenci. Na işte şurda masada oturuyor ikisi." Zenciler yemeklerini yiyorlar, bakmıyorlar bile.

On ikide vardiya başladı. Bizden önceki vardiyayı lostromoyla zenciler tutmuş.

Ateşler iyi değildi, iki saat durmadan çalıştık, yola koyduk sonunda. Yanmış kömürlerle sıvama dolmuştu ocakların içi. Zenciler bilmiyorlardı kömür atmasını. Ateş yakmanın, kömür atmanın bir sanat olduğundan haberleri yoktu. Dünkü çocuklar da değillerdi hani... birkaç tekne görmüş, eski denizcilerdi.

Iskaraların muzipliği yoktu burda. Düşünce, hemen takılıveriyordu, işten bile değil. Koca koca heriflerdi zenciler, kolları benim kalçalarımdan daha genişti... insan bunları görünce, kazanı yakalayıp yerinden söker sanırdı. Ama tembel mi tembel, sallana sallana taşıyordular kömürü Durmadan sıcaktan yakınıyor, ahlıyor ofluyordular.

"Ne dersin Pippip? Bizim canımız yok muydu ha? İhtiyar Yorikke'de böyle mi taşırdık kömürü be? Kemik-

leri yok mu bu heriflerin. Ulan kömür ambarları burunlarının dibinde, yarım tonu getirinceye dek ben altı ton taşırdım, hem de gık demeden."

"Sus Lavski sus, Yorikke'yi getirme aklıma. Ne güzel de temizlemiştik kazanı... bir hafta gül gibi gider şimdi. Vaz geç, düşünecek başka şeyimiz var, bırak Yorikke'yi."

Çevreme bir göz attım. "Ben de arandım Pippip, dedi Stanislav, kendimize hava delikleri bulmalıyız. Kaçacak bir delik. Merdivene yetişemez insan hemencecik... Oyun da eder merdiven insana, iyisi mi bir delik bulalım kendimize kaçmak için."

Yukarı çıkmıştım, oralara bakındım : "Yukarı ambarın güverteye açılan bir iç lombozu var Lavski" dedim, vardiyada olunca gözden kaçırmayalım bu lombozu. Sonra bir ip merdiven de buldum, onu da alıkoyalım, işimize yarar."

Canımızı dişimize takıp çalışmıyorduk nemize gerek, hoş heriflere de vız geliyordu bizim nasıl çalıştığımız. Makineler işledikçe, işler yolunda demekti. İstim düşmüş ya da düşmemiş kimin umurunda.

Birkaç delik aç teknenin mantosuna, zaten hurda demir yüklemiş, taşın dibe çökmesi gibi batıverirdi. Makineye de bir tekme vurulabilir, ama bu sakıncalıdır, mahkemede iş açar adamın başına... hele boğulmayıp da kurtulanlar olursa işler ters gidebilir. İki gün geçmişti. Vardiyayı almış, kazanların önünde uğraşıyorduk bir gürültü işittim, bir yerler yıkılır gibi oldu. Önce kazana, sonra da kömür yığınlarına yuvarlandım. Birden kazanlar tepesi aşağı geldi, bir iki kanaldan ateşler dökülmeye başladı. Merdiven gitmek istemez, düz yoldan çıkış deliğine gidilebiliyordu bu durumda. Stanislav çıkmıştı kazan dairesinden, ambara vardığımda o güverteye tırmanıyordu bile.

Bu sırada kazan dairesinde korkunç bir bağırma işittik. Stanislav da işitmişti bu sesi, döndü :

"Bu zenci Daniel, herif kurtumayacak anlaşılan, dedi, fırlayalım dönelim, bir çaresine bakalım."

Kendimi kazan dairesinde buldum gene. Kazanlar hâlâ öyle tepesi aşağı duruyordu, her an kopabilirdi biri, kopunca da uçardık havaya. Elektrik sönmüştü, ama ocaktan çıkan ışık aydınlatıyordu çevreyi.

Daniel boylu boyunca yerde, ayağını kaptırmış kazandan düşen bir ıskaraya; bağırıyor, durmadan bağırıyor... nasıl bağırmasın ki ateş yiyor ayağını adamcağızın. Iskarayı kaldırmaya uğraşıyorum, boşuna, süngüyü bulup onunla denemek gerekir, ama süngüyle yaklaşamazsın buraya. Acele ediyorum, olmuyor, sesimin yettiği kadar bağırıyorum : "Olmuyor Daniel, ayağın sıkışmış kapana kurtaramıyoruz." Ne olacak? Göz göre göre bırakacak mıyız onu burada? "Çekici bul." diye bağırıyor Lavski. Hemen buluyorum çekici, hiç düşünmedn Lavski başlıyor herifin ayağına vurmaya, üç vuruştan sonra koparıyor ayağı kapandan, sürüklüyoruz oğlanı, güç belâ onu da çıkarıyoruz... yukarda öteki zenci korkarak bekliyor, veriyoruz arkadaşını ona, ne halleri varsa görsünler artık, biz kendi başımızın çaresine bakalım.

Koğuşlara su dolmuştu bile. Kraliçe kıçtan batmış burnunu dikmişti havaya Sandal denemelerinde bu durum akla gelmemişti elbet Alışık olduğumuz şeylerin yeri değişmiş, insanın başı dönüyor. Elektriği bir kabloya bağlamışlar, bir ara yandı, ama sonra yavaş yavaş söndü, ya koptu kablo ya da ıslandı kim bilir. Gelsin cep fenerleri.

Koğuştan kimseyi göremedim, onlar çıkamamışlardı, iki tondan fazla su dayanıyordu koğuş kapılarına. 2 No. lu sandal bomboş açılıyordu, kimse binemeden kopmuş ipi yol alıyordu. 4 No. lu sandal işe yarar durumda... ama kaptan tayfaları dolduruyor içine, komutlar veriyor...

kendi sonuna dek teknede kalacak anlaşılan... deniz yasalarına uygun bir davranış, övülmeye değer.

3 No. lu sandal da kurtarıldı. Lavski'yle ben atılıyoruz içine, iki mühendis, ayağı kopuk zenciyi sürükleyerek getiriyor öteki zenci, kaptanla kamarot da bizim sandala atılıyor. Neyse kazanlar dayanıyor daha. Ateşini dökebildiği için dayanıyordur, hem sonra bu teknede erik marmelâdı da yok, yani patlayıcı nesne!

Ayrıldık tekneden. Süvari bu arada 1 No. lu sandala atlamıştı, 1 No. lu da açılacaktı, küreklerini kullanmaya vakit kalmadan bir dalga tekneye doğru itti onları... daha açılamamıştı ki tekneden bir şey koptu bindirdi 1 No. lu sandala. Bir sürü insan sesinin bir ağızdan haykırmasını duyduk sonra sessizlik... sanki sandal, içindekiler ve o sesler büyük bir ağızın içine girdi, yok oldu.

Biz iyi kurtarmıştık paçayı, bata çıka karaya doğru yol alıyorduk. Hızlı gidemiyorduk, çok değildi kürekleri-miz. İnsan boyu dalgalar limon kabuğu gibi atıyordu sandalımızı... bir ara dalganın tepsine çıkıyor, kürekler boşa sallanıyor, havada takılı gibi kalıyorduk... sonra olanca hızıyla iniyordu sandal. Kürekle mühendislerden biri vardı : "Çok sığ burası, dedi, üç ayak ya var ya yok... kayalıklardayız," "Olamaz," dedi birinci mühendis, sonra kürekleri baktı, eliyle yokladı "haklısınız, dedi, hemen fırlayın, dışarı marş marş!" Daha sözünü bitirmemişti, sandal bir duvara tırmandı... Dalga öyle çarptı ki bizi kayaya, tuzla buz oldu sandal.

"Stanislav, diye bağırdım, tutunacak bir şeyin var mı?"

"Bir saman parçası bile yok Pippip; ben tekneye yüzüyorum... birkaç gün durur olduğu gibi bizim kraliçe, sen de gel."

Fena fikir değildi. Rotamı değiştirdim, gecenin karanlığında "heyula" gibi duran tekneye doğru yüzmeye

başladım. Dalgalar bizi tutup tutup geriye atıyordu, güç halle, soluk soluğa yanaştık tekneye, tırmandık üstüne. Geminin ortasını bulmak için epey uğraştık. Kıç omurga güverte olmuş, ama tepesi aşağı duruyor, yani geminin ortasının tavanı gibi. İki koridor da uzun tüneller olmuş, gece vakti geçilemezdi buradan, gündüzleri bile pek tekin olmasa gerek. Dalgalar daha da azmışa benziyordu... Anlaşılan yükseliyordu sular.

Kraliçe bir kayaya saplanmış olacak, demir gibi sağlam duruyordu ayakta. Bu duruma nasıl gelebilmiş? Orasını yalnız kendisi bilir. Öyle dikine, öyle sağlam duruyor ki, sallanmıyor, kımıldamıyor bile. Büyük bir dalga gelip çarpınca kimi vakit, omuz silkiyor, gönderiyordu dalgayı. Havada fırtına yoktu... ayaklanma denizdeydi yalnız. Fırtına patlayacağa da pek benzemiyor, nerden baksan altı saat içinde fırtınanın olacağı yoktu.

Biraz sonra hava ışıdı, güneş çıktı. Denizden çıkmıştı güneş, pırıl pırıl parlayarak göklere tırmandı.

Gözlerimizle denizi taradık. Hiç bir şey yoktu görünürlerde. Kimse kurtulamamıştı besbelli. Bir geminin bu arada geçip kazaya uğrayanları toplamış olmasına inanmıyorduk... zaten ayrılmıştık doğru yoldan, teknelerin geçtiği rotanın üstünde değildik. Böyle istemişti kaptan baba, ama pahalıya patladı bu eğlence ona... Koğuşun tıkalı kalacağını düşünememişti... Sandallar yükünü iyice alsaydı, kurtuluş olurdu belki, ama evdeki pazar uymadı çarşıya.

47

Ortalık iyice aydınlanınca, koridorlardan geçmeyi denedik. Güç oldu ama başardık. Kaptan kamaralarını da dipte bulduk. Elime bir cep pusulası geçti, hemen aldım,

cebim olmadığı için Stanislav'a verdim. Kamarada iki bidon su vardı, biri içme suyu, biri de yıkanma suyu. Neyse birkaç gün susuz kalmayacaktık. Mutfaktaki su pompalarının işleyip işlemediğini bilmiyorduk daha.

Yorikke'yi cebimizin içi gibi bilirdik. Bu tekneyi bilmiyorduk, nelerin nerede olduğunu öğrenmemiz, arayıp bulmamız gerekiyordu. Stanislav'ın burnu iyi koku alır bereket versin. Kahvaltı sözü olur olmaz hemen kileri buldu. Altı ay kalsak bu teknede açlıktan ölüm yoktu bize. Kilerde maden suyu, şarap, bira da vardı. Mutfaktaki ocağa bir şey olmamıştı, yeri oynamış o kadar, hemen düzeltik ocağı. Su pompalarını denedik. Biri çekmiyordu, ama öteki işliyordu... su bulanıktı daha, birkaç güne kalmaz tertemiz olurdu.

Miğdem bulandı birden... Stanislav da fenalaştı. "Tuh kör şeytan, dedi Stanislav, hiç başıma gelmemişti be, deniz tutuyor beni." Beni de mi deniz tutuyordu? İyi ama sallanmıyorduk ki... Üstümüzde patlayan dalgalardan olamazdı bu. Sonunda buldum nedenini.

"Bak, dedim Stanislav'a, neden oluyor biliyor musun? Bu terspens duruşumuzdan miğdemiz bulanıyor... Her şey çarpık, yamru yumru duruyor, alışırız ama." Dışarı çıkar çıkmaz da geçti bulantımız... Hoş teknenin dış duruşu da dengemizi sarsacak kadar gülünçtü ya.

Açık havada oturmuş kaptanın nefis sigaralarından tüttürüyorduk. Sözü ben aldım. "Alışkanlık fena şey, dedim. Hayatımızda gerçekle hayal etme yetisini ayırabilirsek çok önemli şeylerle karşılaşabiliriz... dünyayı başka bir açıdan görebiliriz belki... sonuçları ne olur kimbilir?"

"Evet... kimbilir. Bak Pippip, düşünemediğimiz kadar güzel bir yaşam sürebiliriz burada. İstediğimiz her şey var elimizin altında... kimse gelip canımızı sıkacak değil, çalışmak zorunda da değiliz. Gene de gitmek, kurtulmak istiyoruz buradan, hem de hemen şimdi değil mi?

Buralardan başka bir teknenin geçeceğini ummuyorum, geçip bizi alan olmayacak, ne yapacağız? Yüzerek karaya çıkmaya kalkışacağız, biliyorum. Her gün her gün ayni şey yok mu, kişi buna dayanamıyor bence. Kimi vakit düşünürüm, bir cennet varsa, inanmıyorum cennetin olacağına ya, zenginlerin nereye gideceklerini pek kestiremiyorum çünkü, ama ben üç gün sonra bıkarım o cennetten... Tanrıya küfür edip kovulmamı sağlarım, tek her gün o miskin papazlarla marabetlerin arasında oturup kilise türküleri çağırmıyayım diye."

Dayanamadım güldüm. "Korkma Lavski, dedim, biz ikimiz nerden baksan girmeyiz cennete. Kâğıtlarımız yok bizim. Biliyorum, onlar da bizden kimlik kâğıdını isteyecekler... gösteremedin mi, çat kaparlar yüzüne kapıyı. İnanmazsan sor papaz efendiye. Evlenme izni, kilisede Tanrının huzurunda evlendiğini gösteren izin kâğıdı, yani vaftiz kâğıdın, günah çıkardığını gösteren kâğıt, falan filân. Yukarısı istemese bu kâğıtları, aşağıdakiler de düşmezdi bu dalgaya. Mal meydandaymış, kimin umrunda, onlar da mühürlü, pullu kâğıt isterler. Cennetin bekçisinin belinde bir sürü anahtar varmış, papaz anlatmıştı. Ne işe yarar dersin bu anahtarlar? Kapıları kapamak için elbet, vizesiz sınırlardan kimse geçip, kaçak girmesin içeri diye."

Stanislav hemen cevap vermedi. Sonra : "İçimde tuhaf bir duyu var, dedi, keyfimiz pek yerinde, istediğimiz önümüzde, istemediğimiz arkamızda... böylesine iyi olunca birinin durumu, bir patlak verecek demektir. Besiye çekiliyormuşuz, sanki bizi bekleyen korkunç bir şey varmış da bir iki gün dinlendirip hazır olmamız gerekiyor gibi geliyor bana. Yanılmam. Bahriyedeyken de öyleydi. Önemli bir şey olmadan birkaç gün önce güllük gülüstanlık olurdu ortalık. Skajarak savaşından önce de böyle olmuştu."

"Saçmalıyorsun Lavski, ağzına kızarmış bir tavuk konsa, yemeyecek tüküreceksin, rahat olmaktan korktuğun için, öyle mi? Güç dediğin işler kendiliğinden gelir nasıl olsa, telâşlanma. Daha iyi ya işte, birkaç gün öncesinden yazlığa çıkmışız, dinleniyoruz. Beside olmamız hiç değilse güçlü kılar bizi, üstesinden geliriz o güç işin. Yoksa seni alt ederler karışmam."

"Evet, evet haklısın Pippip, ben büyük bir eşeğim. Böyle boktan şeyler pek gelmez aklıma, ama bugün dalgaya düştüm. Nerden geldi bu duygu biliyor musun? Demin koğuşun önünden, daha doğrusu koğuşun üstünden geçerken içerde kapalı kalıp ölenleri anımsadım, bizimle bu teknede bir sürü ölü var be Pippip! Ölülerle bir yerde olmak iyi değildir, uğursuzluk getirir, ölümü çağırır derler. Gemi yaşayan bir nesnedir, yanında yöresinde ölüler olsun istemez. Mal olarak olursa iş değişir. Ama ötede beride yatan, yüzen ölüler olunca..."

"Değiştiremeyiz ki, ne yapalım?"

"İyi ya işte, ben de onu demek istiyorum. Değiştiremeyiz, değiştiremediğimiz için de korkunçtur. Ötekilerin hepsi öldü, düşün, biz ikimiz yaşıyoruz yalnız. Olmaz böyle şey, olamaz."

"Bana bak Stanislav, bu alıkca sözlerini, bu eşekce düşüncelerini bırak artık, yoksa - yok hayır, seni denize atacak değilim, attırmazsın da, ama konuşmam seninle susarım, dilimi unutacak olsam bile, bir tek söz etmem seninle. Gider sancak tarafında otururşun, ben de burda kalırım, kendi başımıza yaşarız. Soluk aldığım sürece, ölüm sözü etmek istemiyorum... Onun da vakti gelecek, o zaman düşünürüm, ama şimdiden başlamam bu işe. Neden ikimizin ölmediğini bilmek istiyorsan söyliyeyim sana : hak yerini buldu da ondan. Biz onlardan değildik, bizi zorla almıştılar aralarına. Madagaskar Kraliçesine bir fenalığımız dokunmadı, dokunmayacaktı da... bunu biliyor-

du kraliçe, onun için de ölmedik, onun için bizi öldürmedi!"

"Hay aklınla bin yaşa be Pippip, hemen söyleseydin ya bunu..."

"Ben senin akıl hocan mıyım? Böyle şeyler kendiliğinden duyulur, söylenir mi?"

"Gidip bir şeyler içeceğim, sarhoş olmak istiyorum. Sarhoş olmak değil ama, okkalı bir yudum çekeceğim... belli olmaz belki geçer bir tekne bu ıssız yoldan, geçer alır bizi ha? Olursa böyle bir şey, dünyada affetmem kendimi, bunca şey ap-açık dursun da tatmamış olayım, yürü oğlum yürü hadi."

Ben de takıldım arkasına. Neler yoktu neler. Hep kutuların içinde, nefis, mis gibi taptaze şeyler. Sucukların çeşitlisi hem de İngiliz Kolombiasından; tavuk, kaz ciğeri, dil, Bulogn'dan. Değişik değişik meyve reçelleri, bisküviler, sebzeler, likörler, şaraplar... Her şey vardı. Gönlümüzün çektiği, bilmediğimiz şeyler... Kaptanlar, zabitler, mühendisler bilirler ağızlarının tadını, hayatı güzelleştirmenin yolunu bulmuşlar. Ama şimdi bizdik bunların efendisi, o oburlar balıklara yem olurken, biz bu güzel şeyleri atıştırıyorduk.

Ertesi gün hava sisliydi. Yarım mil ötesini bile göremiyorduk. "Hava patlayacak" dedi Stanislav.

Akşam ağırlaştı hava. Kaptanın kamarasındaydık. Bir gaz lâmbası bulmuş onu yakmıştık. Stanislav'ın yüzü kapanıktı. "Kraliçe tutunduğu yerden kurtulursa hapı yutarız oğlum. Vaktinde davransak" derim. Üç metrelik bir halat buldu, beline doladı. Ben yarısı kullanılmış kalınca bir yumak kınnap bulabildim.

Yukarı çıkalım, dedi, içerde kalırsan kapana sıkışmış gibi oluruz. Yukarda kurtulma umudu daha çoktur."

"Öleceksen, yukarda da kundaklarlar aşağıda da, fark etmez. Otomobil kazasında öleceğin varsa kısmet-

te, gidip altına yatmazsın ya arabanın, o gelir bulur seni, istersen bir dükkânın önünde dur, kaldırımda ol şaşmaz." dedim.

"Ben inanmıyorum raslantılara oğlum. Boğulacaksın diye alnına yazılacak da sen kılını kıpırdatmadan gidip raylara başını koyacaksın, öyle mi? Nasıl olsa ben denizde gebereceğim diye. Hadi be, dalga geçme. Ben çıkıyorum yukarı, bakalım neler oluyor."

Koridordan tırmanarak çıktı, baktım oğlan haklı, ben de arkasından yukarı fırladım.

Kış güvertede birbirimize sokularak oturduk, sıkı sıkı da tutunuyorduk, yoksa fırtına alıp götürürdü bizi.

Hava gitikçe azıyordu. Büyük ağır dalgalar olanca hızıyla tekneye çarpıyordu.

"Bütün gece sürerse, kaptan kamarasının yerinde yeller eser... bu dalgalar orta bordayı da götürür. Burnundaki kamaraları da patlak verir de orta güverte hapı yutarsa biz de soluğu denizde alırız."

"Dalga koparmaz burasını ama, tuzla buz eder, tuzla buz oluncaya dek de bordaların kopması gerekir, üzülme kaçmaya vakit buluruz."

Haklıydı Stanislav.

Gelgelelim haklar, durumlara göre değişiverir. Dün haklı gördüğümüz bir şeyi bugün haksız bulabiliriz. Hakları sarıp sarmalayıp dolaba kaldıramazsın, bin yıl sonra çıkarıp gene kullanayım diyemezsin. Stanislav haklıydı böyle demekle, ama iki üç dakika geçmeden haksız olduğu çıktı ortaya.

Birbirinden daha ağır, birbirinden daha büyük üç dev gibi dalga ardı ardına olanca hızıyla yüklendi Kraliçeye. Üçüncü dalga dimdik duran Kraliçeyi sarstı, yerinden oynatamadı ama gene de sarstı, ikimiz de, Kraliçe oynadı, dedik.

Bu üç kardeşler yeniden saldırmak için bir boy çe-

kildi. Fırtına bulutları önüne takmış hababam sürüklüyordu. Bir ara bulutlar ayrılıyor, pırıl pırıl yıldızlar görünüyordu ardından. Bu fırtınanın, bu kargaşalığın içinde onları öyle pırıp pırıl görünce rahatlık çöküyor kişinin içine. Onlar da tâ uzaklardan sesleniyor gibiydiler : "Sizler için dinginiz ama kendimiz için öyle değiliz. Çevremiz patırtılar, doğumlar, rahatsızlıklarla doludur. Burada dinlenirsin sanıp, kaçıp gelme sakın bize... içinde taşıyamadığını veremeyiz sana."

Olanca gücümle : "Stanislav" diye bağırdım, yanımda oturuyor oysa ki... "Stanislav, üç kardeşler geliyor gene, hapı yutar artık Kraliçe."

Karanlığın içinde ilk dalgayı dev gibi üstümüze doğru gelirken gördüm... kapkaranlık koca bir hayvan gibiydi. Islak bir kırbaç gibi indirdi pençesini.

Biz sıkı sıkı tutunmuştuk. Ama Kraliçe doğruldu, kayaların tırnaklarından kurtulur gibi oldu... acısı büyüktü zavallının. İkinci dalga uzun zaman soluğumuzu kesti... denize yuvarlandım sandım, ama oturuyordum olduğum yerde. Kıraliçe bağırdı, anlaşılan büyük bir yara almıştı artık. Döndü yana, burnu geriye doğru geldi, gürültüyle tam yana yattı, hem de sancak yanına.

Orta tekne havuz gibi olmuştu artık, her şey bitti diye düşündüm, kutulardaki yiyecekler belki kurtulmuştur, ama üst tarafı bitmiştir. Yemekleri düşünemiyordum, gene olanca gücümle "Stanislav" diye bağırdım. Belki o da bana seslenmiştir, ama işitemiyorum sesini.

Üçüncü dalga, kardeşlerin bu en korkuncu, yuvarlana yuvarlana geldi, - Kraliçe korkusundan can vermiş olacak - geldi, geldi dalga, bir çocuk gibi aldı Kraliçeyi kaldırdı kolarında. Sert davranmadı Kraliçeye, çok nazik,çok duygulu kaldırdı onu, incitmekten ürküyor gibiydi. Kaldırdı, kaldırdı, sonra kendi çevresinde döndürdü, bir daha eski yerine bırakmadan - kayalarda parçalan-

masına göz yummadı gene de - dalgaların içine koyuverdi. "Atla Pippip, yüzmeye bak, yoksa yutar bizi Kraliçe." Stanislav bütün gücüyle bağırmıştı.

Yüz demesi kolay. Kollarıma bir şeyler çarpmıştı, sızlıyordu kollarım. İster istemez yüzmeye çabaladım, zaten dalgalar alıp götürmüştü beni, hortumun ağzından kurtulmuştum neyse. Sulara gömülmek için birkaç dakikası vardı daha Kraliçenin. Kıç borda daha gömülmemişti bile. "Pippip... nerdesiiiin?" karanlığın içinde ben de bağırdım: "Burdayım, gel, ikimize de yer var..." seslene seslene rotayı verdim. Geldi o da çıktı yanıma.

"Neyin üstündeyiz Pippip?"

"Ben de bilmiyorum. Birden kendimi bunun üstünde buldum. Kaptan köprüsünün bir yanı mı ne? Halkalar filân var baksana" dedim.

"Neyse daha her şeyi çelikten yapmıyorlar, kimi kısımları tahtadan yapmayı akıl ediyorlar. Deniz kazalarını gösteren resimleri bildin mi? Genç bir çocuk serene sarılmış dalgalarla çarpışır. Ama artık serenleri ahşap yapmıyorlar, onlar bile demirden. Ressam da yalancı."

"Amma da çenen açıldı Pippip, sırasıdır ya şimdi gevezeliğin."

"Ulan eşoğlusu, buraya tünemişim diye ağlayıp sızlıyayım mı? On dakika sonra belki kısılır sesim, belki konuşamam. Serenlere güven olmadığını açıklamam gerekir, önemli bir şey bu."

"Vay canına... neyse bu sefer de iyi atlattık." diyor Lavski.

"Şeytan kulağına kurşun de be serseri köpek... Bütün uğursuzluğu başımıza toplayacaksın. Kıçın kuru bir yer bulduysa için için sevin, bağırma. Ben sevincimi belli etmemek için nelere başvuruyorum anlamıyor musun? Nasıl kibarca söz ediyorum? Karasoylu n'olacak, düşündüğünü söyleyiverirsin işte."

"Bırak şimdi kitap gibi konuşmayı Pippip. Battı balık yan gider, herşey vızgelir..." Bu Stanislav adam olmaz. Kullandığı dil yüzünden bir gün bozuşacağım onunla.

"Balık batmadı daha, dedim, her şey vız gelmiyor bana. Hiç bir zaman da hiç bir şey vız gelmez, gelmemeli. Eğlence şimdi başlayacak, bugüne değin hep kâğıtlarla uğraştık... farenin ağzına koymayacağı şeyleri yedik, ıskaralarla güreştik... ama şimdi can pazarı işte, şimdi soluğumuz için savaşacağız. Soluğumuzdan başka bir şeyimiz kalmadı artık. Öyle kolay kolay vermem onu."

"Eğlence dediğin bu mu?"

"Nankörlük etme Lavski. Balıklarla girişeceğimiz bu savaş eğlenceli olamaz mı? Hele yem biz olunca."

Gene Stanislav haklıydı. Eğlence değildi bu. Denizi boylamamak için olanca gücümüzle yüzen tahta parçasının üstündeki halkalara sarılıyorduk. Dalgaların sertliğini o kadar duymuyorduk. Ne de olsa dalgayla kalkıyor iniyorduk. Yalnız kimi sefer tepeden tırnağa dek ıslanıyorduk.

"Bir şeyler yapmalıyız, dedim, kollarım çok acıyor, tutunamayacağım uzun zaman."

"Bağlayalım kendimizi. Pippip sen benim halatı al, ben senin kınnapla yetinirim. Benim kollarım daha güçlü, yorulmadım. Hem senin kınnapı üç kat yapar öyle bağlanırım."

Stanislav güçlükle beni bağladı, ben kolumu kımıldatamıyordum, uyuşmuş, kütük gibiydi kolum. Kendini de bağladı,başladık beklemeye. Hiç bir gece bitmeyecek kadar uzun değildir. Bitmeyecek sandığım bu gece de sonunda yerini sabaha bıraktı.

"Kara'ya benzer bir şey görüyor musun Pippip?"

"Hayır. Zaten bende yeni topraklar keşfedecek güç yoktur bilirim. Ben ancak burnumun dibindekini bulurum."

Stanislav birden sevinçle : "Ulan pusulamız var ya,

dur bakalım." dedi. "Evet, dedim, pusula iyi bir buluştur. Afrika sahillerinin hangi yöne düştüğünü hemen öğrenirsin. Bir yelkenim olsa daha sevinirdim Lavski. On pusulaya değerdi."

"Bu tahta parçasının üstünde yelken de işine yaramazdı Pippip."

"Neden? esintiyle giderdik, karayı bile bulurduk belki."

"Biz başka yerler bulacağız!"

Öğleden sonra hava kapandı, hafif bir sis yayıldı denizin üstüne. Kudurmuş dalgalara baktıkça, insana bir rahatlık veriyordu bu sis. Bu sisle görme gücümüz daraldıkça daraldı. Kendimizi bir gölde sandık. Göl de gitgide küçüldü küçüldü, ırmak gibi oldu. Elimizi uzatsak karayı yakalayacakmışız sandık... Uyumadan önce Stanislav : "İşte kara, dedi, inelim bak yüz adım bile yok, yüzeriz oraya kadar artık." Yorgunduk, ölü gibiydik, bu yüz adımı yüzecek gücümüz yoktu. Sustuk, uyuduk da. Uyandığımda gece olmuştu.

Sis hâlâ kalkmamıştı. Ama yukarlarda açıktı hava, yıldızları görüyordum. Irmağın iki yanında kara uzanıyordu. Kimi yerde sis inceliyordu, o zaman kentin ışıklarını bile görebiliyordum. Büyük bir limandan geçiyorduk. Koca koca yapılar uzanıyor bulutlara, bütün pencereler de ışık içindeydi. Odalarda insanlar oturuyor, bilmiyorlardı önlerinden iki ölü geçtiğini.

Gitgide büyüyordu evler. Ne büyük bir kente gelmiştik? Korkunç şekilde büyüyordu evler, ta göğe değiyordu uçları. O binlerce ışık, limanda yanan, odaların içinde yanan o binlerce ışık göğün yıldızları kadar çoktu. Tepemin üstünde birleşiyor evlerin çatıları, içerisini görebiliyorum. Yıkılsalar ya üstüme, yıkılıp altında ölüversem! ne iyi olacaktı. Ölülerin en büyük özlemi : gömülmek; gömülüp bu yolculuğa, bu bitmeyen yolculuğa bir son vermektir! Öyle korktum ki, tutamadım kendimi haykırdım :

"Stanislav. Büyük bir limana geldik, yanılmıyorsam New York." Stanislav uyandı, çevresine bakındı, gözlerini uğuşturdu, başını yukarı kaldırdı yukarı baktı, sonra :

"Düş görmüşsün Pippip, dedi, yıldızları limanın ışıkları sanmışsın. Kara filân yok. Açık denizdeyiz. Uzun uzun gelen dalgalardan anlamıyor musun?"

İnandıramadı beni. Ben yüzüp sahile çıkmak istiyordum, o büyük kente gitmek istiyordum. Halatı çözmeye çabalarken, ellerim düştü, gene uyuya kalmışım.

Uyandığımda gün doğmuştu. Açtım, susuzdum. Stanislav'ın gözleri şişmiş, benim yüzüm deniz suyudan kabuk kabuk olmuştu. Stanislav geviş getiriyordu, ya dilini kemiriyor ya da dili büyümüştü, soluk almasını güçleştiriyordu.

Gözlerinde öfke vardı, sert, kaba, kırık bir sesle : "Yorikke'nin suyu kokuyor derdin. Yalan söyledin. Tertemiz menba suyu idi o..."

"Kokmazdı Yorikke'nin suyu, dedim, buz gibi suydu. Kahvesini de özledim. Hem kahvesi fena dedim mi hiç?"

Stanislav gözlerini kapadı. Uzun sürmedi, ürpererek sıçradı olduğu yerde, bağırmaya başladı : "Beşe yirmi var Pippip, kalk, kahvaltıyı getir. Külü boşalt. Kahvaltıyı önce getir ama. Haşlanmış patatesle balık. Kahve, kahve... çok kahve getir. Su Pippip, suyu unutma... su..."

"Kalkamıyorum Lavski, yorgunum ölü gibiyim. Bugün yalnız başına çek külü n'olursun? Nerde kahve, hani?"

Ne oluyorduk? Stanislav'ın sesini işitiyordum, ama çok uzaktan geliyordu bu ses. Kendi sesim de çok uzaktan çarpıyordu kulağıma.

İşte üç ıskara da düştü, sıcak dayanılır gibi değildi. Biraz soluk almak için yukarı çıkmak istedim, ama İspanyol ateşçim bağırıyor : "Pippip, kazanın kapılarını kapa, istim düşüyor." Bütün istim kazan dairesine doldu, sıcak, sıcak, sıcak... gebereceğim sıcaktan, sıcaktan ve susuz-

luktan... ağzımı kovaya yapıştırıyorum, öf be ne tuzlu bu su. Durmadan içiyorum bu tuzlu suyu, kazan kapısını kapayamıyorum bir türlü... beynimin üstünde güneş yanıyor, ben durmadan deniz suyu içiyorum... Sonra gene uyuyorum, kazanın kapıları kapanmış artık. Ateşçim su serpiyor üstüme. Açık denizlerdeyim, bir dalga yalayıp geçmiş üstümden. Çok uzaktan Stanislav'ın sesini duydum : "İşte Yorikke! Ölüm gemimiz! Limandayız. Norveçli de duruyor burda. Buzlu suları vardır, görmüyor musun Pippip?" İki elini uzatmış, yumruklarını sallıyor. "Yorikke mi? Nerde?" diye bağırıyorum.

"Görmüyor musun? İşte be, orda. Altı ıskarası düşmüş. İşte sekiz oldu. Anasını, avradını pezevenklerin... Ulan kahve nerde? Pippip kahve diyorum sana, hepsini kendiniz mi zıkkımlandınız? Bu tereyağı be sabun mu sandın bunu? Çayı ver diyorum, okurum yoksa canına.'

Stanislav çılgına dönmüştü. Bir o yanı gösteriyor, bir bu yanı. İkide bir de bana, "görmüyor musun Yorikke'yi?" diyordu. Bana her şey vız geliyordu. Başını çevirip gösterdiği yana bakmaya halim yoktu, her yanım ağrıyordu.

"Akıntı götürüyor bizi, götürüyor... uzaklaşıyoruz Yorikke'den. Duramam gitmeliyim ben. Ateşçim yanacak. Su, su, su... Hani su getirecektin? Gitmeliyim, tutmayın beni, gitmeliyim." Avazı çıktığı kadar haykırıyor Stanislav. Kınnabı koparmaya uğraşıyor... çözemiyor düğümleri. Çılgın gibi dönüyor, döndükçe büsbütün sarılıyordu kınnaba.

"Küreği ver bana, küreği..." Kınnap dayanamadı Stanislav'ın tepinmelerine... Koptu, üç kez bağladığı halde koparabildi kınnabı.

"Demir aldı Yorikke. Yetişmeliyim Pippip, çabuk ol. Buzlu su, buzlu su vardır... Norveçli el sallıyor. Ben kalamam ölüm gemisinde."

Gittikçe azıyordu Stanislav... ayağı takılmıştı. Bütün

bunları görüyordum, ama çok uzakta oluyordu bunlar. Bir resim seyreder gibiydim, yoksa dürbünle mi bakıyordum?

"Yorikke karşınızda Pippip, uzun etme, gel gidelim işte. Bak kaptan baba çağırıyor bizi." Gözleri donuklaştı Lavski'nin. "Görmüyor musun Pippip, işte Yorikke be." Görüyordum şimdi, ben de görüyordum Yorikke'yi; nasıl tanımam bu çingen kızını? Karşındaydı Yorikke. Yemek yiyordular. Çay içiyorlar. Nasıl beğenmemiştim o çayı? Şekersiz, sütsüzdü çay ama iyi çaydı. Hem içme suyu mis gibiydi, leş gibi kokmuyordu... nasıl da uydurmuşum?!

Ben de başladım halatı çözmeye. Çözemedim düğümü. Stanislav'a seslendim; yardım etsin diye. Vakti yoktu, ayağını kurtaramamıştı daha, çılgın gibi çırpınıyordu. Başındaki yaralar açıldı, yüzü gözü kan içinde kaldı, ama vız geliyor, o hababam ayağını kurtarmaya uğraşıyordu.

Ben de kendi düğümlerimi çözmeye çabalıyorum. Halat ıslanmıştı, kalındı, beceremiyordum bir türlü. Bacaklarımı, kollarımı kurtaramıyordum bir türlü. Büsbütün dolanıyordum. Bir bıçak olsa... pusula suya düşmesin diye de telâşlanıyordum... öfkeliydim, hırsımdan ağlayabilirdim.

Stanislav kurtardı ayağını. Bana döndü : "Geliyor musun, gelmiyor musun? dedi. Yirmi adımlık yer Pippip. Saat beş oldu, kalk be. Çabuk ol biraz, kül boşaltacağız."

Kül asansörünün sesini duyar gibi oldum : "Gördüğümüz Yorikke değil." Sonra sesimin yettiği kadar bağırdım : "Yorikke değil gördüğümüz! Yorikke yok, yok, yok Yorikke!"

Bütün kuvvetimle halata sarıldım, korkuyordum... gitmişti birden, yok oluvermişti Yorikke. Yalnız deniz, bitmek tükenmek bilmeyen deniz vardı önümde, dalgalarıyla, sonsuz bucaksız bir deniz.

"Atlama Staniskovslov, atlama." Korkudan kekelemeye başlamıştım, adını söyliyemiyordum doğru dürüst,

yitirmiştim adını. "Atlama, n'olursun atlama Lavski, kal burda kal, gitme!"

"Demir alıyor, Pippip, gitmeliyim... Ölüm gemisine değil, Yorikke'ye gidiyorum... koşuyorum, koşuyorum, yetişeceğim, yetişeceğim... gel, sen de gel!"

Stanislav atladı denize. Atladı... Liman yoktu, gemi yoktu, rımtım yoktu... Uçsuz bucaksız bir deniz vardı yalnız... Koca koca dalgalı bir deniz.

Birkaç kulaç atabildi. Battı sonra. Yok oldu. Çıkmadı bir daha denizin üstüne. Battığı yere bakıyorum, gözlerim fal taşı gibi açılmış. Büyük bir deliğin içinde yok oluverdi Lavski. Sesleniyorum gene de : "Stanislav! Lavski! Kardeşim, dostum, can yoldaşım! Gitme, gitme... n'olursun gitme! Gel. Gel buraya, yanıma."

İşitmedi. Gelmedi. Görmedim bir daha onu. Çıkmadı bir kez bile olsun suyun üstüne. Ölüm gemisi yoktu; liman yoktu, avuç içi kadar kara parçası bile yoktu. Yorikke yoktu... bir kez olsun çıkmadı suyun üstüne, no, Sir.

Kavrıyamıyordum, nasıl olur da çıkmaz bir daha suyun üstüne? Kafam almıyordu.

O büyük bir yolculuk için yazılmıştı, en büyük yolculuk için. Nasıl yazılabilmişti? Denizci tezkeresi yoktu ki... Almazlar, geri çevirirler Lavski'yi.

Ama geri çevirmediler, geri çevirmediler ki, çıkmadı bir daha suyun üstüne. Büyük kaptan almıştır Lavski'yi, kimlik kâğıdını sormadan yazmıştır adını deftere. "Gel, demiştir, gel Stanislav Koslovski, bu büyük yolculuk için adını yazıyorum deftere. Bırak kâğıtlarını, istemiyorum. Kâğıt aranmaz bizde. Bindiğin tekne namuslu bir teknedir. Koğuşuna git Stanislav. Kapının üstündeki yazıyı okuyabiliyor musun? Stanislav cevap verdi : "Okuyabiliyorum kaptan :

«Her kim ki girer burdan, kurtulur tüm acılardan.»

"Kazan dairesine Kartacalılardan kalma iki lamba asmışlar. Biri istim ölçüsünün önünde: ateşçi bu ölçüye göre besler kazanı. Öbürü kömür işçisinin işine yarar diye bir kenarda duruyordu. Karpit, gazolin, ispirto gibi lambaların varlığını bilmiyordu bu ölüler. Elektriğin hiç sözünü etmiyorum, oysa bir dinamo koysalar, bütün gemi kavuşurdu elektrik ışığına. Ama Yorikke için bir sent bile sarfetmek yazık olurdu elbet. Balıkları parayla mı beslesinler? Tayfalarla yetinsin balıklar..."

TRAVEN

üzerine fazla bir şey bilinmemektedir. Özyaşam öyküsüne ilişkin bilgileri yayımcıları ile olan yazışmalarından veya güvenilir kişilere yapmış olduğu açıklamalardan öğrenmekteyiz. B- Traven sıcak mücadele döneminde nasıl kitleleri örgütleyen bir devrimciyse, yazarlığında da insanı kendinde örgütleyen bir sanatçıdır.

kapak: derman över

300 TL